Orgeev Memorial Book

Orhiyov, be-binyanah uve-ḥurbanah

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

•

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY:

Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

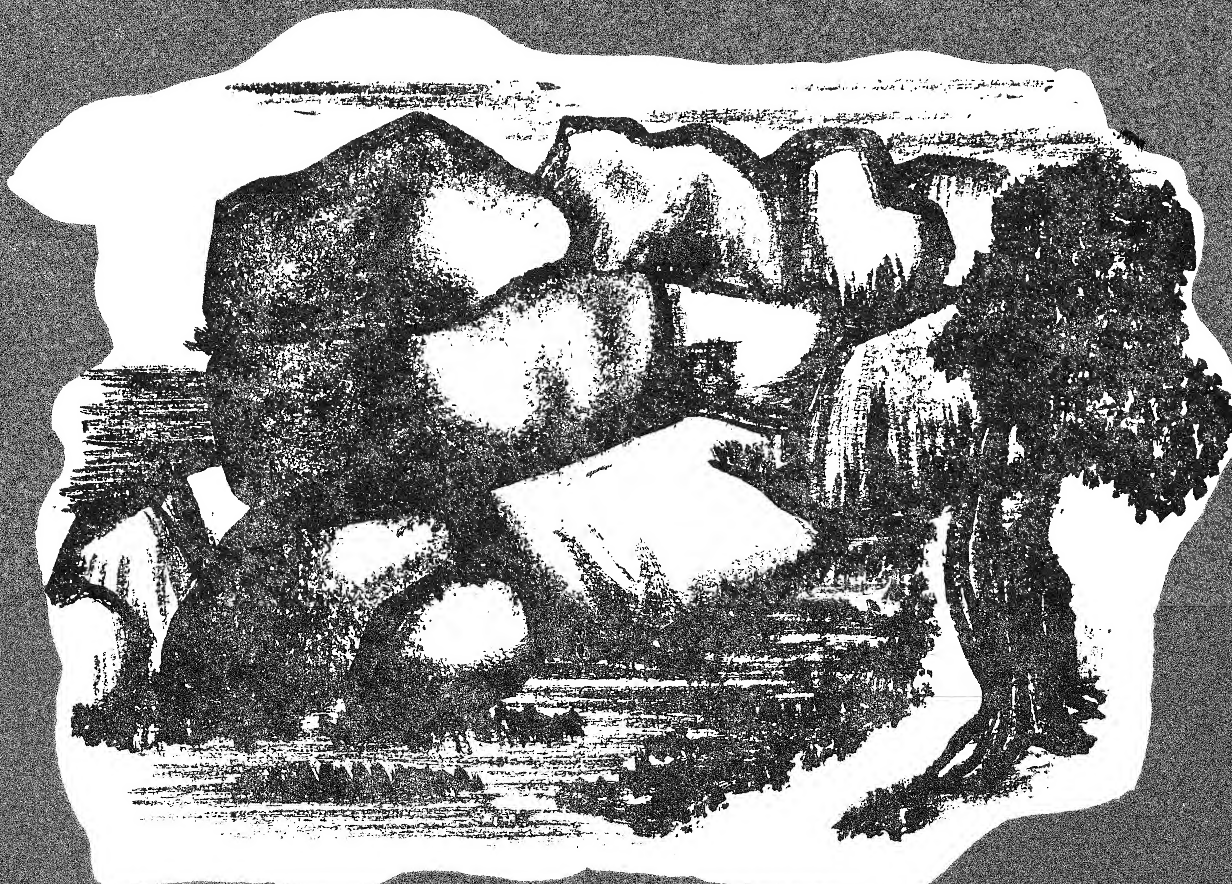
•

Original publication data

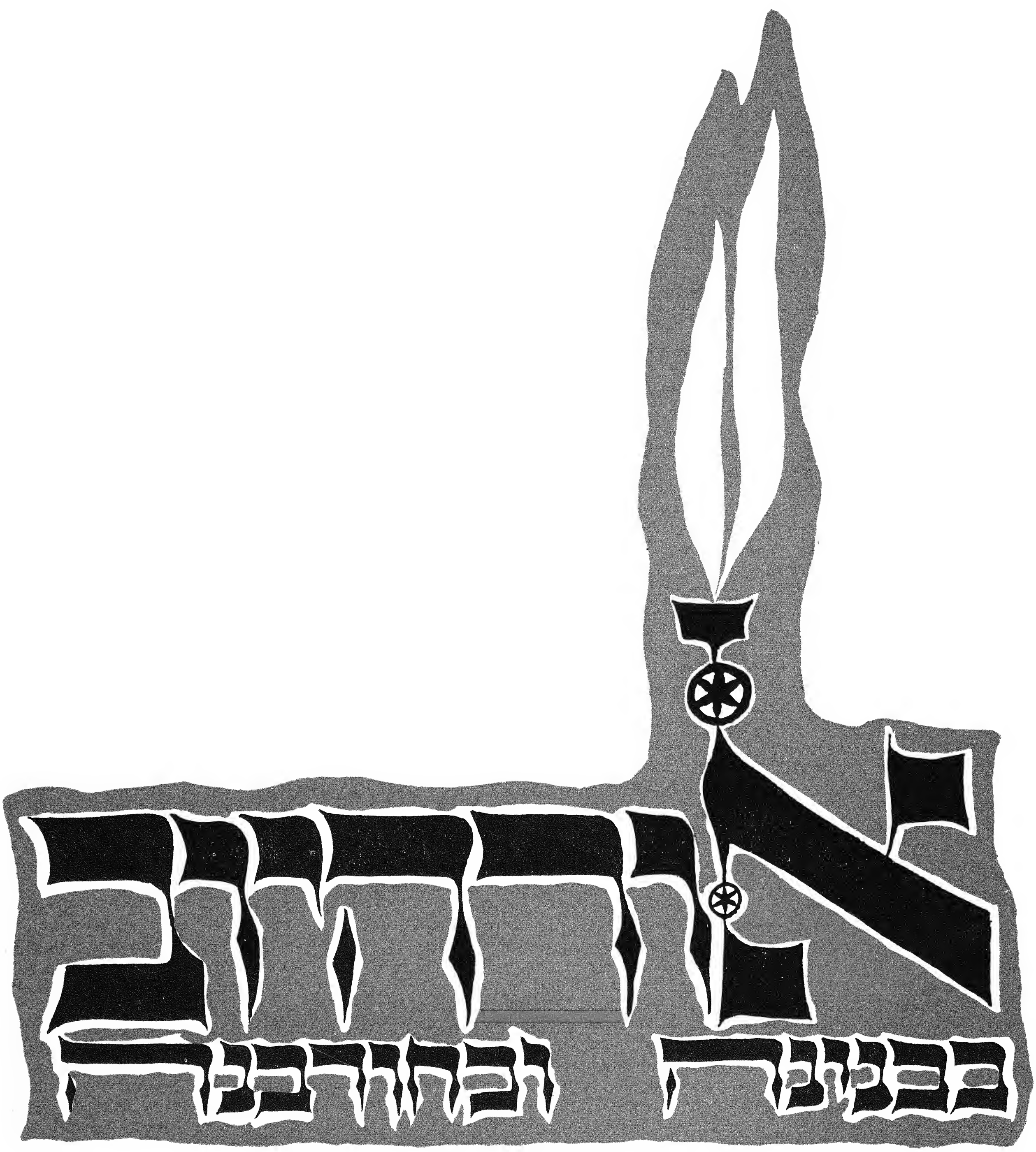
AUTHOR	Spivak, Y. (Yitshak), b. 1886.
TITLE	Orhiyov, be-binyanah uve-hurbanah / [ba-'arikhat Yitshak Spivak, Mordekhai Rotkov u-Mordekhai Frank]
IMPRINT	880-02 [Tel Aviv? : Va'ad Yotsey Orhiyov, 1959].
DESCRIPT	216 p. illus., ports. 29 cm.
SUBJECT	Jews -- Moldova -- orgeev -- History.
	Orgeev (Moldova --) -- Ethnic relations.
	Jews -- Persecutions -- Moldova -- Orgeev.
ADD'L NAME	Rotkov, Mordekhai.
	Frank, Mordekhai.

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING.

PRINTED IN THE U.S.A.

א ו ר ה י ו ב
בבנינה ובחורבנה

בעריכת

יצחק ספיבק   מרדכי רוטקוב   מרדכי פרנק

הוציא לאור ועד יוצאי אורהיוב

ציור השער ע״י יוחנן סימון

סיון תשי״ט   יוני 1959

״הדפוס החדש״ בע״מ, תל־אביב

בפתח השער

...ובפתח השער, עם סיום עריכת החומר ומסירתו לדפוס, בבואנו לברך על המוגמר, כדאי להתעכב רגע קט, ולסקור את דרך ההשתלשלות, שעברנו בה עד הגיענו הלום.

מאז הכנוס הראשון בחדרה (תשי״א) עד היום עברו שנים מספר, שנים של גשושים וחפושים, של אכזבות והשיגים, ובסופו של דבר הצלחנו להתגבר על המכשולים, ובידינו להגיש לקהל יוצאי אורהיוב את החומר במכונס, שעלה בידינו לאסוף, אחרי שהשתדלנו לשוות לו את הצורה המתאימה במיטב יכולתנו...

שאיפתנו היתה לתת את דמותה של עיר מכורתנו בבנינה ובחורבנה. רצינו שהספר ישמש אספקלריה, שבה ישתקפו חיי אבות, חיי אחים ואחיות, חיים שזרמו באפיקם המסורתי, כדרך כל עיירה יהודית בתפוצות.

לשם כך באנו בדברים עם רבים מאנשי אורהיוב ונסינו לדובב אותם ולהציל מפיהם או מפרי עטם פרטים ככל האפשר, שיש בהם להוסיף עוד קו ועוד תג לתאור חיי הקהלה.

נפגשנו עם שארית הפליטה, נצולי השואה, שזכו והגיעו לחופי המולדת, ומפיהם נודע לנו על הגורל האכזר שהשיג את מרבית יהודי אורהיוב, שנפלו בידי הצר.

יהיה הספר נר־תמיד לזכרם — — —

וזאת לדעת, — החומר ברובו הגדול הוא פרי עטם של אנשים שאין אומנותם בכך, אנשים שאינם מתימרים להיות נמנים בין „מושכי בעט סופר". כל אחד הביא מתוך הגיגי רוחו ורחשי לבו, כפי שהיו זכורים ושמורים אתו.

הפשטות, הרצון הטוב והאמת הנפשית — אלה הם הקוים המציינים את אלה שסייעו בבצוע עבודה זו.

יעמדו כולם על הברכה!

יזכרו לטובה אלה מחברינו וידידינו שנענו לקריאת הועד והרימו את תרומתם וסייעו במימון הוצאת הספר.

חברי המערכת:
יצחק ספיבק
מרדכי רוטקוב
מרדכי פרנק

תשי״ח, בעשור לישראל (1958)

מדברי סופרים

בסרביה והמיוחד שבה

אחדים מסופרי ישראל המובהקים (ש. בן־ציון, ד״ר צבי ויסלבסקי וא. אפשטין) נגעו בקצה עטם, אגב הערכת סופרי בסרביה, גם בתכונות האפייניות והמיוחד בתושבי בסרביה היהודית. בדבריהם יש בלי ספק בבואה נאמנה גם מתושבי עירנו והמיוחד שבהם, והרבה פרטים מחיי אבותינו מלפני כיובל שנים יתבהרו לנו אגב תאוריהם הציוריים.

מדברי אברהם אפשטין

...בסרביה — ארץ מישור ברוכת שמש וזרועת כרמים ופרדסים ושדות תרומה. אדמתה דשנה ורעננה ואנשים בה מוצקים וחסונים, גידולי קרקע כולם. ויצר שוכן בם ותוסס וחומר, ואף יהודיה חותם המקום עליהם: בעלי שרירים ובעלי לגימה, ובעצם — יהודים טובים, שומרי משמרת. דמיונם כאגוזים בסרביים הללו, שקליפתם קשה ותוכם רך ודשן...

(מתוך „סופרי בסרביה״)

ד״ר צבי ויסלבסקי

...צעיר וזעיר היה השבט היהודי שתקע אהלו, אהל יהודי גולה ונודד, בשדמות הרחבות והדשנות של בסרביה. בין שבטי ישראל הגדולים, רבי האוכלוסים ורוויי לשד חיים עתיק, שחנו בערבות ווהלין, פודוליה ורוסיה החדשה. דל ומך היה חלקו של שבט יהודי זה. מצערה היתה מנתו בתרבות ישראל של הגולה בדורות האחרונים: מספר נגונים עצובים ונוגים, תערובת צוענית מולדבית־וולכית יהודית, מדמיעי עין ומרככי לב עם שקיעת שמש השבת ומטילי טעם מיוחד בתפלות ימים נוראים — זו מתנת כהונה יחידה למקדש ישראל הנודד, שהביאה עמה בסרביה היהודית. סחו: יהודים מגושמים חונים שם. על הממליגה מזונם ועל יין בסרביה משקם. ספרו: מאכלם יותר מכביצה, ותורתם פחות מכזית. רק אור חוזר של החסידות הפודילית, מאיר להם את דרך חייהם מן האדמה השחורה והשמנה אל שמי השמים הטהורים. שלחן חייהם מלא ושלחן גבוה — דל ועלוב. נזדמן להם יהודי מליטא, בעל מקרא מועט ובעל משנה דל — חכם יקרא, רב יכונה. כנגד זה גדול כחם של אלה בעבודת הגוף, בשרירים, בקרבה אל האדמה ובאהבתם אליה. לא נתברכו הללו ביתר פינוק, וקרובים הם אל מקורות בראשית של החיים והעולם.

(מתוך „יחידים ברשות הרבים״)

מדברי ש. בן־ציון *)

„עיירה טפוסית בבסרביה של הימים ההם... הרחובות — אבק ואשפה בימות החמה, ורפש עמוק ומסריח בימות הגשמים. אך סביב העיירה מעבר מזה — מישור רחב־ידים, מוריק מקצה האופק עד קצהו, ומעברים — הרים שעליהם מטפסים כרמים וחורשות ועדרי צאן ובקר לכל המרחבים, מרחבי שדות־מרעה ומזרע... העיירה שבעה כל טוב בסרביה ומופלגה היא ממסילת הברזל ומובדלת מכמה וכמה כפרים מולדביים משאר עיירות וערים...״

„הטלנשטאים יהודים פשוטי־עם. יהודי יודע ספר ו„פרק משניות״ — חזון יקר הוא, ויקר ממנו אדם מבין דיבור רוסי, ומי שידע לחתום שמו רוסית היה חשוב כמלומד בישראל ובקרב המולדבים. „השכלה״ — שם זה נשמע עוד בחיים שם בימים ההם... החסידות היתה מן המין הגס והפשוט. מיני „צדיקים״ קטנים, חובשי „קוטשמאית״, שאין להם כל יד ושם בפולין, היו מבקרים עיירה זו מפקידה לפקידה — ובטלנשטי אז ששון ושמחה. רובם נמנו על צאן מרעיתו של הצדיק הראשקובי, גם הוא יהודי פשוט, המסתפק בתפלה ובקריאה בפרק משניות. בין החסידים היו גם יודעי ספר, טלנאים, סדיגוראים, אף חב״דים גאים ועזי פנים ביניהם. אלה היו „יהודים נאים״ ונקראו על פי רוב בשמות של ערי מוצאם, משמע שלא מילידי טלנשטי הם. אף המלמדים שבעיירה כמעט כולם פולנים היו. אבל בן ליטא „חזון יקר״ היה בטלנשטי. סתם ליטאי ודאי שעזב את אשתו ובניו „ראש צלב״ העלול גם לשמד... התושבים היהודים אוהבי יין הם, והיין רב כיד המלך, ואגוזים ו„פסטרוסא״ (בשר מיובש ומתובל) — חמרים חמרים, ואוכלים ושותים ונהנים״ — — —

*) ש. בן ציון, מסופרי המופת שבדור החולף (יליד טלינשטי, ובתאור זה משתקפים כבאכספקלריה חיי העיירה הבסרבאית במחוז אורהיוב), נותן תאור נאמן של עיר מולדתו, טלנשטי, על יהודיה, במאה הקודמת.

מכורתי / י. ספיבק

דומני שלא אשגה, אם אומר, כי אורהיוב, שם עירנו, כמעט שלא נזכר אף פעם בספר. ואם במקרה נזכר השם, הרי זה נעשה דרך אגב ובסמיכות לנושא אחר, שהוא העיקר. לא כן שאר הערים והעיירות שבפלך בסרביה. לא אדבר על קישיניוב, עיר הפלך, שמזלה גרם לה, והיא היתה נזכרת בעתונות ובספרים לפני מאורעות 1903, בימי המאורעות ואחריהם, אלא ערים ועיירות שאינן עולות לא בשטחן ולא במספר תושביהן על קהלת אורהיוב (קלרש, טלנשטי, סורוקי, בלצי) גם הן זכו ושמן נזכר מפקידה לפקידה, ואלו אורהיוב, איתרע מזלה, ושמה לא יזכר ולא יפקד.

ומלות פרידה למראה חורבנה.

עיר מכורתנו יקרה לנו בכל שעה, עת זכרונה עולה על לבנו. בה נולדנו, בה חונכנו, בה עוצבה דמותנו ובה התהלכנו עד עלותנו ארצה. זו אורהיוב לא היתה אגדה אלא מציאות חיה, ועכשיו היא נראית לנו כמו בצל בלהות...

גדולי התורה לא באו לשכון בתחומך, סופרים לא התהלכו ברחובותיך, פשוטי־עם, „בני־עמך" המה תמכו יתדותיך. ובין אלה יזכר ויצויין הנוער לדורותיו, הנוער שנזדמן לי לראותו, כשנקלעתי לאורהיוב בשנות העשרים. אז מצאתי ארגוני נוער מצויינים אשר הזניחו משכנות הורים

עיירתי מכורתי — מבט כללי מצד האיבנוס

היא לא שמשה ערש מולדת לאמן שלה, ולא נשתיירה הימנה כל ירושה, אם במלה, אם בצליל או במכחול. והקנאה כססה את לבבי, ואמרתי אני בלבי, כלום יכולים אנו להשלים עם זה, כי במקומה של אורהיוב ישאר חלל ריק לגמרי, ושמה לא יזכר לעולמי עד... ואם אנחנו, בני הדור האחרון, שראינו בעינינו את החורבן הנורא שבא על העיר, אם אנחנו לא נמלא חסרון זה, מי יעשה זאת?

ברם, העולם לא יצטער צער רב אם אורהיוב תשאר בלי ציון וזכר. קהילות לאלפים אבד זכרן ואין גואל לשמן, אולם אנחנו, **הדור האחרון ליוצאי אורהיוב**, לבנו ידאב מאד אם יטושטש וימחק לגמרי שמה של אורהיוב, צור מחצבתנו.

והעדיפו לגור במרתפים ובעליות גג, ובלבד שיוכלו להתחנך חנוך חלוצי, בדרך של הגשמה עצמית. הם אשר ביזע ובעמל רב סללו דרך חדשה לבאים אחריהם. אלה הצעירים אשר מספרם הגיע למאות, ואשר בעלותם ארצה נזדקפה קומתם ונתבצרה עמדתם, ורבים מהם הצליחו ותפסו עמדות חשובות בצבוריות שלנו.

ועת אעלה בדמיוני, שרבים מהחברים היקרים, הקרובים והרחוקים, שלא זכו לעלות ארצה, והם נפלו חלל בימי השואה, ועל אורהיוב כולה עבר כליון חרוץ, והיא נמחתה מתחת שמי ד', אומר אני בלבי: ישמשו דפים אלה נפש לעירנו ונר־נשמה לכל הקדושים והטהורים שנספו בתחומיה...

לתולדות
העיר והקהלה

חבל בסרביה בסוף המאה הי"ט

קוים דמוגרפיים

חבל זה נמצא בין הנהר „פרוט" מצד מערב והדניסטר מצד מזרח, גובל עם אוסטריה מצפון־מערב, הים השחור מדרום־מזרח והדנובה מדרום.

לפי החלוקה האדמיניסטראטיבית נחלקה בסרביה לשמונה מחוזות. בראש כל מחוז עיר המחוז, עיר ובנותיה, כפריה והחוות שלה. בראש ערי המחוז, קישיניוב עיר הפלך. ואלה ערי המחוזות: אקרמן, בנדרי, איזמיל, אורהיוב, סורוקי, בעלץ וחוטין. וארבע ערים נוספות שאין להן סביבה הנכנסת לשיפוטן: בולגרד, קיליה, קאגול, רעני.

בשנת 1812 נספח חבל זה לרוסיה, ובאותה שנה הוכרזה קישיניוב לעיר הראשית בפלך בסרביה.

השלטון הרוסי מצא תושבים יהודים שגרו כאן משכבר הימים, והוא הטיל עליהם מסים כמשפט המס אשר הוטל על יתר התושבים. אולם אחר כך נתפרסמה פקודה שעל פיה נאסר על היהודים והצוענים לתפוס משרה ממשלתית בחבל זה.

משנת 1839 יצאה פקודה להרחיק את היהודים שגרו קרוב לספר, ולפנות את התושבים היהודים ממקומות האלה מרחק של 50 ק"מ מהגבול. ובשנת 1942 נאסר על היהודים לרכוש מידי בעלי האחוזות קרקעות שנעבדו על ידי התושבים המקומיים. אולם ליהודים מרוסיה ניתנה רשות לבוא לבסרביה, להתישב בה בלי כל הגבלות.

תושבי בסרביה לפי דתם ולאומיותם באחוזים:

מולדובנים 47,6%, מלורוסים 19,6%, יהודים 11,8%, וליקורוסים 8%, בולגרים 5%, שאר העמים והשבטים 8%.

אחוז התושבים יושבי הערים והעיירות:

יהודים 37,4%, וליקורוסים 24,4%, מלורוסים 15,7%, מולדובנים 14,2%, והשאר הם תושבים שונים.

האוכלוסיה היהודית בבסרביה (לפי המפקד של שנת 1897) הגיעה במספרה ל־228,528 נפש. מהם: 112,662 גברים, ו־115,866 נשים. האוכלוסיה היהודית בערים היא 37,4% ובמחוזות (מלבד הערים והעיירות) היא 7,2%.

בשנת 1838 עברו ישובים אחדים בבסרביה ממעמד של כפר למעמד של עיירה, ואז גדל שם מספר היהודים.

משלוח ידם של היהודים בבסרביה.

מתוך 112,000 — מחציתם עומדים ברשות עצמם ומשתכרים לקיומם ומפרנסים את בני משפחותיהם התלויים בהם, ומתוך 115,000 נשים, רק כ־10% משתכרות לקיומן והשאר מתקיימות על חשבון מפרנסיהן. כל מפרנס מקיים על חשבונו עד שתיים וחצי נפש שאינם עומדים ברשות עצמם.

הגברים עסוקים בעיקר במלאכה, כגון: חייטות, סנדלרות, נפחות, תעשית כובעים וכל שאר ענפי תעשיה זעירה שיישוב עירוני וכפרי זקוק להם. וכן עוסקים במסחר תבואה 9%, בעסקי יער 8%, במסחר בשאר מוצרי הכפר 11%. הנשים עסקו בעיקר בחייטות, במשק בית ועוזרות בחנויות לקמעונים.

בחבל זה היו גם מספר בתי חרושת. מתוך 377 בתי חרושת 106 מהם (28%) היו בידי היהודים, מצבם של אלו היה ירוד לעומת מצבם של שאר בתי החרושת. בשעה שבכל בית חרושת של לא יהודי בדרום רוסיה, מצויד בכח מניע מכני, עבדו באופן ממוצע 314 פועלים, היו בבית חרושת יהודי מסוג זה עסוקים רק 21 פועל.

החקלאות בין יהודי בסרביה.

בסרביה נחשבת לאחת הנפות המעטות בתחום המושב שחלקם של היהודים היה ניכר. לפי מפקד שנערך בשנת 1897 היו יהודים שהתפרנסו מחקלאות במחוזות סורוקה, אורהיוב ובלץ, למעלה מששה עשר אלף המהווה 4% מכלל התושבים הלא יהודים במחוזות שהווה 7,2%. בפלחה עבדו למעלה מארבעת אלפים יהודים, במטעי הטבק — כאלף איש, והיתר — בענפי חקלאות אחרים.

המושבות היהודיות („קולוניות") בבסרביה.

שם המושבה	מס׳ המשפחות	מס׳ הנפשות	שטח הקרקע בדסאטינות
דומברובני	219	1132	1179
ליובלין	68	411	234
וורטוזשני	74	397	390
דומברוביץ	120	716	436
בריטשיווה	158	820	289
מרקולשטי	158	820	504

במטעי הטבק החלו לעסוק בשנות הששים, ובשנת 1899 היו רובם של העוסקים במטעי הטבק יהודים, ושטח האדמה היה כאלף וחמש מאות דעסאטינות (למעלה מ־15 אלף דונם) — המקומות הידועים ביותר במטעי הטבק היו: קרימנטשוק, הורגנשטי, צ׳ינשאוצי, סעלישטי, ועוד.

מצב ההשכלה, יודעי קרוא וכתוב:

פראבוסלבים	66% זכרים	66,7% נשים
קתולים	51% "	47 % "
יהודים	49% "	24 % "
שונים	16% "	4 % "

(עפ"י „רוסקה יוורסקיה אנציקלופדיה")

כרך 4 משנת 1910

י. בן־אשר

אורהיוב וישובה היהודי בימים קדומים / מ. בית דוד (דודזון)

(סקירה היסטוריוגרפית)

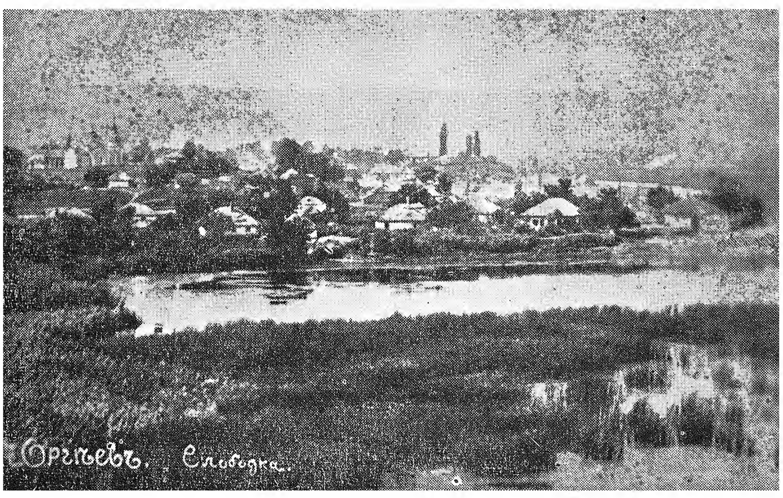
העיר אורהיוב — התאכזר לה הגורל הטופוגרפי וסגר עליה משלשת רוחותיה: מדרום לה, למרגלותיה, משתרע הנהר „ריאוט" החוצה בין העיר ולבין הפרבר „סלובודה", אשר גשר עץ מחבר אותו אל העיר: בדרך המובילה לקישינוב. בין מזרח למערב, היא נתונה כמו במלקחיים, בין ההר המיתולוגי „איבנוס" ולבין ה„שעס" (הערבה), גיא רחב־ידים של פלגי מים, ומשום כך לא נשאר לה לעיר אורהיוב, לשם התפתחותה ולהרחבת גבולותיה אלא דרך אחת, הפתוחה צפונה, ואכן מספר רחובותיה וסמטאותיה ברחבה מצער הוא. לעומת זאת נמתחים שנים שלושה רחובות מרכזיים לכל ארכה המגיע לכדי שנים וחצי ק"מ, החל מראש הגשר המשולש בדרום עד ל„סטעפ" (הערבה) בצפון, בדרך המובילה לעיירה „רזינה" שעל שפת הדניסטר.

לצערנו לא זכתה העיר אורהיוב שידובר בה בהרחבה בספרי ההיסטוריונים מה שגרם לטשטוש עתיקותה וימי קדמותה, ודברי ימי היהודים כאן, נשארו עד היום סתומים ולוטים בערפל, ללא כל חקירה וידיעה.

גביית עדות להיתר עגונה

הוכחה על הימצאם של יהודים בעיר אורהיוב במאה הט"ז, אנו מוצאים בספרות הרבנית העתיקה, בשו"ת של המהר"ם ז"ל מלובלין, שם נמצאת גביית עדות להיתר עגונה, והיא תעודה היסטורית בעלת ערך מיוחד בשבילנו, כי היא מפיצה אור לא רק על מציאותם של היהודים כאן, אלא גם מעידה על סכנת החיים לגבי היהודים ששרדו בימים ההם בכל רחבי הערבה הבסרבאית־מולדבית בכלל, ובעיר זו אורהיוב בפרט, ומרוב חשיבותה נביא אותה כלשונה:

„...העיד כמר ישראל בר' שלמה: „איך בין געוועזין צו אורהיוב דא האב איך געפרעגט אף די הרוגים... דא האבן עטליכע עכו"ם גיזאגט מען האט זיי געטרענקט און עטליכע, אז האט אים וואלד אומגעבראכט און דערנאך האבן עטליכע עכו"ם אויך גיזאגט אז זיי זענן גיוויס אום קומן... האט די

הפרבר „סלובודה" על הריאוט

עכו"ם די זיין פטשיל גיהט אויף דעם קאפ האב איך דער־קענט אז דאס איז ניסנ'ס פטשיל גיוועזין"...

(העיד כמר ישראל בר' שלמה: הייתי באורהיוב ושאלתי להרוגים. אחדים מהעכו"ם אמרו שהטביעום, אחרים אמרו שרצחו אותם ביער. גם עכו"ם אחרים אמרו שנספו... אחד העכו"ם היה חבוש במטפחתו של ניסן ואני מיד הכרתיה)...

העיד מנחם בר' אברהם: "אני הייתי באורהיוב וגם אני ראיתי את המטפחת".

ושוב העיד ר' שמעון: ס'איז צו מיר געקומען איין עכו"ם צו עיר סורוקה און האט מיר גיזאגט איך בין אויך גיוועזין דא מען האט די יהודים גיואליוועט... דא האב איך געזען אז מען דרייא יהודים אויס אירר הערבערג האט גינעמען און האבן זי געבונדן און האבן זי גיפירט מיטן ממון אוועק... דא האבן זיא מיר גיענטווערט דער בוראק"לא פון אורהיוב האט גיהייסן מיר זאלן די יהודים ברענגען צו מיט אירן ממון...

(העיד ר' שמעון: בא אלי עכו"ם בעיר סורוקה, ואמר לי: "גם אני הייתי במקום שהתנפלו על היהודים... ראיתי שקשרו אותם והובילו אותם עם ממונם... והם ענו לי: ה"בורק"לא מאורהיוב צווה עלי שאביא את היהודים עם ממונם אליו...)

ואם כי תאריך השנה למקרה הנ"ל חסר כאן, אבל ידוע שזה קרה בשנת שע"ד (1613); והגביות עדות הללו עברו מבסרביה של הימים ההם באמצעות הבי"ד שבעיר באר (פאדאליעז), להבי"ד בלובלין. ואם ניקח בחשבון את שבושי הדרכים וקשיי התחבורה בימים ההם, הרי נהאר לנו מה רב ערכן של התעודות הללו שנשארו מלפני דורות, שמהן אנו למדים גם על היחסים בין תושבי המקום הנוצרים ולבין היהודים, שכן הנוצרי בסורוקה אינו מהסס בכ"ז לספר לשמעון היהודי (הנקרא "רב") ממה שראה בעיניו באורהיוב...

ומלבד שמקרים כאלה היו כאן מעשים בכל יום, הרי כל זעזוע פוליטי או כלכלי, וכל שואה שבאה על החבל הזה, הרי קרבנותיו הראשונים היו היהודים אשר ברובם חיו כאן רק בזכות "פריבלגיות" אשר נתנו להם אם מתוך אינטרס פוליטי או כלכלי שהזמן גרמן, או תמורת תשלומי כסף מרובים.

ולא חסרו כאן גם עלילות דם; ההיסטוריונים המולדביים יודעים לספר על תשעה מקרים של עלילות־דם במולדובה, ואחת מהן, אירעה בימי הנסיך המולדובי מיכאי ראקוביץ. שלשם סחיטת כספים מהאוכלוסיה היהודית שנמצאה תחת שלטונו, הוא ביים עלילת דם, במחוז אורהיוב, שם נמצא ילד נוצרי בכפר אוניצקאן שנרצח בידי היהודים במטרה דתית... — עלילה זו הקימה סערה גדולה בעולם, ורק הודות להחכם באשי בקושטא התערבה הממשלה העותומנית ושלחה אז ליאסי שליח מיוחד ואחרי השתדלויות מרובות שוחררו היהודים ממאסרם וחרב המות עברה מעל ראשם.

חוסר הבטחון לחיי האדם כאן, בכל ימי הנסיכויות המולדביות, במשך תקופה ארוכה של ארבע מאות שנה, גרם שלעתים קרובות היו, התושבים בכלל והיהודים בפרט, נאלצים לברוח מעבר לפרוט, ולכל אשר נשאם הרוח, מה שגרם, שמספר האוכלוסיה ירד ופחת משנה לשנה, וכשהרו־סים כבשו את בסרביה מהתורכים בשנת 1812, היתה בסר־ביה כולה במצב של חורבן והרס.

הספירה הראשונה של האוכלוסיה

בשנת 1816/17 נערך מפקד האוכלוסיה הראשון. אולם תוצאות המפקד היו כה לקויות שאין כל טעם ואפשרות להסתמך עליהן. אעפי"כ נציין את הנתונים שהעלה המפקד במחוז זה, והם: 318 עיירות וכפרים שנמצאו אז במחוז אורהיוב חולקו ל־12 אזורים. באזור 1, שבו היו הכפרים בראוויטשע, סאמאשקאני ועוד, היו בהם 33 משפחות יהודים סוחרים וחנוונים. באזור 2, בו נמנו העיירה רעזינא וסבי־בותיה 78 משפחות ובס"ה 111 חנוונים וסוחרים, באזור 12, בו נמנו טלנשטי והסביבה 234 משקים יהודים ביחד 345 משפחות יהודיות. על יתר אזורי המפקד במחוז אין ידיעה. בעוד שידוע מפנקס "חברה קדישה" של קהילת קאלאראש משנת תקע"ט (1818) על קיומה. כמו"כ לא נזכרו עוד עשרות נקודות־ישוב בהם מצאו אחיזה הרבה משפחות יהודיות אשר היוו גרעינים של קהילות לא גדולות אבל מצוידות במוסדות ציבור דתיים וחינוכיים כגון בתי כנסת ות"ת. אורהיוב עצמה נרשמה במפקד במספר של 219 גברים ו־19 נשים אוכלוסיה כללית, פרט ליהודים וארמנים שמספרם לא צויין.

בתקופת המעבר של בסרביה משלטון התורכים לשלטון הרוסים אנו רואים ירידה גדולה במספר האוכלוסיה היהודית באורהיוב ובמחוז, בעוד שבסטטיסטיקה משנת 1798 רשומים כ־450 חנוונים משלמי־מס, אשו לפי אומדנא זו מספר הנפשות הגיע ל־4 אלפים, הרי כאמור במפקד הראשון אחרי הכיבוש ב־1817 נמצא מספר של 345 משפחות בכלל בכמה נקודות במחוז ועל היהודים באורהיוב אין מספרים כלל. נראה שעם בהלת המלחמה ברחו היהודים לרומניה ולמקומות אחרים, והיישוב נתדלדל. שינוי רדיקלי בגידול האוכלוסיה היהודית אנו רואים בסוף המאה ה־19.

לפי מפקד שנערך בין היהודים ב־1847 לשם קביעת מספר הצעירים החייבים בשרות צבא, היו בעיר אורהיוב — 1960 נפש, ובמחוז כולו — 4403 יהודים (גברים — 2217, נשים — 2186).

לפי מפקד שנערך ב־1897, היה מספר כל התושבים במחוז זה 213,000, מהם יהודים 26,699 לפי החלוקה דלקמן:

באורהיוב	אוכלוסיה כללית	12,336	נפש, מהם יהודים	7144 נפש
קריאוליאני	" "	2,056	" " "	338 "
אולישקאני	" "	2,943	" " "	341 "
ריזינא	" "	3,652	" " "	3182 "
סאמאשקאני	" "	700	" " "	79 "
טלנשטי *)	" "	4,379	" " "	3876 "
טוז'ארע־קאלאראש	" "	5,153	" " "	4592 "
ביתר היישובים	" "	181,781	" " "	7147 "
	בס"ה	213,000 נפש		26699 נפש

*) ב־19 באוגוסט 1941 נרשם בדו"ח של ראש גדוד הז'נדרמריה בחוטין הרכוש שנמצא בעיירה טלנשטי עפ"י פקודת הקולונל מנעקוצא וזה הרכוש: 692 בתים, 11 טחנות קמח, 5 בתי חרושת לשמן ובית חרושת לעיבוד צמר, 5 כבשנים, 1934 הקטר אדמה חקלאית, 73 הקטאר מרעה, 595 הקטאר כרמי גפן (ראה מ. קארפ, כרך ב' עמ' 143).

מהמספרים הנ״ל אנו למדים, כי האוכלוסיה היהודית באורהיוב גדלה לאין שיעור במחצית השניה של המאה הקודמת, בעוד שלאחר כיבוש בסרביה בשנות העשרים למאה ה־19 היה מספר היהודים במחוז אורהיוב 345 משפחות או 1,400 נפשות בקירוב, הרי בסוף המאה הנ״ל הגיע מספרם בכל המחוז ל־26,699 נפשות בקירוב ובאורהיוב עצמה ל־7144 נפש (3476 גברים ו־3668 נשים).

האוכלוסיה היהודית לאור מחקר דימוגרפי

על אופן גידולה של האוכלוסיה היהודית בעירנו, מן הראוי להביא את הנתונים הסטטיסטיים שפרסם בזמנו ד״ר משה שליסל, תושב עירנו (יליד משקאאוצי, מחוז אורהיוב). בהסתמך על ספרי הרישום של הרבנות, שהרב מטעם, יוסף בן יואל פגיס הגיש לו, סקר ד״ר שליסל תקופה של חמשים שנה מ־1877 עד 1926. הסקירה מקיפה שלוש בעיות: א) ילודה, ב) תמותה, ג) גיל הנשואין.

א) ילודה: בתקופה הנסקרת (1877—1926) נולדו באורהיוב 14,125 ילדים יהודים. מהם, 7926 ילדים ו־6499 ילדות, (55 אחוזים ילדים ו־45 אחוזים ילדות).

ב) תמותה: באיתה תקופה מתו בעירנו 8264 נפש יהודים, מהם: 2111 ילדים עד גיל שנה אחת (25 למאה) ו־2016 ילדים מתו בגיל משנה עד 10 שנים (24 אחוזים). בממוצע לכל שנה היו 165 נפטרים. מספר הנפטרים הקטן ביותר היה בשנת 1881 (78 נפש) ובשנת 1892 מספר הנפטרים הגדול ביותר (271 נפש).

ג) גיל הנשואין: בתקופה הנ״ל (1877—1926) נערכו 3827 חופות, שהן 78 חופה לשנה. מאלה היו 2889 חופות שנרשמו בפעם הראשונה ו־938 חופות שנרשמו בפעם שניה או שלישית. שהן, 75,5 אחוזים שנרשמו פעם אחת ו־24,5 אחוזים שנרשמו פעמיים ושלוש.

חלוקת הנשואין לפי הגילים ולפי המין:

בשנים 1886—1877 היה החתן בגיל 23 והכלה בגיל 19 בקירוב.

בשנים	1877—1886	היה	החתן	בגיל	23	והכלה	בגיל	19	בקירוב
״	1887—1896	״	״	״	25	״	״	20	״
״	1897—1906	״	״	״	25	״	״	24	״
״	1907—1916	״	״	״	25	״	״	23	״
״	1917—1926	״	״	״	26	״	״	24	״

ד״ר שליסל מסיים את סקירתו הדמוגרפית בציינו: הספירה אשר לפנינו, היא, אמנם כטיפה בים. לעומת מה שניתן עוד לחקור ולרשום לדורות הבאים, מכל מה שנוגע לחקר ההתפתחות הגופנית והבריאות של האוכלוסיה היהודית בבסרביה בכלל ובעירנו בפרט. והיה גם זה נדבך אחד לחקירת הדמוגרפיה של עמנו בגולה.

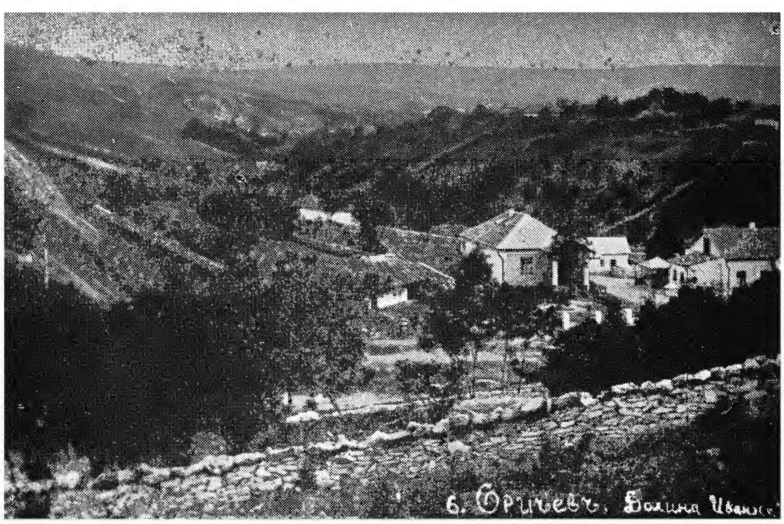
(מתוך בעסאראבער אז״ע חוברת 13—14)

אכן, עשה ד״ר שליסל, בלא יודעין, שירות נכבד בהעלותו נתונים המשמשים עדות נאמנה להתפתחותה הדמוגרפית של אוכלוסית קהילתנו. בוודאי לא עלה על דעתו כלל, שיבוא יום ו„נדבך אחד״ זה, יעיד על קהילה שהיתה ואיננה עוד... ועל כגון זה ייזכר שמו לטובה.

לצביונה של העיר ההיסטורית

מה היתה פני העיר אורהיוב בתקופת המעבר משלטון התורכים לשלטון הכובש הרוסי?

כשעברה אורהיוב לשלטון הרוסים בשנת 1812, היתה עיירה פרובינציאלית קטנה שלא מנתה אלא כשלושה, ארבעה רחובות צרים שארכן כדי ק״מ אחד. החל בגשר וגמור בסביבת ה„מארק־שול״ (ביהכ״נ דשוק). כמה סמטאות עקלקלות, שבקתות דלות מכוסות סוף וקני־קש, בנויות משני עבריה. בימות

הגיא לרגלי „האיבנוס״

הגשמים, היתה העירה כולה טובעת בים של בוץ ורפש, וקשרי התחבורה היו כאן, כמו בכל החבל הבסרבאי בימים ההם, קשים ביותר. ברוב המקרים אפשר היה לעבור בדרכי הבוץ רק בשוורים ובסוסים בלבד. בחדשי הקיץ עם ייבוש הבוץ מילא החול את חלל האויר ורב היה האבק עד למחנק.

הודות לנוף הנהדר של הסביבה, שאדמתה דשנה ופוריה מאוד, בה יערות עבותים, גני־פרי, מחצבות־אבן ששימשו לתעשיית סיד, וכל הנתונים הדרושים להתפתחות כלכלית, ואין תימה איפוא אם נמשכו לכאן יהודים, אנשי מעשה, אשר השתקעו כאן ושלחו את ידם במסחר ובתעשייה. בשנת 1834, 22 שנה לאחר הכיבוש, הוכרזה אורהיוב לעיר מחוז. בכל יום ראשון בשבוע נהרו אכרים מכל הסביבה לשוק (באזאר), והביאו את תוצרתם, תבואותיהם ובהמותיהם למכירה לככר „סינויה" ועל־יד כנסית „ניקולאי הקדוש".

היהודים התפרנסו בין השאר גם מחילופי תוצרת הכפרים בסחורות מעשי־ידי אומניות שונות כמו: סנדלרות, נגרות, נפחות וכדומה. ואכן, הישוב היהודי, אשר בתקופת הכיבוש הרוסי היה עוד מצער מאוד, הלך וגדל עתה משנה לשנה בקצב מזורז. אין לנו ידיעות מבוססות על הרכבו של הישוב היהודי מהימים ההם; אין אנו יודעים מי היו אלה הראשונים שהתווספו על הישוב הותיק שמלפני הכיבוש, ומאין באו, אבל ידוע כי מלבד התנאים הכלכליים שהזכרנו למעלה, גרמו לגידול הישוב כאן גם גורמים פוליטיים (שלילת הזכויות האזרחיות מהיהודים ברוסיה בימי יקאטרינה; גירושי יהודים מהכפרים וגזירת הקאנטוניסטים), ויחד עם זה — הזכויות המיוחדות שהממשלה הרוסית הבטיחה למתישבים שיאחזו בחבל הבסרבאי בחקלאות, לפיכך נמשכו לכאן יהודים אשר שמו את פניהם לחקלאות, לגידול בקר וכו'. בימי האביב — עת הכבשים המליטו, היו מוכרים את הטלאים — לשחיטה, ואת העורות לסוחרים. איכותו של עור הכבשים והטלאים שבכאן יצאו לו מוניטין ופרסומם הגיע ל„ירידים" הגדולים שהיו נערכים בירמליניץ ובבאלטא שבאוקראינה. לשם היו באים סוחרים שקנו עורות אלה בסיטונות ומשווקים אותם לחוץ לארץ. אחרים התפרנסו גם על המסחר ביערות. ענף חקלאי זה הסתעף לכמה ענפי תעשיה משניים, אשר נתן דחיפה רצינית לפיתוחו הכלכלי של חבל ארץ זה.

עשרות משפחות באורהיוב התפרנסו על תעשיית כובעים ופרוות לצריכה מקומית ולשיווק ב„ירידים" השנתיים. ענף שני השוב, שימש חלב כבשים, ממנו היו מיצרים גבינות שונות. את הגבינה („ברינזה") קנו האכרים ותושבי העיר ואוכלים אותה לתאבון יחד עם המאכל „הלאומי" „מאמאליגה", (מאכל שמכינים אותו מקמח־תירס, מים ומלח), האהוב על האוכלוסיה הבסרבאית; גם לענף החלב יצאו מוניטין הרחק מעבר לגבולות בסרביה.

והיו כאן בעלי אחוזות־גדולות וחוכרי אחוזות שהיו מגד־לים תבואות לצרכי הישוב וגם למסחר חוץ. בתקופה ההיא ידוע היה באורהיוב בעל האחוזה ליב רזניק שבא לכאן מפולין בעודנו צעיר לימים, (בימים ההם שחרר השלטון משרות בצבא וממסים את היהודים שהתיישבו בבסרביה). רזניק התפרנס בראשונה מחנות קטנה ואחרי שצבר מעט כסף, התחיל בעיבוד חלקת אדמה קטנה. לימים, רכש לו שטחי אדמה ופיתח משק גדול. ואף כי הצליח מאוד במסחר תבואות, לא הניח את ידו מהחנות. ותוך זמן קצר נהפכה חנותו הקטנה לבית מסחר מוכר בכל המחוז. אחרי מותו השאיר רזניק נכסים — אחוזה גדולה בת אלפי הקטרים, ובתים רבים. כאן עלינו לציין, כי על אף עושרו המופלג אין שמו מופיע בין התורמים לצרכי ציבור בעירנו. המפעל היחידי שהקים בהיותו בחיים, הוא בית־כנסת הקרוי על שמו.

מבין יתר בעלי האחוזות, בתקופה מאוחרת יותר (משנות 1890 ועד מלחמת העולם הראשונה). יש להזכיר את משפחות אוורבוך־בארסוצקי, את רוזן ואת מוטל רזניק (בנו של ליב הנ"ל) ובשנים האחרונות נוספו במשק החקלאי עוד ענפי־פרנסה נוספים כמו: גידול טבאק, כן היו מגדלים חמניות לשמן, ששימש מאכל לתושבי המקום ולשיווק, וכן ענבי־יין, גני פרי (תפוחי עץ, אגסים, שזיפים, דובדבנים, מישמיש ואגוזים) שהיו מעסיקים מאות אנשים. נוסף על כך התפרנסו משפחות רבות על ענפי כלכלה משניים, הקשורים לחקלאות, והגיעו למעמד כלכלי מכובד.

פרק הזמן, משנות העשרים ועד שנות ה־70 למאה הי"ט עומד בסימן של התפתחות כלכלית מזורזת; היהודים רשאים היו לגור בכפרים ולרכוש קרקעות על שמם ואף היו פטורים ממסים שונים ומשירות בצבא. עם זאת אין לציין הישגים משביעי־רצון לסוחרים זעירים מחוסרי־אמצעים, לבעלי מלאכה, לרוכלים ולהמונים שהתפרנסו בדוחק, מפאת חוסר אמצעים כספיים משלהם והיו זקוקים להלוואות ברבית שאכלה את פרי עמלם. ההתחרות הגדולה היתה בעוכריהם והעבודה מיגעת — מהבוקר ועד שעה מאוחרת בלילה, ובעיקר היו התנאים קשים לבעלי־מלאכה, שלא היה גבול לשעות העבודה ולירידת שכרם בגלל ההתחרות. גם מעמדם החברותי הנמוך של בעלי המלאכה באותה התקופה היה מדכא את רוחם, הללו התבודדו בחוג חבריהם למקצוע בלבד.

שנוי מוחשי לרעה חל במיוחד בשנות השמונים — תקופת ההגבלות ע"י חוקי החירום ברוסיה. התושבים הנוצ־רים דחקו את רגלי היהודים מהמסחר והכבידו במו"מ אתם מתוך צרות עין. השלטונות הטילו על היהודים מסים כבדים שגרם לירידה בכל ענפי המסחר. חוק השירות בצבא עקר מתוך המשפחה את הצעירים, (לתקופה של ארבע שנים), וכן נעקרו משפחות שלמות מקניהן ע"י שלילת אזו חותן וגירושן מהכפרים. כל אלה שיתקו את פעילותו של היישוב היהודי כאן.

על מקרה גירוש מהכפרים באותה תקופה כותב „שגב" (שמואל גרשון בארו) ב„המליץ" מס. 177, 27 ביולי 1887:

„אתמול הובאו הנה ארבע־עשרה משפחות יהודים מכפר קובילקה הסמוך לכאן. כולם אנשים אשר ישבו בכפר זה שנים רבות, בטרם נתפרסמו חוקי מאי הידועים, ומצאו פר־נסתם בדוחק במסחרם עם אכרי המקום. בין הגולים נמצאו גם כמה בעלי־מלאכה, וזקן אחד אשר ישב בכפר זה 30 שנה וגם יש לו נחלת שדה וכרם שם. כל זה בא להם

באשמת פקיד המקום, אשר לא רשם אותם ברשימות היהודים יושבי הכפרים שנערכו לפני שנים אחדות. כל השתדלות האומללים האלה בבית השלטון של הפלך וגם עדות אכרי הכפר כי יושבים הם במקומם יותר מעשר שנים — לא הועיל למו. רבים מהם אומרים לבא בקובלנא לפני השרים ומחוקקי הארץ היושבים בפטרבורג. אבל מה יוכלו לעשות אומללים אלו בטרם יתברר דינם? איפה ימצאו מקור למחיתם בעירנו, אשר שבעים ושבעה אנשים יחזיקו בענף אחד מכל ענפי המחיה והכלכלה, וההתחרות תעלה למעלה ראש, עד כי כל ענפי המסחר היו למשענת קנה רצוץ, וכל הסוחרים והרוכלים ישתכרו אל צרור נקוב? גם המלאכה לא תחיה בצוק העתים האלה את בעליה, ורבים מבעלי המלאכה יסובבו בחוצות העיר פה לבקש למו עבודה ולא ימצאו"...

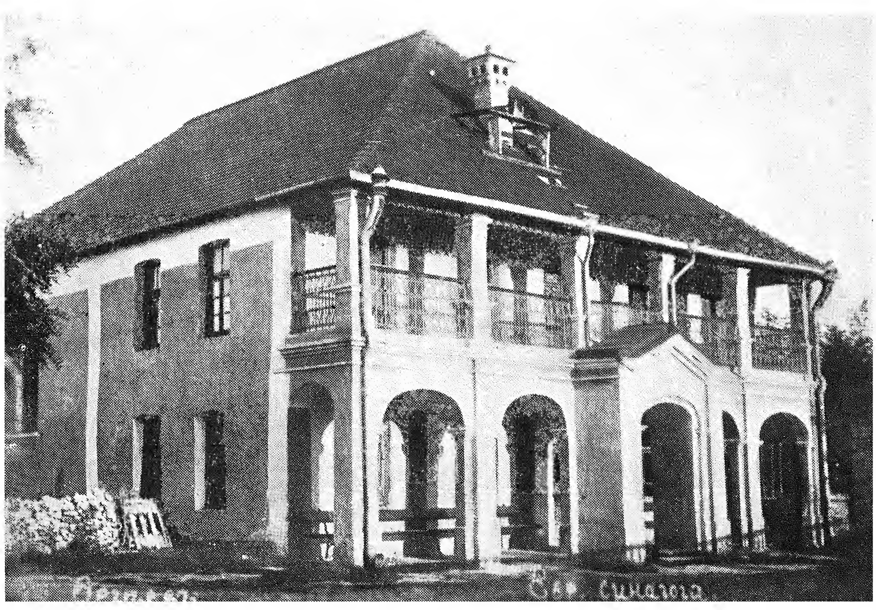
הקהילה בסוף המאה הי"ט

גם על דמותה הצבורית של הקהילה העברית כאן, כמו על פרצופה הכללי של העיר, לא נשאר לנו, לצערנו הרב, שום מסמך בכתב או בדפוס, מאותם הימים של ראשית התהוותה, ועובדה חותכת היא כי הקהילה באורהיוב, מבחינה צבורית פיגרה בהרבה כלפי בנותיה, העיירות טלנשטי וטוזור־קאלראש שבמחוזה, אשר באותה תקופה היו קיימים בהן כבר מוסדות חשובים לצרכי ציבור, שהשאירו להן זכר לדורות. כן, למשל ידוע, ש"פנקס" הקהילה בטלנשטי, שנכתב עוד בשנת תקנ"ד, שימש חומר מחקרי בידי ההיסטוריון הריאקציוני ע. פבלסקו, במחקרו על ה"אקונומיקה של החברות והאגודות במולדובה", ולשבחה של טלנשטי כיהנו בה הגאון הידוע בשם הרב ר' ישראל מטלנשטי ז"ל, והרב החריף, הגאון ר' שלמה פלאהם ז"ל ועוד. מתוך "פנקס" החברה ללימוד משניות בקהילה טוזור־קאלראש, שנכתב עוד בשנת תקס"ד (1804) העתיק כותב הטורים את רוב הדברים החשובים ביותר, המשקפים את דמותה של הקהילה והשאירו לה זכרון.

לא כן אורהיוב, על רבה הראשון ר' נחומצ'ה ז"ל נשארה לנו אגדה אחת בלבד. הרב התאונן פעם באזני הקהילה, שמשכורתו אינה מספיקה כדי קיום בני ביתו, והוא ביקש מהם העלאה. התחכמו פרנסי הקהילה והשיבו לו בהלצה: רבינו היקר, והרי יעקב אבינו עבר במקלו את הירדן... וכל עוד רבינו מהזיק במקלו יטריח נא, במחילה מכבודו, יצא ויחזור על פתחי ה"בעל־בתים" ויקבל את שכרו.

אמנם, אין זאת אלא אגדה, אולם אין כל ספק, כי כמו בכל אגדה יש גם פה קורטוב של מציאות. כי ממנה אנו למדים עד כמה היה מצבם החומרי עלוב וירוד, וכן הרכב החברה היה כאן תערובת מהגרים מהבלי ארץ שונים, איש לא הכיר את רעהו וזמן ממושך סבלו מזה עניני הציבור שלא עמדו לעיני התושבים.

ראוי לציין, שכל היסודות המסמלים את הדמות הצבורית של כל עדה וקהילה בישראל, לא חסרו גם באורהיוב מראשית ימי קיומה, מאז הכיבוש הרוסי ועד ימי השואה. כן יש לסמוך על סיפור הקשישים מבני עירנו, שלפי דבריהם — הרי בית הכנסת הגדול שנמצא על שפת ה"ריאוט", משם צמחה ונבנתה העיר, היה קיים עוד במחצית הראשונה של המאה ה־18, והאדמור ר' חנוך זילבר־פרב נ"י סיפר בשם הישיש ר' זעליקל שו"ב ז"ל, כי לפי

בית הכנסת הגדול

המסורת ביקר כאן הבעש״ט ז״ל וטבל במקוה שעל יד בית הכנסת הזה. הקשישים שבינינו עודם זוכרים את בית הכנסת הזה, כשהכותל שעון על משענת אבן, וקירותיו היו שקועים באדמה בעומק של מטר ויותר, והיתה צורת הבית ישנה־נושנה מה שהעיד על עתיקותו.

אחרי בית הכנסת הגדול, תפש מקום חשוב בחיי הציבור כאן גם בית הכנסת השני ה„קלויז״, שהצטיין גם הוא בגודלו ובעתיקותו בדומה לראשון. הוא הכיל כמאתים מקומות ישיבה, מלבד החדר הצדדי שבימי חול שימש ל„מנין״, ובשבתות היו מתאספים כאן יהודים פשוטים ור׳ זעליקל, השוחט הישיש או ר׳ אלתר מנשה׳ס, היו מלמדים בפניהם בפרשת השבוע.

עם התפתחות הישוב וגידולו, צר היה המקום בשני בתי כנסיות האלה והתחילו להתוסף זה אחרי זה עוד בתי תפילה כמו: בית המדרש, בית הכנסת של חסידי טאלנא, בו התפללו לאו דוקא החסידים אלא גם משכילי העיר. בבית הכנסת הזה התרכזו גם עסקני חיבת ציון הראשונים, ובתקופה הציונית המדינית היה גם לבית ועד לחברי הציונים הצעירים.

ובסוף המאה הקודמת נוספו והוקמו עוד בתי־כנסת, בתוכם: ביהכ״נ החב״די, ביהכ״נ של „השמשים״, ביהכ״נ „השוק״, ביהכ״נ של „החייטים״, „הישיבה״, ה„בוינע־שול״ (על שם השכונה שבית המטבחים העירונים היה מצוי שם), ביכ״נ „קאפעסטרא״, על שם דוכני הרצענים שאומנתם היתה הכנת כלי־ריתמה לסוסים (קאפעסטרא — בלע״ז), ובאותו זמן נדב התושב האמיד ר׳ העניך טאבאטשניק ז״ל מגרש ונבנה עליו גם ביהכ״נ ל„סנדלרים״ והיו לנו בתי תפילה לפי כל השכבות: חובשי ביה״מ חסידים, בעלי מלאכה ואנשי מעשה, דיפרנציאציה מלאה לפי חלוקי המעמדות וההבדלים ששררו בתוך הציבור כאן, אך הענינים הצבוריים לא סבלו מזה ולא כלום, היות והיו חביבים על כל השכבות.

ככה אנו רואים את העיר אורהיוב בהתפתחותה ההדרגתית בתור קהילה קיימת על מוסדותיה התרבותיים והכלכליים; קהילה שמאחרי תקופת הרב האגדתי הנ״ל, עמדו בראשה גם רבנים ודיינים ידועי שם, כמו הרב המנוח ר׳ משה חיים אלקין ז״ל אשר הצטיין במדותיו התרומיות כענו ולמדן, נחבא אל הכלים. הוא ניהל את עדתו במשך 30 שנה לערך, נפטר בשנת תרס״ב ואת מקומו מלא אחריו בנו הרב ר׳ אברהם יוסף אלקין שהתחנך על ברכי אביו לתורה ולדרך ארץ, והיה אף הוא מכובד על הקהילה. ממנו נשאר ספר בכתב יד על „תרי״ג מצוות״ שגאוני הדור נתנו לו גושפנקא. גם צדיק שבא לעירנו לגור בה, ה״ה האדמו״ר ר׳ חנוך דב זילברפארב, שהתחבב על הציבור לכל שכבותיו, ובעיקר על העמלים והיהודים הפשוטים שבעם, הוא חי בעירנו מספר שנים בכבוד רב, עד שזכה ולעת זקנתו עלה ארצה עם משפחתו והתיישב בתל־אביב.

תפקיד חשוב בחיי קהילתנו, מילאו גם השוחטים, אם כי מטעמי פרנסה היו נאלצים לפעמים להתעסק גם בעסקי חולין שלא הלמו את מעמדם של „כלי־קודש״, אולם אחדים מהם הצטיינו בחוש צבורי ובפעלתנות נאמנה ומסורה לעניני הכלל. כאן עלינו להזכיר את שמו המכובד של ר׳ זעליקל שו״ב בתפקידו כ„מוהל״ מומחה שזכה ל„יהד״ ולהכניס בבריתו של „אברהם אבינו״ שנים שלושה דורות, והיה יהודי כשר, נוח לבריות ובעל מזג טוב, כ״כ יש לציין במיוחד את השו״ב ר׳ משה בר׳ בנימין יאנוביטש, הנודע בשמו ר„משה שוחט״, אשר זמן רב עמד בראש החינוך הדתי־פרוגרסיבי, ומשהורגש הצורך בלימודי קודש בדרגה יותר גבוהה, נוסדה ה„ישיבה״ לבחורים כשרוניים, שנפשם חשקה להשתלם גם בלמודי גפ״ת (גמרא פירש״י תוספות). אומנם לא לפי מושגי ה„ישיבות״ בליטא היתה ה„ישיבה״ כאן, אבל הלימודים בתלמוד ובפוסקים תפסו בו את היסוד העיקרי.

ולהשלמת דמותה הצבורית של קהילת אורהיוב בשנות השמונים, עלינו לצטט מספר שורות מרשימותיו של הנוסע הידוע אפרים ריינארד שביקר באורהיוב בשנת תרל״ז (1877) ואלה דבריו:

„אורהיוב — עיר קטנה לרגלי גבעה, בתיה בנויים מעץ. מספר תושביה כ־4000 איש, ושלשה חלקים מהם הם יהודים. רובם יושבי חושך, מאמינים בהבלי חסידים, אבל אנשי מעשה. שולחים את ידיהם במסחר ובמלאכה, וחיים חיי שלוה. אפס זיקי ההשכלה כבר החלו לחדור ללב הצעירים מנכבדי העיר הקוראים ומבינים שפת עבר ורוסית. בכל כחם יתאמצו להוסיף דעת ולמשוך גם את רעיהם להשתלמות, עד כי יש תקוה כי לא יעברו ימים רבים, ובני הדור החדש יעלו מעלות הדעת על יתר אחיהם בערים שבסביבה.״

ואמנם לא עברו ימים רבים ותקותו של הנוסע ריינארד נתמלאה במלואה, לא רק שבני הדור החדש עלו במעלות הדעת על יתר אחיהם שבעיירות הקרובות, אלא שבזמן קצר מאוד קבלו כאן החיים הצבוריים צורה יותר מוחשית, ובבטחה יש לציין כי שנות השמונים היו לה לקהילה אורהיוב, תקופת מפנה כמעט בכל שטחי חייה התרבותיים, החברותיים והכלכליים.

עם התרבותו של הישוב היהודי והתפתחותו בחומר וברוח, התחילו הצרכים הצבוריים להיות יותר מוחשיים; הניגודים בישוב התגבשו וקבלו אף הם צורה יותר מהותית ומובהקת, ועל פני במת החיים הצבוריים כאן הופיעו גם אישים שרוח ההתנדבות פעמה בלבם ביתר עוז, שעסקו בצרכי־ציבור באמונה ובהתמסרות; המוסדות שהתקיימו כאן מזמן תוקנו ושופרו, ולפי צרכי השעה הוקמו גם מוסדות הדשים שעל תולדות היווסדם והתפתחותם ידובר בפרקים הבאים.

מוסדות הקהלה / מ. רוטקוב

בדברי הבאים אין כוונתי לתת סקירה מלאה על המאבקים, על הנצחונות והכשלונות שמצאו את עסקני הקהילה ומוסדותיה בימי קיומה.

דלים מאוד המקורות שעמדו לרשותי ואף אלה צריך הייתי לדלות מתוך ארכיונים, לדפדף בכרכי העתונים „המליץ", „הצפירה" ואחרים, וכן לדובב חברים קשישים המהלכים כיום בינינו, משימה אשר דרשה זמן רב ועמל לאין שיעור.

למרות המאמצים לא עלה בידי לרשום את כל הפרטים הראויים להרשם. מהם לא באו על תיאורם המלא ועסקנים חשובים הושמט שמם ופעלם. ביודעים פסחתי על חילוקי דעות בחיים הציבוריים, על כאלה שמניעיהם הפוליטיים או אישיים גרידא גרמם, אף על פי שאפשר לשער שכל אחד במחנהו הוא, האמין בטוהר כוונותיו ובצדקת מלחמתו, שהיתה לטובת הכלל בלבד.

תפילתי, שהקורא ימצא עניין בחומר המוגש ויקבל מושג־מה על התלבטויותיה של הקהילה ומוסדותיה — שדרכה לא היתה סוגה בשושנים — ושדברי יתפרשו כהוויתם ויהיה בהם משום הצלת זכר קהילתנו ההרוסה. ויהא זה שכרי.

א. עזרה רפואית וסוציאלית

העזרה הרפואית לחולים עמדה בראש דאגותיה של הקהילה. מעידים על כך הכתבות שדלינו מתוך העתונות של הימים ההם.

ב„המליץ" שנת תרכ"ו (1866), גליון 33 כותב בן עירנו יוסף רבינוביץ:

„המחלה הנוראה — ,חולי־רעה' — אשר דבר ומוות בכנפיה, הגיעה גם לעירנו ותבחר משכנה בבתי העניים, והמה מראשונים לפגיעה.

אנשים טובי־לב מקרב עדתנו קמו ואמרו לעצור בעדה. והם: ר' שלמה וואלאווסקי, ר' ברוך ניסנבוים, ר' מנשה פיינזילבר, ר' לייב רוזנפלד, ואחרון אחרון ר' אברהם דוידוביץ. יומם ולילה לא נחו ולא שקטו ויקבצו כסף מכל נדיב לב ויעזרו ברופאים וברפואות לחולה השוכב בביתו ולזה אשר בבית החולים.

ראוי לשבח הרופא המהולל, הד"ר וולטוך, יקר הנפש, אשר קיבל על עצמו לבקר בבית החולים וגם בבית החולה ללא תשלום עד אשר בעצמו חלה".

מכאן ברור שכבר אז, לפני קרוב לשני יובלות, קיים היה בית מחסה לחולים.

לצערנו, לא מצאנו ידיעות נוספות על ענייני ציבור בעירנו בכלל ועל ענין בית החולים בפרט, אלא 20 שנה לאחר מכן, בכתבה שנתפרסמה ב„המליץ" ב־8 ביוני 1887, בה מודיע הכתב „שגב" דברים אלה: „הבית אשר נבנה בחצר בית החולים על חשבון הגביר הנדיב הא' זליג קליסטר, אשר הוציא עליו כ־3000 רובל, בן 4 חדרים מרווחים, הנפרדים לשתי מחלקות, אחת לגברים ואחת לנשים, תועלת רבה תצמח ממנו. במקום 12 מטות יהיו עתה 24. מעתה יבדוק הרופא את החולים בבית הישן — ולא בחדרי המטות — שם יהיו גם הלשכה ובית המרקחת. בתור מנהל הוזמן הרופא הד"ר שכנוביץ החביב מאד על הציבור. (בא לעירנו מליטא בשנת 1865)".

חמשים שנות בית החולים

במשך יובל שנים (מ־1866 ועד 1914) עוברת כחוט השני, פעלתנותם של שורת עסקנים אשר חלק מהם נזכר לעיל. ביראת כבוד אנו מעלים בזכרוננו את הרופאים הד"ר וולטוך, הראשון בבית־החולים ואחריו הד"ר שכנוביץ והד"ר יצחק רבינוביץ אשר כיהנו פרק־זמן בתור מנהלי בית החולים. (האחרון עבר לקישיניוב, 1898). תקופה זו מסתיימת עם פטירתו של ד"ר שכנוביץ הישיש (ב־1903) וכניסתם של כחות חדשים, רופאים ועסקנים. זכור, הרופא ד"ר כהן, שכיהן מספר שנים עד שיצא לגור באודיסה. אותו זמן (1904) הגיע אלינו הרופא ד"ר נירנברג מקישיניוב (שחזר ממלחמת יפן—רוסיה), ורכש אהדת הציבור. כן פעלו החובש (פעלדשר) זייקוביץ ושני בניו, אליושה וישה והיו לעזר בצד הרופאים בבית החולים.

עוזרות נאמנות לצד הרופאים היו האחיות הרחמניות בנות עירנו, העלמה ריסל בת ר' משה ליזר שארף, רעוועקא גריגוריעוונא ראבינוביץ, אינה קורנבליט־יגולניצר, וצ'אקע בת־חיים דוידוביץ. כל אלה התמסרו בתום לב ובחרדה לתפקידם.

בסוף העשור הראשון של המאה הנוכחית הוקם בנין חדש לבית החולים בצפון העיר, בקצה הרחוב בסרבסקיה, בהנהלת הד"ר ווארשאבסקי והאחיות העוזרות בצדו.

הורחבו אפשרויות האישפוז למחלות פנימיות לצרכי בני העיר ותושבי הכפרים היהודים במחוז. בבנין הישן נשארו המחלקה החירורגית ושני חדרים למחלות מדבקות.

פרק הזמן בין פרוץ המלחמה הראשונה (1914) עד סוף שנות העשרים היה זמן של תהפוכות מדיניות וחברתיות קשות, אשר השפיעו קשה על החיים, ואף במאמצים הרבים שהשקיעו העסקנים לא הצליחו לספק עזרה רפואית לתושבי העיר המדולדלים.

תקופה מזהירה לבית החולים

בשנות 1928/9 נבחר וועד קהלה חדש. הדאגה לבית החולים נמסרה להא״א: יעקב וואלאווסקי, יושב ראש, ליובה גלוזגולד, דוד מאריניאסקי, הגזבר, מאיר גולדברג, ישראל הירש סורוקער, ושבתי שפירא. אנשים בעלי יזמה ומעוף, נושאים לבם לעזור לזולת. והנה זימן להם הגורל מקור בלתי צפוי להגדלת ההכנסות. אותו זמן עבד החירורג ד״ר לשקו (נוצרי) בבית החולים המחוזי. הוא הצטיין בתור מומחה בחירורגיה. מפאת סכסוך שפרץ בינו לבין ד״ר מונטיאנו מנהל בית החולים המחוזי, החליט ד״ר לשקו לעזוב את משרתו ופנה למשגיחי בית החולים היהודי בהצעה, שיתנו לו אפשרות לקבל חולים באחד החדרים של בית החולים, וכתמורה בעד השימוש יפריש 20% משכרו בעד ניתוח, פרט לדמי אישפוז שישלם החולה להנהלה. ההצעה נתקבלה וכבר עם תחילת כניסתו של הד״ר לשקו לעבודה נראו תוצאות טובות. סכומים עצומים מחולים בעלי יכולת זרמו לקופה הריקה של המוסד. היה הכרח להקים בנין חדש, מרווח אשר יתאים לתנאי העבודה החדשים.

בנין חדש למחלקה החירורגית

יפה הוא הרעיון, אולם, כיצד יתגשם?

לשבחה של וועדת בית החולים הנ״ל יש לציין, שמרצם וכושרם לרכוש למפעל זה חוגים רחבים מתושבי העיר והמחוז, וכן מסירותם האישית של כל חבר וחבר בוועדה, עמדו להם והצליחו לרכז סכומים למעלה מן המשוער. פעולה רבת חשיבות עשו החברים מאיר גולדברג ז״ל ויעקב וואלאווסקי. הם עזבו את עסקיהם ויצאו לכפרים קיפרטשעני, בויעשטי, שאארעני, קאפרעשטי ועוד, ואספו סכומים גדולים. מגבית עממית נערכה בין תושבי העיר אשר נענו בעין יפה. וכן נמכרו כמה חדרים להא׳ רובינשטין — הרוקח העסקן, ויעקב וואלאווסקי ועוד שהביעו רצונם להנציח את שמות יקיריהם.

אכן תקופה זו (1931/39) — ראויה להרשם כמזהירה במשך 75 השנים (1866/1939) של קיום מפעל העזרה הרפואית בעירנו.

ארוכה היריעה של תקלות והפרעות בקיומו של בית החולים, מתוך מאבק מתמיד ומסירות, פעלו מספר רב של עסקנים ללא לאות. מהם זכורים מהתקופה הקודמת (עד 1929) הרוקח אברהם רובינשטין, אהרן גלוזגולד ובנו ליובה, ליב זיסרמן, דוד מארינינסקי, דוד ברנדיס, שואל דיוקמן (השען), מאטל צ׳ולסקי, שבתי שפירא ועוד.

אולם הזכות הגדולה נפלה בידי וואלאווסקי וחבריו. אלה העלו את בית החולים על רמה רפואית גבוהה ואישפוז לתפארת. שמו של בית החולים התפרסם במחוז ומעבר לגבולותיו. רבים, כיהודים — כנוצרים, נעזרו ונהנו משירות נאמן, מצוות הרופאים וכן מצוות העובדים האדמי־ניסטרטיביים. כאן ראוי להזכיר את שמו של מנהל המשק מנדל בידר, אדם ישר דרך, נאמן לתפקידו ומקובל על כל הבא עמו במגע (נספה בשואה עם כל בני משפחתו).

שנים רבות עמלו העסקנים בנדבם ממיטב זמנם ומרצם לטובת המפעל היקר. אולם למגינת לבנו ירדה חרב המשחית של היטלר ומרעיו ימ״ש על המפעל ומטפחיו גם יחד. אוד מוצל יחיד מחבר עסקנים הנ״ל נמלט והגיע לארץ, מאיר גולדנברג ומשפחתו. אולם לדאבון לבנו נעקר היקר באדם מתוכנו. (נפטר בחורף 1954 ממחלה ממארת). על הנעדרים ידאב הלב ויזכרו לטובה לעד.

מושב הזקנים באורהיוב

מוסד פילנטרופי שני בחשיבותו בצד בית החולים ואשר ראשית קיומו קשור בהתפתחותו של בית החולים, היה בית מושב הזקנים.

מושב זקנים

יושבות מימין לשמאל: 1. מ. רעזניק 2. פ. ווארגאפט 3. א. מאשקאביץ 4. ע. זיסלס 5. ל. לידיד 6. א. רפפורט 7. ל. קרוגליק 8. פ. מאזלבר
עומדות: ס. אדעסער 2. ר. פסעטשניק 3. פ. כץ 4. ש. פרימס 5. ס. גלדנברג, 6. ב. גלדנשטין 7. ש. מאשקאביץ 8. נ. טימנצער 9. ס. שאמעס

מושב זקנים

מימין לשמאל:
יושבים: 1. ברסוקר 2. גאראדישטיאן 3. א. סלעפוי 4. פ. חימוביץ 5. ח.מ. סטיקליאר 6. מ. גוטמן 7. קיסליוק 8. ד.ד. טאראן. 9. א. גלמן
עומדים: 1. י. יארוסקער 2. מ. מאשקאביץ 3. קאנער 4. מ. בעקער 5. א. קאגאן 6. ל. מ. שויוועלענקע 7. י. ד. גאלדנברג

ב„המליץ" מס' 83 מיום 30 ביולי שנת 1886 כותב דוד ליב פיכמן:

„הא' זעליק קליסטר, אמר לעשות דבר טוב לזכר שלוש בנותיו אשר מתו עליו בדמי עלומיהן זו אחר זו, וינדב אלפיים רובל לבנין בית מחסה לזקנים עניים".

„...היום נתאספו רבים מנכבדי העיר, בתוכם, רופא המחוז, אחד משופטי השלום בעירנו אשר לבם טוב לישראל, מנהל בית החולים הד"ר רבינוביץ ורבים מתושבי העיר להנחת אבן הפינה ולברך את הא' קליסטר על חסדו הגדול אשר עשה עם הזקנים העניים בעירנו, אשר עד כה תעו ברחובות כצללים ולא מצאו להם מנוחה.

הד"ר רבינוביץ והאחרים ביארו לפני הקהל את הטוב הצפון בבית כזה".

מירל די שינדערן *

מפעל מיוחד במינו, אשר הצטיין ושימש מקור לא אכזב להגדלת הכנסותיו של המוסד, קיימה מירל די שינדערן.

אשה זו בעלת לב רגיש, בת עירנו, ידעה לרקוד א „פויליש". ריקוד זה נתחבב על הקהל. מירל רקדה בהת־להבות ובלהט. היא היתה מתנדבת לרקוד ריקוד זה בחתונות, ובהתלהבות הדביקה גם את המחותנים, ובטוב לבם עליהם הריקו כיסיהם לקופת המוסד.

* מתוך סיפורה של בתיה דוחאוונע.

חבורת נשים אחרת, שלבן דאב למצב הזקנים המוזנחים, התמסרו גם הן לעזרת מושב הזקנים.

הגברת שאכנוביטש, אשת הרופא, מרת אלטע רוזנפלד (אשת סוחר תבואות ר' הירש), ומרת ברנדיס אשת דוד, נטלו בידן את המשימה להחזיק וגם להרחיב את כח האישפוז של המוסד. ביזמתן נתוספו חדרים ומטות, נחפרה באר בחצר בית החולים, והורחבו היקף הפעולות, הורחב חוג המשפחות שנדבו ארוחות ומצרכי מזון. כך הצליחו להחזיק את המוסד עד לפרוץ המלחמה הראשונה (1914). מאז החלה ירידה, המצב הכלכלי הקשה השפיע לרעה על המוסד, ומאמצי העסקניות לשמור על היש עלו בתוהו.

פנים חדשות לעזרת המוסד

מצב זה נמשך עד שנת 1920. באותה שנה נתכנסה אסיפת תושבים מוקדשת לתיקון מצבו של המוסד. האסיפה בחרה במספר חברות נוספות לוועד, ובראשה הגברת בתיה אשת דוד דוכובני. אשה בגיל העמידה מלאת מרץ ויזמה. היא הכניסה שינויים רדיקליים בהנהלת המוסד. סיסמתה היתה: לרכוש תורמים ומתנדבים ככל האפשר, שיפוץ הבנין, לרכוש ציוד וכן לשקוד על תקון האשפוז, המצב הסאניטרי של המוסד והבראתו. הוקם חדר מיוחד לתפילה בתרומתה של היושבת ראש, מרת בתיה דוכובני (6400 לעי), תוקן ה„ליאדאבניק" (בור לקרח) שבחצר אשר ממכירת הקרח

מושב זקנים

גדלה ההכנסה. כן הקימה מרת דוכובני קרנות הכנסה שהפכו מקור קבוע כגון, „הספר־הזהב" (בשנת 1928), תמיכה מהעיריה, מהקהלה, תורמים חדשיים קבועים וכן פיתחה את הנוהג הישן של איסוף „ארוחות" ותרומות של מצרכי מזון, ואחרון אחרון, הודק הקשר עם הלנדסמנשאפטים באר־צות־הברית ובדרום אמריקה אשר מספר חברים וחברות אספו תרומות מיוצאי אורהייב שבאמריקה לתמיכת המוסד. אברהם העכט ציווה בצוואתו שליש ההכנסה מביתו שתהא קודש למוסד, ויוסף דוחובני ושרה אשתו (חברת הועד) לקחו על עצמם להכין ספר תורה למוסד בחג יובל החמישים. ראויה לשבח מרת שפרינצה פלשלר, מנהלת המטבח, אשר עשתה כמיטב יכלתה להרבות הנאה לאוכלוסיה של המוסד.

ג. חברה קדישא

לא ידוע מתי החלה לפעול „חברא קדישא" באורהיוב ומה היו יסודות פעולותיה. בבית הקברות הישן במורד הגבעה, בצד שמאל, נראו קברים פזורים ומצבות עתיקות שבלטו מעל פני הקרקע. בקושי אפשר היה לפענח את האותיות מעל המצבות. כן התנוסס „אהל" הרבי מאורהיוב שהעיד על עתיקותו. בתקופה זו (1918—1910) היה בית־העלמין עזוב, חדר הטבילה, קטן וצר והגדר פרוצה מאין דואג לבדק ותיקון. עם בחירת העסקן הנודע משה קלמנוביטש בתור ראש החברה קדישא חל שינוי בסדרי החברה ביסודם. מעתה נגבו דמי קבורה ממשפחת הנפטר בהתאם למעמדה הכלכלי. וכן הושגו הקצבות מהעיריה ומהשלטונות וההכנסות גדלו.

במשך הזמן נצטברו סכומים ניכרים אשר שימשו לצרכי החזקת בית העלמין ואף לצרכי ציבור אחרים. הוקם בית ובו חדר „טהרה" מרווח ומקוה מים וכן חדר המתנה לקהל ולשמשים. הורחב השטח והוקמה גדר אבנים סביב בית־העלמין. זכורים לנו במסירותם המטפלים בעניני קבורה, ר' איציקל שדכן, בנו עקיבא סימס, ובאחרונה ר' שמואל רוטמן. וכן העסקנים הנבחרים ע"י הקהלה, משה קלמנוביטש, דוד מימיס, מרדכי מן, ישראל הירש סורוקער, מאטל צ'ולסקי ועוד, שפעלו רבות להחזקת בית העלמין בצורה נאותה.

בתקופה האחרונה, (1945/55) עשה הקשיש ר' בן־ציון חיימוביץ' לצרכי בית העלמין ותקן את הגדר עד שעלה לארץ (ב־1955).

לדבריו, עדיין מצוי השלט על הגדר ועליו חרוטים שמות העסקנים שהקימו בשנות העשרים את הגדר החדשה.

עזרת עניים

מפעל סוציאלי חשוב אחר היה המוסד „עזרת עניים". זמן רב עמד שבתי רבינוביץ', בראש המוסד, אף כי אמצעיו היו דלים, עסק כדי לספק עזרה לנצרכים מתוך רצון כנה.

עם שנוי סדרי הנהלת עניני הקהלה (בשנות העשרים) נבחר וועד חדש ובראשו העסקן איציק דוד חריין (חייט). מכאן ואילך הוכנס סדר בחלוקת התמיכה. הנצרך הגיש בקשה לוועד, והלה בדק לאיזו מטרה מתכוון המבקש להוציא את ההלואה ולעתים נהג להדריכו. שיטה זו הבטיחה, במידה מסויימת, שמקבל העזרה ישתמש לצורך קונסטרוק־טיבי. חברת „עזרת עניים" קיבלה תמיכה ממועצת העיריה, ממכס הבשר ובעיקר מ„מעות חיטין".

„מעות חיטין"

איסוף „מעות חיטין" היה נפוץ בכל קהלה יהודית. שנים רבות נהגו עסקני „עזרת עניים" בעירנו לבקר אצל תושבי העיר בימים שבין פורים לפסח ולבקש תרומתם כדי לספק מצות לעניי העיר. וועד עזרת עניים החדש נקט בשיטה של גביית מס למטרה זו. במקום לחזור על פתחי התושבים ולהיות תלוי בתרומת האזרח, באו לידי הסכם עם בעלי המאפיות למצות והללו התחייבו לא למכור מצות בלי אישור מוועדת „מעות חיטין". אולם, שיטה זו לא נתנה תוצאות משביעות רצון. שכן קשה היה לעקוב אחרי כל קונה מצות. כדי להימנע מתופעות לא רצויות, הוחלט שאפיית המצות תהיה בידי הקהילה.

הרבה מרץ ומאמצים השקיעו פרנסי הקהלה כדי להוציא את אפיית המצות מידי האופים הוותיקים, ואז לקחה „עזרת עניים" את אפיית המצות לידיה וע"י כך הצליחה לגבות את המס בהתאם למצבו הכלכלי של כל איש. שיטה זו הביאה לידי גידול ניכר בהכנסות, והוועד יכול היה להרחיב עזרתו לנתמכים. פעיל ביותר במפעל זה היה חבר וועדת הערכה, העסקן ישראל הירש סורוקער ז"ל. איש זה עשה ימים כלילות במחסן המצות ותבע, מכל העובר על ידו, „מעות חיטין", ורבים היו הנענים לו ביד רחבה. מעתה יכלו העסקנים לספק לזקוקים את הדרוש לחג הפסח.

הקהלה והועד האוקראיני

שנים רבות התקיימו ופעלו מוסדות סוציאליים, מוסדות תברואה ותרבות לפי שיטה של נציגים שנבחרו ע"י באי בתי כנסת בלבד, ללא שיתוף של השכבות העממיות בעירנו, ללא ביקורת ציבורית. אמנם עסקנים שונים השקיעו ממיטב יכולתם לשרת את הציבור, אבל לא יכלו להגיע לתוצאות משביעות רצון. יד מארגנת, מדריכה ומכוונת היתה דרושה כדי לפקח על שימוש בכספי הציבור.

בשנת 1917 עם פריקת עול הצאריזם ברוסיה, עמדה בעית אירגון החיים הלאומיים על יסודות אוטונומיים — במשטר הדמוקרטי המתהווה, בכל חריפותה.

ביזמת העסקנים הציונים, יוסף בן יואל פגיס, הרב מטעם, משה קלמנוביץ', יצחק שפירין, משה הויכמן, שמחה קסטליכער, ד"ר ברקוביץ', יהודה יגולניצר ואברהם ליפשין, עקיבא סימעס, דוד דוחובני, ליב זיסרמן, משה טשאליק ועסקנים מחוגי השמאל, משה רביץ, יצחק שרמן, ועוד וכן מחוגי בעלי־מלאכה וסוחרים זעירים כגון דוד מוטשניק, משה שוחט, זליק קליינר, בלפר דוד, הוקם וועד זמני שקיבל על עצמו להכין הצעת תקנון אשר בעזרתו ישיג כל מוסד תנאים מתאימים לפעולותיו וכן יתחייב למסור דו"חים על מעשיו. בראש הוועד הזה עמד הד"ר נירנברג ז"ל, אדם מקובל על הבריות. לסגנים נבחרו הרב י. פגיס והד"ר ברקוביץ. שכרו דירה בת ששה חדרים בביתו של הירשל משקאוצן ברחוב „הטורגוביה", רוכזו פנקסי המוסדות ונתקבלו לעבודה גדליה צ'וקלה בתור מנהל פנקסים וניסל פגיס בתור מזכיר. אולם עוד טרם הספיקה הקהלה לרכז עניני העיר, קרה האסון הגדול ליהודי־אוקראינה וזרם פליטי־חרב גבר והלך לבסרביה.

עירנו, הקרובה לדניסטר, שמשה מקלט ומעבר לנמלטים. וועד הקהלה הזמני נהפך בין לילה לוועד שהגיש עזרה לפליטים, ועניניה החיוניים של הקהלה הוזנחו.

„הוועד האוקראיני"

בגבור זרם הפליטים, בשנת 1920, גם בקישיניוב, התארגן שם הוועד האוקראיני, שנתמך ע"י הג'וינט. הבעיות היו רבות: א) סידור ראשון למשפחות, היינו, מקום לינה ועזרה כספית מינימלית; ב) השגת רשיון־מעבר משלטונות הצבא הרומנים; ג) ליצור קשרים עם משפחות הפליטים באמריקה; ד) להשיג אישור השלטונות לאלה שרצו להשאר בבסרביה,

רחוב „טורגוביה" (המסחרי)

באחת, טיפול יורידי וכלכלי, עזרה סוציאלית, והדרכה בכל מיני בעיות שהתעוררו אגב הטיפול. גם באורהיוב נתארגן סניף הוועד האוקראיני אשר למעשה היה זה אותו וועד הקהלה על חבריו והמגויסים שהתמסרו ופעלו למען הפליטים בכל השטחים הדרושים. יש לציין פעילותם ומסירותם הבלתי שכיחה של משה קלמנוביץ׳ ואשתו לאה.

על ידם עזרו צעירים וקשישים. ראויים לציון בין היתר, ליבל קליינר, חבר פעיל בצעירי ציון, וליב סטוליער, שהיה מֵערים על שוטרי הגשר באמתלא, שהפליט המלווה אותו הוא, פועל עוזר לידו והם הולכים לעבודה בסלובודה. וכך הוא הצליח להעביר עשרות פליטים בדרך לקישינוב ולהצילם מליפול בצפרני הסיגורנציה.

אכן, אפופיה, רבת הוד, היתה אותה היענות ספונטנית מצד האוכלוסיה היהודית בבסרביה בכלל ומצד תושבי עירנו בפרט — לעזור לאחים אומללים שנמלטו מידי הרשע באוקראינה. מאידך, נבצר מעסקני הקהלה במשך 3—4 שנים לעשות למען הנצרכים במקום. המצב הכלכלי היה בכל רע ומן ההכרח היה שוועד הקהלה ישוב וידאג למוסדות הסוציאליים. על התקופה ההיא מספרת עליזה שפילברג־צ׳וקלה:

...„בחדש מאי 1925 נפטר אבי גדליה אשר כיהן בוועד הקהלה בתור מנהל חשבונות שנים רבות. וועד הקהלה קיבל אותי לעבודה בתור קופאית. בינואר 1926 התחלתי בעבודתי. במשרד עבדו ניסל בן יואל פגיס ומרים בזנוס (כיום רבינוביץ׳, גרה בהרצליה).

מאז שוועד הקהלה חזר וחידש את פעילותו (1924), הצליח לאחד את כל מוסדות העיר שהיו כפופים לקהלה היהודית, הושג אישור זמני מאת השלטון הרומני עד אשר יאושר התקנון לקהלה, ועל יסוד האישור הזמני פעלו המוסדות המאוחדים שנים מספר ללא הפרעה.

מצב אירגוני זה הביא שנוי נמרץ בהכנסות, הן ע״י הטלת מסים והן ע״י הגדלת הקיצבה מצד מועצת העיריה וממכס הבשר וכן הותקנו כמה תקנות במוסדות ציבור כגון, הנהלת חשבונות מסודרת, ביקורת ציבורית וכו׳.״

עליזה מוסיפה: „בקורת רוח מעלה אני בזכרוני את העזרה החשובה שאנו עובדי הקהלה הגשנו להנהלת הקהלה בעבודתה הקשה להמציא תמיכה לנצרכים מוכי הגורל. השתדלנו לציידה באינפורמציה הדרושה בהקדם ככל האפשר. ל„יורדים מנכסיהם״ היינו ממציאים בסתר העזרה לביתם ובכך למנוע מהם פגיעה בכבודם...״

הוועד החדש במאבק הפוליטי

עם חליפת השלטון המרכזי צפו בעיות פוליטיות לאומיות שדרשו ערות וידיעה יורידית כדי לעמוד על משמר הענינים הלאומיים בחיי הקהלה. לשם כך הזמין הועד שלשה עורכי־דין למזכירות הועד, הא״א יוסף שיוביץ׳, סיומה פיסרבסקי וטוביה כהן. הם ערכו תקנון לקהלה והשיגו רשיון עבורה כאישות משפטית. בפני הקהלה עמדו הוראות השלטונות להעביר את מוסדות החינוך והתרבות, ת״ת, הישיבה והספריה ל„רשת״ החינוך הממשלתי, שפירושן סגירת המוסדות הנ״ל במקרה של אי מלוי הצו. ואמנם לזמן מסויים נסגרו המוסדות. הנהלת הת״ת נאלצה להצטרף ל„רשת״ מתוך חשבונות כלכליים, ומונה מנהל, וגם מורה נוצרי להוראת השפה הרומנית. הנהלת ה„ישיבה״, תודות לטיפולו הנמרץ של מזכיר הקהלה י. שיוביץ השיגה רשות לקיים את ה„ישיבה״ בתנאי שגם היא תכלל ברשת הממשלתית, להורות לימודים דתיים בשעות אחרי הצהרים, ולתלמידים תשמר הזכות להמשיך בגימנסיה בלי בחינות. וכן שכל המורים וההנהלה יהיו יהודים.

בפרוס הסערה (1938—1939)

מושג מה על המצב הכלכלי והמדיני בו נמצאה האוכלוסיה היהודית באורהיוב בפרוס הסערה, אפשר לקבל מהמכתבים שנתקבלו בקיץ 1938 מאיצל פאסיר ומיחיאל ליידרברג.*

כתב פאסיר: „...המצב הכלכלי אצלנו ירוד מאד. אולם יותר קשה היא הגזרה להוכיח את זכות האזרחות. מאז כיבוש בסרביה נשארו רבים מאוכלוסית אורהיוב שהיו רשומים במקום מולדתם מעבר לדניסטר ולא נמצאו תחת ידם תעודות לידה, שאף פעם לא נדרש מהם, וכן פליטי אוקראינה אשר נשארו לגור בבסרביה. אף אמנם תמורת תשלום הוגן אפשר היה להשיג תעודה, אולם, רובם של מחוסרי תעודות היו מבין דלת העם.

למען הקל בהשגת „אזרחות״ הקים וועד הקהלה משרד יורידי אשר עזר למעונינים בעצה והדרכה. וזוהי ההודעה שנדפסה בעתון האידי „אונזער צייט״ שיצא בקישינוב: (בח׳ אדר א׳ תרצ״ח — 7 בפברואר 1938).

אורהיעווער אידישע קהלה**

מעלדונג

דערמיט מעלדן מיר דער גאנצער אידישער באפעלקערונג פון דער שטאט אורהיעוו און די דערפער פונם קרייז, אז בא דער אורהיעווער אידישער קהלה, האָט זיך געגרינדעט א יורידישע ביורא, וועלכע וועט געבן גענויע אינפאָרמאציעס אין אלע פראגן וועגן בירגערשאפט־רעכט.

אלע אידן ווערן אויפגעפאָדערט אומבאדינגט זיך צו ווענדן אין דער ביוראָ, וואו זיי וועלן באקומען די נויטיגע ידיעות.

אופנאם אין דער ביוראָ פון 9 ביז 1 פריה, און פון 4 ביז 9 אוונט.

אידישע קהלה, אורהיעוו

„...גם המצב המדיני בשפל המדרגה. אין נותנים רשיון לאסיפה אלא אם כן תתנהל בשפה הרומנית. גזרה זו שוללת מרוב הציבור שאינו שומע רומנית האפשרות להשתתף באסיפות. כ״כ נפגעו קשה מוסדות הציבור. בית הספר „תרבות״, שאין בו מחלקה למלאכה הנדרשת לפי החוק, עומד להסגר ע״י השלטונות אלא אם כן, תמצא

* לרושם השורות.
** מודעה זו המציאה בטובה מרת פניה רוזנטל, אחותו של המשורר זלמן, מארכיונה.

דרך לאחד את ביה״ס עם בית הספר למלאכה „אורט״. גם במקרה זה יהיה עלינו להתגבר על עיכובים רציניים רבים״.

מטרידה גם ההחלטה הממשלתית לבטל את עצמאות הקואופרטיבים היהודיים לאשראי ולכלול אותם ברשת הקואופרציה הרומנית. ידוע, השתרשותה של תנועת הקואו־פרציה בחיי הציבור היהודי מבחינה כלכלית וחברתית במשך 40 שנות קיומה. הנהלת ה„פערבאנד״ ובראשה יוסף בן ישראל פגיס (עורך־דין) נאבקת במלוא כשרונה כדי למנוע גזרה זו, אולם ללא תוצאות חיוביות. תאר לך מה גדולה ההשפעה ההרסנית על קופות המלווה במקומותיהן וגם אצלנו. מי יודע מה צפוי להן ?...״

ממכתבו של לידרברג (יולי 1939) * :

„...המתיחות הפוליטית הולכת וגוברת. הוכרז גיוס לצבא עד גיל 50. יום יום משגרים המונים לרגימנטים, האוכלוסיה מבוהלת ומבולבלת ואין איש יודע מה יביא המחר... מפאת גיוס יהודים רבים לצבא, נצטמצמה מכירת המצות, וזה פגע קשה בתקציב וועד הקהלה. מאידך, גברה המצוקה במשפחות רבות אשר בעליהן גויסו ואין בידי הקהלה להגיש עזרה. גם במצב חמור זה אין „האופוזיציונרים״ נרתעים מלחתור תחת וועד הקהלה. שיחק להם המזל והשלטון המרכזי הליברלי נפל ועלו ה„צרניסטים״, ואחד „ידיד שלהם נמנה לראש הנפה וע״י כך התבסס מעמדם בציבור והוועד הקודם בראש יעקב וואלאווסקי התפטר. בינתיים, סבלם של הזקוקים לעזרה גדל והולך, ואין מושיע״.

אכן... רבו העננים שהעיבו את שמֵיך קהלת אורהיוב, בטרם השיג אותך יד הצר. עסקניך נאבקו על קיומך הרבה עשרות בשנים. אולם, הסערה הרסה והחריבה. נפלה הקהלה הקדושה, אורהיוב ובניה נספו, אבדו בנכר...

יהא זכרם שמור עמנו לעד.

* המכתב המציא למערכת אברהם מלובטסקי.

מועצת הבנק למלאכה (ב־1920)

יושבים מימין לשמאל: 1. ד. בלפר 2. א. שנדר 3. י. מילשטיין 4. ח. ווקסלר 5. א. ריבאקאווסקי

עומדים: יעקב ... (פחח) 2. ח. ווקסמן 3. ש. הוברמן 4. ב. צ. קייסר 5. נ. ספוזשניק 6. מ. פרבר. 7. ה. שינמן

מועצת העיריה 29—1924

מימין לשמאל יושבים: 1. עו"ד משה רביטש. 2. רבקה לוינזון 3. ... 4. ... 5. ...

עומדים: 1. ... 2. ... 3. מ. רוטקוב 4. ... 5. י. פאסיר 6. ... 7. מ. גויכמן 8. מ. פראנט 9. ד. טראסטניצקי 10. יהודה יגולניצר 11. אברהם ליפשין

ב. בתי חינוך ומוסדות תרבות

75 שנות קיום ל„תלמוד תורה" (1866—1940)

כלל ידוע הוא מאז ומתמיד, שראשית דאגתם של אחינו בני ישראל היא: חינוך הבנים. ה„יישובניק (אַרענדר) הבודד בכפר הנידח היה מזמין „מלמד" ללמד את ילדיו „אידישקייט". כן היה הנוהג בכל עיירה, שקבוצת הורים, בעלי יכולת כלכלית היו מזמינים „מלמד" בשביל ילדיהם הם. אולם, לילדי העניים לא היה דואג, ולעתים היו מוזנחים מלימוד תורה או לכל היותר היה עליהם להסתפק בידיעת קרוא וכתוב בלבד.

כאלה היו תנאי החינוך גם בעירנו מלפני 75 שנים.

באותו זמן התעוררה קבוצת עסקנים לתקן את מצב החינוך מתוך דאגה, בעיקר, לילדי העוני.

ב„המליץ" מח' מרץ 1866, כותב יוסף רבינוביץ': „בעירנו נפתח מקור ישע לבני העניים, הוא ה„תלמוד תורה" אשר כמוהו לטוב לא היה באורהיוב ואף בשאר ערי בסרביה. אולם, הגורל לא השלים עם ה„טוב" שנפל בחלקם של ילדינו בבית הת"ת וזימן להם קללה אשר הפכה לברכה. תוך מספר חדשים לקיום הת"ת עלה הבית באש, והילדים נשארו מובטלים מתורה. אבל ידי העסקנים לא רפו. הם התקינו בזמן קצר בית בעל 7 חדרים מרווחים, שופעי אור, ומאה ושנים עשר ילדים לומדים שם תורה מפי 7 מורים העושים מלאכת הקודש. וגם רבים מבעלי היכולת שולחים ילדיהם לבית ספר זה"...

הנחלת השפה הרוסית

„נציג הרשות, נוצרי בעל השקפה ליברלית, פקיד הגליל, הדירקטור והמשגיח של ביה"ס המחוזי, איש נבון וחובב אדם הא' סואיטש, נטל על עצמו לפקח על הלימודים ולטפל בכל הענינים הנוגעים לת"ת ולשגשוגיו. הוא שעורר את משגיחיו לחשיבות החיונית להכשיר את התלמידים בידיעת קרוא וכתוב בשפת הארץ מתוך הבנה עמוקה לרוח העדה היהודית המקפידה על שמירת הדת ומנהגיה. ומתוך רצון להסיר מעליו חשד כלשהו, שמא, כוונתו להביא את ילדי ישראל בצל כנפי הנצרות, הציע למשגיחים שיסכימו לשלוח את הילדים בני עשר ומעלה לשתי שעות ל„פריחודסקויא" (בי"ס יסודי) ולביה"ס המחוזי מדי יום ביום על מנת ללמוד שם את השפה הרוסית, ואחד המלמדים ילווה אותם וישב בכתה וישגיח על הילדים שישבו בכסוי ראש ושלא יתערבו חלילה עם בני הדת האחרת". והכתב מוסיף: „...כאשר ראו המשגיחים וגם הורי התלמידים כי רק טוב דורש הא' סואיטש, הסכימו להצעתו, ושלושים מתלמידי הת"ת היו מבקרים בהשגחת המלמד ב„פריחאדסקאויע".

בימים ההם היה זה צעד נועז מצד ההורים וכן מצד המשגיחים לשלוח ילדי ישראל לבי"ס נוצרי, ואכן לדברי הכתב: „היו רבים הפנטיקים בעירנו שהתמרמרו ונאנחו מר על גורל הילדים האלה; רגזו על המשגיחים ומוכנים היו להרוס את הת"ת עד היסוד בה"... מאידך, אנו מוצאים הערכה חשובה ב„המליץ" לצעד הנ"ל של ההורים ושל המורים מצד העורך „ארז" בלשון זו: „...שמעו זאת אחינו בערי פולניה ובסרביה וקחו מוסר, כי אך בנפש חפצה ושכל טוב יצלח דבר"! ...נראה שמעטים היו היישובים בהם גרו יהודים אשר ענין החינוך הציבורי לילדי העניים יעמוד במרכז מחשבה של העסקנים כפי שעמד הענין באורהיוב.

לצערנו לא הצלחנו לגלות בעתונות ידיעות נוספות על חיי הציבור באורהיוב והתקופה מ־1866 עד 1887 סתומה לפנינו. נראה שלאחר שי. רבינוביץ' עזב את העיר לא קם כתב אחר אלא כעבור עשרים שנה, זהו הכתב שג"ב.

בית חדש לת"ת

ב„המליץ" מס' 135 שנת 1887 אנו קוראים:

„...כבר באה הפקודה למועצה העירונית להוציא מקופת ה„קאראבקא" (מכס הבשר) 6000 רו"כ לבנין בית בעל שמונה חדרים, ובעוד ימים מספר תהא הנחת אבן הפנה."

„...לאחר שהוטל על פקידי הממשלה להשגיח בשבע עינים לבל ימצא שום מלמד ללא רשיון להוראה בידו, והמעטים שרשיונות בידיהם יאספו לכתה אחת לא יותר מעשרה ילדים, עלה שכר הלימוד לסכומים אשר רוב העדה לא יכול לעמוד בזה, לכן רבו ההורים המבקשים להכניס ילדיהם לת"ת, ולא נענו. כי הבית צר מהכיל את המאה ועשרים הילדים שלמדו בשנה העברה. כחמשים ילדים לא נתקבלו ועיני כל צופיות ליום שיבנה הבית החדש ויהיה בו מקום ליותר ממאתיים ילד.

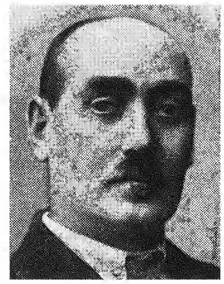
הרבה עמל השקיעו חבר העסקנים עם ר' אלתר פיינזילבר בראש, העסקן המסור והנאמן לענין החינוך, לשכנע תושבי עירנו על הצורך הדחוף להקים בנין גדול אשר יקלוט כל ילדי העיר הדופקים על דלתותיו. על אף המכשולים ש„מורדי אור" שמו בדרכו ואף עלה בידם להדוף אותו מהנהלת הת"ת, לא שקט ר' אלתר, עד אשר ביצע אשר יזם, והעיר זכתה לחגיגת הנחת אבן הפנה לבנין אשר יש להתכבד בו."

המנהל הראשון מר וויילאנד, נאלץ להתפטר לאחר שנים של התמסרות לעבודת קודש זו של חינוך, בגלל התנגדותם של החרדים. אחריו בא המנהל סטאטשיק וגם הוא נאלץ לעזוב את מקומו. אז הוזמן המשכיל הידוע יוסף רבינוביץ' לנהל את המוסד, וגם הוא לא החזיק מעמד ושוב הוחזר וויילאנד, אולם שוב היה נאלץ לעזוב את המערכה לאחר שלא עמדו מתנגדיו בהבטחתם, לתת לו יד חפשית בשיטת הלימודים.

בסוף המאה שעברה קבל המורה הקשיש מר קריפס הנהלת בית הספר וכהן קרוב לעשר שנים. אחדים מתלמידיו הנמצאים עמנו זוכרים עדיין את ה„יד החזקה", בה היה נוהג עם התלמידים.

התקופה החדשה

בסוף העשור הראשון של המאה הנוכחית עוזב קריפס את בית הספר מפאת זקנה, ומקומו תופש המורה הצעיר אשר מקרוב בא לעירנו, יצחק שרמן. עם כניסתו של זה מתחילה

יצחק שרמן

תקופה חדשה בחיי המוסד. אדם ברוך כשרון, ובעל תרבות רחבה. הוא הזמין מטובי הכוחות הפדגוגיים הצעירים שבעירנו והעלה את המוסד לרמה ראויה לשמה. תכנית הלימודים נקבעה ע״י חבר המורים כלו והיתה מותאמת לתכנית של בי״ס עממי ממשלתי, לתקופת ארבע שנים. נוסף ללימודים הכלליים היה שיעור לעברית, שלוש שעות בשבוע ושיעור ליידיש וכן להיסטוריה היהודית בשפת האידיש. אף כי תכנית הלימודים היתה עמוסה למדי, היה חבר המורים אהובים על הילדים ואלה אחרונים קשורים לביה״ס.

בתקופה שבין סוף המאה הקודמת ועד לימי המהפכה הרוסית בשנת ה־17 למאה הנוכחית לימדו המורים הציונים: ר׳ מנדל נייחין, מיכאל גרויסר, יוסף בן יואל פגיס וזאב (וולוול), שאפושניק־שפין, וחברי ה„מפלגה הסוציאליסטית האידישאית ה„בונד״, עמיליה ברנוֹבר, פניה איסאקאוונה רבינוביץ׳, בעלה, פיאטר אבראמוביץ׳, אידה געלברוך, ועוד. חבר מורים זה בהנהלתו של יצחק שרמן הפקח ואיש הציבור הצליחו להשליט לשון משותפת בעבודתם על אף השקפו־תיהם המנוגדות בשאלת מלחמת השפות ששררה ברחוב היהודי וכן הצליח המנהל לשפר את המצב התקציבי, ואפשר לציין תקופה זו בהשגים חשובים ביותר בקיומו של המוסד.

קללת הרומניזציה

בשנים הראשונות של כיבוש בסרביה ע״י הרומנים, נהנו המיעוטים ובתוכם היישוב היהודי מההשיגים הפוליטיים של המהפכה הרוסית. היהודים השיגו אפשרות של פיקוח עצמי על בתי הספר היהודיים בבסרביה. ב־1917 הוקם משרד לפיקוח והא״א שלמה הללס ויצחק שרמן נמנו למפקחים בבסרביה. משך שנים מעטות האירו שלטונות הכיבוש פנים לחינוך האוטונומי כאמצעי נגד הרוסיפיקציה ששלטה ברחוב היהודי. אולם חיש מהר התחיל משטר רעאקציוני של הממשלה לסגת מדרכה הליברלי למיעוטים, וגזרות רעות הצרו וצמצמו את הזכויות הלאומיות. לאחר זמן קצר בוטל המשרד לפיקוח, ובסוף שנות השלשים נגזר על הת״ת למנות מנהל רומני, וכן קוצצו שעות הלימודים העבריים.

משך שבעים וחמש שנה התגבר המוסד העממי החשוב הזה על כל פגעי הזמן, נאבק קשה על קיומו והנחיל לאלפי ילדי העוני ידיעות אלמנטריות. בתוך כתלי הת״ת נשמו הילדים לרווחה, נהנו מאור מלא, מאוויר צח יותר, אשר לא מצאו בבית הוריהם.

עם השואה הכל נהרס ועבר מן העולם.

תלמוד־תורה (ב־1917)

יושבים מימין לשמאל: 1. .. 2. ... 3. מיכאל גרויסר 4. יצחק שרמן (מנהל) 5. מנדל נייחין

עומדים: 1. ... 2. ... 3. וולוול שפושניק 4. לאה פישר 5. פניה רבינוביץ׳ 6. סימון רבינוביץ׳

חינוך מקצועי

דאגת העוסקים בעירנו בחינוך לילדי העמל והעוני היתה מלווה גם דאגה להקנות להם מקצוע. עוד בשנות השמונים הניחו יסוד ללימוד מלאכה ליד בית הת"ת. וכה מודיע המורה ברוך שלום נייחין (ב„המליץ" מס' 166 שנת 1885): „לזכר חתונת מלכנו ירום הודו החליטו מנהלי הת"ת לבנות ב"ת גדול ורחב ידיים בחצר הת"ת ללמד לתלמידים אומנות ומלאכה. הבית כבר נבנה וגם נערכו התקנות אשר בימים אלה תאושרנה מטעם המועצה, ומיום הראשון לשנת 1886 יצא הדבר לפועל"... גם בציבור היתה שאיפה להנחיל לילדים מקצוע לאחר שהמסחר הזעיר, הרוכלות ויתר „פרנסות האוויר" לא פרנסו את בעליהן. וכעבור שנתיים לקיום כתת מלאכה ליד הת"ת כותב המורה מנדל נייחין בהמליץ מס' 200 ש. 1887: „עד כמה חביבה עתה המלאכה והאומנות בעיני אחינו בני ישראל נוכל לשפוט מזה, כי חצי מספר הנערים אשר למדו מלאכה בבית הספר, מבני בעלי־בתים ואמידים. לצערנו אין הכתבים הנ"ל מפרשים מה היה מספר הנערים שלמדו מלאכה, ובאם גמרו את הלימודים ואם נקלטו בשוק העבודה וכן אם ביה"ס למלאכה האריך ימים. בזמננו מראשית המאה הכ' עד שנות העשרים לא שמענו על קיום בי"ס למלאכה עד שהוקם ביה"ס ע"י „אורט".

בית הספר למלאכה „אורט"

לאחר המלחמה הראשונה הגבירה החברה להפצת מלאכה בין האוכלוסיה היהודית, „אורט", את פעילותה בבסרביה, ובשנת 1923 הקימה גם בעירנו שתי מחלקות ללימוד מלאכה בבנין הת"ת. מתוך חוסר תנאים מתאימים אין לציין בזמן הראשון הישגים חשובים. התפתחות גדלה והולכת מסתמנת עם העברת המחלקות למלאכה לבנין שנרכש ע"י קופת מלווה לבעלי מלאכה להקמת בית הספר למלאכה בשותפות עם „אורט".

וכך היה המעשה:

ציבור בעלי המלאכה שלנו הכיר יותר מכל ציבור אחר את ההכרח החיוני במוסד, בו ישיגו ילדיו ידיעות כלליות, ובעת ובעונה אחת להצטייד במקצוע וע"י כך למנוע מהנער והנערה לעבור שבעה מדורי גהינום של לימוד מלאכה אצל בעל המלאכה בתור „שוליה". ענין הקמת מוסד מתאים העסיק עסקני קופת מלווה של בעלי המלאכה זה משנים.

בית הספר למלאכה „אורט"

(מורים, מחנכים ותלמידים)

מחזור בית הספר „אורט" ב־1924

יושבים מימין לשמאל: 1. ... 2. פרייברג 3. נוימן 4. אורבוך

עומדים: 1. ... 2. ... 3. ב. חוביס 4. לויפר 5. ... 6. סטרול 7. המנהל ל. רוזנפלד 8. ... 9. ... 10. קלרה אוסיפובנה 11. מ. למברג 12. בוזיניאן 13. רצ'בסקי 14. ...

ואף הקימו קרן למטרה זו, אולם להגשמה דרושים היו אמצעים גדולים יותר.

תרומה מנציג הג'ויט, י. א. מילשטין

מועצת הקופה הגישה לאסיפה השנתית ב־1924 הצעה בדבר הקמת בי"ס למלאכה. באותה אסיפה השתתף מטעם ג'וינט חברנו יצחק מילשטיין, שיצג את ג'וינט גם בחברת „אורט". דעתו היתה שציבור בעלי־מלאכה בעצמו לא יוכל לשאת בעול התקציב הדרוש לבי"ס והציע להצטרף בתור שותף לוועד „אורט" המקומי ובכוחות משותפים לחתור לקראת שכון מתאים ועל ידי כך לשפר את תנאי העבודה במוסד.

באותה שנה נעשה הסכם בין קופת המלווה לבין וועד „אורט" על שותפות פעולה. י. מילשטיין השיג תרומה מג'וינט בסך מאה וחמישים אלף לעי לשם רכישת בית. וכן שבעים אלף לעי להתקנת הבית ולהתאימו לצרכי בית ספר מושלם.

המאבק על קיומו

אף אמנם תנאי השיכון והציוד באו על תיקונן, לא בנקל באו על פתרונן יתר הבעיות. כי רב היה ההבדל בין תכנית לימודים המצומצמת שהיתה נהוגה בת"ת לבין זו שמנהלי ביה"ס „אורט" הציגו לעצמם. בעת שבכתלי הת"ת מן ההכרח היה להקדיש רוב השעות ללימודים תיאורטיים ולימוד מלאכה כדבר טפל, הרי שאיפתם של עסקני ומורי ביה"ס „אורט" היתה לצייד את התלמידים והתלמידות בידיעות יסודיות אשר ישמשו להם גם להשגת המקצוע וגם בהגיע הזמן להתפרנס עליו. וועד ביה"ס השתדל להשיג מנהל ומורים מוכשרים, אנשים בעלי השכלה גבוהה, אשר יסכימו לעבוד, בתנאים הירודים, בתקציב מוגבל. יש לציין לשבח את מסירותם של עובדי ביה"ס שעשו מלאכתם בנאמנות על אף השכר הירוד, וחינכו עשרות נערים ונערות לתורה ולמלאכה.

רבים היו החיכוכים בתוך חברי הוועד ביחס לגוון התרבותי והפוליטי־לאומי שיש להנחיל לתלמידים. ראש הוועד מ. ראוויטש, אידישיסט מובהק, וכן מנהל ביה"ס הראשון מארק סולומונוויטש רפופורט לא הסכימו להכניס לימודים עבריים. מאידך, היה חלק מחברי הוועד אשר ראו הכרח לצייד את גומרי ביה"ס בידיעת השפה העברית מתוך אפשרות עלייתם של רבים לארץ. עם עזיבתו של רפופורט נהלו את ביה"ס אברהם דסקל, ובאחרונה, הכימאי בן עירנו ליבל רוזנפלד, אז היתה ידם של הציונים על העליונה.

אכן, רבים מחניכי ביה"ס „אורט" עלו לארץ ונקלטו יפה ובודאי ידיעת מה של השפה, הקלה עליהם קליטתם במידה מסויימת.

מדברי סימה טרן־קאראבלניק, חניכת ביה"ס בשנות 1923־24 :

„...לעולם לא אשכח אותו יום מאושר, בו נודע לנו על פתיחת מחלקה לתפירה לילדות ומחלקה לנגרות לילדים ע"י חברת „אורט".

רוב תלמידי הת"ת מדלת העם היו. שעות הלימודים בכתלי הת"ת היו שעות אור ואושר היחידות שבילדותנו, לעומת התנאים, אותם מצאנו בבית, בעת שחזרנו מהת"ת הביתה. חדר אפל, קור ורעב, ודכדוך נפש על פני אבא

ואמא היו מנת חלקנו כל שעות שהותנו בבית. ובהתקרב הזמן לגמר חוק לימודים בת"ת עמדה השאלה לנער ולנערה: מה הלאה? והנה לאשרנו יופתחו מחלקות למלאכה.

„אזכור באיזה אהבה והתלהבות התמסרנו ללימודים הן התיאורטיים והן הטכניים. אכן, גם המורים השפיעו במסירותם ובדרכי חינוך החדשים. (שעות ההוראה היו שתיים ביום ללימודים תיאורטיים ו־6 שעות למלאכה). הם הקדישו מזמנם למבצעים שונים של ביה"ס. בסוף שנת לימודים היו עורכים תערוכה של עבודותינו. כמה עמל הם השקיעו להצלחת המבצע.

„מגמות התערוכות היו שלוש: א) לפרסם ברבים הישגי החניכים. ב) לשדל את החניכות והחניכים להצטיין בעבודתם. ג) להשיג ע"י מכירת התוצרת רווח כל שהוא, אשר חלק ממנו היה מוקדש להענקה לתלמידים. כמובן שהדבר הזה היה חשוב ביותר לחניכים, וזה דרבן לא במעט להצלחת התערוכה. מה מאושרת הייתי, עת קבלתי תשלום ראשון 30% מהרווח ממחיר תוצרתי.

„שנים רבות עמדו עסקני ביה"ס „אורט" על משמרתם, אף כי רבים היו הקשיים הכספיים וכן ההפרעות מתוך חוסר מורים. עם זאת הצליחו התלמידים במשך 3 שנות לימוד להגיע לדרגה מקצועית חשובה. אחדות מגומרות מחלקת התפירה הועברו לביה"ס למלאכה הוותיק בקישיניוב שבהנהלתה של הגב' בביטש לשם השתלמות, וגם שם הצטיינו החניכות בידיעותיהן המקצועיות וכן ברמה התרבותית. במשך קיום ביה"ס „אורט" המשותף עם קופ"מ של בעלי המלאכה היו חברי הוועד:

ד"ר שליסל, יושב ראש, כהן עד שעבר לקישיניוב (כ־3 שנים), מ. רוויטש, יצחק פאסיר (סגנים), שמבן יונה, בלפער דוד ועוד.

מנהלים, כאמור, רפופורט סולומון מרקוויטש, דסקל אברהם, ליב רוזנפלד, נ. דוידוביץ.

המורים: הנ"ל וא. מלובצקי, עדה רצ'בסקי ופנחס זדוניסקי.

המורות לתפירה, קלרה אוסיפובנה (מקישיניוב), בלה גריגוריעבנה וחנה לייפר.

המדריכים לנגרות: חיים בן ברוך (יעפים בוריסוביץ) מקישיניוב; יונה שמבן, ועוד."

הנחת יסוד לחינוך לאומי בעירנו

קבוצת הורים מפעילי צ. צ., שדעתם לא היתה נוחה ממצב החינוך במקום, נחלצו לעשות להנחת יסוד לחינוך לאומי.

עסקני הקהלה השונים העדיפו מוסדות עזרה צבוריים למיניהם והזניחו את צרכי החינוך הלאומי. שני בתי הספר העממיים בעיר, הישיבה והתלמוד תורה, שיטות הלימודים בהם לא התאימו, מבחינה ציונית לאומית, לרוחנו. הישיבה היתה מושפעת מעסקנים שומרי הדת, ובת"ת המגמה האידישיסטית היתה על העליונה. ואלה ששאפו לחינוך לאומי פרוגרסיבי בשפה העברית, נאלצו להרתם בעול לשם הקמת בי"ס מיוחד, מתאים לרוח התנועה הציונית. לדוגמה שימשו עסקני עיירות בבסרביה אשר הקימו, בהדרכת „המרכז לתרבות" בקישיניוב, בתי ספר בשפה העברית. מוסדות חינוך אלה הוכיחו חיוניותם ושימשו תריס ומגן בפני התפשטות הרומניזציה בבסרביה.

חבלי לידה' של הגן

בכדי לשנות פני הדברים במצב החינוך בעירנו, נגשה, בקיץ 1924, קבוצת הורים יוזמת להקים גן ילדים במגמה שילדיהם, יהוו גרעין להקמת בי"ס „תרבות". לשם כך פנו היוזמים לראשי התנועה הציונית בעיר וביקשו מהם עזרה אירגונית וחסות צבורית. אולם, דעתם של הנ"ל היתה, היות ואין תקווה להשיג תמיכה כספית מהציבור, והסיכויים לקיים את הגן על חשבון ההורים בלבד, קלושים מאד, לפיכך, אינם מוכנים להרתם ב„עסק" הנדון מראש לכשלון.

מיסדי גן הילדים ב־1924

יושבים מימין לשמאל: 1. ל. רוזנפלד 2. ב. דוחאווני 3. י. נייחין 4. וואלאווסקי

עומדים: 1. מ. רוטקוב 2. ר. דודוביטש 3. י. גלפרין 4. ג. שניאורסון (לגננת) 5. י. רוטמן

מאוכזבים מהיחס האדיש מצד הציבור לעניננו, פנינו ל„מרכז לתרבות" בקישיניוב שיעזור לנו בהדרכה להקים את הגן. המרכז שלח אלינו את הח' יצחק שורץ ז"ל, מורה דגול ועסקן פעיל „במרכז" (בן עירנו לשעבר), לטפל בענין. הח' שוורץ חיזק את ידינו והחלטנו להכריז מיד על הרשמת ילדים. נבחר וועד, (בח' תשרי תרפ"ד), בהרכב של החברים: רוטקוב מ., וולובסקי ליבל, דוחובני בתיה, גלפרין יעקב, רוזנפלד גרישה, שפירה רוזה, ורויטמן יעקב. חברי הוועד בקרו בבתי הורים ורשמו 25 ילדים. נדמה היה שהחלום הפך למציאות. הנה הגן הולך וקם! אולם, רק עתה נתגלו הקשיים: בעית דירה מתאימה, ציוד, פסנתר והוצאות שלא נראו מראש, די היה בהם ליגע את היוזמים ולהביאם לידי יאוש. נוסף לכך, בעית המחסור בגננות מנוסות; בעיה זו עמדה בכל חריפותה, היות והיינו זקוקים לאדם בעל יכולת אירגונית מעולה, שיוכל לעמוד בפני הקשיים העומדים כבר לנגד עינינו והעלולים להתגלות בהמשך הזמן. אחרי מו"מ ממושך הציע לנו „המרכז" עפ"י המלצתו של מר אלתרמן י., מנהל הסמינר לגננות בקישינוב, את החברה שניאורסון בליומה מבנדרי (בסרביה), עלמה מוכשרת, בעלת מרץ, חניכת הסמינר, בתור הגננת המתאימה לתנאי המקום. (כעת גננת בפתח־תקוה).

כבר בדיון ראשון עם הח' שניאורסון בעניני ציוד הגן נתגלה שיש להגדיל תשלומי ההורים למען הבטחת קיום המוסד למשך שנה. התגברנו גם על זה, ובח' חשוון 1924 נפתח הגן הראשון בשפה העברית באורהיוב.

במשך 4—3 החדשים הראשונים לקיומו רכש לו הגן אהדה בציבור שלנו. צלילי הלשון העברית שהפעוטים השמיעו במשפחותיהם משכו את לב הציבור ורבים היו המבקרים בגן מאנשי המקום וכן אורחים מחוץ לעיר, אשר השגי הגננת בעבודתה הפתיעו אותם. ראויה לציון ההשפעה התעמולתית הכבירה שהיתה בהופעתם של ילדי הגן בחגיגת פורים שנערכה בפומבי. הקהל הרב ראה הישג בהסתגלות הילדים לשפה העברית שהפכה בפיהם לשפת הדיבור, והעריך הערכה חיובית את הישגי הגן. אכן, סיימנו את השנה הראשונה בהצלחה והתכוננו לקיים את הגן גם בשנת הלמודים השניה.

בראשית שנת הלימודים השניה שוב עמדנו לפני קשיים תקציביים אשר סיכנו עצם קיומו של הגן. מספר ניכר של ההורים, אשר שכר הלימוד היה להם למעמסה כבדה, נאלץ היה לוותר על רצונם הטוב לתת לילדיהם חינוך עברי, והוציאו את הילדים מהגן. התקציב נפגע ע"י כך קשה. פעילי המוסד לא היתה להם כל ברירה אלא לקצץ את ההוצאות עד למינימום. מאידך, התנגד חלק גדול של הוועד לקיים את הגן בתקציב מקוצץ, מתוך חשש שזה ישפיע לרעה על הלימודים וכן הביעו היסוסים לעתידו של מפעל החינוך העברי בעיר, בעת שאין תמיכה מצד הציבור. המעטים „המשוגעים לדבר" טענו, היות והענין הוא ענין לאומי חיוני ממדרגה ראשונה, הקשור באופן אורגאני בתנועה הציונית, הרי גם ראשי הקהלה שבחלקם הם פעילי התנועה, יהיו נאלצים להתחשב בעובדת קיום הגן, וסו"ס יושיטו גם הם ידם למפעל. לאחר לבטים ובירורים הוחלט לקיים את הגן בשנה השניה בתקציב מקוצץ.

לא בנקל קבל כותב השורות האלה את התפקיד, הבלתי נעים להציע לח' שניאורסון שתוותר על סכום ניכר ממשכורתה העלול לפגוע בתקציבה המוגבל בלאו הכי. ברם, הח' שניאורסון נענתה לפנייתנו מתוך הכרה, יזבלי קרבן מצדה, לא יוכל הוועד לקיים את הגן, בו השקיעה ממיטב כוחותיה. הגן נפתח וגם שנה זו התגברנו על כל הקשיים וסיימנוה בגרעון מסוים. ככה השגנו את המטרה. ילדי הגן היוו הגרעין לביה"ס בשפה העברית דוגמת בתיה"ס שבהדרכת המרכז „תרבות".

עם העברת ילדי הגן לביה"ס עמדה שוב השאלה אם יהיה ביכלתנו לקיים את הגן, היות ויהיה עלינו לדאוג לקיום ביה"ס. מאידך ראה חלק מחברי הוועד הכרח לקיים את הגן גם להבא כדי להכין רזרבה של ילדים לכתה א' מדי שנה בשנה. אולם, הפעם לא היו כל סיכויים לגייס ילדים מהורים שיהיה ביכולתם לשאת בהוצאות החזקת הגן אלא במספר מועט. יש איפוא שוב הכרח בקיצוצים נוספים. בתנאים כאלה לא היתה כל אפשרות להזמין גננת מחוץ לעיר שהוצאות מחיתה הן מרובות. והנה באה לעזרתנו הח' יהודית נייחין ז"ל שעבדה כעוזרת אצל החברה שניאורסון. הח' יהודית בת המורה מנדל נייחין היתה ניחונה בתכונות פדגוגיות ובסגולות נפשיות נעלות, אצילת רוח, עסקנית ציונית מסורה, והיא הסכימה לקבל את העבודה בגן, בהתחשב עם הקשיים הכספיים בהם אנו נתונים. מן הראוי לציין, שהסכמתה היתה גורלית לקיום הגן, והוא נפתח ופעל גם בשנה השלישית אף כי במספר ילדים מועט ותקציב מצומצם מאד. בתום השנה השלישית נסגר גן־הילדים העברי באורהיוב.

בית הספר „תרבות"

טבעי הדבר, שאותה קבוצת הורים עצמה אשר נשאה בעול הקיום של גן הילדים תרתם שנית וביתר שאת להקים גם את בית הספר היסודי בעברית. ע"כ, בטרם נסתיימה שנת הלימודים השניה בגן, כבר באנו במו"מ עם מרכז „תרבות" בקישינוב ע"מ להבטיח רשיון מהממשלה הרומנית לפתיחת כתה א'.

לאחר שהמרכז השיג עבורנו רשיון, נגשנו במשנה מרץ לפעולה. ראשית, פנינו מחדש לוועד הקהלה שיכלול אותנו ברשת מוסדות החינוך, הן לפיקוח והדרכה, והן בשיתוף בתקציב. גם הפעם, כבמקרה יסוד הגן, היה על כותב השורות האלה להאבק קשה עם חברי הקהלה מר יצחק שרמן האידישאי מצד אחד ועם נציגי הזרם הדתי הא"א משה ינוביץ', דוד מוצ'ניק, זליק קליינר ויוסף דוחובני מצד שני. אולם בתוקף הישגנו במבצע הגן, רכשנו תמיכתם של ראשי הקהלה. ובישיבת וועד הקהלה שהיתה מוקדשת לעניננו, הוחלט לצרף אותנו לקהלה. החלטה זו עודדה אותנו ביותר. מעתה נהיה תחת חסות ציבורית מוסמכת ובטוחה.

ברם, ידענו, שמבחינה תקציבית לא נעזר בהרבה. כי תמיד צרכי הקהלה עוברים על יכולתה הכספית, אולם, הרגשנו בטחון מסוים בפעלינו.

הישג חשוב היה לנו בכך שהקהלה הפרישה חדר בבנין הת"ת והשתחררנו מדאגה לדירה. מעתה לפנינו שתי בעיות בלבד לפתור, בעית מורה מוסמך ובעית התקציב. והרי הא בהא תליא...

דוד מוזשוליאן המורה

והנה זימן הגורל, והצעיר דוד מוזשוליאן חזר משירות בצבא לעירנו. פנינו אליו בהצעתנו לקבל את המשרה בכתה, אעפ"ע שהתנאים שיכלנו להציע לו היו מוגבלים מאד, בכל זאת קבל את ההצעה והכתה נפתחה בשעה הנכונה כבכל בתי הספר בעיר.

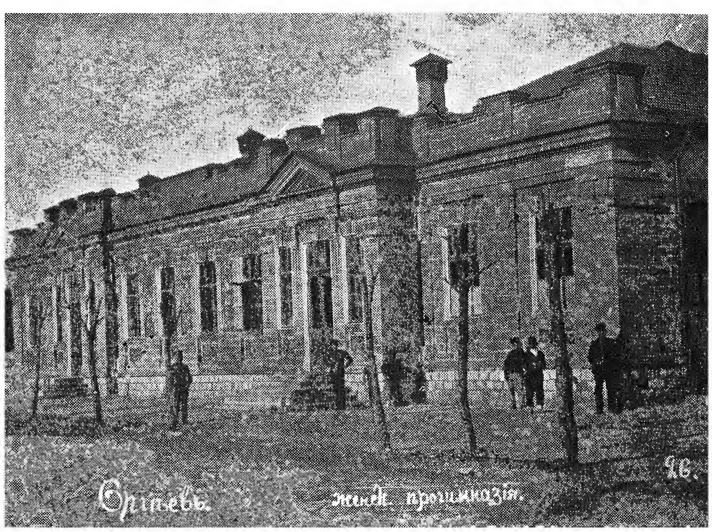
דוד מוזשוליאן

ד. מוזשוליאן היה חניכו ומבאי ביתו של המורה הדגול ר' מנדל נייחין, אחד מפעילי צעירי ציון, נאמן ומסור לתחיה הלאומית, ע"כ תלינו בו כל תקוותנו שיצליח להעמיד המפעל החדש על בסיס מוצק ויעלה אותו למוסד חינוך ראוי לשמו. ואכן לא נתאכזבנו. התגברנו על הקשיים של השנה הראשונה, ומכאן ואילך מתווספת שנה שנה כתה נוספת ומורים נוספים. בשנה השניה מצטרף להוראה בביה"ס החבר שניאור גיניחוביץ', בן עירנו, מיוזמי ופעילי הסתדרות „בני ישראל", מחנך ומדריך נפלא (כעת מנהל בי"ס בארץ יותר מעשרים שנה). בשנה השלישית מצטרף לחבר המורים אברהם רצ'ולסקי, צעיר בעל השקפה דתית פרוגרסיבית, מתמסר גם הוא בלהט לחינוך הלאומי (כיום עובד בקופת חולים הרבה שנים). באותה שנה נפתח שיעור לזמרה. לתפקיד זה הוזמנה שרה פלשלר, חניכת הגימנסיה לנערות הממשלתית. צעירה כשרונית מדלת העם הצליחה בכחותיה היא לגמור חוק הלימודים בגימנסיה באורהיוב, והוטל עליה תפקיד מזכירה של הגימנסיה. באווירה האנטישמית ששררה בחברה הרומנית היה זה הישג חשוב מאד לחניכה יהודית להמנות לתפקיד אחראי זה. בשנה הרביעית עוזב רצ'ולסקי את ביה"ס ונכנסים בנימין ינוביץ' (בנו של משה) וחיה נייחין (בתו של ברוך שלום נייחין גם היא מפעילי „בני ישראל", הבת היחידה בעירנו שעזבה את הלימודים באוניברסיטה והצטרפה לקבוצת הכשרה, לא נרתעה מכל עבודה קשה, חטבה יחד עם הבחורים עצים בחדשי חורף הקרים).

לקראת שנת הלימודים החמישית עוזב מוזשוליאן את העיר וועד ההורים מזמין את משה פישר בן עירנו ורעיתו רחל, שחזרו מלימודיהם באוניברסיטה בתור מנהל ומורה. הם ממשיכים יחד עם גיניחוביץ, ב. ינוביץ' והסטודנט זאדוניסקי (חתנו של יוסף בן יואל פגיס), לשמור על הרמה שעצבו הקודמים.

שנתיים גימנסיה עברית

כידוע, היה שיעור הלימודים בבי"ס עממי ארבע שנים. ולאלה הילדים שגמרו ארבע כתות עמדה השאלה מה הלאה? אחדים מההורים מחוסרי אמצעים העבירו ילדיהם לגימנסיה הרומנית. אולם רוב ההורים החליטו לפתוח כתה בתכנית של גימנסיה ממשלתית. אמנם היה זה צעד נועז מצד אותם ההורים, כי שונים הם התנאים להחזקת בי"ס עממי מאלה הדרושים לבית ספר תיכון. אולם, האווירה האנטישמית ששררה בבתי ספר של הממשלה מצד אחד וההישגים של

בנין הגימנסיה לבנות

בית ספר תרבות כתה ד'

יושבים מימין לשמאל: 1. ב. יונוביטש 2. ש. גיניחוביץ' 3. מ. פישר 4. ר. מרקובצקי 5. ל. נאירנר

החניכים בלימודים והאווירה הנוחה בביה"ס העברי מצד שני, הצדיקו את הצעד הנועז של ההורים. לאותו זמן (1930) חזר העירה יחיאל בן דוד דוכובני אשר גמר חוק לימודיו באוניברסיטה שבווינה. ציוני בן ציוני. הוא קבל על עצמו הנהלת הכתה הראשונה של הגימנסיה מתוך מגמה להקים גם יתר הכתות. מורה שניה היתה העלמה קלרה — בת בן־ציון חיימוביץ בן עירנו אף הוא.

בכתה א' למדו 30 ילד יוצאי ביה"ס, ואלה המשיכו בשנה השניה.

מן הראוי לציין, שהשגי הילדים בלימודים השפיע לטובה על הציבור ובמיוחד על ההורים. אמהות הרחוקות מעסקנות ציבורית התמסרו בלב ובנפש וקיבלו על עצמן האחריות הכספית כלפי המורים והחזקת הכתה. מתוך ההורים שפעלו לטובת הגימנסיה בלטו הגב' ווינשטיין, אשת סוחר אריגים, אברהם ווינשטיין, זלמינה בוגוסלבסקי (כיום תושב קרית מוצקין), בתיה דוחובני, משה טשאליק, בתור נציג הקהלה, ועוד.

הרבה רצון טוב ומרץ הושקעו בשנתים של קיום שתי הכתות גימנסיה הן מצד המנהל והמורה והן מצד ההורים. הילדים נבחנו ע"י מורי הגימנסיה הממשלתית ואף ילד לא נכשל. רמת הלימודים לא נפלה מזו שבמוסד ממשלתי. גם היחס מצד וועד הקהלה היה חיובי. עם זאת נאלצו ההורים לוותר על רצונם לתת חינוך תיכון בעברית לילדים מחמת המצב הכלכלי שהלך ורע מיום ליום. היה ברור שאין כל עתיד למוסד הצעיר, ובכאב רב למטפלים, נסגרה הגימנסיה (ב־1932).

בית הספר „תרבות" מאריך ימים

לא כגורלה של הגימנסיה בראשיתה, הוא גורלו של ביה"ס העממי „תרבות". אם בגלל עצם עממיותו ואם בגלל חיוניותו התבסס ביה"ס במשך חמש השנים הראשונות והיה חלק אורגני במערכת החינוך של הקהלה. אותם נציגי הקהלה הא"א ינוביץ', מוטשניק וקליינר, אשר התיחסו לכתחילה בשלילה, הטו עכשו שכם לבסס קיומו בהשיגם תמיכה מתקציב הקהלה. כן הוקדשו החדרים שבחצר הת"ת והותאמו לצרכי ביה"ס. תנאי הדיור המשופרים, היחס החיובי מצד הקהלה ובעיקר הרמה החינוכית הנאותה חיזקו ידי העסקנים. חלק ממיסדי ביה"ס עמדו לימינו גם לאחר שילדיהם גמרו חוק הלימודים בו, ותרמו מכוחם עד לעצם חורבן העיר על כל היקר בה.

בין עובדי ביה"ס ראויה לציון העובדת בנקיון, האלמנה שרה פרלאוו (אמו של מתתיהו, בעלה נפל במלחמת העולם הראשונה). אשה זו, אשר כל שכרה מהמוסד הספיק בקושי ללחם עבור בנה היחיד, טפלה בילדי ביה"ס במסירות אמהית, שמרה על הפעוטים לבל יצטננו בימי חורף ודאגה שהילדים יאכלו מנת האוכל שלהם במלואה.

מר וקשה היה המאבק של קומץ ההורים שענין החינוך העברי הלאומי היה קרוב ללבם. עמל בלתי רגיל, ממון ודמים השקיעו והקימו סו"ס מוסד, אשר מאות ילדים וילדות משכבות עמלים התחנכו בו על טהרת השפה העברית ואהבה

לעם. אף אלה שהמשיכו לאחר מכן לימודיהם במוסדות חינוך ממשלתיים, היו מצוידים ברוח הלאומית, שביה״ס „תרבות״ הנחיל להם. באותה תקופה (שנות העשרים למאה הנוכחית) גברה הרומניזציה, וההתבוללות אכלה כל חלקה טובה בציבור היהודי, ומאות הנוער האלה היוו תריס בפני זרם ההתבוללות ואף מלאו תפקיד נכבד בבוא הזמן בתנועה הציונית לזרמיה השונים.

רבים מתלמידי ביה״ס עלו לארץ ומשתתפים בבנין הארץ (אחד מהם, מנחם רוטקוב ז״ל, נספה במלחמת השחרור).

ביטוי להכרה הלאומית העמוקה וההוקרה למטפחיה, מצד ההורים היוזמים ניתן באגרת הרשומה בזה:

מטעם וועד ההורים של ביה״ס תרבות אורהיוב

אגרת מוגשת למורה שניאור גניחוביץ׳

בחדש ניסן תרצ״ב (2 באפריל 1932) לעלייתו לארץ.

ידיד יקר!

„משימה רבת אחריות לקחת על עצמך, להיות מורה בבית־ספר עברי. הטלת על עצמך חובה לחנך את הילד להיות בין הבונים של עתיד עמנו וארצנו. הדרך אינה סוגה בשושנים, מלאה היא מכשולים ואבני נגף מבחוץ ומבפנים. פגום ולקוי הוא בעירנו החינוך, אתה נקראת לתקנו. במלוא האמונה נגשת לעבודתך, ובצעדים הראשונים נתגלתה רוחך. כבשת את לב הילדים ועוררת בהם רגש של חיבה אליך ואל תורתך. נטעת בלבם אהבה אל הלימודים ואל החינוך העברי והכינות אותם להיות בין בוני עתידו הלאומי של עמנו.

גדולים היו המעצורים שעמדו בדרך. ואתה התגברת עליהם. בכח האמונה והבטחון הפועמים בנפשך, התקרבת אל המטרה.

ועתה לאחר חמש שנים של עבודה מאומצת אתה עוזב את בית ספרנו כמנצח. מטרתך הושגה. בית הספר חדור ברוחך, ובכוח זה ימשיך בדרכו. ואם כי מצערת פרידתך מאתנו ומאת ילדינו, הרי בזאת נחמתנו כי בבואך אל הארץ הנכספת תמצא שדה פעולה למרצך שאינו יודע לאות; וכי גם שם, בארץ הגאולה הלאומית, ירבו מוקיריך.

קבל נא ידיד יקר, הכרתנו והוקרתנו; בצער רב אנו נפרדים ממך בשעה זו. אנו מבטיחים לך ש א ת ה ועבודתך הברוכה במוסדנו ישארו חרותים עמוק בלבנו לימים רבים.

חתומים חברי וועד ההורים:

משה טשאליק, שמעון סירקאוויטש, מרדכי רוטקוב, ש. מאלים, פישל אבערמן, אינה וואלאווסקי, אברהם לבירטוב, יהודה ליב־ראפאפארט, שמערל בקר, דוד בעלפער, ברוך קערדיק, א. בעלאַצערקאָווסקי, דוד מוטשניק ומאניה שארף.

*) **רשם והגיש לבעל המסיבה מ. רוטקוב.**

מאבק לרשימה יהודית / אברהם מלובטסקי

(לבחירות לפרלמנט 1929)

עם ייסוד „המפלגה היהודית״ (פארטידול עווריעסק) ברומניה, הוקם סניף גם בעירנו, וליושב ראש לה נבחר אברהם ליפשין, בעל יוזמה ומרץ רב, לאומי מסור, שידע לרכוש יחס כבוד גם מצד שליטי המקום. יחד עם זה לא נרתע לבקר קשות את הרדיפות והטירור של ראשי השלטון, בבוז ובשנאה התיחס לאלה מהיהודים שנקטו בדרכי התרפסות בפני הפריץ. הופעותיו באסיפות עממיות נתקבלו תמיד בהתלהבות ע״י הקהל בהיותו נואם עממי, באידיש עסיסית, נואם בחסד. הוא ולידו ד״ר נחום ברקוביטש, יוסף בן יואל פגיס, אפרים בן ישראל פגיס ואידל יגולניצר ניהלו תעמולה ענפה בכל מחוז אורהיוב לטובת רשימת המפלגה היהודית. השלטונות ברומניה רדפו ודכאו את מפלגות האופוזיציה הן מימין והן משמאל, ואין פלא, איפוא, שהם נלחמו במפלגה היהודית הצעירה עד חרמה.

השליטים בעירנו העריכו את הכח היהודי המאורגן היטב, ובהתקרב מועד הבחירות נקטו באמצעים ברבריים למניעת הופעתה של רשימת מפלגתנו במחוז.

בזכרוני נחרת מקרה אחד המאפיין את מלחמת השלטון בתקופת הבחירות ל„פרלמנט״ ברומניה ואת המאבק של המפלגה היהודית המקומית.

באותו זמן עבדתי בתור מזכיר רשמי במשרד הנוטריון של שמחה שכטמן (אחד משני הנוטריונים היהודים שהיו בכל בסרביה). בין הלקוחות הרבים של משרדנו היו גם רוב המפלגות הפוליטיות שרשימותיהן לבחירות נרשמו באופן תמידי אצלנו.

ימי הבחירות התקרבו, וכל המפלגות בעירנו הספיקו לערוך ולהגיש את רשימות המועמדים ליושב ראש ועדת הבחירות, ומפלגתנו סבלה קשה מחסר אמצעים כספיים,

והתלבטה הרבה בקביעת מועמדים מתאימים לרשימתה. יומים לפני תום מועד הגשת הרשימות הופיע במשרדנו אברהם ליפשין עם מספר בוחרים יהודים לחתום על הרשימה בהתאם לחוק. אחרי שאושרו ע״י הנוטריון חתימותיהם של המציעים, נמסר לעורך דין היהודי א. ניימן להגיש את הרשימה לועדת הבחירות. לפנות ערב הגיע העורך דין לבית המשפט המחוזי, נכנס לפרוזדור, וברגע שהתקרב לחדר יושב ראש ועדת הבחירות, התנפלו עליו באי כח המשטרה החשאית. ועל אף צעקותיו המרעישות לא נפתחה הדלת של יושב ראש ועדת הבחירות, ורשימת המפלגה היהודית הוצאה בכוח מידי העורך דין ונקרעה לגזרים.

השמועה על השמדת הרשימה פשטה מיד בעיר. הנציגים היהודים עמדו נבוכים וחמתם בערה. יושב ראש המפלגה היהודית, אברהם ליפשין, לא נפל ברוחו והתחיל מיד לפעול לשם סידור רשימה חדשה. השלטון המקומי אשר ניצח בסיבוב הראשון החליט לנצח גם בסיבוב השני. מסביב לשלושת משרדי הנוטריונים עמדו בלשים ושוטרים ולא נתנו ליהודים להתקרב לפתח משרד הנוטריוני. כמעט שאפסה כל תקוה להגיש רשימה חדשה לוועדת הבחירות.

אני חרדתי כל הזמן לגורל רשימתנו ע״כ החתמתי את מגישי הרשימה היהודית בשני העתקים נוספים והשארתים בתור רזרבה מבלי לגלות לאיש. עכשיו הגיע התור לנצל את העתקים לחידוש הרשימה ולהגישם לוועדת הבחירות.

בערב חזרתי למשרד, הוצאתי את העתקים, סדרתי מחדש את כל הפורמליות ורצתי עם הרשימות לבית הנוטריון שיחתום עליהן. ברצון רב נאות האחרון לחתום על הניירות ולהחזירם לידי.

חפצתי לרוץ לליפשין, אולם חששתי שמא נמצאים בלשי המשטרה מסביב לביתו, לכן שמתי פני לביתו של שמחה קסטליכר, מועמד הרשימה היהודית. מסרתי לו את הרשימה ובקשתיו שיתקשר עם ליפשין.

למחרת בשעות בוקר הופיע במשרדנו ליפשין ומסביב למשרד עשרות יהודים. השוטרים חסמו בפניהם את הדרך למשרדנו. ליפשין פנה לשוטרים ודרש מהם בתוקף שיתפזרו ולא יפריעו ליהודים להכנס ולחתום על הרשימה. בינתיים גברה ההתקהלות של היהודים והמשטרה נאלצה לגייס כוחות נוספים בכדי להדוף את הקהל.

המאבק נמשך עד שעה 11 לפני הצהרים. באותה שעה הגיע קצין המשטרה ופקד על השוטרים להסיר המצור מעל המשרד, כי רשימת המפלגה היהודית כבר הוגשה ממילא, ליושב ראש וועדת הבחירות ע״י עו״ד נוצרי (חבר למפלגה אופוזיציונית).

רק אז התברר שההתקהלות היהודית מסביב למשרדנו היתה תחבולה מחוכמה מצד ליפשין להסב תשומת לב השלטונות מחדרו של יושב ראש וועדת הבחירות ע״י הטיית ריכוז כוחות המשטרה בנקודה אחרת בכדי לאפשר לעורך דין להכנס לחדר וועדת הבחירות. אישור רשימת המפלגה באורהיוב נתקבל בשמחה רבה לא רק בקהל היהודי בלבד אלא גם ע״י יתר המפלגות היריבות אשר נאבקו בכל כוחן נגד הטירור של השלטון „הליברלי״.

תעמולת הבחירות עברה והמאבק העקשני נתן תוצאות חיוביות. הרשימה אספה במחוז אורהיוב מספר ניכר של קולות. נבחרו ארבעה צירים של המפלגה היהודית (העו״ד מ. לאנדאו, מישה ויסמן, סמי זינגר ופישר). אלה ידעו להגן על העניינים הלאומיים מתוך גאוה לאומית.

רחוב בסראבסקאיה

התחיה הלאומית
והנוער

חיבת ציון בראשיתה / מ. ר.

נציגי הראשונים ממחוז אורהיוב

אורהיוב זכתה ושלושה מבני־המחוז היו מהראשונים הבולטים ביותר מבין חבר העסקנים הדגולים שפעלו ליסודה וביסוסה של התנועה „חיבת ציון" בבסרביה ומעבר לגבו־לותיה. האחד יוסף רבינוביץ יליד אורהיוב נבחר ע"י חוג „חובבי־ציון" בקישיניוב, שבראשו עמדו ד"ר לבונטין, ד"ר סלוצקי ועוד, כשליח לארץ־ישראל על מנת להכיר מקרוב תנאי הארץ.

השני אשר כבודו הלך לפניו במפעליו הציוניים הריהו מאיר דיזנגוף מי שהיה ראש עיריית תל־אביב, יליד הכפר אקימאאוצי, מחוז אירהיוב. דיזנגוף היה הציר הראשון לועידת חובבי ציון בדרוזגניק (16 ביוני 1887), שנבחר ע"י ראשי התנועה בקישיניוב ושם התבלט בהופעתו ובאישיותו.

השלישי, נחום רויטמן, נולד בכפר ליד טילינשטי במחוז אורהיוב. גם הוא אישיות דגולה, ציוני רב פעלים. כבר בראשית שנות התשעים תרם תרומה חשובה לתנועת חיבת ציון בבסרביה.

בעת שד"ר כהן ברנשטין ארגן „לשכת הדאר" בקישיניוב היה נ. רויטמן אחד משני המזכירים, והמנסח העיקרי של החוזרים והמכתבים, ששימשו בסיס עיוני לתורת הציונות.

לאחר מותו של נציג קהק"ל, המהנדס גוטליב, הוזמן נ. רויטמן לעמוד בראש הקה"ק, ומאז התקרבו המוני העם לפעולה זו והרימו את תרומתם בעין יפה.

אלה הם בנים דגולים, אנשי חזון ומעש אשר בכשרונו־תיהם האישיים עלו על בני דורם במחוז אורהיוב ובבסרביה כולה, ורכשו להם עמדה מכובדת בתנועה הציונית ואם כי בתוך אורהיוב גופא נפקד מקומם. בכל זאת על רוב השפעתם בתנועה ראויים הם ללא ספק לציון מיוחד בפרשת תולדות העיר ועסקניה.

אגודת חובבי ציון באורהיוב

ברוך שלום נייחין ואברהם בארסוצקי בכתבותיהם ב„המ־ליץ" מעידים, כי ביום א', א' דחנוכה שנת 1896, נחוג חג העשור מיום שנוסדה אגודת חובבי ציון בעירנו.

מכאן ברור שאגודת חובבי ציון נוסדה ב־1886, אולם נבצר מאתנו כל ידיעה על פעולות האגודה עד 1890. הוועד האודסאי בדו"ח משנת 1902 מביא רשימת מתנדבים לוועד „תומכי מתיישבים יהודים באר"י", משלוש שנים 91/90—1892 הכוללת 24 מנדבים שתרמו שלושה רובל ויותר ב־1890, ו־28 מנדבים ב־1891, פרט לכ־שבעים מתנדבים שתרמו עד רובל אחד לשנה, בשנתים הנ"ל.

בשנת 1892 חלה הפסקה בפעילות האגודה. על הסיבה שגרמה להפסקה כותב מדפ"ס בהמליץ מס' 229 אותה שנה (1896): „בעירנו התנוססה אגודת חובבי ציון למופת, וגם נבאו לה עתידות טובות, אולם, לדאבון לבנו, נהפכה הקערה על פיה, מספר החברים הולך הלוך ודל מיום ליום. הסיבה היא: אנשים אחדים גמרו בלבם לעזוב ארצם ולעלות לארץ הקודש בתקוה כי שם ימלאו כל מחסוריהם ויעניקו להם כל טוב, ולא שמו לב לכל האזהרות אשר נדפסו בעתונים יום יום, כי אלה אשר אין די כסף בידם לקנות אדמה ולהוצאות מחיתם בשנים הראשונות לבואם ארצה, בל יהינו לעלות, כי הוועד הפועל הציוני ביפו לא יוכל לעזור להם, וכו'... לאחר שנמהרי לב אלה באו לארץ וראו כי נכזבה תקוותם, התלוננו על אנשי הוועד הפועל כי אנשי עוול המה וכו', ורבים מאנשים מאוכזבים אלה חזרו לביתם, וזה השפיע לרעה גם על בני עירנו. הם נהפכו לרועץ והוציאו דיבת הארץ, ויתנשאו לאמור: „אם יראו עוד בעירנו מטיף הדורש לציון יקומו עליו ויעשו בו שפטים"... ובגלל זה רפו ידי חברי האגודה בעירנו וקרן התנועה ירדה פלאים..."

כעבור שנתיים השתפר המצב של האגודה בהרבה. מספר החברים עלה כפליים והתרומות והנדבות לטובת היישוב רבו. אולם מצד כת הדתיים ההפרעות לא פסקו.

ב„המליץ" מס' 223 בשנת 1894 אנו קוראים בין היתר:

„בשנה הזאת נתפשט רעיון יישוב א"י במידה מרובה... הרבה העם להביא נדבותיו לטובת היישוב והוכפל מספר החברים. מהקערות, בערב יום הכפורים, נאסף יותר מחמשים רו"ב וגם מהאתרוגים שהובאו מיפו ע"י חברים נמסר הריווח לטובת היישוב. אולם הדבר הזה הרגיז את מתנגדי האגודה ויחפשו תואנות להפריע את העסקנים בפעולותיהם, שפכו בוז וקלון על החברים שבעירנו ועל האתרוגים מא"י שפכו זעמם, באמרם כי האתרוגים מקורפו (איטליה) הם כשרים ללא כל פקפוק, ואתרוגי א"י רקובים הם, ועל כן אסור לברך עליהם. המשטינים האלה מקבצים בכל ערב את בני העיר ומוציאים לפניהם את דבתם על התנועה. ואחד מן החבריה שלהם אף הרשה לעצמו להשליך שיקוצים גם על הרבנים גדולי הדור, האוסרים אתרוגי קורפו, כי מגולחי זקן המה ואפיקורסים גמורים".

עם זאת כעבור שנה שוב עולים השיגי התנועה בעיר. על זה כותב בקיצור ב. ש. נייחין — המליץ מס. 80 בשנת 1895:

„הודות למורשה דעירנו ה' ברסוצקי, ולכל העוזרים על ידו בכל עת, נאסף בעירנו בשנה העברה לתמיכת היישוב

באי״י יותר משבע מאות רו״כ, ועל אף אפם של הקנאים אשר התנגדו אל המפעל הכביר הזה, ויחסמו את הדרך במכשולים לבל יתפשט הרעיון הזה בצבור״.

יובל העשור לאגודת חובבי ציון באורהיוב (1896).

רבים היו המכשולים והמכשילים בהם נתקלו פעילי התנועה בימים ההם... אולם, התנועה העלתה אישים בעלי שאר רוח אשר הציגו לעצמם את הענין הלאומי כמטרה נשגבה בחייהם. ובעירנו קם חבר עסקנים מסורים שהתמסרו בכל לבם להצלחת הרעיון הציוני. אלה היו: אברהם בר־סוצקי, ראש האגודה, משה רביטש, (עורך־דין), אהרון פיכמן (סוחר אמיד), שמואל ליפשין (סוחר), סנדר פגיס (סוחר), ר׳ אלתר מנשה׳ס (סוחר), ואשת א. ברסוצקי, פניה. (פרט לאלתר מנשה׳ס כולם השתתפו בוועידות הציוניות באודיסה). חבר עסקנים זה נאבק קשה עם כל הגורמים המכשילים והביאו את אגודת חובבי ציון בעירנו לסיום תקופה של עשר שנים לפעילותה.

על חגיגת ה„עשור״ הראשון של קיום האגודה אנו קוראים ב„המליץ״ מס׳ 263 משנת 1896 (ב. ש. נייחין):

„זה כירח ימים רבה התכונה לחוב״צ דעירנו, והכרת פניהם ענתה בם, כי חדות לבם הולכת הלוך וגדול. הכון יכונו לקראת חג גדול, זה — חג עשר שנים מיום התאחד לבות בני הנעורים בעירנו לאגודה אחת, לדגול בשם חוב״צ. היום אשר אותו יעדו חוב״צ לחוג את חג העשור, הוא ליל א׳ דחנוכה — חג המכבים. בליל א׳ לחג האורים התאספו כל הקרואים, חוב״צ דעירנו, ואותות ששון וחדוה רחפו על פניהם, כי זכו להגיע לחג הגדול הזה. כמה הרפתקאות עדו על רעיון חיבת ארצנו — בעשר השנים האלה. הרעיון הקדוש הזה סבל,נשא הרבה מידי מהרסיו ומחריביו אשר מקרבנו יצאו, והוא קם ויתעודד, וישלח פירות בכל תפוצות ישראל.

בשעה 6 בערב נאספו חוב״צ דעירנו, והאיש הנכבד ה׳ אלתר פיינזילבר, פתח את האסיפה בדברים אחדים. אח״כ עשו אזכרה לנשמת גאוננו הרב יצחק אלחנן ספקטור ז״ל ולנשמת החוב״צ הד״ר פינסקר ז״ל. אז קם המורשה אשר בעירנו אברהם ברסוצקי ויתאר לפני הנאספים את השתל־שלות רעיון חיבת ציון והקורות אותו. אחריו נשא דברו המטיף המצוין ה׳ לנצמן, אשר נקרה בעירנו למועד ההוא — והשמיע את דבריו על אודות החג הזה, אחר כך ערכו ה־שולחנות, ויאכלו מעדנים וישתו מיין ארצנו הקדושה, זיעת אכרינו ויוגבינו המפתחים ומניבים את שדמות ארצנו. הגיעו אלינו מכתבי ברכה וטלגרמות מהגאון הר׳ שמואל מוהליבר שליט״א, מהפרופסור ביעלקובסקי מהועד האודיסאי ומהיוש״ר מר גרינברג ועוד.

יקצר עטי לתאר את העונג הרוחני והשמחה אשר הרגיש כל איש ואיש מאתנו. עליזים ושמחים חזרו הנאספים הביתה״.

ראשיתה של תנועת „צעירי-ציון״ / א. י. גולני *)

...„בשנת תרס״ח עברתי לאורהיוב, עיר המונה הרבה אנשים בעלי רמה תרבותית. שם היתה תנועה ציונית חשובה, שבראשה עמדו אנשים משכילים וביניהם אברהם ברסוצקי. זקני הציונים היו ציוני השקל או ציוני המניה (של „אוצר

ההתיישבות"), ומלבד השקל והמניה לא היה להם כל ענין עם התנועה. בניהם של הציונים הללו ובנותיהם נטו ברובם לתנועת השחרור הרוסי, ורק משפחת ברסוצקי (אברהם ופניה רעיתו) נשאו את דגל הציונות ברמה. מסביב להם התרכזו בני־הנוער. לקבוצה זו הצטרפתי גם אני, ובמשך הזמן נכנסתי לפעולה ויחד עם שאר החברים פיתחנו פעילות ציונית ענפה. קבענו אספות־עם בבתי־הכנסיות ובאולמות פרטיים, ערכנו ערבי קריאה בספרות העברית ועסקנו בהפצת הלשון העברית בין הנוער. היתה שם תנועה סוציאליסטית רחבה. גם ה„בונד" נשתרש והיכה שרשים, בקרב הפועלים,

א. י. גולני

בבתי מלאכה שונים, ומלחמת דברים היתה בינינו ובין אלה האחרונים. ומכיוון שהייתי בעצמי פועל, היו דברי נשמעים ומתקבלים על דעת הפועלים. האספות שלנו היו תכופות, ומכיוון שכל תנועות השחרור ברוסיה היו נרדפות על ידי השלטונות, היינו מתאספים בימות החורף במרתפים ובימות הקיץ מצאנו מקומות סתר על רכסי ההר „איבנוס". פעם קרה שהמשטרה ערכה חיפוש בביתי, אני נעצרתי למשך יממה בבית מושל העיר, מאז עלה ערכי בעיני מתנגדינו.

בימים ההם הגיעה אלינו שמועה על ארגוני „צעירי ציון" שצצו במקומות שונים בחבל שלנו, וגם בין חברינו החלה תסיסה. ראינו צורך להיבדל מהזקנים וחפשנו בסיס ותוכן לפעולה ציונית בין ההמונים. תנועת „צעירי ציון"* החלה להתגבש בקישינוב ביזמתו של החי׳ יוסף שפרינצק שבא אז מוורשא לקישינוב והשתקע שם.

אברהם ופניה בורסוצקי השתייכו אמנם לציונים־הכלליים, אבל הם ביקשו אפשרות של פעולה מעשית ובחוגי הזקנים לא מצאו את מבוקשם והם שפתחו את ביתם לחברינו הצעירים. הדרך של „צעירי ציון" לא היתה אז ברורה ומסוימת, כל עיר ועיירה נקטה בנוסח שלה, שהיתה שונה מחברותיה. באורהיוב הוציאו אז קול קורא (פרוקלמציה) ובראשה הסיסמא: „בדם ואש יהודה נפלה, בדם ואש יהודה תקום", וכל זה כדי לשוות לתנועה הצעירה צורה מהפכנית, דוגמת שאר התנועות של הנוער. באותה שנה (תרס"ה) גברה המלחמה בין צעירי ציון ואנשי אוגנדה, לפני ועידת פרייבורג, ובדרום רוסיה הופיעו תעמלנים מפורסמים, כמו ד"ר מוסינזון, שעבר אז את בסרביה במסע נצחון. בסורו לאורהיוב נדמו כל מתנגדינו החריפים ביותר. רושם דבריו על המוני העם היה עצום. ובקישינוב עלה אז כוכבו של חיים גרינברג, יליד העיירה קלרש, והתנועה שלנו החלה להתפשט ולהתרחב וקבלה צורה מסוימת של תנועת עמלים, קרובה ברוחה ובצורתה לתנועת ס.ר. הרוסית. אז נועצו צעירי ציון באורהיוב והחליטו להשתמש בכוחות עצמם לשם תעמולה בעיירות ובמושבות שבמחוז שלנו. ובין אלה שקבלו עליהם משימה זו היה יוסף בן יואל פגיס, יוסף בן ישראל פגיס וכותב הטורים האלה. במסעותי אלה הגעתי לעיירה דובוסרי אשר לחוף הדניסטר ושם השתקעתי למשך כשנתיים...

*) בימי נדודיו נקלע א. י. גולני ז"ל לאורהיוב ועשה שם כשנתיים. הוא היה אחד הפעילים החשובים בתנועת „צעירי־ציון" והשפעתו היתה ניכרת מאד. בשנת תרס"ה עלה לארץ והיה מראשוני המורים פה. גולני נפטר בשנת תשי"ד ברמת־גן, והובא לקבורה בנהלל, נקודת ישוב זו, שהוא היה אחד ממייסדיה.

יוסף שפרינצק ז"ל באורהיוב

צעירי ציון

יושבים מימין לשמאל: 1. פ. רוטקוב 2. י. דיוקמן 3. נ. דודוביץ׳ 4. ל. קליינר 5. י. שנדר
עומדים: 1. י. כהן 2. ב. קלפנר 3. י. שוורץ 4. ל. פישר 5. מ. רוטקוב 6. ד. דיוקמן 7. ה. ברינבוים

בתנועתנו / א. מלובצקי

בשנת 1919 החל זרם של פליטים יהודים מאוקראינה לבסרביה להתגבר, ולרבים מהם היתה עירנו לתחנת ביניים, בדרך לארץ ישראל. על פי רוב היו אלה חלוצים מאוקראינה שהכשירו את עצמם לעליה עוד בהיותם במקומות מגוריהם.

כצעד ראשון לעזרה לפליטים ולאיכסונם, הוקם ע״י ציוני עירנו בית־חלוצים בחצרו של העסקן הציוני הנודע, גרשון ווינשטוק ז״ל, אשר הקדיש אגף לכך בביתו המרווח. בכל תקופת שהותם בעיר התקיימו החלוצים מפרי עבודתם. הם התנגדו בתוקף להצעת מוסדות ציבור לבוא לעזרתם בתמיכה כספית. הבחורים לא מאסו בשום עבודה גופנית. יום יום אפשר היה לראותם כשהם עוברים מבית לבית מצוידים במשורים וגרזנים ומבקשים מיהודי המקום להעסיקם בחטיבת עצים. בין החלוצים היו רבים שהשכלתם עמדה על רמה גבוהה ותרומתם התרבותית לחינוך ולגיבוש התנועה החלוצית בעירנו היתה ניכרת. הנוער המקומי היה מבקר ברצון, בבית החלוצים והמגע הישיר בינם לבין החלוצים פעל רבות להידוק הקשר, וחולל מהפכה בלב בני עירנו.

באותו זמן התארגנה קבוצת צעירים ביוזמת פעילי „צעירי ציון" וחכרו שטח אדמה רחב בסביבות אורהיוב על מנת להכשיר את עצמם לקראת עלייתם ארצה. ראוי לציין את החבר ליבל קליינר, אחד המסורים והפעילים ביותר משחר נעוריו לתנועה הציונית, אשר השקיע ממיטב יכלתו באירגון הקבוצה הזאת וגם השתתף בעצמו ב„הכשרה". אולם רק חלק מהקבוצה זכה לעלות ארצה בשנת 1920 בתור חלוצים ראשונים, ואלה הם משה רוטמן ז״ל, (שנרצח בחיפה במאורעות 1929), ויבדלו לחיים, יעקב בן שאול דיוקמן (בר שאול) יצחק ראפופורט, זאב דוידוביץ, יוסף שנדר והוריו ועוד.

תנועת החלוץ אשר התפשטה בכל רחבי בסרביה הכתה שרשים גם בעירנו ומספר הצעירים שהכשיר את עצמו לעליה גדל מדי שנה בשנה. בשנת 1925 היינו עדים לעלייתם של קבוצת „בני־ישראל" מעירנו.

חברינו מ„צעירי ציון" נחלצו ראשונים לכל פעולה לטובת תנועת ה„חלוץ". מרכז ה„חלוץ" בקישינוב פיתח פעולה עצומה בהכשרת חלוצים והעברתם לארץ, אף על פי שלא היו לו מקורות כספיים מספיקים לכלכל את הפעולות. מפעם לפעם היה פונה לסניפים בערי השדה לעזרה. זכורני, שהמרכז הכריז על „שבוע החלוץ" בבסרביה ואז פתחנו בעירנו פעולה נרחבה, גייסנו עסקנים מכל הזרמים להסברת דרכי ה„חלוץ" ואיסוף כספים. פעילי התנועה הציונית התנדבו לנאום בבתי הכנסת בשעות התפילה בשבת ועירנו זכתה להימנות בין הראשונות בשורת התורמים למען „שבוע החלוץ".

המשבר של 1926/27 שפקד את הארץ גרם לשובם של אחדים מבני עירנו, מלאי אכזבה ותרעומת, והיו שהוציאו דיבת הארץ רעה. מתנגדי הציונות המושבעים נצלו הזדמנות זו והרבו להשמיץ את התנועה הציונית. גם הציונים הכלליים נהגו באזלת יד... עם זאת לא נרתע חוג הפעילים של צעירי ציון בעיר, ועמדו על משמרתם. אעפ״י שהשלטונות אסרו להתכנס, התגברנו על הקשיים ונהלנו פעולות במחתרת. קיימנו פגישות מדי שבוע בשבוע וכל פעם בביתו של חבר אחר למען לא לעורר תשומת לב הבולשת. החברים הפעילים ניהלו שיחות מענייני דיומא ושיתפו את החברים מהשורה בלימוד פרקי תנועת העבודה ותולדות הציונות. העתון „ערד און ארבייט" הבטאון השבועי של צעירי ציון בבסרביה הופץ על ידינו בין יהודי המקום.

חברי צעירי ציון לקחו חלק פעיל בפעולה למען קרן

פעילי הקרן הקימת לישראל

הקיימת לישראל, והם שיזמו בעירנו את המפעל „פורים שפילער" (שחקנים לפורים) לטובת הקרן. למטרה זו הכינונו מחזה קצר על חיי היהודים בגולה ובארץ, ובהגיע ימי פורים בקרו השחקנים בבתי האמידים, בהם היו רגילים לשתף הרבה אורחים לסעודת פורים, והציגו את המחזה. בדרך זו עלה לאסוף סכומים ניכרים לטובת הקרן הקיימת לישראל.

באותו זמן הגיע לבסרביה חיים שורר, חבר „הפועל הצעיר" לנהל את המגבית לטובת קופת פועלי א"י, (קפאי). בבואו לעירנו התאספנו להתיעצות בביתו של אידל יגולניצר ז"ל, שנמנה עם הציונים הכלליים, אולם, ברוחו היה קרוב לתנועת צעירי ציון והקדיש לה הרבה מאד מזמנו וממרצו. קבענו פגישה, ולצערנו הרב נענו רק מתי מעט לקריאתנו. הח' שורר תיאר בפני המסובים את המשבר החמור השורר באו ץ ואת התנאים הקשים בהם מתלבט היישוב, וביחוד צבור הפועלים. כשגמר, פתחו ברישום תרומות. ברם, אחד בלבד, הד"ר נירנברג, לא ציוני, אבל יהודי נאמן ומסור לעניינים לאומיים, תרם סכום ניכר.

ב־1928 נוסד אצלנו הגרעין הראשון של פועלי ציון ע"י החברים ישראלווייסמן, והאחים שלמה וטוביה בוזיניאן, ברוך למברג ועוד. חברי צעירי ציון עזרו הרבה ליוזמים הצעירים והקדישו הרבה לפעולה תרבותית וחינוכית לחברי הגרעין.

השלטונות המקומיים רדפו כל פעולה ציונית, אף אם היא נעשתה באישור השלטון המרכזי. זכורני, אחד המקרים

עלייתו לארץ של יהודה יגולניצר ז"ל

הראוי לציון. מנהל לשכת קרן היסוד בבסרביה באותו זמן, יצחק ברגר ז"ל, הגיע לעירנו לפתיחת המגבית השנתית לטובת הקרן. הוא היה מצויד ברשיון מטעם השלטון המרכזי בקישינוב, ועל סמך זה היו השלטונות המקומיים מוציאים אישור לעריכת הרצאות ואסיפות־עם. נערכה אסיפה רבת־עם בקלויז הגדול והנואם הנ"ל גולל בפני הנאספים את מצב היהודים בגולה המחמיר והולך וה"צער" גדול מנשוא. הוא קרא את הקהל לתרום לקרנות למען יישוב ופיתוח הארץ וכו'. כן הדגיש חשיבות "הפושקע" (קופסת הקק"ל). הבלש שהיה נוכח באסיפה פירש את המלה "צער" והמלה "פושקע" בפירושם הרוסי, דהיינו: שהנואם קרא את הקהל למהפכה בעזרת תותחים (פושקי, ברוסית) ולהקים מלך על ישראל (צאר, מלך ברוסית) ובנוסח זה הגיש פרוטוכול לשלטונות המקומיים והם העבירו אותו לשלטונות הצבאיים בקישינוב. כמובן, שה' ברגר נתבע למשפט. ורק ע"י השתדלויות מרובות וטיפול ממושך עלה לזכותו מאשמה.

עם עלית הנאציונל־צאראניסטים (מפלגת האכרים הלאו־מיים ברומניה) לשלטון חל שינוי לטובה במשטר הפוליטי ברומניה, והתנועה יצאה למרחב, נפתח מועדון ציוני והודות לכך אפשר היה לפתח פעולה ענפה בין הנוער. תוך זמן קצר, התלקטו מאות נערים שעזבו את ספסל הלימודים והתמסרו לתנועה, ביניהם גם נוער עובד. מקרב הנוער עצמו צמחו מדריכים, שהתמסרו בלב ונפש לתנועה וחינכו את חבריהם לקראת הגשמה עצמית.

ביקורו של הח' מאיר גרבובסקי היה אף הוא מאורע רב רושם. הוא הגיע אלינו בשנת 1933 כדי לארגן את חברי התנועה העובדת לקראת הבחירות לקונגרס ה־18. במקרה הסתבך עם הבולשת שלנו. והמעשה שהיה כך היה: לאחר שקבענו במרכז "צעירי־ציון" בקישינוב את שעת בואו של האורח אלינו, חכינו לו בשעה הקבועה. אולם, במקרה הקדימה המכונית ואנו לא הספקנו להקביל את פניו. בהגיעו לתחנה הוא נתקל בבלש הסיגורנצה. השם "גרבובסקי" שהוא שם רוסי מובהק, החולצה השחורה בה היה לבוש ואי ידיעת את השפה הרומנית, עוררו חשד בעיני הבלש והוא העביר את האורח לסיגורנצה. משנודע לי הדבר מיהרתי לח' אידל יגולניצר ז"ל ושנינו הלכנו לברר את סיבת המעצר. יגולניצר אשר הכיר היטב את מנהל הבולשת נכנס ישר למשרדו ולאחר שהשליש לידו "בקשיש" מתאים ניאות הלה לשחרר את האורח.

מ. ג. סיפר שבמרבית המקומות שביקר הופרעו הופעותיו ע"י הרביזיוניסטים. הוא שאל אם גם אצלנו יתכנו הפרעות מצדם. הרגענו אותו, בידענו שהרביזיוניסטים בעירנו אינם אלא קומץ קטן ובוודאי לא יעיזו להסתכן ולא יפריעו. לבסוף הופיע גרבובסקי בפני קהל גדול אשר הקשיב לו בשקט ובענין רב. אין ספק שבנאומו רכש קולות במספר ניכר לטובת רשימת "תנועת־העבודה".

האגרונום פייגין ז"ל אשר פעל בין החקלאים היהודים בבסרביה בתור מדריך מטעם "אורט", היה מבקר לעתים־קרובות בעירנו, ועל אף היותו טרוד היה מקדיש מזמנו לשיחות חברים והרצאות על החיים בקיבוץ, בקבוצה, במושב עובדים ובמושבה.

פעולה ציונית חשובה אשר עוררה ומשכה רבים מציבור בעלי־המלאכה ליסד סניף "העובד" בעירנו, צמחה בעקבות פעולתו של השליח מא"י, הח' גלר (נרצח ב־1937 בגליל). מטרתו היתה להכשיר בעלי מקצוע אשר ממשלת המנדט ניאותה להפריש למענם רשיונות עליה, בגיל למעלה מ־35.

צעירי ציון

למטה מימין לשמאל: 1. י. ציידברג 2. ש. פרמברג

באמצע:

1. ב. ינוביטש 2. אסתר דוחאווני 3 א. מלובצקי 4. ג. ינוביטש 5. שיוביץ'

עומדים: ־. ... 2. י. רפופורט 3. דרובצקי

צ.צ. תרמה רבות להכשרת חברי „העובד" שרבים מהם נרשמו לעליה, ועלו לארץ.

בשנת 1934 נפתח בעירנו, ביזמת צעירי ציון, סניף „בוסליה". כעבור זמן (ב־1935 בערך) הוקמה קבוצת הכשרה של בוסליה. עול החזקתה והדרכתה הוטל כולו על הפעילים והאחראים מצ.צ. חברים וחברות מסניפי „„בוסליה" השונים בבסרביה הופנו לקבוצת ההכשרה שלנו. תחילה עבדו החלו־צים בחטיבת־עצים, מתוך שאיפה לחדור לעבודות יותר מכניסות ויותר קבועות, אולם מצב העבודה בשוק היה בשפל המדרגה וקשה היה להשיג עבודה. הקבוצה נכנסה לגרעון ניכר ועמדה בפני סכנת חיסול. והנה מצאנו מוצא מן המשבר. פנינו לדוד דיזנגוף ז"ל (קרובו של ר' מאיר דיזנגוף ז"ל), בעל בית חרושת ללבנים ולרעפים ובקשנו ממנו להעסיק חלוצים. אף כי העבודה היתה קשה והיה ספק אם הצעירים יוכלו לעמוד בה. בכל זאת הסכים לקבל כמה מהחלוצים לעבודה לנסיון. הוא נוכח ביחסם הרציני לעבודה והוסיף לקבל פועלים מבין החלוצים ולסוף עבדו יותר מ־50 חברי הקבוצה בבית הרושת זה וע"י כך הובטח קיומה במשך זמן ממושך.

בשנת 1935 ביקר בבסרביה הח' יוסף שפרינצק, אשר היה ידוע ליהדות בסרביה עוד מפעולתו הברוכה בקישינוב לפני שעלה לארץ. הופעותיו באסיפות־עם והשתתפותו בכינוסים עשה רושם כביר על ההמונים. ואכן הופיע שפרינצק באסיפת־עם באולם הקולנוע שהיה צר מלהכיל את כל הבאים. אחרי האסיפה נערכה מסיבת אספת־חברים לכבוד האורח, בה השתתפו חברים מכל הזרמים של התנועה בעירנו.

זמן רב לפני פרוץ מלחמת העולם הורגש שעננים שחורים מתקרבים ומכסים את שמי־הרחוב היהודי. אולם מי פילל שכה מהר יגיע הקץ...

י. שפרינצק ז"ל באורהיוב

בית חרושת לרעפים ולבנים שרופות של דודל דיזנר (דיזנגוף)

הפועלים: חלוצים וחלוצות מסניף החלוץ באורהיוב   במרכז יושב א. מלובצקי

„בני־ישראל"

הרקע החברתי־לאומי / מ. פרנק

תקופת „בני־ישראל" היתה אפיזודה רומנטית ומענינת מאד בחיי הנוער היהודי באורהיוב. נוער תוסס זה, מלא מרץ, ולהט נעורים, שהתעורר ומצא את עצמו בדרך לא דרך — קבע בודאות, כי דרך חיי היהודים בגולה אבודה בשבילו לחלוטין. לנגד עיני נוער זה, שהתלבט קשה, בחיפושי דרך, והאמין ביכולתו לפלס נתיב חדש, עמדה נקודת מוצא אחת — שחרור האדם היהודי, וריכוז העם במולדתו העתיקה, על יסוד של שויון וצדק, עבודה ויצירה.

בשלהי מלחמת העולם הראשונה.

התקופה היא, סוף מלחמת העולם הראשונה. האנושיות כולה עייפה, שותתת דם ומלקקת את פצעיה. היהודים נתנו „תרומת דם" הגונה למלחמה הזרה להם בהיותם, „אזרחי העולם כולו" וכמובן, „נאמנים" לארצות מוצאם. הם נלחמו במחנות היריבים הלוחמים ושפכו, בלא יודעים איש את דם אחיו. וכשהמלחמה תמה, וברוסיה התחוללה המהפכה הגדולה והמוני פועלים ואיכרים ברחבי רוסיה הגדולה נשמו לרוחה, שכן, ראו במהפכה זיק־אור ותקוה לעתיד יותר טוב, פקד, באותו זמן עצמו, גל נורא של פרעות דמים את יהדות רוסיה.

המעמד השליט, אשר לא רצה להשלים עם המהפכה ועם המצב החדש שנוצר, התיצב בראש תנועת הקונטרבולוציה, ברכזו סביבו כוחות אפלים ופליליים רבים. כך נוצרה ב ר י ת ש ט נ י ת בין כל „כוחות השחור בצבור הרוסי".

אויבי המהפכה פתחו במלחמת אזרחים, במגמה למגר את המהפכה ולהחזרת השלטון לידיהם. וכשלב ביניים — בדרך למטרתם — החלו בהשמדת היהודים, שדידת רכושם ות סולם כס:פה משתוללת, עברו על פני אוקראינה וברחבי רוסיה כולה, כנופיות רבות מוסתות תחת מנהיגותם של הגנרלים, פטלורה, דניקין, ורנגל ואחרים כשהם שודדים, אונסים, שורפים ורוצחים יהודים. וכאשר כוחות המהפכה לחמו בכנופיות הרבות ונגד האינטרבנציה, באותו זמן, פלשה רומניה לבסרביה, לפי בקשתה של הריאקציה הבסרבאית וכבשה אותה.

עזרת אחים לפליטי אוקראינה

עם כבוש בסרביה ע"י הרומנים (1918) נותקה היהדות שלנו מהיהדות הגדולה אשר ברוסיה. והקשר היחידי שנותר, היה זרם הפליטים הגדול, פליטי חרב הכנופיות מעבר המזרחי של גדות הדניסטר.

בעירום ובחוסר כל, עייפים ומזי רעב, הגיעו לאורהיוב יהודים־פליטים ונתקבלו בזרועות פתוחות. בכל בית יהודי מצאו פינה חמה. כל מוסדות הצבור, בתי־הכנסת וכן בתים פרטיים היו מלאים פליטים עד אפס מקום. אנשים זנחו את עסקיהם, את פרנסתם, ובנפש חפצה התמסרו לטפול בפליטים. דוגמה אישית נאה שימשו לנו, לנוער, גרשון וינשטוק, ליבל קליינר, משה קלמנוביץ, ליב סטולר ואחרים, בעשותם לילות כימים למען עזור לאומללים.

לרבבות הפליטים לא היתה אפשרות להסתדר בבסרביה, והם שאפו להגר מעבר לים, ובין היתר גם לארץ ישראל.

הצהרת בלפור והשפעתה על הנוער

בתקופה ההיא שוחררה הארץ מעול הטורקים ומכבוש הגרמני. כשגדודים יהודים (מתנדבים מכל חלקי תבל) צועדים, בראש חיל השחרור, לצד הגדודים הבריטיים בפקודו של גנרל אלנבי. מיד אחרי זה פורסמה „הצהרת בלפור" ומנויו של הלורד הרברט סמואל בתור נצ״ב ראשון ביהודה. למאורעות הללו היתה השפעה עצומה על יהודי התפוצות ובתוכם כמובן גם עלינו — נוער אורהיוב.

האגדה הציונית החלה ליהפך מציאות. בדמיוננו נצטייר „המשיח הגואל" בדמות נערים חזקים בגוף וברוח, חלוצים אשר מכשירי עבודה ונשק בידם — סוללים בזיעתם את הדרך לפני העם להנחותו. בעיני רוחנו חזינו והנה היהודי המושפל והנרדף תמיד, זוקף לפתע את קומתו, הוא חש לראשונה שגם לו זכות קיום עלי־אדמות, גם לו מולדת עתיקה, שוממה, מבקש הוא לחונן את עפרה. החדשות המרנינות הלהיבו את הדמיון היהודי, פרצו גדרות ברחוב היהודי וגם לאוזני „הגויים" הגיעו. שכנינו הנוצרים התחילו להתייחס אלינו ביתר כבוד.

ובבית היהודי דאגות היום־יום נדחקו הצידה, לקרן־זוית ופינו מקום למחשבה רצינית, מהפכנית; ברטט ובחרדה שבלב החלו לוחשים על אפשרות מעשית של עליה לארץ־ישראל.

התעוררות הנוער לפעולה ציונית

היינו אז נערים בגיל 13—15 וספגנו את ריח הדם הרב שניגר במלחמה, במו עינינו ראינו ישובים יהודיים שעלו באש הפורעים. עקבנו אחרי שיירות הפליטים, ואינום בדכ־און וביאוש ועיניהם כלות לעזרה. והנה נגלו אופקים ממזרח.

מלאי התלהבות ומוקסמים מזוהר המהפכה היינו בעת ובעונה אחת ממש המומים מהתגשמות חלום תחית עם ישראל והיחלצותו לקראת שחרור לאומי. נסערנו מעוצם הרעיון, לעינינו צצו בעיות רבות ועלינו היה ללבנן. הצטרפנו למהפכה בכל לבנו. אולם לא ראינו בה פתרון לכל הבעיות אשר התעוררו והעיקו עלינו. כלום יכלה מהפכה בארץ אחת, לתת תשובה לבעיותינו הלאומיות? כלום תבטיח היא לעמנו אפשרות קיום מבחינה חברתית לאומית־וסוציאלית כלכלית? האם לא ניפול קרבן לכל תמורה או זעזוע מדיני־חברתי בעולם?

לראשונה התנוסס דגל ה„תכלת־לבן", לצד דגל המהפכה האדום, אולם נושאי הדגל צעדו על קרקע לא של מולדתם. בניגוד לחבריהם הרוסים, שהרגישו את קרקע מולדתם הג־דולה חזה חסר לנו, אבל זאת יכולנו לחוש רק במולדתנו העתיקה, ארץ אשר צריך לבנות ולהקים מחדש. אבל כיצד תקום מולדת זו? מה הבסיס הכלכלי־לאומי והסוציאלי לתקומתה?

התנועה הציונית והחלוצים הראשונים בעירנו

באותם ימים היתה קיימת באורהיוב תנועה ציונית, לא מגוונת ביותר מבחינת הדפרנציציה הפוליטית. למעשה היו קימות שתי מפלגות: ציונים כלליים ו„צעירי־ציון". אם כי

חולמים על „המולדת"

מימין לשמאל יושבים:

1. דודוביץ 2. ב. נייחין 3. נ. סוסלנסק (מראשוני בני ישראל) 4. ב. חובים 5. ל. וויצמן 6. מ. רבינוביץ׳ 7...

ז. דוידוביץ ול. וייצמן זכו להגשים חלומם

בני ישראל קב' א'

יושבים מימין לשמאל: 1. נ. סוסלנסקי 2. ח. נייחין 3. י. שמבן (בן־שם)
עומדים: 1. מ. פרנק 2. י. דוחאווני 3. ש. גייניחוביץ 4. א. ברונשטיין 5. ג. צימרמן.

הבדלים מהותיים לא היו ביניהם, לציונים הכלליים השתיכו הקשישים מ„שמנה וסלתה" של החברה היהודית בעיר, (בראשם בן־ציון פורר, ד"ר ברקוביץ, ניסל דוחובני, יוסף פגיס, טשליק, דוד דוחובני, לייב סטולר, קסטליכר, שפירין, האחים ווינשינקר, יהודה יגולניצר ועוד). בעיד ש„לצעירי־ציון" השתיכו הצעירים, קצתם סטודנטים וקצתם בעלי מק־צועות חפשיים. (בראשם עמדו מרדכי רוטקוב, בערל קלפנר, לייבל קליינר, דוידוביץ, לאה פישר, יהודית נייחין, גורלניק, דורה דיוקמן, מלובצקי, מַרוסיה אברבוך ועוד).

כאלה, כן אלה, היו מכנסים מדי פעם אסיפות, חגיגות ומסיבות שונות, והיו מרבים לדבר על חזון שיבת ציון. המצע הפוליטי של שתי המפלגות, כאחת, לא חייבה את חבריה למסקנות מעשיות, כלומר להגשמה. אמנם, קמו כאלה, אשר מרדו בציונות ה„טרקלינית" ועלו ארצה. ביניהם היו בן־ציון פורד ז"ל, ניסל דוחובני, אברהם דסקל, ברל לופטנר, יעקב דיוקמן, יצחק רפפורט, רויטמן ז"ל, יוסף כהן, שנדר ועוד. אולם זו היתה אפיזודה חולפת, בלי המשך. תנועות נוער עוד לא היו אז קיימות בעיר פרט, ל„מכבי" (בהדרכת ישה ומטבה שרמן, מנשה אידלמן, משה פיינמן ועוד).

„בני־ישראל" מתארגנת

אנחנו, מספר מועט של נערים, תלמידי הגמנסיות, לא מאורגנים בשום תנועה, התכנסנו יחד לבירור דרכינו לקראת העתיד. באסיפה זו השתתפו: ניוניה סוסלנסקי, ישראל שמבן, חיה נייחין, שניאור גניחוביץ, מרדכי פרנק, דב סניטקובסקי, הרשל דיקלר, יחיאל דוחובני ואחרים. המושג „בירור דרכינו בחיים" היה מכוון לעתידי של כל אחד מאתנו כשהוא משתלב ומתקשר עם עתידם של שאר החב־רים, ועולה בקנה אחד עם גורל העם. אלינו הצטרף מיטב הנוער באורהיוב (אברהמיל ברונשטין, גניה צימרמן, הרצל דיוקמן ז"ל, ליובה מונצר, רבקה זיסרמן, דוד שרייברמן, יעקב צ׳יאליק ועוד). היינו גורם רציני ברח"ב היהודי. כח המשיכה של מפלגתנו היה גדול, הצטרפו אלינו אנשים רבים. למען אפשר פעולה אינטנסיבית התארגנו בקבוצות. בראש עמדה קבוצת „הנבונים" אשר הדריכה וכוונה את הפעולה התרבו־תית־חינוכית של כל הקבוצות, את עבודתנו עשינו בחשאי, במחתות, משני טעמים: א) השלטון הרומני, ב) — ההורים.

רוב ההורים לא שבעו נחת מפגישותינו המרובות הכרו־כות בסכנה של מאסר... הם לא ידעו את מטרתנו ורצו לראות בנו ממשיכי דרך חייהם הם. כמובן בצורה משופרת יותר. רצו שנמשיך בלימודים, נסיים אוניברסיטות ונסתדר בחיים... לאמיתו של דבר החשבנו את הלימודים, אולם, לא מצאנו כי מגמת הלימודים עולה בד בבד עם שאיפותינו לחיים חדשים במולדת, בלבנו קשרנו גורלנו עם אותה הארץ הבלתי־נודעת, העומדת בשממונה אלפי שנים ומצפה לבניה, כי ישובו לגבולה.

וכך הגענו ממתי מעט למספר ניכר של קבוצות, בני שכבות וגילים שונים. אם כי מבחינה פוליטית, טרם הגדרנו אז את עצמנו באופן ברור, ידענו כי עלינו לעמול וללמוד עוד הרבה, להעמיק חקר כדי שנוכל ביתר בהירות להגדיר ולקבוע את הדברים המוליכים למטרה הנכספת.

לא היינו קשורים בשום הסתדרות או תנועת נוער מטעם

פשוט — לא היתה קיימת כזאת. מבשרנו חזינו את המציאות המתרחשת ולמדנו ממנה היקש.

„עם ישראל חי", „עם ישראל — עם עולם"

זוהי הסיסמה שקבענו לעצמנו. ומכאן גם השם „בני־ישראל". קבענו את השפה העברית כמחייבת בהחלט את כל חברי „בני־ישראל". במלה „שלום" ברכנו זה את זה. תחילה היה מוזר לשמוע את הצליל החדש של השפה הבלתי ידועה. מעטים בינינו ידעו עברית. אבל, עד מהרה היתה השפה שגורה על פינו. בגאוה דוברנו בה, אף כי שיבשנוה לעתים עד כדי גיחוך.

הנושאים אשר עסקנו בהם היו תולדות האדם, כלכלה מדינית, תנ"ך, היסטוריה, ספרות ועברית. לנושא תולדות האדם הקדשנו תשומת לב מיוחדת. חדשים רבים למדנו את „דרווין" (המרצה היה ניוניה סוסלנסקי), פרט לדרווין קראנו את „ולס" חטטנו בתנ"ך ובמקורות אחרים, שיכולנו למצוא קשר כל שהוא לנושא הנ"ל. בדרך זו של לימוד ומחקר, רצינו להגיע לכל אותם הגורמים הכלכליים והרוחניים המשפיעים לעצוב אופיו ודמותו של האדם — לכינון נפשו ודרכי מחשבתו. ותוך כדי חנוך האדם מחדש, לעקור מהשורש את היסודות השליליים, ולהרחיק את מקור הרע, במטרה ליצור את הטיפוס האידיאלי ביותר של האדם הנעלה. פירושו, אדם בריא בגופו ונפשו, החי ומתפרנס על עבודתו, אדם, אשר כל מאוייו הם ליצור תנאים של חיי אושר עלי אדמות, לעצמו ולזולתו, ולכל אשר נברא בצלם. למנוע מלחמות ושפיכת דמים בין העמים.

„בני־ישראל" — וארץ־ישראל

באספקלריה זו של שלום ואחוה עלי אדמות, ראינו גם את ישראל בונה ארצו השוממה והופכו לגן־פורה, מקבץ בנים פזורים מתפוצות תבל.

לקראת מטרות אלה התחלנו להכשיר את עצמנו: שומה עלינו להגשים הלכה למעשה את סיסמותנו ולשמש דוגמא אישית לאחרים. דרכנו היתה זרועה מכשולים; הבית, המשפחה, הרחוב וגם השלטון, הכול היו נגדנו. אמנם היתה התעוררות לאומית והיתה פעילות ציונית, אבל לא עד כדי הגשמה. רבים ראו בנו הוזי הזיות וציפו שבמרוצת הזמן תחלופנה האילוזיות ונחזור להיות ילדים טובים. הורינו לא אבו לשמוע על תכניותינו אשר היו קשורות בעזיבת הלימודים, בעזיבת הבית ועליה לארץ־ישראל. ואנחנו, מחוסרי־כל נסיון בחיים, הסמוכים על שולחן אבא, באווירה משפחתית חמה, לא ידענו טעם עמל, לא טעמנו טעם מחסור. בתנאים אלה. נפל הפור: נתקבלה החלטה בהסתדרות „בני־ישראל" המחייבת הגשמה עצמית מכל אחד מחבריה. הכשרה חלוצית, פעולה למען הקרן הקימת לישראל, ובסוף, כמובן, גם עליה לארץ. ידיעותינו על הארץ היו קלושות ביותר. בשמחה לאין גבול היינו מאזינים ומקשיבים לכל אשר בא לספר לנו על הארץ. זוכרני, מה מאושר הייתי, כאשר הוזמנתי לביתו של דיוקמן לשמוע על הארץ מפי הח' יצחק ספיבק, אשר בא לבקר באורהיוב. שמענו על ארץ רחוקה, שוממה אשר זה אלפי שנים לא ידעה תרבות. ארץ, שתושביה המעטים מוכי קדחת, אדמתה מוצפת ביצות, והיא צמאה למים להרוות בה נפש אדם ובהמה, ארץ המצפה לחלוצים כי יבואו להפוך את „ביצות הקדחת" לארץ פוריה.

ידענו כי אנו עומדים לפני תנאים קשים, תפקיד החלוץ העובר לפני המחנה והמפלס דרך לרבים שיבואו אחריו.

תפקיד שמחייב אומץ ועוז רוח, החלטה נחושה ויכולת עמידה. נטלנו על עצמנו את מרבית הפעולות למען קק"ל על

בני ישראל

יושבים מימין לשמאל: 1. י. שמבן 2. ח. דיוקמן 3. ד. סניטקובסקי—סיני

עומדים: 1. ד. פרנק 2. ר. כץ 3. י. צ'ליק 4. ח. כץ 5. ה. דיקלר

כל סוגיהן, מלבד התועלת המעשית — הכספית — שבדבר, ראינו בעבודה זו את אחד האמצעים החשובים ביותר להסברת דרכינו בין כל שכבות העם. ההפצה וההרקה של הקופסא הכחולה, משלוח הברכות למועדים ושמחות, ההרש־מות בספר הזהב, נטיעות העצים, סרטי ימי זכרון ואיגרות לשבת, כל אלו וכיוצא באלה היו הכלים לעבודת קודש זו.

בתקופה, בה מלאתי תפקיד של מזכיר קרן הקימת באורהיוב, אני נזכר אותם ימי ששי בשבת, כשעתיים לפני הדלקת נרות, עת הקבוצה הצעירה ביותר של „בני־ישראל" ילדים בגיל 9—11, תמימים וחמודים, היו מתגיסים לעבודת הקהק"ל. ממש בדביקות חסידית ומסירות ללא גבול היו מקבלים את הקופסאות והאיגרות לשבת, ומלאי התלהבות בקרו בכל בית — ולכולם הגישו לכבוד השבת את האיגרת המסבירה בעברית ואידיש את פעולות הקהק"ל. חושבני, שזו היתה אז הפעולה היעילה ביותר להחדרת הרעיון הציוני בכל בית בישראל.

מלבד עבודתינו בקהק"ל עסקנו גם בפעולות של תרבות עברית. באותו זמן עמדנו במלחמה קשה עם הקול־טור־ליגה והאידישיסטים. המלחמה היתה נטושה על נפש הנוער, וגברנו. ידנו היתה על העליונה! לקחנו לידינו את הספריה העירונית, הודות למסירותם הרבה של חברות וחב־רים אחדים, שפעלו למען פתוח הספריה, נהפך המוסד התרבותי הזה היש מהר לבית־ועד של הנוער ושל הציבור היהודי בכלל.

מלבד הספריה עשינו גם לפיתוח ענפי תרבות אחרים: חוג דרמטי של ארגון „בני־ישראל" בהדרכתו של החבר ארקדי לנשקוב — את הנהלת החוג הטלנו על הח' יחיאל דוחובני, ותיכף לאחר מכן התחלנו לחפש אחרי רפרטואר המתאים לנו. אחרי ויכוחים רבים סוכם בקבוצת הנבונים להתחיל בהכנות לקראת הצגת „יצא וחזר" לשלום אש. אולם התכנית נכשלה. מאידך, הצלחנו מאד בארגון והקמת מקהלת בני־ישראל (ראה תמונת מקהלת בני־ישראל עמוד 52) בהדרכתו הנאמנה של פנחס ציסרוב המנוח. לקחנוהו מחוגים הזרים לנו, אך הוא התמסר בכל נפשו לענין. הרבה עמל ומרץ השקיע בפיתוח המקהלה והעלה אותה לרמה אמנותית גבוהה. חברי המקהלה היו נערות ונערים מכל שכבות הצבור באור־היוב. תוך הפגישות המשותפות בחזרות של המקהלה הפך החוג לגוף מלוכד בעל רצון עז להגשמת מטרתו והיא — להחדיר את השיר העברי, הארצי־ישראלי, לתוך חוגים רחבים של הצבור היהודי באורהיוב, וגם להעלות אותו לדרגה אמנותית נכרת. היו לנו כוחות רציניים וטובים במקהלה. מבין הנערות חוה דיוקמן וחנה כץ, אשר נמצאות אתנו כאן,

כח כסלו תרפ"ה

בית הכנסת "סנדלרים ארהיוב

נשף חנוכי מקהלת

„בני ישראל"

אינטער דיים אנפירונג פון דיים רעגענט

פנחס ציסעראוו

פראגראם

ערשטייר טהייל

א) הנותן תשועה למלכים (ערפילט פון גאנצען כאר מיטן אנטהייל פון אבערקאנטאר).

ב) בענטשן הנוכה־לעכט (ערפילט פון גאנצען כאר מיטן אנטהייל פון אבערקאנטאר).

הנרות הללו (ערפילט פונם כאר).

ג) ואני תפלתי (כאר).

ד) בפרוח רשעים (כאר).

צווייטער טהייל

א) אמנם כן (כאר).

ב) מזמור לדוד (כאר).

ג) בצאת ישראל מארש (כאר).

דירעקציע.

דרוק געלבארד מאלהעוויטש ארהיוב.

אחת המודעות על קונצרט מק־הלת בני ישראל בהנהלתו של פ. ציסרוב. בימי חנוכה תרפ"ה דצמבר, 1924.

צילום לעליית חברים לארץ

ורבקה כץ ז״ל, ברנה ברונסון, פלשלר בוזיניאון ועוד. מבין הנערים משה פישר (נמצא בארץ), מוזלין ז״ל, נ. סוסלנסקי ועוד. היה אתנו גם אחד שלא מבני ברית, עוזרו של כומר... הוא עזר לנו הרבה והשתתף בכל ההופעות והקונצרטים של המקהלה.

לא אוכל לעבור על התקופה ההיא מבלי לספר אפיזודה בלתי נשכחת מחיי המקהלה. היה זה ביום הולדתו של פנחס ציסרוב ז״ל. הגשנו לו מגילת קלף בכתב סופר סתם, כתוב בידי מתתיהו גלייבמן ז״ל ותוכנה: הנצחתו של מיסד המקהלה ומנהלה בספר הזהב של קהק״ל. כמה מאושר היה האיש. פניו קרנו מאושר על שזכה למעמד חגיגי זה. בעזרת המקהלה הצלחנו לגוון יותר את החיים התרבותיים בעיר. ארגננו מסיבות ונשפים אשר עברו תמיד בהצלחה מרובה.

„בני־ישראל" בחלוץ ובהכשרה

אחד הפרקים המזהירים ביותר בתולדות „בני־ישראל" היא תקופת החלוץ, עת אנחנו בני בעלי־בתים נטשנו את ספסלי הלימודים באוניברסיטאות, המרנו את בגדי השרד שלנו בבגדי עבודה גסים, תפסנו ביד כלי־מלאכה, והפכנו לפועלים, ובעיקר לפועלים מחוסרי־עבודה. עיקר העבודה היתה, „לחפש עבודה" ולרוב ללא כל תוחלת. שונות ומרובות היו הסיבות של אי־השגת עבודה, אולם אחת היתה התוצאה „רעב". רעב בחורף, בכפור, בדירה גרועה ביותר. מצוקתנו עוד גדלה ביודענו כי רק מספר צעדים עליך לעבור, רחוב אחד עליך לחצות, צעדים מספר, והכל ישתנה מהקצה אל הקצה. כי בית אמא ואבא, בית חם ושובע, יקבל אותך בזרועות פתוחות. ובכל זאת לא בחרו חברינו בדרך הקלה הזו, והמשיכו בעקשנות ובהתמדה בדרך החדשה שבחרו בה, עם כל המסקנות והתוצאות הנובעות מדרך עקלתון זו, תנועה חינוכית — החלוץ — עליה לארץ — והשתרשות בה.

ברור כיום דבר אחד, עמלינו לא היה לריק. הקימונו קבוצת חלוצים באורהיוב אשר עלו ארצה תחת דגל „בני־ישראל". רובם ככולם, השתרשו בקרקע המולדת, בכפר, ובעיר, כל אחד בפינתו ממשיך לעבוד תוך שמירה לזיקה, לכור מחצבתו ושמירת אמונים לקו החינוכי, הלא היא תנועת העבודה בארץ־ישראל.

מקהלת „בני ישראל" בניצוחו של פ. ציסרוב

יושבים למטה מימין לשמאל: 1. פלשלר 2. ... 3. ח. פלשלר 4. קצפ 5. ווקסמן 6. בוזיניאן

באמצע: 1. ווקסמן. 2. ד. קליינר 3. שור 4. פ. ציסרוב 5. נ. סולנסקי 6. ל. ווייצמן 7. ח. דיוקמן

עומדים למעלה 1. ... 2. ... 3. ד. שרייברמן 4. ... 5. ח. כץ 6. מורדקוביץ 7. ד. צימרמן 8. ר. כץ

1917 — ימי המהפכה הרוסית — האוכלוסיה היהודית באורהיוב מתחילה להתארגן ולשוות אופי חדש לחיים הצבוריים של העיירה. שליחי ההסתדרות הציונית באים אלינו, מעוררים את הלבבות של יהודי העיירות לחזון הציונות.

נועד לומד מ„בני־ישראל"

יושבים מימין לשמאל: 1. פ. גרויסמן 2. ה. דיוקמן

עומדים: 1. ד. אוסטרובסקי 2. ד. סניטקובסקי 3. ח. וויינשטוק 4. י. דיוקמן

1918 — עם הכרזת בלפור — נערים היינו — חדרנו למעגל הפעולות של בני אורהיוב, היינו מבקרים באסיפות ומקשיבים להסברה ציונית. ההתעוררות היתה כללית.

1919/20 — עם זרם הפליטים הגיעו לעיירתנו רבים מטובי העסקנים של התנועה הציונית, והביאו לידי מפנה במחשבת הנוער שלנו. הידיעות על הנעשה בארץ המהפכה הגבירו מחדש את השאיפה לציונות ולעליה לארץ־ישראל בלב הנוער.

כמה קנאנו בחלוצים כשראינו אותם עם גרזנים ומשורים על כתפיהם בלכתם לחטוב עצים או לגרוף את השלג לאחר סערה בימי חורף קשים. תופעה זו עוררה בנו, קבוצה קטנה של תלמידי גמנסיה, רגש של התמרדות נגד סדר חיינו. התאספנו לשיחה על העתיד. השקענו את עצמנו בדפי ספרות ציונית. רבה היתה השפעתם של כתבי אחד־העם. קלטנו דבריו על יצירת בית לאומי — מרכז רוחני לעם היהודי ועל הכשרת הפרט לקראת עבודה, לקראת הגשמה בבנין המולדת. רצינו להיות כ„בני משה".

לא מצאנו את מקומנו בין הקשישים מאז, — צעירי ציון, אנו אמרנו כי עלינו לפלס לנו דרך בעצמנו, ורבות התווכחנו על תפקידנו בחנוך הנוער, על גבוש רעיון העצמאות —

ארגנו קבוצות קטנות בעבודת הסברה והכנה. אף ראינו מטרה יחידה לפנינו, והיא עליה לארץ. באנו בדברים עם מרכז החלוץ בעניני הכשרה, אולם עד להכשרה חלוצית ממש, ארוכה היתה הדרך. חשבנו שיש ליצור בעיירה אוירה ציונית לא רק מתוך קריאה בספרי הציונות אלא במעשים. ארגנו ימי־סרט לפני כל חג ומועד. חדרנו לתנועת הספורט — „מכבי". ארגנו מקהלה, חוג דרמתי, ולאט לאט כבשנו את הרחוב היהודי לציונות ול־שאיפותיה ועברנו גם למעשים. בימי החופש (ב־1923) הגדול נתארגנה קבוצה ראשונה של „בני ישראל", שעזבה את בית הוריהם ועלו להר, לחוה החקלאית של רוזין. זו היתה ראשית הכשרתנו לעבודה חקלאית ולחיי קומונה. קשים היו הימים הראשונים, עת עמדנו בשורה עם צעירים יצעירות „גויים" עם המעדר ביד, והם הכפילו את מאמצם מתוך חשש שאנו רוצים להכשילם בעבודה. אולם התגברנו והחזקנו מעמד. מה יפים היו אותם הימים והלילות בשדה! אחרי יום עבודה קשה, עייפים היינו, אבל מלאים חדות היצירה ורצון חיים. לילות תמימים ישבנו ועסקנו בבירורים

קבוצת חלוצים „בני ישראל" יוצאים להכשרה

לעליתנו לארץ. ההכשרה שלנו פעלה השפעתה גם על אלה מהנוער המתלמד שהיו רחוקים מן הציונות. שיחות וחיי חברה יום־יומיים בין הקבוצות קרבו את הלבבות אלינו. מה רבה למשל, היתה ההתרגשות והחדוה ביום פתיחת האוניברסיטה העברית בירושלים. היום ההוא היה יום חג לתלמידי הגמנסיה. העיניים נוצצו משמחה ובלב תפילה, מי יתן ונזכה להצטרף למגשימים.

1925 — מרדכי פרנק, חבר קבוצתנו, עולה ארצה — שליח ראשון זה מקשר את „בני ישראל" עם הארץ. יש לפעול להגדלת החוג ועל הכנתם של טובי החברים להכשרה חלוצית של ממש. אז קמו מספר חברים ועזבו את הלימודים — על אף התנגדותם של הוריהם והלכו לחלוץ לשם הכשרה. בצעדינו הראשונים הוצבנו בפני בעיות קשות כגון: דיור, עבודה, כלכלה. קשים היו התנאים ומלחמה פנימית קשה נתחוללה בקרבנו.

עם מרכז החלוץ היינו מתדיינים על דרך החלוץ; אנו „בני ישראל" חשבנו שיש להכשיר את החלוץ לחיי עבודה ממש וליצירת חיי קומונה של תרבות. סיסמתנו: אדם בריא בגופו ובנפשו. ואכן ידענו ליצור זאת בכוחות עצמנו, אולם את אשר ביקשנו לא ניתן לנו לעשות. יצאנו מקישינוב רחוק מן העיר ומבעיותיה.

הגענו לכרם גדול שם היינו צריכים לעבוד בחקלאות. לפתע פתאום תקפה חולשה גופנית את חברינו. — וקבוצת „בני־ישראל" נתארגנה ב„החלוץ" וחזרה לאורהיוב.

הצלחנו לרכוש מספר חברות וחברים שמחוץ לעיירתנו שהצטרפו אלינו. שמחה גדולה היתה זאת לנו.

ואנו התחלנו להסתדר בבית שכור, בחצר דירתה של משפחת אורבוך. היינו יוצאים לחפש עבודה ובעיקר בעבודת חטיבת עצים ואף התמנו הסכם עם ועד הקהילה על חטיבת 3000

„בני ישראל" חלוצים „שואבי מיים"

1. פ. לדרמן 2. ש. ברונשטיין

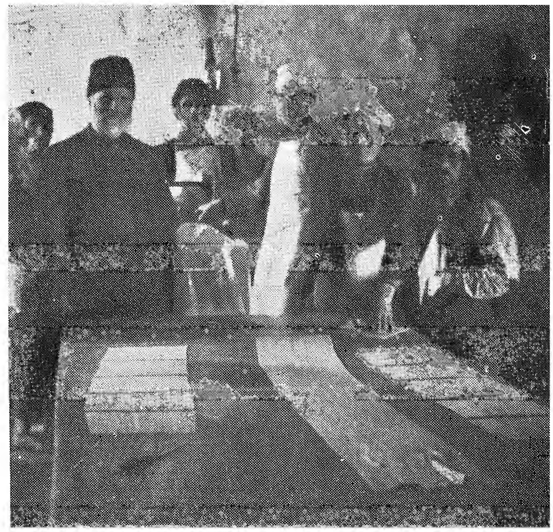
סניף החלוץ „בני ישראל" 1925/26

למטה מימין לשמאל: 1. ש. ברונשטיין 2. מ. זיגברמן 3. ש. קליינמן

באמצע: 1. שרף 2. ... 3. סיני 4. ... 5. ט. אורבוך 6. ב. הנטין 7. פ. קצבמן

למעלה: 1. ל. קוצ'וק 2. י. בן־שם 3. ח. נייחין 4. פ. אטליס 5 אב. גרבר 6. ל. מונדר

פוד עץ. יצאנו לעבודה. אבל ההורים לא השלימו שאנו בוגרי גמנסיה עוזבים את הלימודים, ונהפכים חוטבי עצים ושואבי מים. אולם אנחנו עשינו זאת בתום לב, לא ראינו במעשה

אפיית מצות

יעקב יודעל בזנוס מדריך חלוצים באפיית מצות

זה התהדרות או גבורה. לאט, לאט חדרנו לחצרות יהודי עיירה והעבודה נכבשה על ידינו. גם למנהל הגמנסיה, ואסיליה ואסילוביץ, באנו בתביעה לעבודה, בקשנו לחטוב עצים למענו, אולם לא נענינו — הוא סירב למסור עבודה בזויה זאת לנו, לתלמידיו.

בעונת אפית המצות קבלנו על עצמנו את העבודה המפרכת ביותר. בחורינו עבדו ע״י המכונות והבחירות ע״י הבצק. אף על פי שתנאי הקיום היו קשים והעבודה התישה את כוחנו, בכל זאת הצלחנו ליצור פנה חמה בסניף החלוץ אשר כינס מסביבו את נוער העיירה מכל השכבות. מה נעימים היו הערבים בסניף, עת נתכנסנו בצוותא לשיחה, לדיון, לשירה וריקוד. מבין חברינו שלא הלכו בדרכנו ארגננו חוג „ידידי החלוץ״ והדוק היה הקשר בינינו. זוכרני ליל־פסח אחד כשהתכנסנו כלנו, חברי הסניף ואוהדים עם נציגי מרכז החלוץ למסיבה והרגשנו משפחה אחת. בעבודתנו התרבותית בסניף ומחוצה לו השתדלנו לקרב את הצעירים. יצרנו הווי חברתי ותרבותי מיוחד במינו.

והנה הגיעה קריאת ממרדכי, מן הארץ, על הצורך בשליחת מספר חברים כדי להקים את הארגון בארץ־ישראל. אז עלתה ארצה חוה דיוקמן ואחריה ישראל בן־שם, כעבור זמן מה עלו לארץ: סניטקובסקי ושמואל שרף. (זה האחרון לא החזיק מעמד וחזר).

ביוני 1926 התכנסנו בחיפה קבוצה קטנה: פרנק, ישראל בן־שם והח״מ, חוה דיוקמן, שרף וחברים שלא מבני העיירה שהצטרפו אלינו בארץ. גרנו בצריף, במושבה הגרמנית, ומוסדות ההסתדרות הפנו אותנו לכביש נהלל. יום אחד, היה זה בשעות אחה״צ, עלינו כולנו עם המטלטלים על עגלה רתומה לזוג פרדות ויצאנו את חיפה בדרך לא נודעת מלאי התלהבות ובמצב רוח מרומם.

בחצות הגענו לסביבות נהלל. לא ידענו איפה אנו נמצאים — והעגלון הראה לנו את המקום המדויק שבו עלינו להקים את המחנה, בן 3 אהלים. נשלחנו לעבוד בכביש — קשה ומפרכת היתה העבודה, אולם היא נעשתה

ראשוני „בני ישראל״ במולדת

מימין לשמאל: 1. ח. דיוקמן—סיני 2. שמואל שרף ז״ל. 3. דב סניטקובסקי—סיני, 4. ישראל בן־שם—שמבן 5. מרדכי פרנק

תוך חדוה של יצירה. אחרי העבודה היינו מקימים את המחנה, והיינו מעתיקים אותו עם גמר כל קילומטר כביש. אט אט התאקלמנו בארץ והרגשנו בכל מעשינו את רוחם של „בני ישראל" בארץ. הקשר עם חוץ לארץ נמשך, ורבים ציפו לימים הנכספים שיוכלו להצטרף אלינו, אבל המשבר של „חוסר־עבודה" שנשתרר באותו זמן בארץ הביא לידי סגירת שערי הארץ ולהפסקת העליה. אנו קומץ קטן של חלוצים ניצבנו בפני בעיות קשות של קיום ממש. הרצון של יצירה עצמית חייב אותנו למחשבה ולמאמצים נוספים. הקימונו נקודה, צריף ואהלים בקרבת נהלל. ואם כי תנאי הקיום היו קשים מאד ו„חוסר העבודה" העיק עלינו, בכל זאת לא נפלה רוחנו והשמחה במחננו היתה רבה, וכמעט כל ערב היו באות צעירות מבית"ס החקלאי ופועלים והיינו רוקדים עד בלי די.

הפסקת העליה נמשכה והיתה מכרסמת את לבנו. השאלה עד מתי? תלויה היתה באויר כסיוט.

כשהוטב קצת המצב ועם קבלת הידיעות על חדוש העליה יצא מ. פרנק לחוץ־לארץ כדי לארגן קבוצת חברים להשלמה.

הוא חזר ואתו קבוצה מבני העיירה. רבה היתה השמחה במחננו וגם אנשי נהלל השתתפו בשמחתנו. הגיעו אביגדור גרבר, בלה הנטין, שלמה ברונשטין, פנינה צ'אליק, טוביה אורבוך ז"ל, ליבל קוצוק ופניה נאירנר. — התגבורת היתה חזקה למדי. אספנו כח ומרץ ויצאנו למרחב.

הקבוצה נתארגנה והחלטנו להקים משק־עזר. בינתיים הודק הקשר עם חוץ לארץ ומרים בזנוס ועמה עוד חברים עלו ארצה. באו גם חלוצי בסרביה מראשוני העליה החמישית. ראשוני גורדוניה — משה ונעמי זינגר (עכשו במסדה) ועוד. הויכוחים על דרכי הקבוצה ועל מקומה בתנועה הקיבוצית לא פסקו. לא ראינו את עצמנו שונים מאנשי חבר הקבוצות וכך נקשר הקשר עם „החבר" והמרכז החקלאי. חפשנו דרכים להגשמה ללא קשר ישיר עם התנועה הקיימת.

עם בואם של ראשוני „גורדוניה" התחילה פרשת הדיונים הפרוגרמטיים. לא יכולנו לקבל על עצמנו עול מצוות „גור־דוניה". אם כי בעצם לא ראינו כל שוני בגישותינו.

רצינו להיות עצמאיים בדרכנו, ללא כבילות רעיונית ומצפונית והצענו לקיים את הקבוצה כיחידה משקית במסגרת חבר הקבוצות, ללא עמידה מפורשת לצד גורדוניה. אולם, החבורה נתפרקה. אנשי גורדוניה הוכרחו לעזוב ואתם פרשו עוד 2—3 הברים. על אף המאמצים לחיזוק הקבוצה לא קבלנו השלמה — הפסקת העליה למספר שנים לא הביאה את הנוער באורהיוב להתארגנות בגופים תנועתיים כ„גור־דוניה", השוה"צ ו„פועלי־ציון" ונראה שגם חברינו מ„בני ישראל" עיפו ולא זכינו לתגבורת. לאחר שאנשי „גורדוניה" עזבו אותנו, נוצר גרעין לקבוצה בחדרה בשם „מסדה" — התנהלו ויכוחים יסודיים על דרכה, אם תהיה הקבוצה עצמאית או תצטרף לאחד הגופים הקיימים. ימים ולילות ישבנו ולידי מסקנות ברורות לא הגענו. ושוב אירע מה שאירע קודם. הקבוצה נתפלגה. קצתם הלכו (אביגדור, בלה טוביה ז"ל ועוד), לקבוצת „משמר־השרון", אז בהרצליה. כל היתר המשיכו בחיפושי דרך. לבסוף נוכחנו שבכוחות עצמנו לא נוכל לשמור על רעיון של חיים קבוציים כקבוצה ללא השלמה. ולכן החלטנו להצטרף לאחת הקבוצות של „החבר" אף על פי שהצטערנו על הכוחות והמאמצים שהשקענו למען קבוצה עצמאית. התגברנו על ההסוסים ועברנו לקבוצת גן־שמואל (אז קבוצה בחבר הקבוצות).

מים רבים זרמו מימים ההם, מצבים שונים נוצרו, אלה הלכו ואלה המשיכו. אולם הדרך של יצירה ועבודה, הנאמנות לעקרונות היסוד של „בני־ישראל" לחזון והגשמה נשארה נחלת כל יוצאי „בני־ישראל". ואם גם לא זכינו למשק עצמאי, הרי כל הרעיונות אשר חלמנו עליהם בחוץ לארץ היו אחר כך לקנין הנוער באורהיוב. הוא הלך בהמוניו בדרכנו — דרך ההגשמה הציונית.

יעקב אידל בזנוס ומשפחתו

על מדרגות ביתם מרים, לפני עליתה ארצה

העיר השתרעה על גדות הנהר ראוט. ממש מתוך הנהר התרוממה גבעת העיר על בניניה ובקתותיה, ברובם בתי יהודים. מעל פסגת הגבעה התנוסס ה„סובור", בנין הכנסיה הפרובוסלבית, בתוך חצר מגודרת גדולה. ההיסטוריונים היו חלומות והזיות. ראשם נתון למרומים ועיניהם הביטו מתוך כיסופים אל המרחב הגדול הנפתח לפניהם.

לא הרחק מה„סובור", במורד עמד — להבדיל בין חול לקודש — בית הכנסת הגדול, „די גרויסע שול". עתיק ימין

על פסגת הגבעה „הסובור" ומשמאלו הגשר

אומרים, ש„הסובור" נבנה ע"י סטפן הגדול נשיא מולדובה, שחי במאה השש עשרה. ייתכן, אבל העיר היתה ידועה הרבה שנים לפני תקופה זאת. בשעת חפירת יסודות או תעלות, יכלו החופרים למצוא עתיקות מימי הטטרים ואף משנים קדומות יותר.

על גבעה וגיא נבנתה העיר, והיא מוקפת משני עבריה הרים, שבסיסם אבן וסיד. ומן ההרים נשקף מראה המישור הרחב והפורה. אולי מתוך כך היו רבים מבני העיר בעלי היה, על כל פנים כן נראה לעומת הכנסיה הנוצרית. כשליש שקוע בתוך האדמה, נשען על עמודים וקודר מבחוץ, אך מבפנים מלא אור, מקושט בציורי פרחים על הקירות וב„מזרח" עליז המראה. מסביב לבית הכנסת, עמדו בתי יהודים נמוכים, עתיקים כמוהו, בעלי חלונות קטנים וקירות מסוידים בלובן מבהיק. פה ושם הציץ מהחצר עץ מלבלב.

ברחובות צרים, מסביב לבית הכנסת הישן, לא הרחק מה„סובור" הגבוה, נוצר והתגבש — כמו בנקודות ישוב

סניף החלוץ „בני ישראל" בהכשרה בסירביניקה (חוה חקלאית)

אחרות של הארץ הדשנה והעשירה — הטפוס היהודי המיוחד — „הבסרבאי". העמל, החי מהקרקע — כעובד או חוכר אדמה — או כסוחר בתבואה ובתוצרת חקלאית. טיפוס יהודי זה, לא היה ברובו הגדול בקי ב„סתרי התורה", הוא היה פשוט בהליכותיו, מכניס אורחים ובעל לב רחב לכל הפונה אליו.

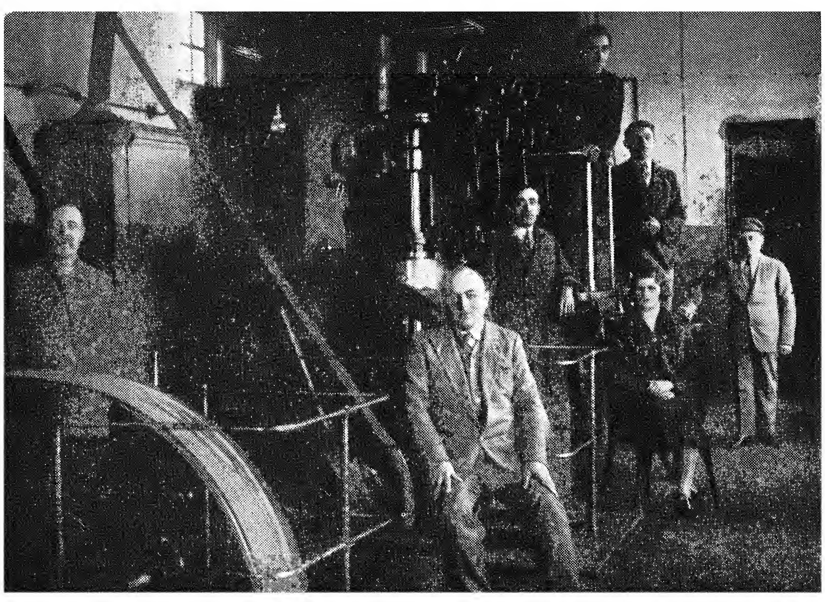
וכאשר רוסיה הגדולה נכנסה לתקופת הקפיטליזם, ונסללו מסילות ברזל, וצמחו מפעלי תעשיה ומכרות, לקחה גם בסרביה חלק בעליה משקית זו, וגם בה נסללו מסילות והוקמו מפעלי חרושת, ביחוד לעיבוד תוצרת חקלאית.

אורהיוב שכנה במרחק רב ממסילת הברזל, אבל גם אליה הגיעה ההתפתחות הכלכלית. הוקמו בה טחנות קמח גדולות, ששלחו את תוצרתם המעובדת למרחקים, בתי חרושת לשמן וחרושת זעירה אחרת, והמסחר ביין ובפירות התפתח אף הוא. העיר התרחבה וגדלה והרחיקה הרבה מהגבעה ההיסטורית שמסביב ל„סובור" ובית הכנסת הישן. נוספו לה רחובות ובנינים, מוסדות צבור ובתי ספר. בתקופת הפריחה ההיא (בערך לפני מלחמת העולם הראשונה) נבנה בית חולים גדול לישוב היהודי שבסביבה. נפתחה הגימנסיה לבנים נוסף על הגימנסיה לבנות, שהיתה קיימת לפני זה ועוד.

אז הופיע גורם חדש בעיר — הנוער הלומד. בשלהי המאה הקודמת, היה האידיאל של הדור הצעיר בעיר, לפתוח לעצמו עסק משלו, חנות, או להגר מעבר לים, על מנת לסחור „באופן חפשי" ובלי ההגבלות של „תחום המושב" ולבסס על ידי כך את חייו הכלכליים הפרטיים. והנה הופיע הנוער הלומד והוא הביא עמו אידיאלים אחרים: להתרחק מהסחר־מכר, להיות לרופא, מהנדס, מורה. סיסמאות חדשות הופיעו: לפעול למען „המוני העם", להרים את קרנו של ה„עם" ולתת אף את החיים למענו ולגאולתו. הדברים היו אמנם סתומים ומעורפלים, ורבה היתה כאן השפעת הכוחות שהתהלכו ברחבי רוסיה, בין האינטליגנציה והפועלים המת־קדמים. אבל, זה לא מנע שהשאיפות הסתומות הללו תהיינה מהפכניות לגבי חיי העיר הקפואים והרדומים עד כה, לוהטות ומלהיבות את הנוער לשכבותיו.

היתה זאת תקופה של שלטון הנוער ברחוב היהודי, שלטון הרוח התוססת בקרב הנוער. לדור הקודם לא היה כבר כל דבר חדש לאמר, ביחוד הדברים אמורים עם הכיבוש הרומני וניתוק הקשרים עם היהדות הרוסית והמהפכה הרוסית הגדולה— השלטון של נצול ללא בושה של אוצרות המחוז ומשטר מדיני הבנוי על הטלת אימים ושוחד בפרהסיה וגלוי לעין — הם נצלו אמנם מזוועות הפוגרומים ומלחמת האזרחים שמעבר לדניסטר, אבל אבדו גם את ההשראה הרוחנית הגדולה, שהיתה מגיעה משם. מנותקים משורש יניקתם עמדו, איפוא, המוני הנוער בבסרביה והיה עליהם לחפש את ההשראה מתוכם ומקרבם ולמצוא לעצמם תוכן ודרך חיים חדשה. רבה לכן היתה התסיסה וקשים היו הלבטים וחיפושי הדרך.

בשתי דרכים התגבשו הדעות: עם העם לחיים עצמאיים ולתקומה לאומית במולדת — הציונות; או עם התסיסה והמהפכה הגדולה והמעמיקה שעברה על רוסיה הגדולה והעמים שמסביב לה. במציאות הושפעו שתי התנועות אחת מהשניה. ה„בונד" חתר כידוע למצוא אוטונומיה יהודית וליצור חיים עצמאיים יהודיים כל שהם, גם בתוך הגולה.

טחנת קמח ל. גלוזגולד

יושבים משמאל לימין: 1. ליובה גלוזגולד 2. רימה גלוזגולד (אשתו)

עומדים: 1. דסקל אפר״ם 2. קופציק אברהם 3. רוזנפלד אייזיק 4. טייטלמן שמואל

הגמנסיה לבנים מחזור 1925

צולם בכנס המחזור ב־1935. מהם בארץ דב סיני, גניה צימרמן, דוד שרייברמן

והציונות מצדה, הושפעה אף היא מאוד על ידי המהפכה וסיסמאותיה על צדק חברתי, חברה בלי מנצלים ומנוצלים, כבוד לעבודה ולעמל ועוד.

בעירנו היתה השפעה קטנה מאוד לתנועת פועלי ציון — משני הזרמים. הנוער הציוני הבסרבאי, שהיה ברובו נוער לומד או שהיה מודרך בעיקר על ידו, ושהפיצול המעמדי בתוכו, היה קטן למדי, תפס ביתר קלות את תורת „צעירי־ציון", שנראתה להם אינטגרלית יותר, במובן השאיפה הציונית והמבוססת על רעיון ההגשמה העצמית, בבנין החיים העתידים במולדת. הדרך של מלחמת המעמדות, וה„כור המצרף" של מהפכה ושנויים חברתיים כבירים, שיש לעבור אותם, נראתה כ„ארוכה" מדי על מנת להגיע לחברה הצודקת הנכספת, כי מה „קל" יותר ו„מהיר" יותר, מאשר הגשמה עצמית? — נהפוך כולנו חלוצים, נקים קבוצים, נחיה על עבודה בכלל, ועבודת כפיים בפרט — והחברה העתידה והיפה הנה היא תקום!... הנוער הבסרבאי שגם בשבתו בערים ובעירות, היה רחוק מאוד מלהיות נוער עירוני מובהק, מפולפל ומתפלפל. הטבע ועבודת הכפיים, לא היו אף פעם זרים לנוער זה ואין תימה, איפוא, להלך רוחו האידאי, הנראה לנו כעת, מתוך פרספקטיבה יותר רחוקה, לנאיבית במקצת. נוער בסרבאי זה, הקים תנועה של מאות ואלפים חלוצים מגשימים, שברובם המכריע עלו ארצה ואצלו מרוחם — על תנועת העבודה בארץ.

אחת משלוחות התנועות של הנוער, היתה „תנועה" או „הסתדרות" „בני־ישראל" באורהיוב והסביבה. היא היתה מושפעת מתורת אחד העם מצד אחד ומאידך, מתנועת „צעירי ציון" בדרום רוסיה ובבסרביה. מאחד־העם היא קבלה לא רק את השם! „בני־ישראל" (דוגמת „בני־משה"), אלא גם את הרעיון של חלוצים הצועדים לפני העם, המכוונים והמראים את הדרך להמונים. היא ירשה את רעיון ההגשמה העצמית, שהתבטא בשורה ראשונה בהליכה להחלוץ — ושנית, בשמוש בשפה העברית בחיי יום יום של חברי התנועה.

השפעת התנועה הזאת, בחיי העיר הקטנה היתה מפתיעה ממש. חקלאים היו בעירנו, אבל הליכה של „גימנזיסטים" לחקלאות — מתוך הכרה — כזאת עוד לא היה. היו גם „חוטבי עצים" יהודים בעירנו אמנם מעטים, כי חוטבי העצים היו על פי רוב גויים. אבל חוטבי עצים מבני הבעלי־בתים המכובדים ביותר בעיר — כזאת עוד טרם היה. בית החלוץ של „בני־ישראל" הפך עד מהרה למועדון היחיד והחשוב ביותר בשביל הנוער בעיר. אוירה חדשה נשבה שם. התברר פתאום, שגם האידיאל החדש המנוגד למציאות הקיימת, לא להיות סוחר, אף הוא איננו כה שלם ומספק, כפי שנראה היה מקודם. בן האדם השלם והראוי לכבוד הוא כמובן — המהפכן, ההופך את סדרי החברה — אבל גם זה המשנה במו ידיו את סדרי חייו הוא; היורד מספסל הלימודים ישר לחיי עבודה ועמל; המוותר בקלות כה מפליאה על נוחיות חיי בית אבא המסודרים והמחליף אותם בעבודה

להקה למען קה"ק בהופעתה בפורים

יושבים מימין לשמאל: 1. זייקוביץ 2. ר. כץ 3. פ. צ׳וקלה 4. א. מלובטסקי 5. ח. כץ 6. ר.ד. פרנק 7. וש. רפופורט
עומדים: 1. י. דיוקמן 2. ד. שרייברמן 3. ש. ברונשטיין 4. ל. מונדר 5. ש. דיוקמן 6. ה. דיוקמן 7. נ. דודוביץ 8. ל. קלמנר 9. ש. גיניחוביץ׳

החלוץ „בני ישראל" באורהיוב חוטבים עצים

מימין לשמאל: 1. ד. סיני 2. ישראל בן־שם 3. אריה קוצ׳וק. 4. ... 5. ש. שרף
6. ב. הנטין 7. ... 8. מ. זיגברמן 9. ש. ברונשטין

במעדר בשדה ובכרם, בשינה על קרשים בלתי מהוקצעים בבית החלוץ ובאוכל גס ובלתי מספיק לעתים...

בשבע עינים הביטו צעירי העיר על בנים ובנות משונים אלה. והלב נמשך אחריהם מתוך געגועים נסתרים לשנוי שיבוא גם בחייהם האפורים והחד־גוונים.

מחבורה זאת של „בני־ישראל" — צמחה תנועת החלוץ בעיר ותנועות הנוער החלוציות — „גורדוניה" ו„השומר־הצעיר". מהם התחילה העליה ארצה, ולא של יחידים ובודדים בלבד, אלא של חבורות שלמות שרבו ועצמו במשך הזמן ואשר השפיעו, בבוא הזמן, ממרחקי הארץ הנכספת, על התנועה בגולה. הודות להם, נעשתה העברית לשפה חיה ומדוברת בפי הנוער בעיר והאהבה לארץ ישראל וחלום העליה אליה, נעשו עתה, מוחשים וקרובים ללב כל, כפי שלא היו אף פעם בתקופה אחרת. נערים ונערות אלה, של תנועות הנוער והחלוץ, היו גם הראשונים לכל עבודה ציונית מעשית והיוזמים של כל פעולה תרבותית עברית בעיר: עבדו למען הקרן־הקיימת, ארגנו מקהלה ששמה יצא לתפארת גם בסביבה הקרובה, הקימו חוג תיאטרלי, טפלו בספריה הצבורית ועוד. במלה אחת — עשו את כל זה שעשה ופעל גם יתר הנוער, בכל עיר ועיר ברחבי רומניה, פולין, גליציה ושאר המקומות, שהציונות הביאה בעקבותיה את התקומה הרוחנית והתרבותית של העם היהודי בגולה.

והנה באה השנה השחורה והאפלה. החיה הטמאה השתלטה על עמי אירופה והיא שגדעה את מפעל נעורים זה. נדם השיר ב„סניפי" הנוער, חדלה השמחה ופסק הריקוד החלוצי הנלהב, נפסקו ה„פעולות" העליזות ואת מקומו תפש הדכאון והחרדה. אלה שלא נצלו וברחו מזרחה — נספו, מתו, נהרגו — ורק זכרם נשאר בלב כאבן צורבת — ללא נחמה...

יזכרו לעד הנערים והנערות וכל יתר צמאי הגאולה, מחנה כבד ורב, שעמדו על סף העליה וההגשמה שהתחנכו וחלמו להצטרף לשורות העולים והמגשימים — ונספו ללא עת בידי חיות טרף.

יזכרו לעד שפתותיהם הדובבות עברית ועיניהם החולמות על ציון וירושלים, לבותיהם הדופקים בסערה למען העם והמולדת.

יזכרו לעד מעשיהם שנעשו ושלא נגמרו, שאיפותיהם שנראו להם באופק ושלא הוגשמו, חלומותיהם שקמלו ונגוזו באש, במכונות יריה, בחנק, ברעב ובמחלות, מתוך התעוללות זרים והשפלת כבוד האדם...

חלומותיהם ושאיפותיהם הם כאש בעצמותינו. עלינו, הנותרים, החובה להחיותם, להמשיכם ולהגשימם...

י ז כ ר ו ל ע ד...

קבוצת כדורגל „הדרור" 1925

מכבי, סניף אורהיוב

יושבים מימין לשמאל:

1. ש. ברונשטיין 2. י. שרמן 3. ש. סירקוביץ' 4. ד. וולובץ' 5. ו. איידלמן 6. ... 7. רבינוביץ'

עומדים מ־מין לשמאל:

1. ס. ברקוביץ 2. רפופורט 3. פ. רזניק 4. רבינוביץ 5. ב. קלפנר 6. וויינשטוק 7. י. ליררברג 8. י. גרויסר

ארגוני ספורט

„מכבי", סניף אורהיוב 1918 (חצר תלמוד תורה)

בראש הפירמידה עומדת פנינה ציאליק, האמצעית למטה דינה שרמן, לימינה יהודית פורר

גורדוניה / ע. יגולניצר־שמעוני

בשנת 1927 נוסדה קבוצת גורדוניה על ידי שניאור גניחוביץ ושלמה ברונשטיין. הראשונים שהצטרפו לגורדוניה היו תלמידי הגימנסיות מהכיתות החמישיות והשישיות. אחריהם הצטרף נוער עובד מורכב מעובדים בבתי מלאכה ובחנויות. מספר החברים הגיע ל־50—60.

מכיון שאספות כלליות היו אסורות על פי החוק היינו נאלצים להתכנס בבתים פרטיים לשם „שיחה". תוכן השיחה היה על נושאים כלליים, הסטוריה, ציונות, ועל תורתו של א. ד. גורדון. נוסף על השיחות התקיימו גם שיעורים לעברית מודרכים על ידי יודעי עברית ביחוד ע"י המורה שניאור גניחוביץ.

עדיין שמורה בזכרוני החגיגה הראשונה שנערכה לציון יסוד הסניף שהתקיימה במחסן סוסלנסקי בערב שמחת תורה. חגיגה זו שימשה גם מעין נשף פרידה לשלמה ברונשטיין לרגל עלותו ארצה. חגיגת „שמחת תורה" ראשונה זאת הפכה במרוצת הימים למסורת בחיי התנועה. השלטונות הרומאניים עמדו על אופיה של התנועה הציונית, הכירו בה ולא הפריעו את עבודתנו. התחלנו לחפש בית מתאים לסניף. על פי המלצתם של עסקנים שעניין התנועה היה קרוב ללבם, קיבלנו חדר בבנין הישיבה, והוא שימש לנו כאולם לאספות.

עם פתיחת האולם נתחלקו החברים לקבוצות קבוצות: בוגרים בגיל 16—18, מתעוררים בגיל 14—16 וצופים בגיל 12—14, מתוך הסניף צמחו ועלו המדריכים, חברי קבוצה בוגרת (יודעי עברית בעיקר) הדריכו את חברי השכבה הצעירה. הסניף התנהל ע"י באי־כוח הנוער (הנהגה עצמית), מועצת מדריכים, מזכירות וגזברות והתקיים על מס החבר.

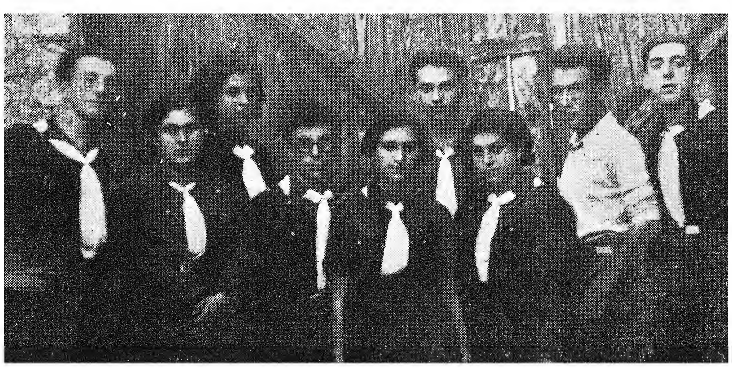

סניף גורדוניה ב־1931

כל קבוצה היתה מתכנסת פעמיים בשבוע, ובשבת הת־קיימה אספה כללית של כל הקבוצות כדי לדון בנושא משותף ונסתימה בריקודים.

התנועה קיבלה על עצמה עול המשמעת ואורח חיים של „הצנע לכת": נמנעו מעישון, מריקודים סאלוניים, מפיצוח גרעינים וכיוצא באלה. כן גם הונהגה תלבושת אחידה (חולצות אפורות).

החברים שמרו על התחיבויותיהם בנאמנות. עם קבלת שטח אדמה בחצר בית הספר „אורט", החלטנו להגשים את רעיונו של המורה הדגול א. ד. גורדון. לשטח אדמה זה קראנו „גן ירק". הוא הפך לנקודה מרכזית בפעולת הסניף שלנו. כל קבוצה עבדה ושמרה יום ולילה לפי התור. בכל ערב וערב אפשר היה לראות חבורות ילדים על מדריכיהם כשהם צובאים על אולם הסניף ומחכים לתורם. בשבת היו עורכים טיולים אל מחוץ לעיר ליער סלשטי במטרה לקרב את הנוער לטבע ולחיים משותפים. טיולים אלה היו חוויה לחניכים ולמחנכים גם יחד. רבת רושם היתה הפגישה הראשונה בין הסניפים שהתקיימה בקישינוב לרגל ביקורו של נחום סוקולוב. בכינוס זה הובלטה רמתם התנועתית של חברי גורדוניה באורהיוב. תנועתנו שגשגה והלכה עד שלבסוף הגיע יום, ורוב רובם של התלמידים היהודים נמצאו שייכים לגורדוניה. חברים למעלה מגיל שמונה עשרה נדרשו לצאת להכשרה ולהגשמה או לעזוב את התנועה. בשנה הראשונה לקיומנו נוסדה „קרן עליה".

קבוצת גורדוניה 1936
עלייתה של המדריכה חנה'לה רויטקוב

„גורדוניה" — במרכז עליזה יגולניצר—שמעוני, משמאל ה אברהם רצ'ולסקי

קבוצת ההכשרה הראשונה היתה ב„מסדה" (בסרביה). עם התגברות זרם העליה לארץ נוסדו כמה נקודות הכשרה במחוז אורהיוב כמו סניף אונישקן. בטלנשט, שבה ישבו יהודים בעלי כרמים, נוסד סניף הכשרה בכרמיהם של ד"ר קליידרמן ופטרושקה. חברינו עמדו במבחן העבודה והוזמנו גם ע"י לא־יהודים כמו גנרל יונישביץ. באורהיוב עצמה התקיימו שני סניפי הכשרה בבנין ה„תלמוד תורה". החברים קיבלו עבודה בבית החרושת ללבנים אצל דיזנגוף (ממשפחת מאיר דיזנגוף). עסקו בחטיבת עצים, אפית מצות לפסח וכיוצא באלה.

למען למשוך את הקהל וכן גם לאזן את תקציבנו, ערכנו נשפים שונים: נשפי ביאליק, שתכנם היה הרצאות ודקלומים, נשפי כ"ד בשבט מוקדשים לא. ד. גורדון ערכנו גם הצגות כמו ירמיהו, שולמית, „ילדי הגיטו" והעלינו על הבימה פרודיה על הקהילה בזמן שביתת השוחטים. הקהל הביט על פעולותינו בעין יפה והיה נוהר לנשפים אלה.

„גורדוניה", להקה דרמטית

עומדים:

1. ר. דסקל 2. א. וישקאוצן 3. י. ידובסקי—זאבי (מרכז החוג) 4. ל. חריין 5. מ. גנדלר 6. פ. בלפר

יושבים שורה ראשונה: 1. נ. לפשין 2. י. גנדלמן—רוזנברג

יושבים שורה שלישית: 1. פ. באודפיין 2. ר. לינבקר

„גורדוניה", קב' הכנה — ביקור מ.פ. בסניף בעת ש. יחותו בבסרביה
יושבים למטה מימין לשמאל: 1. ש. גיסנבלט 2. ... 3. מ. ברויטמן 4. מ. מכלים 5. ב. שוכמן 6. ...
באמצע: 1. ח. מוצניק 2. מ. פרנק 3. שפושניק 4. ... 5. ...
שורה עליונה: י. מ. רצולסקי 2. שרייברמן 3. מ. זיסרמן 4. ר. חיימוביץ 5. ... 6. סוסלנסקי 7. ט. מוטשניק 8. גרובוקופטל 9. טרטקובסקי

אחדות מההצגות הועברו גם לערים הסמוכות. גורדוניה לקחה חלק בפעולות קרן הקיימת קרן היסוד, שביע החלוץ (בפסח) והפצת השקל לקונגרס.

גורדוניה שימשה גם גורם מעורר ליסוד בית הספר „תרבות" והגמנסיה העברית וגם פעלה להגדלת מספר קוראי העברית בספריה העירונית, שהגיעו לרבע מכלל הקוראים.

סניף גורדוניה יסד גרעין בריזיני, טלנשטי ובצ'ינישאוצי. רבים מחברינו עלו ארצה עד מלחמת העולם השניה והשתרשו בכפר, בעיר ובקבוצות שונות כמו: מסדה, חולדה, חניתה, שריד, נירעם.

במאורעות תרצ"ו נפלו שנים מחברינו היקרים בחדרה. אנצל מוצניק ויהודה ספיבק.

„גורדוניה", סניף אורהיוב בתר"ץ
ראש הסניף ש. גיניחוביץ. המזכיר ח. קמחי—מוצ'ניק

הקן נפרד מחברים בעלותם ארצה

„גורדוניה" ב־1932

השומר הצעיר / ח. בן־יעקב

נזכר אני בימים רחוקים ובלתי נשכחים, היה זה מלפני למעלה ממחצית יובל שנים, עת קמו תנועות הנוער החלוציות באורהיוב. הרעיון הציוני כבש את לב הנוער. אבל חלק מ„נוער הזהב" לא נמשך לתמורות שנתחוללו והוסיף לראות חזות הכל בסידור חייו הפרטיים. לשיא אשרם, כביכול, הגיעו הצעירים אשר עלה בידם לקבל תואר אקדמאי ולו גם עלה הדבר במחיר התבוללות, ואף על פי כן גברה ההכרה הציונית והכתה שורשים. רושם רב נתרשמנו מראשוני חלוצי אורהיוב, קבוצת „בני־ישראל" שעלתה ארצה והתיישבה סמוך לקבוצת שרונה, שם עסקה בסלילת כביש חיפה נצרת.

מכתבים מלאי־התלהבות הגיעו לאחר מכן לאורהיוב ואלה קראו לנו לעלות.

שניאור גניחוביץ, נושא דגל החלוציות, הוכיח את נוער הזהב, על רדיפת אחרי „נוחיות החיים" וקרא לנוער היהודי להכשיר את עצמו לקראת חיים חדשים בעתיד. הוא אשר יסד את סניף „גורדוניה" באורהיוב. תוך פעילות תנועתית החלו ויכוחים סוערים על דרכי ההגשמה החלוצית. הויכוח פרץ מהסניף לרחוב והגיע לבית אבא, אמא ולחיק המשפחה. מפאת חילוקי הדעות, עזבו אחדים מאתנו את גורדוניה ויסדו את הקן הראשון של השומר הצעיר באורהיוב. תוך זמן קצר הצלחנו למשוך אלינו כמה עשרות נערים ונערות, תלמידי בתי ספר מכתות שונות, והקן גדל מיום ליום. קיבלנו חוברות הדרכה וחומר מגוון רב, וגם קיימנו שיחות ערות, וזה הסדר: המדריך פותח בנושא מסויים ואחר מתפתח ויכוח. כך התלבנו והתבהרו הבעיות ולובנו השאלות השונות שהיו מגיעות לסיכומם בהשתתפות ובהדרכת המדריך.

גבשנו לעצמנו משטר חיים של לימודים ודעת ותוך כדי עבודה עצמית וקריאה בספרים התגבשה אצלנו השקפת עולם. מלבד השיחות היינו עורכים ערבי הווי ישראלי עם ריקודים ושירה, ערכנו טיולים ברגל למרחקים אשר היוו חלק בלתי נפרד מהתכנית החינוכית שלנו. הטיולים האלה היו מאלפים, מלבד הכרת הטבע והסביבה לחיי צותא בעתיד. כך נמשכנו להכשרה ב„החלוץ" ואחר כך לעלייה לחיי קיבוץ בארץ.

חיינו שטפו בעליצות, חדוות חיים וחדוות יצירה נשתלבו אהדדי. היינו דרוכים לקראת הבאות ומכשירים את עצמנו לקראת העתיד לחיי עבודה בקיבוץ.

כמה הערות על חלקם של ההורים, בתמורה שחלה בחיי הנוער הציוני בעיירה. על אף חילוקי הדעות ששררו בין „האבות והבנים", אפשר לומר שמרבית ההורים השלימו, בדלית ברירה, עם המציאות החדשה. הם השלימו מתוך הבנה, ומתוך שחשו שעולמם הולך ומתמוטט לעיניהם. דרכנו הוליכה לארץ־ישראל. אנו לא האמנו כי „הזקנים" מסוגלים להתחיל את חייהם מחדש, בארץ חדשה, ואכן הם נשארו והשלימו עם הגורל שהוביל לאבדון...

קן „השומר הצעיר" ב־1931

* * *

ווי אזוי האט זיך ביי אונז אין אוריעוו געגרינדעט דער קן „השומר הצעיר".

דאָס איז געווען בערך יאָר 1929. אין דער צייט ווען די צאַראַניסטן זענען צו דער מאכט געקומען און עס איז אביסעל לייכטער געווארן צו אָטעמען. ד.ה. מ'האט ערלויבט צו עפענען פארשידענע קולטורעלע איינשטאלטן.

ווייל פריער איז נישט געווען ערלויבט אפילו אין א קליינער גרופּע עפּעס צוזאַמען פאָרצולעזן, כאָטש מ'פלעגט עס מאכן בגניבה, אזוי אז די שמחה איז געווען גרויס ווען אין אַ שיינעם פרימאָרגן ווי מ'זאָגט, זענען ערשינען מעלדונגען פון 2 צדדים: 1) ווער עס וויל קען זיך קומען פארשרייבן אין ציוניסטישן אולם וואָס איז פאָרגעקומען אין דער ישיבה; 2) מעלדונג פון דער קולטור־ליגע וואָס האט זיך אויך דעמאָלס געעפענט. ברור, די מער לינקע אַרבייטער יוגענד, צווישן זיי אויך חברות וואָס האבן נור געענדיקט די ארבייטער־שולע „אָרט" זענען אוועק לינקס. איך אליין, בין נאָך א געווסן

שקול־הדעת אַוועק אין ציוניסטישן אולם וואו מ׳האָט מיך מיט חשד אריינגענומען, מיינענדיק אז איך בין א געשיקטע פון מיינע חברות, עפּעס אויסצופאָרשן ווי עס האט זיך אויסגע־דריקט זער א וויכטיקער חבר א.ר. אזויארום האָבן זיך געשאַפן קבוצות, מ׳האט געלערנט עברית, די עלטערע חברים האבן זיך ארגאניזירט אין פארטייען. די יונגערע, דאָס רוב לערענדע האָבן זיך אָבגעזונדערט פון די סתם קבוצות און געגרינדעט

השומר הצעיר – קבוצת חברים

מימין לשמאל — למטה: 1. א. בזנוס 2. י. סבבולסקי 3. ... 4. ו. דיוקמן

למעלה: 1. ש. בוגוסלבסקי 2. ז. קאצאפ 3. ש. שפושניק (רוזנפלד) 4. שיסטיק 5. א. מישקיס (מונדר)

די „גורדוניה״. אין אולם איז געבליבן א קליינע גרופּע ארביי־טער חברים וואָס האבן אויך עפּעס געוואָלט און נישט געוויסט

ערשט איז געקומען דער חבר ח.ד. א קענער פון דעם „השומר הצעיר״ פּראָגראם און אונז פּאָרגעלייגט צו זיין די ערשטע אָרגאניזאַטאָרס און צו לייגן דעם ערשטן שטיין פון דעם קן „השומר הצעיר״ באוריעוו. אָנפאנג בין איך געווען געגן צו זאָגן „נעשה ונשמע״ ווייל כ׳האָב געוויסט אז מיר וויסן צו ווייניג כדי אויפצושטעלן א ריכטיקע דערציערישע יוגענד־אָרגאַניזאַציע. אָבער ס׳האָט געדראָט אַז זיי זאָלן אַוועק „לינקס״ וואָס זענען געשטאַנען אויף דער וואַך און גרייט צו פערסמ׳ן די גאנצע יוגענד, אזוי אז מיר האבן זיך גענומען צו דער אַרבייט מיט ווייניק וויסענשאפט און שווערע באדינ־

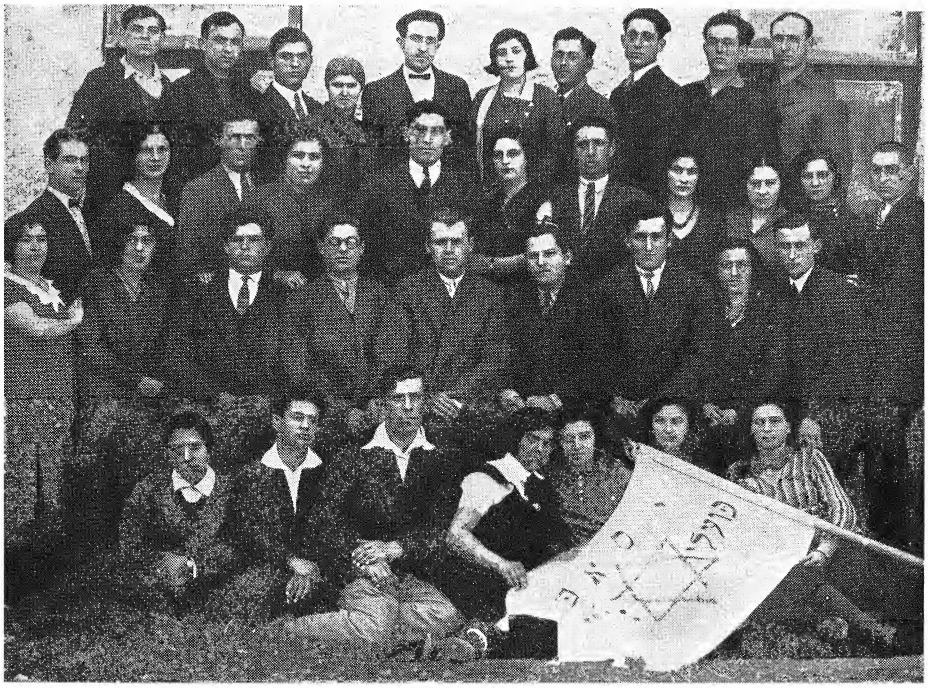
גונגען. מיר האָבן געפאָדערט הילף פון חברים פון „שומר הצעיר״, וואָס זענען היינט חברי קבוץ ופעילים חשובים בקיבוץ־ארצי ובהנהגה הראשית. זיי פלעגן אָפט קומען אונז העלפין מיט פארשידענע שיחות, הרצאות אויף אלע געביטען, ציוניזם, סוציאליזם, חינוך. איינינע מאָל זענען אפילו געקומען חברים פון ארץ־ישראל וואָס זענען געווען אין שליחות און אונז אויך געבראכט אביסל שומרישע תורה. ביים אָנפאנג

איז געווען גאנץ שווער, אָפטמאָל פלעגן פאָרקומען פארשי־דענע קאמפן מיט אנדערע אָרגאניזאציעס. אָבער דאָס אלעס האט נאָך פערשטארקט דעם ווילן צום פּראָגרעס און איבער־שטייגונג אויף אלע געביטן. ס׳איז געלונגען — אין אריעוו איז אויפגעשטאנען א קן וואָס האט געבראכט פּיל חברים חלוצים וואָס העלפן געטריי צום אויפבוי פון ארץ־ישראל, — פּיל פון זיי אין די קיבוצים.

און צום סוף וויל איך מיט טיפן ווייטיק און שטאָלץ דער־מאָנען דעם חבר שאול אַווערבוך ז״ל פון שומר הצעיר אין אוריעוו, וועלכער איז געפאַלן בעת דעם העלדישן קאַמף פון בעפרייאונג פון „נגבה״. זיינע נאָנטע און חברים וועלן אים שטענדיק געדענקען, זיין נאָמען איז געהייליקט...

סניף הכשרה „השומר הצעיר״ 1935

חברי פועלי ציון „העובד" ו„דרור"
כנוס של יידישע סוציאליסטישע ארבייטער פארטיי — פועלי ציון, אורהיוב שנת 1926
שורה עליונה, מימין לשמאל: 1. קוליק יעקב 2. ... 3. בלן אריה 4. ליקודריאץ 5. פודמן סימה 6. פורטנוי אברהם 7. שטיינשלוגר 8. פילרסקי 9. ס. חנניס 10. בוזיניאן בוקא. שורה שניה: 1. ... 2. מייזלר לאה 3. ... 4. ... 5. זמוחובסקי יהושע 6. ד. קופליוק 7. פינקלשטיין אברהם 8. שפושניק חיה 9. מייזלר אהרון 10. גנדלמן צילה 11. לוינזון משה. שורה שלישית: 1. סופר יצחק 2. פורטנוי מרים 3. קופרצנסקי יצחק 4. ויסמן ישראל 5. למברג ברוך 6 מונדר דוד 7. בוזיניאן סיומה 8. פורטנוי חיה 9. ... שורה רביעית: 1. פורטנוי יהודית 2. רח 3. שטיינשלוגר 4. בוזיניאן מניה 5. גנדלמן 6. לכטמן שלמה 7. דושקר.

פועלי ציון / ב. למברג

לאחר השתלטות של הרומנים על האוכלוסיה בבס־רביה (1918—23) ודכוי התסיסה הקומוניסטית, החלה נושבת רוח ליברלית יותר מתוך רצון למשוך את הצבור ולשתפו בשיקום החבל מבחינה כלכלית ותרבות רומנית.

האוכלוסיה היהודית האזרחית החלה להסתגל לתנאים החדשים. קשרה קשרי מסחר עם מולדובה והרגט, וכן החלה לשלוח את הבנים לבתי־ספר רומניים. הנוער המשיך את לימודיו באוניברסיטות. מוסדות צבוריים החלו לשתף פעולה עם יהודי רומניה ולעתים נעזרו על ידם בטפול במוסדות ממשלתיים וכן בקשירת יחסים אזרחיים ומדיניים. לקצת יהודים נדמה היה כי המשטר הליברלי ברומניה ימשך והאוכלוסיה היהודית תתבסס מבחינה כלכלית ולאומית, ללא הפרעה.

אולם, רוב הנוער היהודי ואתו שכבות רבות מבין האוכ־לוסיה היהודית המתקדמת לא האמינו בהשליות אלו, הם היו נאמנים לציונות. התנועה לעליה לארץ גברה והלכה בבסרביה וכמו כן באורהיוב. בשנים 3־1922 התארגנה קבוצת נוער־לומד בשם „בני־ישראל", במגמה להכשיר את עצמה לבנין הארץ ובעקבותיה קמו ארגוני „גורדוניה" ו„השומר הצעיר". תנועות אלו ריכזו נוער מתלמד בעיקר. הפועל היהודי, שגם הוא לא השלים עם החיים הגלותיים, לא מצא את מקומו בארגוני־נוער אלה, ושאף לארגון ציוני אשר עניני הפועל, צרכיו הכלכליים, המקצועיים והחברתיים יעמדו בראש דאגותיו ושלא יקופח חלקם של הפועלים בחלוקת רשיונות עליה.

פגישת פועלים ראשונה.

ב־1925 סיימתי שירותי בצבא. נפגשתי עם חברי, ישראל ווייסמן, דוד מונדר, זמיחובסקי, אברהם פינקלשטין ועוד, והעלינו ענין ארגון פועלי אורהיוב בתוך התנועה הציונית. אף אמנם, לא היתה לנו כל ידיעה על מפלגת פועלי־ציון, אולם ידענו שדרכו של הפועל בתנועה הציונית היא נבדלת מהתנועות הקיימות במסגרתן המסורתית. בפגישה זו החלטנו להתמסר ללימוד בעיות ארץ ישראל העובדת, לטפח רעיון

פועלי ציון״ תנועת נוער

מפלגת פועלי־ציון ותנועת החלוץ. נראה שהזמן היה כשר לכך. מצעדינו הראשונים כבר רכשנו אהדת חברים רבים שהשתתפו באופן קבוע במסיבות הסברה שלנו.

הפגישות נעשו בזמן ראשון בסתר מפאת האיסור להתאסף. במרוצת הימים השיגו חברי היעד הציוני בעירנו, החברים פגיס ד״ר ברקוביץ וי. יגולניצר, רשיונות למועדונים בשביל ארגוני התנועה הציונית, בתחילה ב„ישיבה" ואח״כ במקומות שונים בעיר.

במועדון הרחבנו את הפעולה. התקשרנו עם מרכז פ.צ. בוורשה וקבלנו מהם חומר הסברתי. כמו כן, באנו בקשרים עם מזכיר המרכז בצ׳רנוביץ, חיים גלר (כעת בוועד הפועל של ההסתדרות). מעתה לא תהינו בחיפושי דרך, אלא נעזרנו בכל עת בחומר ובהדרכה בפעולותינו. הרבה עזר לנו גם האגרונום חיים פייגין ז״ל. לו היה חלק רב בהקמת מפלגת פועלי ציון בבסרביה בכלל ובאורהיוב בפרט.

החלוץ של פועלי־ציון ברומניה — עריסתו היא אורהיוב. בעלי־המקצוע מבין חברינו כגון, נגרים, מסגרים, נהגים וחייטים החליטו להכשיר עצמם לעליה לארץ.

מרכז החלוץ בקישיניוב היה מורכב מנציגי גורדוניה, השומר הצעיר ושליחי ארץ ישראל העובדת. הם דאגו בעיקר לחזק את קיבוצי ההכשרה הקרובים לרוחם. ממילא, לא היו מעונינים לטפח קיבוץ־הכשרה שלא לפי רוחם, וכל הפניות והתביעות מצדנו להקים סניפי הכשרה לפועלי ציון לא נשאו פרי. על כן החלטנו להקים סניף הכשרה באורהיוב בכחות עצמנו. התקשרנו עם בעלי־אחוזות שבסביבתנו, ואחרי עמל וטרדות רבים עלה בידינו להקים סניף הכשרה בכרמו של סשה וויינברג. במשך עונת הקיץ התקיימנו על עבודה בכרמו של הנ״ל, וכן על עבודה במחצבת האבן הקרובה ועבודות שונות בחקלאות.

כשנודע דבר הקמת סניף הכשרה שלנו, שלח המרכז מספר חלוצים עם המדריך בוזיה פיינגולד (מליפקן, כעת פועל בנמל חיפה) וכן הצטרפו אלינו חברים מטלנשטי ומכפרי הסביבה (מלכה ויוסף ועוד). מספרנו הגיע קרוב ל־40 חבר וחברה וכלנו גרנו במחסן שבכרם. למדנו עברית ונהלנו גם שיחות הסברה. בינתיים הוקמו סניפי הכשרה של פועלי ציון בבוקובינה וברגט, ולבסוף אף הוקם מרכז החלוץ

עומדים מימין לשמאל: 1. סנדר פילרסקי 2. פנחס ארליך 3. פולינקובסקי חוה 4. שפושניק (פינקלשטיין) חיה 5. ויינשטיין יעקב 6. פינקלשטיין אברהם 7. פישק משה 8. ... 9. קנטור שייקה 10. י. יוכיסט 11. ... שורה שניה: 1. פורטנוי אברהם 2. ... 3. בוזיניאן סיומה 4. ... 5. לגרמן רחל 6. ... 7. שפושניק נחמן 8. ... שורה שלישית: 1. פילרסקי אסתר 2. פילרסקי אהרון 3. שפושניק גרשון 4. פורטנוי יהודית 5. אוליצקי זכריה 6. קיסילוב רבקה 7. בוזיניאן טוביה.

שורה I מלמעלה, מימין לשמאל: 1. בלן אריה 2. קוליק יעקב 3. ... 4. פינקלשטיין אברהם 5. ... 6. קיפרצנסקי יצחק 7. ... 8. גרינברג מישה 9. ... 10. ... שורה II: 1. זמוחובסקי 2. סנדלר גדליה 3. ... 4. פינקלשטיין חיה 5. למברג ברוך 6. לוברסקי מלכה 7. ויסמן פרידה 8. פורטנוי מרים 9. קנטור יהושע 10. ... שורה III: 1. ... 2. ... 3. כ״ץ רבקה 4. ... 5. מונדר דוד 6. ... 7. למברג שרה 8. גרינבלט דוד 9. גנדלמן יצחק. שוכב: לכטמן שלמה.

לפועלי ציון בצ׳רנוביץ, שבראשו עמדו החברים, ישראל סמט, יוסף שיף, מוטל פיירמן, בוזיה פיינגולד, ליובה גוקובסקי (נהרג במעגן מיכאל) וכותב השורות האלה.

מסיבות בלתי צפויות מראש לא יכול היה הסניף באורהיוב להמשיך בפעולה, ורבים מבין חברינו עברו לסניפי בוקובינה. אולם נשארו רבים שלא היתה להם אפשרות כספית לנסוע לשם. לאלה, מן ההכרח היה ליצור תנאי הכשרה בסביבתנו.

האגרונום פייגין, הפנה אותנו לעזריאל בולוצ׳ניק בכפר קריאוליני, ובעזרתו הגענו להסכם עם בעל האחוזה שֶׁפטילול להקים סניף הכשרה באחוזתו. חלוצינו עברו לקריאוליני ואליהם הצטרפו חברים מהמקום (יהודית ברלי־אנד, מנדל טרפזין, חסיה קרשקוביץ ועוד). מספר החברים עלה ל־48, ועבדנו שם עד סוף הסתו.

מפאת קרבת הכפר לדניסטר, חשדו בנו השלטונות ובדקו מדי פעם בפעם „כשרותנו״. אחדים מחברינו נעצרו לחקירה ורק הודות להתערבותו של בעל האחוזה שוחררו. זה גרם להפסד זמן והפרעות. התגברנו על כל המכשולים והגיע תורנו לעליה, אולם כאן נתגלה עיכוב נוסף. מרכז העליה בקישיניוב מצא שידיעת השפה העברית של מספר חברים היא בלתי מספקת ולא אישר עלייתם. כל הסברותינו, שאין לדרוש מאנשים שלנו, ברובם פועלים, אותה מידה של ידיעה כמו מנוער לומד, לא הצליחו, ורק לאחר עליית קבוצתנו הראשונה (1934) הצלחתי לשכנע את מזכירות הקיבוץ המאוחד שתשלח שליחים לבסרביה על מנת להכשיר חברים לעליה.

החברים האחרונים שלנו עלו בשנת 1939 לפני פרוץ המלחמה העולמית השניה.

עומדים מימין לשמאל: 1. קוליק יעקב 2. לא ידוע 3. פינקלשטיין אברהם 4. גרינברג מישה 5. זמוחובסקי יהושע 6. מלכה לוברסקי 7. קנטור יהושע. יושבים, שורה II: 1. ... 2. ... 3. קיפרצנסקי 4. למברג ברוך 5. ... 6. מונדר דוד 7. גרינבלט דוד 8. למברג שרה 9. .. 10. ... 11. ... שורה III למטה: 1. ... 2. ... 3. ... 4. ... 5. לכטמן שלמה 6. ... 7. פינקלשטיין חיה 8. ... 9. ... 10. ... 11. ...

בזמן כיבוש בסרביה ע״י הרומנים לא גילתה התנועה הציונית בעירנו סימני חיים מפחד הסיגורנצה שדכאה כל תנועה צבורית. חברים אחדים ואני בתוכם, עברנו לעבודה חקלאית אצל רוזין, אצל וינשטוק ועוד, ושמה הגיעונו ידיעות על הנעשה בארץ ישראל. אז ארגנו קבוצה קטנה והחלטנו לעלות ארצה. לשם זה התקשרנו עם המרכז בקישי־ניוב ונסענו שמה להתייצב לפני המרכז. התחלנו לטפל בדרכונים, ושמעון גולדברג בתור עורך דין עזר לנו בענין זה. נאלצנו לזייף חתימות, היות וההורים התנגדו לעליתנו. והנה התחילו הפרעות באוקראינה, ויהודים רבים החלו בורחים לעבר הדניסטר ולסביבתנו. הנוער קבל את הפליטים ועזר לסדרם. בראש הפעולה הזאת עמד משה קלמנוביץ. חפשנו עבודה בשביל הצעירים והשתדלנו ליצור אתם קשרים. ארגנו הרצאות והיינו מבקרים אותם תכופות. ובאותם הימים התקשרנו עם המרכז בקישיניוב לשם סדור תעודות־מסע לארץ.

לאחר זמן קצר קבלנו ידיעה שבקרוב נצא לא״י. השמחה היתה רבה. חמשה היינו מבני אורהיוב והצטרפנו לקבוצה היוצאת. לא אשכח את היום בו נפרדנו מהעיר... היה זה ביום חורף, שכרנו עגלות, העמסנו את החפצים והלכנו. על הגשר הגדול עמד משה קלמנוביץ וציונים מעירנו, לייב סטולר מזג יין ובברכת נסיעה מוצלחת ולהתראות בארץ ישראל נפרדנו מהם.

הגענו לקישיניוב והצטרפנו לקבוצת חלוצים גדולה יותר,

„החלוץ" בבית ג. וויינשטוק ב־1920

בתחילה לא הרשו לפליטים לעבור לבתים והחזיקו אותם במחנות הסגר. ואנחנו ספקנו להם עזרה ואוכל, ולבסוף שחררו אותם מהמחנות. סדרנו את האומללים בין התושבים וגם בבתי הכנסת. עד היום אזכור מקרה מזעזע אחד. נפוצה שמועה שגויים הרגו משפחה בעלת שש נפשות בעת עברם את הדניסטר ושדדו את כל רכושם. בדרך נס נשאר תינוק שהושלך לתוך באר. למזלו היו המים קפואים באותה באר והילד נשאר חי. במקרה עברו אנשים ע״י הבאר, שמעו צעקות ומהרו והוציאו את הילד החי והוא הובא לעירנו. בעיר נמצא דודו של הילד וכך נצל והגיע ארצה עם קרוביו. היום הוא אחד מהחלוצים היקרים והפעילים בארץ, ונמצא באחד הקיבוצים. לא אוכל לשכוח את ההלויה של בני משפחתו. כל העיר הלכה אחריה ובכי מר ויללות נשמעו מכל העברים, ומאז התחלנו להתענין יותר ויותר בחיי הפליטים. קבלנו בית אצל ויינשטוק, רכשנו כלים ועזרנו להם להסתדר.

זו היתה הקבוצה השישית בת 180 איש. יצאנו לגלץ וחכינו לאניה היוצאת לקושטא. שם בגלץ הסתדרנו בבית החלוץ עד בוא הידיעה על ההפלגה. כשהגענו לקושטא קבלנו ידיעה שנתקבלו בשבילנו סרטיפיקטים. לשמחתנו לא היה גבול ומתוך צהלת שמחה התחלנו להתכונן לדרך. עלינו על אניה איטלקית, וקבלנו מזון מהג׳וינט ומועד הצירים בא״י. הנסיעה ארכה שבועיים, סבלנו לא מעט מחוסר מזון אך התגברנו. התקוה לראות בקרוב את הארץ הוסיפה לנו כח. כשהתקרבנו והגענו לבירות, עלו על האניה ערבים וספרו כי בארץ פרעות ומהומות ויהודים רבים נהרגים, והוסיפו ואמרו ברגע שנגיע לחיפה ישחטו גם אותנו. מיד התאספנו בבטן האניה והכרזנו על שעת חירום. החלטנו לא ליפול ברוח ולעשות מאמצים נוספים להגיע ארצה, אם גם ידרשו לכך קרבנות. אספנו כלי נשק שהיו ברשותנו „כלים", גרוטאות ואפילו בקבוקים ריקים, היות ונשק כמעט ולא היה. כשהגענו

לחיפה באה לקראתנו סירת הנמל עם חבר ועד הצירים וקצין דב הוז וספרו על המאורעות ועל רצח ברנר ומשפחתו, על בית החלוץ שנחרב, ו־38 חלוצים שנהרגו... כמו כן ספרו שהממשלה האנגלית ע״י הנציב היהודי אסרה כל הגירה ארצה כדי לא לעורר את רוגזם של הערבים, ואנו צריכים היינו להפליג הלאה לכוון בלתי ידוע. הבשורה דכאה את כלנו, והיינו נבוכים ואובדי עצות.. .

הפלגנו למצרים. באלכסנדריה עמדנו שלשה ימים ולא נתנו לשום איש לגשת לאניה. במקרה התקשרתי עם יהודי אחד ובקשתי ממנו שיודיע לועד הציוני או לועד הקהילה על מצבנו ובקשנו עזרה. מיד הגיעו נציגים מהג׳וינט, ומועד הקהילה והביאו אתם מזון. הרב הראשי השתדל אצל המושל והסכימו להוריד אותנו מהאניה. העבירו אותנו לקרנטינה הידועה באלכסנדריה. סבלנו קצת מחוסר מזון אך העיקר היה החופש שנתן לנו שם. יכלנו לסדר את חפצינו ולכבס את בגדנו. כעבור כמה ימים נתקבלה פקודה מהמושל לשלחנו חזרה לאניה, אך לא לאותה אניה, אלא לאניה קטנה ומלאה סחורה. הודיעו לנו שמחזירים אותנו לקושטא. סבלנו מאד מרעב היות ואוכל כמעט ולא היה. מצאנו באניה גרעיני תירס ובצל שנמצאו במחסנים, וכך סעדנו את לבנו. ביום רביעי הגענו לקושטא. נתקבלנו על־ידי ועד הצירים וסדרו אותנו במושבה יהודית של היק׳א. כאן התחלנו הכל מחדש. הקימונו אהלים, סדרנו מטבח והכל הלך למישרין. ארגנו חיים קולקטיביים, חלק עבד בשדות האכרים, חלק ביערות והבחורות במטבח ובסדורים אחרים. מהארץ קבלנו ידיעות מרגיעות, החיים שם הולכים ונעשים שקטים. הודיעו לנו שבקרוב יגיע אלינו מיור אנגלי שיבוא לראות... אם אין בינינו קומוניסטים. הבדיקה הראשונה עברה בהצלחה... 40 איש קבלו רשיונות עליה ואני ויתר בני עירי בתוכם. השמחה היתה רבה — סוף סוף נשיג את המטרה שכה חכינו לה. כעבור זמן קצר הגענו לחיפה. הפעם באו לקראתנו קרובי משפחה, בני אורהיוב ומשה רוטמן ביניהם. באותו יום ירדנו מהאניה ונשלחנו לקרנטינה מחוץ לעיר. בלינו כעשרה ימים באהלים. יום יום בקרו אותנו מכרים וקרובים והביאו דברים טובים ועתונות ארץ־ישראלית. כשיצאנו מהקרנטינה, הסתדרנו בקבוצות. קבוצתנו ובתוכה משה רוטמן, נצטרפה לקבוצת הנמל בחיפה שבראשה עמד ברל רפטור. קבלנו עבודות שונות, הורדת פסי רכבת כבדים ופריקת פחם מהאניות, החום היה גדול והציק לנו לא מעט. מים לא היו בנמל והעבודה קשה ומיגעת. עבדנו במרץ והתגברנו על הכל. הקבלנים מסרו לנו עבודות גדולות ואנחנו מלאנו אותן, הסבלים הערבים לא יכלו לעמוד בהתחרות ובדרך זו כבשנו עבודה בנמל. במשך הזמן רכשנו לנו בהמות עבודה וגם מקצוע העגלונות עבר לידינו. העליה גדלה, הישוב גדל, וחיפה היתה לעיר של ישוב עברי גדול ומסודר. לאחרונה יצא משה רויטמן מעבודת הנמל ורכש לו חנות למכירת בשר. באותם הימים פרצו שוב מאורעות (1929) בארץ ובזמן המאורעות נפל רויטמן קרבן בידי חברו למקצוע. בהלויתו השתתפו אלפים, אולם האנגלים לא הרשו לנסוע לבית הקברות, רק כמה חברים ואני בתוכם קבלנו רשות ולוינו את חברנו לקבר אחים בחיפה התחתית...

זכרונות

א. חנוך ותרבות
ב. בתנועת הפועלים
ג. התנועה הקואופרטיבית
ד. בחקלאות
ה. הגנה עצמית
ו. שונות

חנוך ותרבות

פרקי זכרונות מלפני למעלה מיובל שנים / יצחק ספיבק

● בדפים אלד תבואנה רשימות מקוטעות מפרשת היי, עד כמה שהן שמורות בזכרוני. הרבה ממה שנתרחש בימים ההם נטשטש ;נשכח, הרבה אבד ערכו בעיני, ומטעם זה לא תהא כאן רציפות אלא קטעים־קטעים, מתוך קפיצות ודילוגים.

● ובבואי לתת כאן קטעים מתולדותי, אין זה אומר שבדעתי להבליט באופן מיוחד את מאורעות חיי וחיי משפחתי ולהעמידם לראווה לעיני כל. יודעני, שאין חיי נפלים ושונים בהרבה מחייהם של יתר בני גילי, שאתם יחד עברתי כברת־ארץ לא קטנה לפני כיובל שנים, ודווקא משום כך אמרתי בלבי, להעלות פרקי חיי על הגליון, ויהיה בזה משום בבואת־מה מחיי שאר בני גילי, שיחד עשינו בתחנות שונות בדרך החיים, בעוד הלב תמים ואינו מפולג ומשוסע, ובפינו שפה אחת ודברים אחדים. גידולם והתפתחותם של בני־אדם מבני סוגי הם עפ״ר דומים זה לזה, ואתה יכול ללמוד מן האחד על השני. יש כמובן „משהו״ אצל כל אחד המבדילו מחבריו, בני גילו, אבל לא על ה„משהו״ הזה אתעכב כאן, אלא על הצד השוה שבהם, על הכלליות, והכלליות מתבטאת בזה, שכולם היו בני דלת העם, כולם קיבלו חנוך מסורתי: „חדר״, ישיבה, וההמשך בקלויז. כולם היו נה:נים ברשות עצמם, ללא השגחה מיוחדת, ללא טפול והכוונה מצד ההורים, ואף גם בשעה גורלית היה לרוב המקרה העוור הגורם המכריע, ובאין עוזר ויועץ סלל לו כל אחד דרכו בחיים.

● וכשהעליתי זכרונות וקווים אחדים מחיי אמי, שפרינצה נ״ע, היתה הכונה היחידה להעלות שרטוטים אחדים לדמותה של אחת האמהות בישראל בימים ההם, שמבחר מאווייהן היה לראות בנים עוסקים בתורה ובמצוות, ומיטב משאלותיהן, אף בעמדן על סף החדלון, היה, שבנם מחמדן ילמד פרק משניות לעלוי נשמתן...

ימי הילדות

מילדי אורהיוב אני, בין שביליה בליתי ימי ילדותי, שם עברו ימי נעורי ואף ימי בחרותי. מתחומה לא יצאתי עד היותי לבן 16—17, זולתי ביקורים בכפרים הסמוכים, כשהייתי עם סבי במסעותיו לרגל עסקיו. בן למשפחה דלה שנתפרנסה בדוחק ובצמצום. אב לא למדני ורב לא היה לי, שישים עינו עלי להדריכני בדרך טובים. אָבִי, אָשר ז״ל, לא היתה שעתו פנויה ודעתו לא היתה נתונה לכך, שיטפל בי ויחנכני. כל ימיו היה מוטרד בעניני פרנסה שהרחיקוהו מביתו אל הכפרים הסמוכים (סעלעשטי, אורגינעשטי, טריפעשטי, שינישאוצי) לרגל עסקי מטעי טבק, מקצוע שעסקו בו כל בני המשפחה. אמי, שפרינצה ז״ל, מתה עלי בעודי רך בשנים, ואני עברתי אז לבית סבי, יהודה־משה ז״ל.

„בעצם ילדותי יחידי הוצגתי״ — מלים אלו של המשורר במלוא משמעותן אוכל להעיד על עצמי. יחידי ועזוב התהלכתי, טעמו של ליטוף לא ידעתי וסימני חיבה לא ראיתי, ואיני זוכר בימי ילדותי אף יום אחד של צהלה ושמחה, של שובבות והתפרצות, שהגיענו באותם הימים, בימי ילדותי...

בעצמי נחלצתי פעם בפעם לחפש דרך חדשה בחיים, שיש בה משום ספוק נפשי והעלאה רוחנית. דרך התפתחותי לא היתה מודרכה ומסומנת מראש, לא היתה בה כל רציפות, דרך של זיגזגים היתה דרכי, ויש והקו נטה בזווית חדה. ותוך כדי התלבטות ומאבק הייתי עובר משלב לשלב. ומרובים היו השלבים: מן הישיבה אל הקלויז, מהקלויז אל חנות ספרים מחנות ספרים אל בית מלאכה של כריכת ספרים ומשם למקצוע של הוראה, מורה במושבה, אחר־כך בקלרש, ומקלרש לקישינב, ומקישינב לקורסים הפדגוגיים שבגרודנה ומגרודנה לאודיסה, ומאודיסה לארץ ישראל באנית „רוסלן״ (1920).

בעודי ילד, בגיל 7—8, גרנו ברחוב הליטאים (אויף דער ליטווישער גאס). על שום מה נקרא הרחוב בשם זה איני יודע. השערות שונות שמעתי בנידון זה, שאין בהם ענין וטעם. דירתנו היתה בקומת קרקע, יותר נכון מתחת לשטח פני הקרקע. הכניסה היתה בירידה של 6—7 מדרגות (אַ באַשקע). רצפת החדרים — מחומר. בכל ערב שבת היו טחים את הרצפה בתערובת של טיט וגללי סוסים ולָשים אותם בתערובת של חומר, ובזה היו מורחים את רצפת הבית לכבוד שבת.

פעם לקחתני אמי אִתה ונתנה דלי בידי, היא אספה את הגללים ושמה בדלי, ואני הייתי נושא הכלי. בדרך התכופפתי גם אני לאסוף מעט גללים — אבל היא לא

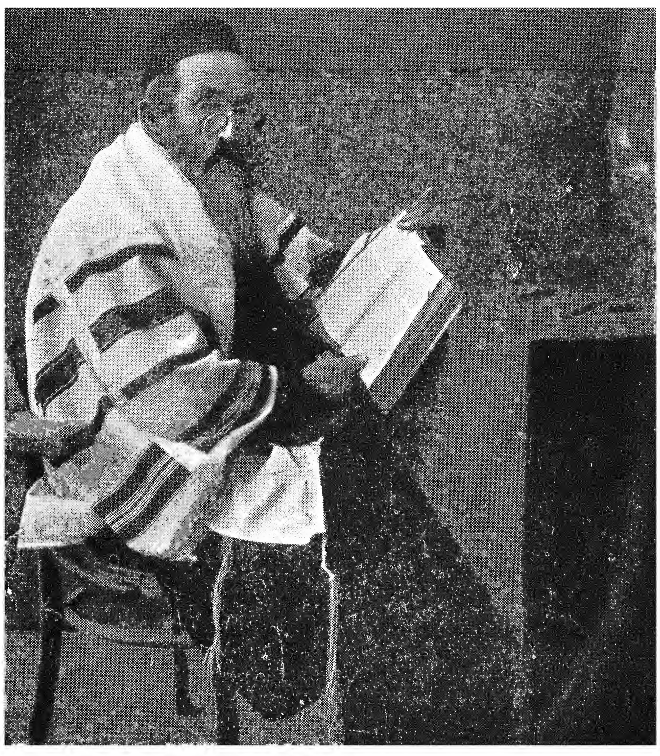
נתנה לי לעשות זאת. „די לי שאתה נושא את הדלי", „אַ גמרא אינגעל דארף זיך נישט איינשמירען די הענד" (ילד הלומד גמרא לא יאה לו שילכלך את ידיו).

ממקום מגורינו זה עברנו לביתו של איסר ליטבק שבאותו רחוב. באחד הימים פרצה שם דליקה, איני זוכר סיבת הדליקה, אבל זוכר אני את קול האזעקה, שנשמע מפי אמי ז"ל והשכנים. לשמע הצעקות באו בבהלה אנשים והחלו לכבות את האש שפרצה מפנות שונות. זה בא עם דלי מים בידו, וזה החל להוציא החפצים מהבית החוצה. את הילדים כולם הרחיקו אל בתי השכנים הקרובים. וכאשר כבתה השרפה לגמרי, החלה אמי לאסוף עולליה (חמשה היינו, שני בנים ובנות שלוש). לקול קריאתה התאספנו סביבה.

אחותי הגדולה, לאה ז"ל, פ־צה בבכי, בראותה ההפיכה שליד הבית, ואמי פנתה אליה ואמרה — אל תבכי, ילדה פתיה, תני תודה, שכולנו חיים ובריאים, ותוך כדי דיבורה פרשה ידיה למעלה ואמרה בלחש: „מודה אני לפניך, אל רחום, על החסד הגדול שעשית עמדי, „עוללי כולם סביב סביב לי", ופניה קרנו משמחה על „החסד הגדול" שעשה עמה אל־עליון...

זכורני, בשבת לפני חג הפסח, ב„שבת־הגדול", שכבה אמי חולה, כוחותיה עזבוה, הכרתה אבדה והתעלפה. סבתא רבקה ויתר בני הבית הרימו קול בכי מר, והשכנים נתאספו. הסבתא לקחה את כל הילדים כשהיא פורשת כפיה עלינו „אַ גרויסער אומגליק אויף אונז קינדערלאך, קומט גיכער אין שיהל אריין, נאר דער דערבארימדיגער גאט קעהן אונז העלפן" (גדול הוא האסון, בואו ילדים, לבית־הכנסת, האל הרחמן, רק הוא יכול להושיענו)... כשבאנו לבית הכנסת נפסקה התפילה ופתחו לפנינו את ארון הקודש, והסבתא החלה לתנות את מר לבה לפני רבון העולם, שירחם על האפרוחים הרכים, ובזכותם ישלח רפואה שלמה לבתה יחידתה, שנשארה לה מעשרה בנים... בשובנו הביתה מצאנו את השכנים מטפלים באמי, התיזו מים על פניה, נתנו לה „חלשות טראָפּען" (טיפות אמוניאק) והיא התעוררה. פתחה קצת עיניה, הפנתה את ראשה לכאן ולכאן ושאלה איפה איציקעל? מיד לקחוני והביאוני למטתה. היא הושיטה את ידה ולקחה ידי ולחצה ללבה ואמרה בלחש: „איציקעל, זאָג מיר צו, מיין טייערער, אַז וועסט לערנען אַ פרק משניות נאָך מיר. („איציקעל יקירי, הבטיחני נא שתלמד פרק משניות לעלוי נשמתי") ומיד עצמה את עיניה...

בחורף אותה שנה, אחרי מותה של אמי ז"ל, הייתי נוהג להשכים קום בשבת, בטרם האיר היום, ולהקדים

אחד „הלומדים" ו„מגידי תהילים"

בכל יום בייט איך גאט פאר אללע מענטשען וואס זיי טוען מיט מיר חסד, זאלען זיין געזונד און שטארק און זאלען האבען שפע ברכות און פיעל הצלחה מיט אריכת יומים.

משה לייב בן שמואל צבי ע"ה קירו

לבית הכנסת שלנו („די שניידערשע שול") שהיה קרוב לביתנו, ויחד עם קהל „מגידי תהילים" היינו קוראים פרקי תהילים, ואחרי כל „יום" אמרתי קדיש, ולרוב הייתי היחידי בין האומרים קדיש. התחלתי לשתף במצווה זו גם את אחי הצעיר, יעקב, שהיה צעיר ממני בשנתיים. ובאחד מלילי שבת, ליל חורף קשה, בחוץ סופה וסערה, אף זיק אור לא נראה, והבוץ ברחוב עמוק ודבק, והשבילים הצרים שבהם עוברים האנשים לאור היום נעלמו לגמרי. באותו ליל התעוררתי ולא ידעתי מה השעה. שעון לא היה בבית. נדמה היה לי, כי כבר הגיעה השעה ללכת לבית הכנסת. העירותי גם את אחי הקטן. תחלה הראה סמני סרוב „קר לי מאד, רוצה לישון עוד", אבל כשהתחלתי לדבר על לבו: אנחנו נוכל לאמר חמש פעמים קדיש, ואין אנשים אחרים זולתנו... נפתה והתלבש ושנינו יצאנו מן הבית. ובחוץ חושך ואפלה, והדממה — איומה ומבעיתה. יראתי ללכת ליד הבתים, שמא יזנק כלב מאחד מהם, והלכנו באמצע הדרך, הלוך ובוסס בבוץ שהעלה כפור. אחי נלחץ אלי וידו היתה בכיס מעילי. דבוקים ואחוזים הלכנו עד שבאנו אל בית הכנסת, והנה הוא סגור ואף שביב אור לא נראה. הלכנו סביב סביב ואין להכנס פנימה. אמרתי לאחי: הבה נלך אל הקלויז, שם ודאי כבר פתחו. הוא לא ענה כלום, נצמד אלי ושוב בוססנו בבוץ באמצע הרחוב ופנינו אל ה„קלויז". הגענו שמה, וגם ה„קלויז" סגור ומסוגר. נשארנו עומדים ליד הדלת. אחי פרץ בבכי „קר לי מאד". דברתי על לבו, עוד מעט יבוא ודאי לייב השמש, יפתח את הדלת ויבוא גם ה„גוי" ויסיק את התנור... חכינו וחכינו, ולייב השמש לא הופיע אף ה„גוי" לא בא. אמ־תי לאחי: בוא ונלך לבית הכנסת של „חב"ד" (די חבד־סקי שול")... הגענו שמה ואף שם בית הכנסת עדיין סגור. ללכת לבית הכנסת אחר לא יכולתי גם אני. אחי לפתני בשתי ידיו והוא כולו רועד... לקחתיו והכנסתי אותו מתחת לספסל שעמד ליד הדלת, ואני ישבתי על ידו וחכיתי לבואו של השמש. איני זוכר כמה זמן עבר כי אף אני כנראה נרדמתי. פתאום הרגשתי במגע־יד, פקחתי עיני והנה השמש עומד לפני וממטיר עלי שאלות. לענות לא יכולתי. רק זאת אמרתי לו: „אני איציק'ל יהודה משה'ס"... (ע"ש סבי — יהודה משה).

העירותי את אחי ושנינו נכנסנו לבית הכנסת. השמש החל לעסות את ידי ואת פני, ואני הראיתי לו על אחי והתחלתי גם אני לטפל בו — — היום האיר ובבית הכנסת גמרו אמירת תהילים. קדיש לא יכולתי לאמר, לא אני ולא אחי. שבנו הביתה. לתפלת שחרית לא הלכנו. אחותנו, לאה נ"ע, כשראתה אותנו נכנסים הביתה, שערה בנפשה מה שקרה, ולקחה את שנינו והשכיבה במטה, והיא נצבה על ידינו, לא הרימה קול, משׁשה את ראשו של זה וראשו של זה, עיניה יורדות דמעות, דמעות בלי הפוגות...

ובהעלותי עכשיו את זכר הימים האלה, אומר לי לבי, כי אב־הרחמים ודאי שם את דמעותיה בנאדו להיות...

אני קמתי למחרת היום ממשכבי, ואחי נשאר שוכב במטה למעלה משבועיים. רופא לא נקרא אליו, אלא אחותי לבדה סעדה אותו במטתו אחרי שנמלכה בעצות מפי השכנות.

בבית הסב יהודה־משה ז"ל

בעוד אמי בחיים עברתי לבית סבא, יהודה־משה, ובביתו נתחנכתי שנים מספר. ועל שום כך נצמד לי הכנוי „איציק'ל יהודה־משה'ס".

בעודי בבית סבא החילותי ללמוד „בישיבה", וסבי היה בימים ההם אחד מגבאי ה„ישיבה" וכשעמדה שאלת קבלת מורה לאחת הכתות, היו נמלכים גם בדעתו. פעם באו שנים מהגבאים ושאלוהו, מה דעתו בדבר פלוני המלמד? הראוי הוא לשמש מלמד־גמרא באחת הכתות? תשובתו היתה שלילית בהחלט: אין לקבלו, ואל תהי לו דריסת רגל בישיבה שלנו! על השאלה, מה עוול מצא בו? ספר להם, כי בשבת שעברה, בשעות הבוקר ראה אותו הולך לבית הכנסת, והנה הוא מוציא מטפחת־אף לבנה מכיס מכנסיו לקנח בה את האף. „ואני שואל אתכם: כלום לא יכול הוא להשתמש במטפחת אדומה ולשימה בכיס האחורי שבמעיל העליון (הקאפוטע) כדרך כל יהודי כשר, ולא לנהוג מנהג פריץ?...

בן־דודי, אברהם בן יואל צבי, גר בכפר אורגינשטי, והוא אחד המשכילים המעטים באותו דור. בביתו נמצאו ספרי התנ"ך עם פרושו של ה„מלבי"ם" (מאיר ליבוש בן יחיאל מיכל, גאון מפורסם בימיו), אצלו אפשר היה למצא גם מספרי „אחיאסף" או „תושיה". והוא היה מקבל אז עתון עברי (איני זוכר אם „המליץ" או „הצפירה") ומזמן לזמן היה מעביר אלי גליונות אחדים לקריאה. אני נהגתי בהם מנהג קדושה, הייתי פורש אותם על השלחן וקורא בהם בניגון הגמרא המסורתי ובנענועי הגוף. הסב, לא היתה דעתו נוחה מקריאה זו, ובכל זאת לא נמנע משמוע מפי מה כתוב בעתונים הללו, ואני הייתי מספר לו מה שקראתי בעתונים: מעשה בחוכר ה„טקסה" (מכס הבשר) בעיר פלונית שפיטר את השוחט ממשרתו, וההוא ברוב כעסו ורגזו, התנפל על בעל הטקסה וחבל בו, וזה היה בעצם שעת קריאת התורה, או מעשה בגבאי בית הכנסת שנהג זלזול באחד המתפללים, והלה התקצף מאד וחרף אותו, וזה הביא להפסקה ממושכה באמצע התפלה וכו' וכו'. הסב שמע־שמע ואמר: אחת משתים, אם כל זה אמת ונכון מה שהעתונים שלך כותבים, הרי זה מעשה „רכילות" והגמרא אומרת, „שלא תהא כרוכל מטעין דברי זה לזה ודבריו של זה לזה;" ואם זה שקר, הרי לפניך ענין של „לשון הרע" וזה גרוע מרכילות, „כל המספר לשון הרע כאלו כפר בעיקר, מרבה עוונות והוא ראוי לסקילה", ובכן, למה לך איציק'ל כל הצרה הזאת, מוטב שתקח את ה„ראשית־חכמה" או את „בחינת עולם" ותעיין בהם, ואל תוציא זמנך לריק; והספורים בעתונים שלך, אלה הם דברים. שאין בהם לא חכמה ולא יראת שמים, ושומר נפשו ירחק מהם...

ואני אז בחור בן עשר בערך...

סח לי דודני אברהם (בן דודי יואל צבי) אף הוא

אחד הנכדים, שעין הסב היתה צופיה על חנוכו ומרותו עליו, שפעם אחת נתקבלה אצלם ידיעה בכפר, כי הסב דורש שיבוא אליו באופן דחוף. היה הדבר תמוה בעיני כולם, ואיש לא הבין בשלמה ולמה נדרש הוא אל הסב. למחרת בא מן הכפר, ומיד סר לבית הסב. ועל שאלתו, מהו הענין שבגללו הבהילהו לבוא? ענהו הסב: שמועה שמעתי כי אתה נוסע פעם בפעם לרזינה ונכנס לביתו של פ. א. ועליו מספרים כי בביתו נמצא „הבאור" של מנדלסון יש"ו, ובלבי נתעורר חשד כי בהיותך בביתו של אותו איש, אתה לוקח ודאי את ספרי מנדלסון ואפשר שאתה מציץ ומעיין בהם, ומכאן צעד אחד לשמד... בנת? ובכן, עכשו יודע אתה בשלמה קראתיך לבוא אלי?..

אברהם לא יכול להכחיש והתחיל בדברי התנצלות, כי מנדלסון אינו ראוי לקללה כזו (יש"ו) ובספריו אין דברי מינות ואין מקום לחששות וחשדות, אבל הסב לא נתן לו להמשיך וסיים בדברי נזיפה, כי דברים כאלה לא ייעשו יותר בביתו. והוא קם ויצא את החדר. ומאז התרחקו זה מזה. זה סר ונזוף, וזה כועס וזועף.

לימים הביא אברהם לסב פרוש חדש על מזמור ח' בתהילים: „ד' אדוננו, מה אדיר שמך בכל הארץ", פרוש עפ"י המלב"ים. אברהם השכיל למסור את הפרוש לכל פרטיו ודקדוקיו, והסב שמע בענין, ודעתו נחה עליו, ומאז נתפיסו, והפגישות ביניהם נתחדשו כמקודם.

הסב היה רגיל לקחת אותי אתו כשנסע לאורגינשטי, מקום מגוריו של הדוד יואל־צבי (בנו הגדול), והנסיעות היו לעתים קרובות, אם לשם עסקיו או כשתקפוהו געגועים לראות את בנו בכורו ואת משפחתו. ומשפחת הדוד היתה משפחה יהודית יחידה באותו כפר, והדוד לא שכח לרגע את מצבו המיוחד, וכל מעשיו היו לשמור על יחסים טובים בינו ובין אנשי הכפר, יחסי ידידות והבנה, ואם כי, לא תמיד עלה הדבר בידו...

קצין המשטרה (אוריאַדניק) היה אורחו התמידי של הדוד. בימי חגיהם ובמיוחד בימי חגי־ישראל היה בא לביקור, ולרוב היה מאחר לשבת על כוס יין או יי"ש אגב שיחה בעניני העולם.

גם הסטרוסטה (זקן הכפר) והכומר היו רגילים בימי החגים להסב אל שולחנו ומטיבים את לבם ממאפה הדודה ומבקבוקי היין שהגישו לפניהם. היו יושבים ומשוחחים, שיחת שכנים טובים.

אנשי הכפר ידעו שכל הנוגע ברכושו של היהודי לא יאשם ולא ישא עוון, ובכל שעת כושר היה זה בא ונוטל קורה, או מטיל ברזל מן החצר, וזה בא ומוציא סל ענבים מן הכרם של הדוד, ואיש לא חשש שמא יתבעוהו למשפט...

ובכל זאת היו הבקורים האלה של אנשי מעלה בבית הדוד מוסיפים לו כבוד, ואיש מהכפר לא העיז לפגוע בצורה גסה ולזלזל בכבודו באופן גלוי, אלא בשעה שהשתכרו והסתאבו, כשניטל המחסום מפיהם, היו מפליטים מפיהם דבורים של גנאי וגידוף כלפי הז'יד ואלהיו. הימים ימי קרושבן בבסרביה, כשהוחל בשסוי מנואץ על דפי העתון „בסרבץ" (עתונו של קרושבן) ודברי רעל אלה חדרו לכל כפר וכפר...

ובאחד הימים, בימי חג הפורים, התארחתי בבית הדוד, והנה נכנס האוריאַדניק, כדרכו, לברך את בעל־הבית בברכת החג. הגישו לו מטעמים ומגדנות, והוא אכל להנאתו וגמא מן היין ומן היי"ש. שתה, מחה את פיו וחזר ושתה. הדודה הגישה לו „שטרודיל" (מין מאפה) והוא לא סירב, לָגם מזה וקנח שוב במשקה, ולבו טוב עליו וראשו מלא...

וכשקם ממקומו פנה אל הדוד במלים אלה: הירשקו, какая у вас сладкая религя! нет подобной, сладко да приятно...

(מה מתוקה היא הרליגיה שלכם, אין משלה, מתוק וערב...) מטעמים כאלה לא תמצא גם אצל הכומר שלנו! נעים לבלות בבית הרשקו בימי חג"; וכבר אמר לצאת, ובעמדו על הסף, מעדו רגליו ונפל ונחבל. קראו לאנשים מן הרחוב, ובעמל רב הקימוהו על רגליו והובילוהו לביתו. והדוד ספר לי אחר כך, כי במשך חדשים התנהל דין ודברים וחקירות, בשל מה האוריאַדניק נפל על סף הבית ונחבל כל כך. והדוד נקט באמצעי הבדוק שלא יביאוהו בפלילים...

שיטת הלמודים בחדר, ויחסו של הרבי אל תלמידיו

בן שלוש וחצי התחלתי למשוך בעול „החדר" אצל מלמד דרדקי. אחותי הגדולה ממני, צ'ארנה שתחיה, היתה

כותב הטורים על יד אחותו צ'ארנה

מלוה אותי בדרכי וישבה אתי כל השעות שנמצאתי שם. משם עברתי ל„מלמד־חומש" ר' שלמה זלמן. ב„חדר" זה למדנו חומש עם פרוש המלים ועם „אַרויס־זאָגעכץ" (עם

הסברים) ואחרי חדשים אחדים החלה קבוצה קטנה (4—5 ילדים, ואף אני בתוכם) לקרוא גם בפירוש רש"י פסוקים ראשונים מפרשת השבוע, אותו מלמד רגיל היה לשלב בתוך הסבריו אגדות ומשלים ולפעמים גם מתוך מדרשי חז"ל, קולו היה ערב, אבהי, ונחרת עמוק בלב.

עמדנו בפרשת „נח". אחד מאתנו קורא בחומש, אחד מקרא ואחד תרגום: „ונח מצא חן בעיני ד'": און נח האט געפונען חן אין גאטס אויגען". והרבי שסעו באמצע דבריו ושאל: קינדערליך, ווייסט איהר וואָס איז חן? הוא שואל והוא משיב: חן איז אַ קליין פינטעלע, און אין דעם זכות האָט נח אָפגעראַטעוועט די גאַנצע וועלט (ילדים, יודעים אתם מה זה חן? חן, הרי זה נקודה זעירה־זעירה ובזכותה הציל נח את כל העולם).

ועוד ממשנתו של אותו רבי. למדנו פרשת „כי תצא". „כי יקח איש אשה... והיה אם לא תמצא חן בעיניו, כי מצא בה ערות דבר — וכתב ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו"... והרבי מסביר „ומצא בה ערות דבר — שהקדיחה את תבשילה, למשל, זי האָט פארברענט דעם ראָסל־פלייש, אָדער פארוויכערט דעם צימעס. (צלי בשר אם נחרך על ידה או שהלפתן ספג ריח עשן ולא השגיחה בכך). ואחד התלמידים פנה אל הרבי בזה הלשון: „רבי, נו אז מ' פאַרברענט דעם ראָסל אדער מ' פאררויכערט דעם צימעס דארפמען שוין געבען דעם ווייב גט? (ואם צלי הבשר נחרך או שהלפתן ספג ריח עשן — האם בשביל זה יגרש איש את אשתו?) בתמיהה! והרבי עונה מיד: שמעוני ילדים, הכתוב אומר במקום אחד „על כל פשעים תכסה אהבה, ושנאה תעורר מדנים", אם בגלל זה שהצלי חרוך והלפתן מעלה ריח עשן יתעורר דין ודברים, וריב ומדון יפרוץ בין הבעל ואשתו, סימן הוא שאין ביניהם אהבה ושלום־בית, ומוטב, איפוא, שיתן לה מיד ספר כריתות ולא יוסיף להקניטה ולהרעימה בטענות כאלה...

ועוד מדרכי תגובתו של אותו רבי. מנהג מקובל היה, שבפורים היו יוצאים זוגות זוגות לאסוף נדבות לצרכי צדקה. וגם את הקטנים היו מחנכים במצווה זו. והרבי בחר בי ועוד בילד אחד מכתתי ומסר לנו על משפחה אחת מכובדת מאד שנמצאת במצוקה גדולה (את השם כמובן לא פרש) ומצוה עלינו להקל במקצת על בני המשפחה, והוא העניק לנו את ברכתו, ושנינו יצאנו לחזור על הפתחים.

הקהל נתן לנו בעין יפה. רבים הכירוני, וסכום הכסף שאספנו היה למעלה מרובל. את כל הכסף מסרנו לידי הרבי, והוא מנה את המטבעות וצרר אותם במטפחתו ואמר לנו: עכשיו, ילדים, בואו ואקנה לכם „קוואָס" (תסס) ונשלם בכסף זה שאספתם. שנינו היינו תמהים על דבר זה והבטנו אליו בתמהון רב — מה פירוש הדבר? מכסף צדקה?... הוא, כנראה, הבין לרוחנו ואמר לנו: ילדים, יודע אני שאתם תמהים לכל אשר אמרתי לכם, ובכן שמעו וזכרו, בין הנדבנים שמסרו לידיכם כסף לצדקה, ישנם בלי ספק כאלה, שחושדים בכם, שמא תקחו מכסף הנדבות ותשימו בכיסכם, ואם אתם נקיים מכל זה, הרי זה עוון חמור „החושד בכשרים"... לפיכך בואו ותהנו משהו מכסף הצדקה, ועוונו של החושד בכם, לא יהיה גדול. ושלשתנו נגשנו לאחד מבעלי הקיוסקים, והרבי אמר לו שיתן לכל אחד מאתנו כוס „קוואָס" (תסס). המשקה היה תוסס וגולש, ואני בחפזי הגשתי מיד את הכוס לפי, התחלתי לשתות ושכחתי לברך. חברי שעמד על כך, העירני מיד: איציק'ל, אַ ברכה! אולם הרבי רמז לי, שלא אשים לב לאזהרה זו ולשתות מהר, היה גם זה תמוה בעינינו, אבל לא חקרנו בדבר. לימים הסביר לנו הרבי איזו סוגיה אחרת ובין יתר דבריו שלב את הפסוק „בוצע ברך, נאץ ד'", והוא פנה אלי והוסיף: הזוכר אתה את כוס הקוואָס ששתית, מוטב היה שלא תברך משתברך...

ב„ישיבה"

כשלוש־ארבע שנים בליתי ב„ישיבה". אז היתה ה־„ישיבה" בדירה שכורה, ולא בדירה אחת, אלא בשתים שלוש דירות. לכל כתה נקבע חדר באחת הדירות שהיו מרוחקות זו מזו, ולא היה כל קשר ביניהן, זולתי הקשר שבא על ידי ר' יוסל דוחובני, המפקח הראשי של הישיבה, שהיה מבקר מפקידה לפקידה בכתות השונות, ועל ידי כך איחד אותן לחטיבה אחת.

החדר, שבה היתה כיתתי היה בדירת פרץ הקטן (פרצ'ל דער קליינער). זה היה חדר בלתי מואר, אשנב אחד צופה לחצר, והוא סתום בכר קטן או בשמיכה, ואחד — לצד הרחוב, ומשם בא האור לכל החדר. ובחדר שלחן ארוך, מצדו האחד ספה ועליה מצעות וכלי מטה, והיא שמשה בשביל קטני הקומה שבינינו, ומצד שני — ספסל ארוך ועליו ישבו יתר התלמידים. בחצר הקטנה שמאחורי הבית רפת, וברפת פרה ועגל הרובצים על הזבל, והזבל נערם משנה לשנה. רפת זו שמשה לנו מעין „מגרש משחקים" לאלה מהתלמידים שניתנה להם רשות לצאת החוצה, אחרי שסגלו להם את השעור, שעסקו בו אותו שבוע.

תכנית הלמודים הנהוגה באותם הימים בישיבה שלנו היתה אך ורק למוד הגמרא. בלמוד זה התחילו, בו המשיכו ובו סיימו, מן הבוקר עד הצהרים, ומן הצהרים עד הערב.

ביום א' בשבוע קרא הרבי לפנינו את השעור, ואנחנו חזרנו עליו פעם ועוד פעם במשך השבוע, מלבד שעה קלה שבה היינו לומדים פרשת השבוע. ביום הששי היינו „עוברים" שנים מקרא ואחד תרגום על אותה פרשה לפי פסקי הטעמים. ללמוד הכתיבה לא היה כל מקום ולא כל שכן ללמודי חול. לדעת המפקחים לא היה כל צורך לפטם את מוחותיהם של הילדים ב„חכמות חיצוניות". „גם אנחנו ואבותינו ואבות אבותינו לא עסקו בזה, וראינו חיים בעולמנו. לכשיגדלו יוכל כל אחד לעצמו למלא את אשר יחסר לו, ואנחנו אין לנו אלא למלא את מוחם בתורה, בחינת „ספי ליה כתורא" (אבסהו והלעיטהו כשור) — מדברי יוסף דוחובני, המפקח הראשי בישיבה.

המסכת הראשונה, בה התחלנו את למוד הגמרא היתה מסכת קידושין, פרק א', „האשה נקנית בשלושה דרכים: בכסף, בשטר ובביאה". ואני אז בן שבע או שמונה. מה

טעם התחלנו במסכת זו ובפרק זה — לגבאי הישיבה ולרבי פתרונים. אני, כנראה, הייתי בעיני הרבי והגבאים התלמיד הטוב שבכתה. את זה אני לומד ממעשה שהיה.

באותם הימים נפוצה שמועה בעירנו, שהברון דוד גינצבורג מפטרוגרד עומד לסייר את אחוזתו שבסביבת אורהיוב, ויש בדעתו לסור לעירנו לבקר מוסדות צבוריים אחדים. ובעיר, כמובן, תכונה רבה. בכל מוסד צבורי מתכוננים לקבל את פני הברון, ואף הישיבה בתוכם. הרבי בחר בי להיות הראשון בין אלה שהברון יבחן אותם בגמרא, והוא התחיל להכין אותי שאדע את ה„שעור" לכל פרטיו ודקדוקיו, וכל הדיוקים שיש להסיק מהמפרשים (רש"י, תוספות, מהרש"א מהרם־שיף). את כתתנו העבירו לביתו של המפקח (י. דוחובני) בית מ־ווח יותר, מואר ביותר, הנמצא בטבורה של העיר.

אנשים ונשים צבאו על הדלת ועל החלונות לחזות את פני הברון. „מצוה לראות פני מלכות". והנה הגיע הברון בלוית מזכירו בכרכרה, ומיד הכניסוהו לתוך הבית. וכשישב על מקומו, רמז לי הרבי לקרא את ה„שעור". התחלתי וחזרתי על כל מה שהיה שמור בזכרוני, ועיני נעוצות פעם בגמרא ופעם בפני הברון. עם שאני קורא את השעור, הבחנתי בפני הברון חיוך קל, מעין תמיהה, והחיוך עבר לבת צחוק... ואיני זוכר מה קרה אתי אז, אפשר שראיתי בצחוק זה מעין לגלוג, ואני, חלשה דעתי עלי, ופרצתי בבכי...

הברון קם ממקומו, נגש אלי, החליק על ראשי להרגיעני, ורמז לגבאי ולרבי שיגשו אליו. שלשתם נכנסו לחדר מיוחד ושוחחו שם רגעים אחדים, ואחר כך יצאו, והברון נגש שוב אלי ושאלני: „ותנ"ך אתה יודע?" לא ידעתי מה זה תנ"ך, והרבי שעמד על ידי הסביר לי בלשונו: פסוק, פסוק, והוא פתח לפני ספר ישעיהו ואני (אַ גמרא אינגל) קראתי בו שנים שלושה פסוקים והסברתים, ובזה נסתיימה הבחינה ובקורו של הברון...

עברו שנים, וזכר בקורו של הברון לא נשכח ממני, והיה צף ועולה במוחי פעם בפעם, ועם זה נשארה תמוהה בעיני בת־הצחוק שעל פני הברון שלא ידעתי פשרה. לימים נפגשתי עם יוסף דוחובני (הגבאי) ושאלתיו: מה זה היה הצחוק של הברון באותה שעה שנבחנתי לפניו?

— כן, ענני בצחוק וספר לי, שהסוגיא שעמדתי בה אז, היא במסכת „כתובות" דף י"א ע"ב (כנראה אחרי „קידושין" עברנו ל„כתובות", — עקביות הגיונית) ונושא הענין הוא: — „היא אומרת מוכת עץ אני והוא אומר: לא, כי דריסת איש אַת... ואחרי זה סמוך לענין הנ"ל: „הנושא את האשה ולא מצא בה בתולים, היא אומרת... והוא אומר... והגמרא מביאה דעה אחת וכנגדה דעה שניה, והדבר שנוי במחלוקת — ואני, השחקן הראשי בעלילה זו — בחור בן 9—10...*)

בישיבה אחרי בקור הברון

ביקורו של הברון השאיר, כנראה, רושם ניכר בחיים הצבוריים. נוצרה אז האפשרות להקים בנין של קבע בשביל הישיבה. לא עברו ימים מרובים ונגשו להקים בנין בחצר הקלויז וכעבור שנתים, בערך, עברה הישיבה שלנו לבנין חדש, בנין של שתי קומות, ובו חדרי לימוד, בית כנסת קטן, וגם מקום מגו־ים לשמש. הרהיטים בישיבה היו, כמקובל בימים ההם: שלחנות ארוכים ומשני עבריהם ספסלים לכל האורך. הרבי יושב בראש השלחן והתלמידים מסביב לו בצורת ח', לוח לכתיבה לא היה בנמצא, ולא היה כל צורך בו, מאחר שלימוד הכתיבה לא היה קיים במערכת הלימודים, ולשם המחשת הלימודים — בודאי שלא היה כל צורך בלוח שחור.

בישיבה היו אז 3 כתות: כתה א' למתחילים — תפילה וחומש (פרשה ראשונה בפרשת השבוע) הקריאה בחומש היתה בעיקר לשם אמונים בקריאה ותרגום המלים באידיש, בלי כל הסבר עניני, אלא — תרגום כל מלה ומלה: ויאמר — און ער האָט געזאָגט, ד' גאָט אל — צו, משה — משה. כתה ב' — חומש ורש"י מפרשת השבוע וההתחלת גמרא. ומענין כשהגענו ברש"י לפסוק, שתכנו — הסבר דקדוקי, בתורת הלשון, היה הרבי מתחיל לבאר ומיד הפסיק בתוספת הערה: דאָס איז דקדוק, איז ניט אזוי נויטיג: (ענין של דקדוק הוא — ואין זה הכרח לנו) ומדלג ועובר לפסוק הבא, ונתקבל אצלינו הרושם, שהדקדוק עינינו כמקומות מסויימים בתנ"ך, למשל הפרקים ביהושע (י"ד—כ') או פקודי העדה שאין כל טעם לתלמיד בקריאתם ואין מתן שכר בצדם.

כתה ג', כולה גמרא. הרבי קורא שעור ביום ראשון, משלב בהרצאתו מתוך המפרשים, רש"י תוספות ומרש"א, ועלינו (כתה בת 20—25 תלמיד) לחזור ולשנן ולהבחן ביום חמישי. וזוהי דרך הבחינה: הרבי בוחר באחד התלמידים הנחשלים והמפג־ים ביותר ואומר לו לקרוא את השעור, ואנחנו מצווים היינו להקשיב ולתקן בכל פעם שהקורא שגה ונכשל. ומרובים היו הקופצים והמעירים, וכל המרבה לקפוץ היה משובח יותר בעיני הרבי...

מלבד שעורו של הרבי היינו מקבלים עבודה עצמית „מאַכען אַלייענען" ז.א. נתנו לכל אחד או לשניים מאתנו מסכת אחרת, קלה במקצת, ועל התלמיד היה להכין בעצמו במשך יום או יומיים את השעור המסומן במסכת זו. המבחן בלימוד היה מתחיל ביום ד' ונמשך לפעמים גם ביום ה'. יום ו' היה כולו קודש לפרשת השבוע עם פירוש רש"י. וגם לקריאה על פי פסקי הטעמים, „שניים מקרא ואחד תרגום" ולקריאת ההפטרה בנעימה המסורתית.

דרכי הלימוד והיחסים שבין הרבי ותלמידי הישיבה לא היו קבועים ועומדים, לא היתה שיטה אחידה המקובלת

---

*) בימים אלה הגיע לידי ספר „בשחר חיים" לש. ברלינסקי הוצאת „עם עובד" ושם אני קורא (עמוד 110) שהמחבר בהיותו עוד „טלה רך" התחיל גם הוא במסכת „כתובות". ובספר „עיירתי מוטלה" לח. צ'מרינסקי הוצאת „דביר" (עמוד 75) מספר המחבר על ימי ילדותו, ובין השאר הוא מספר: „ואני אז נער שכבר הגיע לידי לימוד בפני עצמו, בכל יום אני הולך אל הרב ולומד מפיו שתים שלוש שעות במסכת „כתובות" ו„קידושין"...

„סדנא דארעא חד היא", אותם התנאים, אותם הסידורים ואותה השיטה שעל פיה פיטמו את ילדי ישראל בימים ההם. תורה ויראת שמים...

במוסד, שהיא חובה על כל מי שמלמד בה, אלא רבי רבי ומנהגו. רבי רבי ושיטתו ויחסו המיוחד לצאן מרעיתו.

אחד מהם אני זוכר היטב, מרדכי הליטאי, (מרדכי ליטוואק), שממנו קבלתי סטירת לחי, וזו היתה הפעם הראשונה והיחידה בחיי. ומעשה שהיה כך היה.

באחד הימים, בשעת בין השמשות, ישבנו סביב השלחן והתפללנו תפלת „מנחה", כל אחד קרא פרק או קטע מפרק. בגורלי עלה לקרוא תפלת „אשרי", וכשהגעתי לפסוק האחרון „ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה" קראתי כאילו יש רק — למד אחת, הרבי צוה עלי: קרא עוד פעם! אני קורא עוד פעם, ושוב אותו דבר. הרבי: „התבונן וראה מה כתוב בסדור". אני מתבונן וחוזר על שגיאתי, כי לא ידעתי לבטא את הלמ"ד הכפולה. והרבי — פקעה סבלנותו, נגש וסטר לי על הלחי, עד שזו צבתה והעלתה אדמימות. שבתי הביתה, וכששאלוני: על מה ולמה? פרצתי בבכי, ובאותה שעה הופיע גם הרבי, ובחיוך על פניו התנצל ואמר: השמעתם בחדר כזה, אַ גמרא בחור, ואינו יודע „לשבר את הלמ"ד (ברעכן דעם למ"ד)...

רבי אחר, שאיני זוכר את שמו, היתה לו דרך מיוחדת בחנוך. כיצד? אחד התלמידים נכשל בלמודו, לא ידע או שלא הבין מה אמר הרבי, מיד נצטוה לצאת מעם השלחן ולהשתטח על הרצפה, וילד שני קיבל לידו את ה„קאַנטשיק" (הרצועה) ועליו היה להרביץ בנער השוכב כל כמה שהרבי יספור וימנה. נתרשל הילד בהלקותיו, נצטווה גם הוא לשכב על הרצפה, וילד שלישי קיבל עליו את התפקיד להלקות את שניהם כמצוות הרבי.

לעומתם היו גם מלמדים מטיפוס אחר. זכורני, אחד שדרכו היה למשוך את לב תלמידיו בדברי משל וסיפורי מעשיות, בייחוד כשעמדנו בחומש בסיפורי האבות והנסים שהתרחשו בחיים. ההוא, לא היה מחמיר אתנו ולא היה מקפיד כשאחד התלמידים לא תפס את דבריו ולא הבינם. אז היה מצווה על אחד מאתנו, שישב ויחזור עם הילד המפגר עד שירד לסוף דעתו של הרבי. לגבי הילד שקיבל תפקיד כזה — היתה זו עליה. ואני הייתי מקבל תפקידים כאלה פעם בפעם.

רוחות חדשות החלו מנשבות

באותם הימים ואני אז כבן 12—13, בא לעירנו אחד סטודנט, שטינבך שמו. סטודנט בא לעיר — עושה רושם. סטודנט ומדיו: ה„טוזשורקע" (מעיל קצר) המכופתרת על כפתוריה הנוצצים, הכובע הסטודנטי והדיבור הרוסי שלו — כל זה אומר כבוד. כשהיה משלב בדיבורו מלים באידיש, היה מבטא אותן כ„גוי" ממש. אף תכונה זו הוסיפה על כבודו. הוא היה מתהלך בקרב הנוער והתרועע אתם. התקופה היתה תקופת „הליכה בעם", אז התארגנו קבוצות נערים עובדים והמוני העמלים לשם „השכלה", לרכוש ידיעה לקרוא בספר או בעתון. יחד עם זה היו מרצים לפניהם מזמן לזמן בשאלות החברה. זה נעשה, כמובן, בהסתר ובהחבא, שלא יגיע שמץ דבר לאזני השלטונות. ושטינבך עמד בראש כל הפעולה הזאת.

פעם הופיע שטינבך, כשהוא במדי הסטודנטים בבנין הישיבה. הבהילו מיד את הגבאי, ר' יוסל דוחובני. התלמידים החלו לנחש בשל מה ולמה בא הסטודנט אלינו, זה בכה וזה בכה, ואין יודע דבר ברור. לאחרונה נודע, כי הכתה שלנו תתחיל ללמוד רוסית וחשבון פעמיים בשבוע בשעת בין הערביים. ואף זה הודיעו, שהסטודנט יתן לכל אחד מאתנו ספר, מחברת ועפרון. היה זה הרבה מן החידוש וההפתעה בחיי תלמידי הישיבה, וההתרגשות היתה רבה. פעמיים בשבוע בא אלינו שטינבך והעסיק אותנו בקריאה בספר רוסי למתחילים וגם באימונים בחשבון בעל פה. אף פעם לא נזף בנו, לא גער, להיפך, הראה יחס של חיבה ורוך. ובחיוך קל היה מתקן ומדריך את הילד בקריאתו. לפני בואו היתה התכונה רבה: היו בודקים את הבגדים שיהיו נקיים ומסודרים, וכשנכנס קיבלנו את פניו בברכת „שלום" (זדראַזטוואויטע) — היה רצון להתנאות בפניו. כל זה כנראה היה למורת רוח לגבאים, ובייחוד ל„רבי" שלנו. קרוב לחודש ימים לימד אותנו הסטודנט עד שהפסיק, וכמובן, מסיבה שלא היתה תלויה בו...

אולם הוא לא אמר נואש. לא עברו ימים מועטים ושוב הופיע ב„ישיבה" והצעה חדשה בפיו: אם לא רצוי שהוא יבקר מפעם לפעם בישיבה, הרי הוא מציע לבחור בשנים שלושה ילדים מכתה זו, ואלה יבואו לדירתו פעמיים־ בשבוע וימשיכו בלימודיהם.

ההנהלה הסכימה לכך, ובין השניים שנבחרו הייתי גם אני.

דירתו של שטינבך היתה ברחוב „האצילים" (אויף דער פריצישער גאַס) בחצר ביתו של ד"ר ראבינוביץ'. השעה שנקבעה בשבילנו היתה שעת הבוקר, כשקם משנתו. זכורני, שהרבי שאלנו פעם, אם אני מוסיף לבקר בדירתו של הסטודנט, וכיצד מתנהלים הלימודים? עניתיו על דא ועל הא. אחר התכופף אלי ושאלני בלחש: — „איך בייט דיך, איציק'ל, זאָג מיר מיין קינד, ער מאַכט ניט דעם צלם אין דער פרי ווען ער שטייט אויף?..." (אמור נא לי איציק'ל, האין הוא מעביר את הצלב על לבו בבוקר, בקומו משנתו?)...

כשבועיים המשכנו אני וחברי לבקר בבית הסטודנט השכם בבוקר, לפני תפלת שחרית. היה זה בימי סתיו, עת החלו גשמי החורף, וערדלים לא היו לא לי ולא לחברי, נדברנו להפסיק את הבקורים שלנו עד שיקפא הבוץ. למורה לא הודענו על כך. הוא התעניין לסיבת הדבר, ושלח את מנשה פיינזילבר (בנו של אלתר מנשה'ס), שהיה מבאי ביתו, לחקור ולדעת מהי הסיבה שחדלנו לבקר בביתו. כאשר נודע לו סיבת הדבר, מסר ע"י אותו שליח, שלא נשים לב לכך ונוסיף לבוא בשעה הקבועה, ועל יד הדלת הכין מכשיר ברזל, שנוכל לנקות את הנעליים מהבוץ, בטרם נכנס לחדרו.

באחד הימים הציע לפנינו להסיר את הכובע מעל הראש, בשעה שאנו יושבים ע"י השלחן ועוסקים בלימודים. מלאנו בקשתו, אם כי זו היתה למורת רוחנו.

אני הייתי אז ירא שמים, שומר מצווה, ומקפיד על קלה כעל חמורה.*) וכשהרהרתי בדבר שעלי לשבת שעה תמימה בגלוי ראש, בטרם קיבלתי עול מלכות שמים, נקפני לבי, וראיתי בזה משום פריקת עול. ובלבי גמרתי שאסור לי להמשיך — — — וכשמסרתי את הדבר לחברי, הסכים אף הוא לכך. אולם החלטנו להמלך תחילה בדעת אחרים. ראשונה פנינו לר׳ אלתר מנשה״ס (אלתר פיינזילבר), אחד מראשי העדה, ומפקחי הישיבה, איש דתי, שומר מצווה, אבל לא קנאי. הקנאים היו מרננים אחריו וחשדו בו שהוא קורא לפעמים עתונים, ואחרים הוסיפו שיש לחשוד בו שהוא מעיין לפרקים ב„ביאור״ שנמצא בבית חתנו (שמואל גרשון בארו). עם זאת היה מכובד על הכל ונשוא פנים. פנינו אליו, ואני הייתי המתחיל בשאלה זו: „הרשאי אדם מישראל לשבת בגלוי ראש בטרם קיבל עליו עול מלכות שמים ולעסוק בדברים כאלה וכאלה״?... ר׳ אלתר הקשיב לדברי כששחוק קל מרחף על שפתיו, והוא פנה אלי כשעל פניו נסוך חיוך של אב רחמן ואמר: „איציקל, טייער קינד, ולואי, אז אלע אידישע עלטערין זאל געבענטש־ ווערען מיט אזוינע קינדער — — —״ בן יקיר לי, בך יתברך ישראל... אבל אל נא תשכח שאנו חיים בין גויים, והם השולטים בנו ,ואנחנו נתונים תחת מרותם. כל אדם באשר הוא, צריך לדעת את שפת המדינה, שהוא גר בה. גם בין חכמינו ז״ל היו רבים שידעו שפת יוון וגם עסקו לפרקים בחכמות חיצוניות, ועם זאת נשארו יהודים נאמנים. הנה מתקבל איזה „נייר״ או תעודה מהשלטונות, ואין אתה יודע מה כתוב בו, וצריך אתה לחפש אדם שיתרגם את הכתוב, וזה לא יפה. לא טוב לאדם כשהוא תלוי בדעת אחרים, אַל לכם להחמיר כל כך, ומוטב שתמשיכו בלימודיכם״...

דבריו לא נתקבלו על לבי ואמרתי לחברי: דבריו אינם נראים לי, הבה נשאל את פי הרבי שלנו, נשמע מה בפיו. הרבי שמע את הרצאת הדברים, את הנימוקים שלי, והוא קפץ ממקומו וקרא: „ברוכים תהיו ילדים! שלא נתתם ל„שטן״ להשתלט עליכם. מתחילים בגילוי ראש, ממשיכים בפריקת עול מצוות וגומרים בשמד... בימים אלה, משנתרבו פורצי גדר בישראל, חייב כל יהודי לנהוג לפי חומר הדין ולהתרחק מדבר עבירה. אל תוסיפו לבקר בביתו של ברנש זה... מי יודע, אפשר גם שאיננו מהול... הלא פניו כפני עכו״ם...״ ואנחנו כמובן עשינו כדבריו...

מן הישיבה אל הקלויז

כשעזבתי את ה„ישיבה״ נכנסתי לקלויז יחד עם מקצת מחברי (בנימין מישקים, נחום אלקושי, הרץ גלישנסקי ועוד) נעשינו ל„חובשי בית המדרש״. בימי שהותי בקלויז נקראתי פעם לבוא לפני הרבנית, אשת אחד הצדיקים מטולנה. איני זוכר את שמה ולא את שם בעלה, אלא את השם „די טולנער רביצין״ (הרבנית מטולנה). זו היתה אשה יפה, באה בימים, ודמותה כדמות נסיכה, ונזדמנה לעירנו באחד מ„תשעת הימים״ שבחודש אב (די ניין טעג). היא סבלה מאיזו מחלה, והרופאים צוו עליה לאכול מרק עוף, ולשם זה נתבקש אחד, שיש בידו לסיים „מסכת״. שעת סיום „מסכת״ — שעה חגיגית היא, ונוהגים להתיר בה אכילת בשר גם ב„תשעת הימים״ שבין ר״ח אב לבין תשעה־באב.

זכורני, עמדתי אז בסיומה של מסכת „מכות״. באתי ונכנסתי לחדרה כשהגמרא בידי. היא שאלתני לשמי ועניתי לה, והיא אמרה: יפה, כשם אחד האבות, והוסיפה את ברכתה: זאלסט תמיד לערנען תורה, און זי וועט דיך אפ היטין אלע דיינע יארען (הוה שקוד ללמוד תורה, והיא תשמרך כל ימי חייך).

כשגמרתי אמרתי לצאת, אבל היא עכבה בעדי ואמרה לי: אתי תאכל היום ארוחת צהרים ונגשה אלי, החליקה בידה על כתפי ולטפה את פני בשתי ידיה. וידיה חמות ורכות, ממש כקטיפה, ומבט עיניה רונן ומלבב ועל פניה נסוך חיוך קל וצנוע... ואני זוכר את הרגשתי אז, זו היתה לטיפת חיבה ראשונה (ואפשר — היחידה) שהגיעתני בימי ילדותי האפורים...

בקלויז היה כל אחד מאתנו חפשי לנפשו, בלי פקוח ובלי הדרכה מצד מי שהוא. ולמוד — פירושו גמרא. על למודים אחרים לא חשבנו ולא עלה על דעתנו, אמנם החלו רוחות חדשות מנשבות בעירנו, ואינני זוכר באיזו דרך הגיעו גם אלי. התקרבתי לפישל שטרן, אחד המורים הראשונים באורהיוב שפתח „חדר מתוקן״ ותלמידיו היו מבני האמידים, בניהם של ישראל קראסנר ושמואל ליפשיץ ועוד. בחדר זה ישבו התלמידים כשפני כולם אל המורה, ומשעה לשעה נשמע צלצול הפעמון, והתלמידים היו יוצאים כולם ל„הפסקה״. דבר שלא תפשתי ולא השגתי; לשם מה ולמה יוצאים בכל שעה לחצר? הלא יש בזה משום „ביטול־תורה״, ובלבי הרהרתי: זהו מה שאמרו ש„הרבי מקבל שכר בטלה״... כיצד נתגלגלו הדברים שהתקרבתי לפ. שטרן איני זוכר, ואפשר שאחת מבנותיו, שהייתי נפגש אתה באקראי, היתה הגורם לכך... הוא הדריכני בספרי השכלה, ופעם פעמים בשבוע היה בוחר בשבילי ספר לפי טעמו. את הספר לקחתי אתי גם ל„קלויז״, ובשעה שלא היה איש, שמתיו על הגמרא וקראתי בו מתוך נענועים ובניגון הגמרא, ואיש לא הבחין, אם אני קורא בשעה זו באחד מספרי ההשכלה.

באחד הימים בעמדי על יד החלון, עברה „לוויה״, ונודע לי שהנפטר הוא אחד השכנים שלנו. נחפזתי לצאת, ואת ספר הקריאה שעל הגמרא שכחתי לגנוז. הלוויה התאחרה קצת ובשובי היתה כבר שעת תפלת ערבית, ר׳ לייב שמש היה רגיל לפני „מנחה״ לעבור בין „העמודים״

---

*) עד כמה הייתי ירא שמים ומחמיר על עצמי, הזכירני אחד מחברי ורעי מימי ילדותי (זאב שפושניק) שאף הוא העלה מקצת מזכרונותיו על הגליון. בין היתר הוא מספר, שפעם אחת ביום שבת בא לביתנו, והציע לפני לצאת אתו לטיול אל אַשעס (הערבה). אני יצאתי אתו וכשהגענו למקום שבו צמח עשב, חזרתי בי ואמרתי לו: עד כאן, מכאן ואילך, מכיוון שיש כאן עשב ואנחנו דורכים עליו, יש בזה חשש של „חלול שבת״. ואני שבתי הביתה...

(הדוכנים) להסיר את הספרים ולסדרם בארון. כשמצא את ספרי על הגמרא הופתע מאוד והביאו לפני קהל המתפללים: „שערוריה כזאת, חילול הקודש, צריך ללמדו דרך ארץ...” ופסק דיני יצא מלפניו, שלא יוסיף לתת לי נר בכל ערב, כדרך שכל אחד מהלומדים מקבל מידיו, והייתי נאלץ להתקרב לאחד הלומדים, ולאור נרו המשכתי בלמודי. שניים שלושה ימים התענ̇יתי עד שבאחד הערבים נזדמן ר׳ אלתר מנשה׳ס אל הקלויז, כשראני בכך, שאלני על מה זה ולמה אני עומד כאן? ספרתי לו בבושת פנים מה שקרה לי, והוא ענני, כשחיוך קל נסוך על פניו: עת לכל דבר... ולרבי לייב שמש צווה שלא יגרע ממני את הנר. ומכיוון שהזכרתי שוב את ר׳ אלתר מנשה׳ס (פיינזילבר) כדאי לספר על התעסקות מיוחדת במינו מצדו, שאנחנו לא ידענו להעריכה כראוי.

בקלויז היו הספסלים שעמדו ליד הקירות עשויים ארגזים. אחדים מהם נתמלאו „שמות” שנפסלו, עד שהוציאו אותם לגניזה, ואחרים היו מלאים ניירות סתם, שר׳ אלתר מנשה׳ס היה המטפל בזה. הוא היה בא לבית הדפוס של ישראל פגיס או לבית כריכת ספרים של הינזל פולונסקי ומשלם לאחד הנערים 5 קופיקות שימלא שק משיירי הניר שנשתיירו ולשימם בארגזים שבקלויז, ואנשים עוברים ושבים היו משתמשים בהם לפני ברכת „אשר יצר”...

בחצר הקלויז היה מעין „בית כבוד צבורי”, והקהל ידע היטב שבארגזים נמצאים ניירות לשמוש... ומעניין, הוא ידע והרגיש שהקהל הרחב מביט על מעשהו זה כעל „זרות” ומתייחס אליו בלגלוג, והוא לא שם לב והמשיך בעסוק זה כמו באחד מצרכי הצבור, ודאג פעם בפעם למלאות את הארגזים שיירי ניר...

אחרי מות הסבא

אחרי מות סבי *) עברתי לבית אבא. מנהלת הבית היתה אחותי לאה (נשמתה עדן) שהשתלמה במלאכת התפירה, ובמשך הזמן רכשה לה שם כאחת מומחית לתפירה („לייקע יהודה־משה׳ס). היא היחידה הנושאת בעול הפרנסה, נטל שהיה למעלה מכוח יכולתה, ואת סבלה היא נשאה בדומיה מבלי כל טרוניה. השלימה עם גורלה, כאלו גזרה היא מן השמים, ואין לערער אחריה. כל עזרה וסיוע לא ניתנה לה. היא האחות הרחמניה, היא האם הכואבת והדואגת לכל אחד מאתנו והיא המפרנסת אותנו. את חלבה ודמה השקיעה בעבודתה, ובכל זאת היתה מועקת הדחקות מרגשת בבית...

ולא פעם קרה שהיא התחמקה מן הבית בהתעטף עליה נפשה ביגונה, ונגשה אל עץ השיטה שבחצר, ושם מררה בבכי, מבלי שאיש מן הבית ידע והרגיש בכך... אבא היה מרוחק מן הבית כל הימים, ורק לעת חג ומועד שב ושהה בבית בימי החגים.

כשנתיים שלוש שנים המשכתי את למודי בקלויז, והלמודים נמשכו בלי התרוממות הרוח. מארבעה חמשה חברים שאתם יחד נכנסנו לקלויז, נשארתי אני יחידי, יתרם פנו כל אחד לעברו, זה — אומנות אבותיו בידו, זה פרש למלאכה או למסחר, ואחד, בנימין מישקיס — הצליח ועלה, הוא התמסר כולו לספרות הרוסית ולמדעים שונים, ושמו נתפרסם לתהלה בפי כל. ואני — חיי נתרוקנו ללא תוכן וללא כל מטרה.

ובבית — עוני ומחסור, ואני בחור בן 14—15 „אוכל ואינו עושה”. אבי, אם כי היה עסוק כל הימים במטעי הטבק, לא הגיע אף פעם לידי רווחים שיוכל להיות לעזר בכלכלת הבית.

בימים ההם הרגשתי, כי מנוחתי ניטלה ממני. ימים שלמים התהלכתי מתוך מבוכה ופיזור נפש, ומין ריקנות מוזרה אפפתני ולא ידעתי את נפשי. בקרבי כאב עצור ולא יכלתי לתנותו. את הלמודים הזנחתי. שעות שלמות הייתי יושב על יד הגמרא, העינים נתונות בספר, כאלו אני מעיין והוגה בו, אבל ראשי ולבי — מהם והלאה. גם בלילות לא מצאתי מנוחה, לרוב היו חלומות בעתה נראים לי, וכאשר הקיצותי לא יכלתי שוב לעצום את עיני.

ובאחד הלילות כששכבתי במטתי התחלתי להרהר במצב המצוקה שבבית ובמצבי אני:

כיצד אני משלים עם מצב כזה, שאני חי על יגיע כפיה של אחות, והיא חלשה, אכולת דאגות וטרדות, וכוחותיה פוחתים ואוזלים... מה לעשות? למי לפנות? ומה הדרך שאבחר בה? אובד עצות הייתי וחסר ישע, ובלבי מבוכה רבה. כשקמתי בבוקר החלטתי ללכת לפולונסקי, בעל חנות ספרים ולו גם בית כריכת ספרים, ולהציע לו שיקבלני כעוזר בחנות! פולונסקי הכיר אותי מכבר. הוא היה מבאי בית־הכנסת של החייטים והיה רגיל לכבד אותי מזמן לזמן ב„מפטיר”. בבית הכנסת של החייטים הייתי א„גמרא אינגל” (בחור גמרא) היחידי, וכולם הכירוני והתייחסו אלי בכבוד.

למחרת היום הלכתי לפולונסקי והצעתי לו לקבלני כעוזר בחנותו. תחלה הסס, ורצה לדעת מה הביאני לידי כך, ועל שאלותיו שהציע לפני, עניתי במבוכה, והתשובות היו ברובן מגומגמות, ובכל זאת כעבור כמה רגעים גמרנו בינינו, שאני מתחיל לבוא לחנות, והוא קבע לי מיד חצי רובל לחודש (50 קופיקות). כשהבאתי שכר עבודתי מהחודש הראשון ומסרתים לידי אחותי, פרצה בבכי, ולא יכולתי להרגיעה במשך רגעים מספר, עד שלאחרונה הבטחתי לה כי בשבתות אמשיך את למודי בקלויז, ואז נרגעה.

כשנתיים הייתי בחנות כעוזר, ומשכורתי עלתה עד

*) זכורני, כי במותו של סבי הצטרפתי ללויה והלכתי עד בית העלמין. שם נכנסתי אל חדר „הטהרה” (מבלי שאיש הרגיש בי) בשעה שטפלו בגויתו של המת. והנה אני שומע אחד קורא: „שוקיו עמודי שש מיוסדים על אדני פז”, והשני מתחיל רוחץ את שוקיו של המת; „ראשו כתם פז” ורוחצים את הראש... את „שיר השירים” הפכו לחומר הדרכה בטהרת המת. שאלתי אחדים ממכרי, אם אצלם היה מקובל מנהג זה, ללוות את טהרת גווית המת בפסוקים מ„שיר השירים”, ואף אחד מהם לא ידע ולא שמע על מנהג מוזר זה. ראש חברה קדישא בימים ההם אצלנו היה איציקל שדכן...

ארבעה רובל לחודש, אולם העיסוק בחנות והחברות עם „העוזרים" לא הניחו את דעתי. זכורני, שהוזמנתי פעם לחוג של רקודים, על ידי אחד, חבר לעבודה. באתי ולא מצאתי לי מקום ביניהם, ונפשי נקוטה עלי, ובאותו לילה החלטתי לעזוב את החנות ואת ה„עוזרים" והמוניהם ועברתי לבית־מלאכה של כריכת־ספרים שהיה לאותו פולונסקי. שם נפגשתי עם בן־ציון פינקלשטיין וגם עם בן־ציון פורר, שניהם פועלים וותיקים אצל פולונסקי. בעבודה זו הרגשתי את עצמי הרבה יותר טוב מאשר בחנות. החברה יותר נוחה ונעימה.

אינני זוכר איזו רוח עברה עלינו בימים ההם, ואנחנו, קבוצת צעירים, רובם מי שהיו „חובשי בית המדרש" התארגנו בחוג של „שפה ברורה". בנימין מישקיס היה הרוח החיה בחוג. הוא היוזם והוא יושב־הראש שלה, וכותב הטורים — המזכיר.

במה עסקנו אז? — בשיחות, ואת השיחות נהל ב. מישקיס. הוא היה הפותח ולרוב גם המרצה. הנושאים לשיחות היו: שאלות „הישוב בארץ ישראל" וגם בהיסטוריה של בני עמנו. אחרי כל הרצאה החלו הויכוחים או הבירור בנושא הנידון. וחובה היתה על כל המתאספים להשתתף בשיחה. ואם אחד רצה להשתמט, היו מעירים לו: אתה עוד לא דברת כלום... ועליו היה להביע במשפט אחד או שנים הערה מסביב לנושא הנידון. בתוקף אחת ההחלטות חייב היה כל אחד מאתנו לפנות את לבו אל השיחה העברית שעה אחת ביום, ודווקא במקום שמ־ובים בו המטיילים, כמו ברחוב האצילים (אויף דער פריצישער גאַס).

בשנה השניה להיותי כורך ספרים, ומשכורתי היתה כב־ 6 רובל לחודש, בא אלי פעם משה קורנפלד, אחד האכסטרנים הידועים באורהיוב (גר ב„סלובודה") והציע לי לעזוב את העבודה ולנסוע אתו למושבה דומברוביץ, במקום שהוא אומר לפתוח בית ספר מודרני. הוא יעסוק בהוראות המקצועות הכלליים, ואני במקצועות העבריים, הצעה זו נתקבלה על דעתי, ואחרי שנפרדתי מפולונסקי, עזבתי את אורהיוב והתחלתי לעסוק במקצוע ההוראה.

מכאן ואילך התרחקתי כולי מתחומה של אורהיוב, ובמהלך חיי באו חליפות ותמורות, שהרחיקוני הלאה הלאה מגבולות אורהיוב ומאנשיה...

הערת המערכת:
אנשי אורהיוב מספרים, שלייבל מונדריאן ז"ל היה המורה הראשון לעברית מילידי המקום, והחבר י. ספיבק, שאף הוא מילידי אורהיוב — השני לו.

הספריה

לתולדות הספריה

הספריה הציבורית היהודית נוסדה ב־1902. קבוצת משכילים ובראשה משה רביטש פנו בקריאה לציבור, הסבירו את הצורך החיוני במוסד תרבותי, בו ימצא הקורא היהודי ספר בהשאלה ועתון בחדר־קריאה. הצבור נתבקש, שיתרום ספרים או כסף לשם פתיחת ספריה רוסית—יהודית צבורית. הצבור נענה בעין יפה, והספריה נפתחה בשנת 1902. נסיון ראשון לפתוח ספריה נעשה גם ב־1866 (ראה „המליץ" 9 במרץ 1866) ע"י האד' סוויטש, עסקן נוצרי, אדם ליברלי שהפצת השכלה היתה קרובה ללבו. רוב הקוראים היו מבין דוברי רוסית ומיעוטים קוראי עברית.

המוסד דאג לספק גם עתונות עברית, את „המליץ", „קול מבשר" וה„כרמל".

הספריה זכתה לאריכת ימים. משנת 1902 ועד הריסת העיר (שנת 1940) עברו עליה תנודות וזעזועים במרוצת הזמן.

התקופה עד מלחמת העולם הראשונה הצטיינה בהתפתחות מתמדת. יום־יום נמשכו הרבה מבקרים לספריה ונהנו מהאוירה הנעימה ששררה במוסד. באותה תקופה, שירתו הספרנים: הזקן יוסף קיפרטשנסקי (5—1902) אחריו זליג וויינברג המנוח (חבר אגודת דוברי עברית) ואחרון פיני גלברוך. רבים היו המתלמדים שהתנדבו לשמור על הסדר ועל השקט בתורנות וזה הוסיף חגיגיות מיוחדת למוסד.

במשך תקופה זו היו חברי הועד המנהל: משה רביטש, שמואל פיסרבסקי, שרה ניימן, זלמן ניימן בעלה, שמואל ליפשן, וועלוועל שאפושניק, רחל רביטש ועוד.

שיקום הספריה / א. מלובצקי

בשנות המלחמה העולמית הראשונה (1914—1917) נסגרה הספריה, וספרים למאות נשארו פזורים בין הקוראים, נשקפה סכנה שנכס תרבותי חשוב זה ילך לאבדון.

עם פרוץ המהפכה ברוסיה (1917) התעוררה קבוצה קטנה של נוער לומד לעשות למען פתיחת הספריה. העיר נחלקה לאיזורים והמתנדבים ביקרו בכל בית ובית, ובזמן קצר אספו מאות ספרים.

מאין אמצעים לשלם בעד עבודה גדולה זו, התנדבו חברי הקבוצה המתלמדים, צבי גורלניק, ישראל גרובוקופטל ורושם השורות ערך את הקטלוגים ובלהט נעורים עבדו ימים רבים, והביאו את הספריה למצב תקין. הוזמנה הח' גילישנסקיה בתור ספרנית בשכר, נרכשו ספרים חדשים ומספר הקוראים הלך וגדל.

בראשית 1918 פלשו הרומנים לבסרביה. ראשית פעילותם היתה לעקור את התנועה הקומוניסטית והתרבות הרוסית ולהשליט את השפה הרומנית. הספריה שרוב ספריה היו ברוסית היתה חשודה בעיני השלטונות. בשנת 1921 נאסרו מספר קומוניסטים ממבקרי הספריה ובעקבות החיפושים שהברשת ערכה בדירותיהם, נערך חיפוש גם בספריה. אמנם, לא נמצא כל דבר חשוד, בכל זאת נעצרו ראש הנהלת הספריה מ. רוטקוב והספרנית רחל קיסר והם נחקרו מתוך איומים ועלבונות עד שעה מאוחרת בלילה, ורק לאחר מתן בסתר יפה לקצין הסיגורנצה, שוחררו. אולם הספריה נסגרה למספר חדשים, ורק לאחר מאמצים והשתדלויות מרובים נפתחה שוב לשירות הציבור.

ההפרעות והפגיעות גרמו למשבר כספי, והעסקנים נאבקו קשה לקיים את הספריה. רכישת ספרים חדשים היתה מצומצמת ורק בהתארגנות ועד הקהלה (בשנות 5־1924) מחדש, הוקצב סכום מסויים לספרים, בעוד שההכנסה ממס חבר ונשפים, כיסו הוצאות שוטפות.

שיתוף הקולטור־ליגה בהנהלה

בשנת 28—1927 קיבלו פניה ופיאטר רבינוביץ ממרכז הקולטור־ליגה בצרנוביץ כמות ספרים באידיש. באין להם אפשרות להמציא את הספרים לציבור, הם הציעו לנו שנקבל את הספרים בתנאי שנציגם יסופח למועצת הספריה. ההצעה נתקבלה. עם תוספת הספרים החשובים גדל חוג הקוראים באידיש. נציג הליגה פ. רבינוביץ ראה בכך דרך להפיץ „אידיש" ודרש להגדיל את התקציב לספרים במגמה מפלגתית על חשבון הספרים בעברית. חברי ההנהלה ברובם ציונים, לא הסכימו לכך. נציג הליגה, נקט באמצעים להגדיל השפעת הליגה. לשם כך ערכו הרשמה המונית של אוהדיה בתור חברי המוסד, מתוך כוונה שבאסיפה השנתית הקבועה, ייבחרו מספר גדול מחבריה בהנהלה.

כמובן, שגם הציונים התעוררו לפעולה, וההתגרות בין שני

הזרמים היתה קשה ביותר, אולם, מ„עז יצא מתוק". עקב ההתגרות נוספו לספריה מאות חברים אשר שילמו דמי חבר מראש, וזה הביא הקלה להנהלה במצוקתה.

באסיפה השנתית היתה ההשתתפות כה רבה עד שהאולם היה צר מהכיל את כל הקהל. כבר מתחילת האסיפה הורגשה אווירה מחושמלת ואף עברה לסערה גועשת... גברו ההפרעות ואי אפשר היה לנהל את האסיפה. הודות להתערבותו של ראש הקהילה ווינשטוק שהיה נוכח הוחזר הסדר ועפ"י הצעתו נגשו מיד לבחירות. חברי ה„ליגה" ראו בזה כשלון חרוץ לפעלם ועזבו את האולם בטרם בוצעו הבחירות.

נבחרה הנהלה והיא ניגשה לעבודתה בהתמסרות מחודשת. „הליגה" קיבלה חזרה את הספרים והקימה ספריה משלה. הרבה חברים הצטרפו אליה ועי"י כך נפגע התקציב של ספריתנו. ועד הקהילה נענה גם הפעם לבקשתנו, והקציב סכום מסוים לרכישת ספרים. עזרה זו שבאה בעתה עודדה את ההנהלה והמשיכה ביתר מרץ לקידום המוסד.

הספריה ולבטיה / ברוך למברג

הספריה נחרתה בזכרוני משחר ילדותי. רושם כביר עשו עלי החדרים שהמדפים בהם היו מלאים ספרים, חדר הקריאה המרווח, הריהוט המצוחצח ותמונותיהם של סופרים ידועי־שם, יהודים ורוסים, על הקירות, כל אלה עוררו בי חרדת קודש. נראה לי שתקופה זו עד למלחמת העולם הראשונה היו ימי הזהר בקיומה. שונה לחלוטין עולה בזכרוני פרשת הספריה בתקופה מאחרי הכיבוש הרומני. פרשה מלאת הפרעות מצד השלטונות הרומנים. פעמים רבות היא נסגרה על ידיהם ללא דין ומשפט. זה הביא נזק רב הן לרכושה והן לציבור הצמא למלה מודפסת.

זכורני, עת הספרניות רחל קיסר ואחר כך מלכה רוטקוב נשאו בעול בתנאים כספיים קשים ורק הודות למספר חברים מסורים הצליחו להחזיק מעמד... עם כל תמורה פוליטית נרדפה הספריה וגם נסגרה — ורחל ומלכה עזבו את העבודה. השעמום והצמאון לספר העיקו על הנוער. אז קמנו קבוצת צעירים (מרדכי ווינברג, ישעיה פרנק ז"ל ויבדלו לחיים, נחמן גיניחוביץ וכותב הרשימה), והתנדבנו להתחיל בפעולה נמרצת למען פתיחתה. עיקר הקושי היה להשיג רשיון מאת השל־טונות. כאן בא העסקן ליובה גלוזגולד לעזרנו. הוא השקיע הרבה עמל בתוספת סכום הגון מכספו הפרטי מתוך התחייבות בפני השלטונות על „כשרות" פוליטית של הנהלת הספריה וסוף סוף השיג את הרשיון. אז התמסרנו ביתר מרץ לאסוף את הספרים הפזורים. שכרנו דירה מתאימה, הזמנו בתור ספרנית את מרים פרנק והספריה החלה שוב לפעול. באסיפה שנתקיימה לאחר פתיחתה נבחרה הנהלה, (גלוזגולד, ישעיה פרנק, יהושע רפופורט, פרידה טשוקלה ועוד וכותב השורות). נאבקנו קשה על קיומה, כי משבר כלכלי קשה שרר אז בעיר. במאמצים רבים הצלחנו לגבות מסי חבר, וערכנו נשפים למען נוכל לרכוש ספרים בשפות: רוסית, רומנית, אידיש ועברית.

החברה מרים פרנק מנהלת הספריה, השתדלה לספק דרישות הקוראים של כל השכבות, בהעמידה לרשותם בצורה מסודרת ובטעם טוב את מבחר הספרים שנמצאו בספריה. גם נוצרים מצאו שירות נאמן מידיה. מספר שנים עמדה מרים על משמרתה בהצלחה עד לעליתה לארץ (ב־1935).

חוג חובבי התיאטרון / משה ביק

(„ליוביטעלסקי קרוזשאק")

חורף שנת 1902—3, רדיפה ודיכוי היו מסימני הזמן. הנוער נחנק מחוסר אוויר לנשימה. ברם, הנוער לא השלים עם המצב שהמשטר הצאריסטי כפה עליו וחפש דרכים למלא את החיים תוכן, להרוות צמאון נעורים להתקדמות תרבותית ולסיפוק רוחני. חוגים שונים צצו ופעלו בשטחים ציבוריים שונים. החוג של „חובבי התיאטרון היהודי" היה גם הוא אחד הביטויים „לערגת הנוער". שיחק לו ל„חוג", הגורל ובן עירנו, סולומון מירונוביטש לושאקוב, הצלם, בעל תכונות אמנותיות ובעל תרבות רחבה נטל על עצמו את המשימה הנועזת לנהל את ה„חוג", להדריכו ולמלא גם תפקיד במאי. לא בנקל עלה הדבר בידם. חסרי נסיון וחסרי אמצעים, חוסר רפרטואר ראוי שיהלם לטעמו ה„מפונק" של „סלומון מירונוביטש", איסור מצד השלטונות להציג באידיש רק אחרי ש„קלקלו" אותה והפכוה ל„דיטשמעריש" כלומר, לגרמנית משובשת, כל אלה היוו מכשולים רציניים בדרכם של ה„חובבים". עם זאת לא מנעו המכשולים מלהשיג את המטרה הנעלה שהציגו להם היוזמים. 1) לאפשר לכוחות התוססים לבטא בתנועות ובשפת תרבות מה שלוחץ בלב. ב) ובעיקר לבוא לעזרת בודדים נצרכים ולמוסדות חסד וצדקה, כגון: מלביש ערומים, הכנסת כלה, ביקור חולים, גמילות חסדים, יולדות עניות וכיוצא באלה.

זכורה המסירות של חברי ה„חוג" לתפקידים השונים שנטלו על עצמם. אם זה בהכנות לקראת הצגה, ואם זה פעולות בהצגה על הבמה עצמה, היו ה„חובבים" מתמסרים במלוא להטם, מקדישים מזמנם היקר מבלי להתחשב בנזקים שנגרמו לעצמם ולמשפחותיהם.

כאחד מאלה שהצטרפו לאחר זמן ל„חובבים" רואה אני חובה לעצמי להציב יד ונפש לאלה שחלקם ב„חוג" היה גדול וניכר.

על הראשונים

האמת היא שלא „חוג" חובבי תיאטרון אחד פעל בעירנו. ה„חוג" הנ"ל בהדרכתו של לושאקוב אשר התקיים בערך בשנים 1902 — 1910 השתתפו בו חברים למעלה מגילי, ורק את שמותיהם אוכל לרשום מבלי לעמוד על תכונותיהם, אם כי היו ידועים בציבור שלנו כאנשים בעלי אינטליגנציה גבוהה ובעלי חוש אמנותי מפותח. ואלה שמותיהם: מניה אחותו של לושאקוב, פיני שאפושניק ואחיו וועלוול, הירשל מילשטיין, ניסל קראסילשטשיק ואשתו סויבל, מיליה בראנובר, צביה כץ, אשתו של בנימין גלויבמן, שרה ניימן, אחותה של רחל ראוויטש, בערל דינוביצער, בנו של יונה החזן ועוד. על תקופה יותר מאוחרת מ־1910 — 1920 בערך, בה הייתי קרוב ל„חוג" וגם השתתפתי בו, אקדיש רשימתי.

פיני ציסרוב

פיני „דער רויטער" (האדמוני) — הוכתר בכינוי זה מפאת צבע שערות ראשו הזהבהב אדמדם — היה בנם של נחמה ואשר קאלאשניק. אביו היה מתקן ערדליים, מלאכה שלא היה ביכלתה לפרנס משפחה, לאחר שרק מדלת העם נזדקקו לה, וזו רק בימות הגשמים, בסתיו בלבד. ע"כ בעודו ילד רך סדרוהו הוריו אצל ליב סטוליער (ליב דער לאנגר) במרתף ללמוד מלאכת הנגרות. בהיות פיני מחונן בקול יפה (אלט) הצטרף למקהלת יונה דער קרימער (החיגר) חזן בית־כנסת החייטים, ונתפרסם „כמשורר" מנעים זמירות. ב„חדר" למד אך מעט. ידיעותיו היו מוגבלות. בקושי ידע לכתוב באידיש ואף זו בשיבושים. עם זאת הוא רכש במהירות יוצאת מן הכלל ידיעות בתוי־זמרה שהיו דרושות לו כ„משורר" אצל החזן. בכוחות עצמו ובחוש המוסיקלי שלו הגיע בגיל יותר מאוחר למעמד של מדריך מקהלת חובבי זמרה בעיר, וביצע יצירות מוסיקליות אשר מעולם לא שמעם ולא למדם. היה בו גם יצר לאמנות הבמה. בגיל צעיר הצטרף לחוג „חובבי תיאטרון", וגם כאן גילה כשרון מופלא ותחושה של אמן; בהופעותיו היה מקסים את הקהל, אף כי לא קיבל כל הכשרה, היה חי בתפקידיו ודיבורו היה כדרך שאדם מדבר לחברו, הצטיין במיוחד בתפקידים: „אוריאל אקוסטא", „הרשלה דוברובנר", ב'גאט, מענש און טייוול" ליעקב גורדין, וב„המטורף". בשחקו בתפקידים אלה הלך הצופה שבי אחריו, והיה מעלה את הקהל להתרוממות מעל לשגרת יום יום.

עם קידום החיים הכלכליים והתרבותיים בעיר נעזבה השגרה המקובלת לקרוא את תושבי העיר לפי כינויים נושנים, ושמות משפחה רשומים תפשו את מקומם. מעמדו

חוג דרמטי 20—1917

למטה מימין לשמאל: 1. פ. רויטקוב 2. ל. קליינער 3. גרובקופקל 4. מ. ביק
באמצע: 1. ש. שולמן 2. ח. אברמוביץ 3. מ. שטיקען 4. ה. ווארגאפט 5. ח. קובאדלו 6. ר. באלאן
למעלה: 1. ר. (הארביץ) שפושניק 2. ב. צ. פינקלשטין 3. א. קאצאפ 4. פ. ציסעראוו 5. ב. גלייבמן 6. ז. ראבונאביטש

הכלכלי של פיני דער „רויטר" וכן מעמדו הציבורי עלו וגם שמו הפך מ„פיני דער רויטר" ל פ י נ י צ י ס ע ר א ו ו... אולם הגורל האכזרי היה נגדו... בגיל צעיר מת ממחלה ממארת. השאיר אחריו אלמנה ושתי יתומות אומללות.

ראובן „הארביטש", (הגבן) שאפאטשניק. על שלוש תכונותיו קנה עולמו באורהיוב. על היותו גבן, ועל עינו השמאלית שהיתה גדולה ופתוחה יותר מעינו הימנית, וגם על התכונה הקומית המיוחדת, שהצטיין בה. אכן, היו לו עוד סימנים, כגון, דלפון גדול ומטופל בילדים, אולם, על אלה לא היה „יחיד" בעירנו.

ב„חוג החובבים" היה מן הראשונים. כי מה טעם למחזה הכי טוב מבחינה אמנותית באם הבדחן „לא יוצלח"? הוא היה מצחיק ומבדח לא רק בתפקידיו על הבמה אלא בחיי יום־יום.

חרוזי האימפרוביזציה שלו על עניני דיומא, כגון על הנגיד הקמצן, העסקן הבוחש בצרכי צבור ואף על המצוקה ורעבונם של אשתו וילדיו — היו מהלכים מפה לפה. הוא הגדיר את תפקידו בתוך החובבים „אַ חאראקטערני קומיקער".

לא אשכח את הצלחתו של ראובן בתפקידים של „ליזר בדחן במחזה „גאט מענש און טייוול", שולמן ב„מירעלע אפרת", השמש „שמעיה" ב„המלך ליר" או „הקברן" במחזה „קבצנזון און הונגרמן" לגולדפדן. ומי יזכור את, שפע הטיפוסים והדמויות שהיה מגלם בהצלחה יוצאת מהכלל.

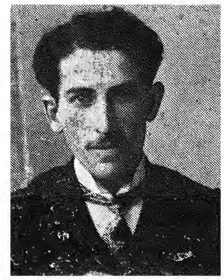
ראובן שאפוטשניק מת ללא עת. השאיר את חוה אשתו עם פעוטותיה לאנחות. על אפית „מאלאיעס" טעימים וקנישיקלעך ממולאים דלעת, אשר ילדיה היו מחלקים בבתים, פרנסה את ילדיה, ובלבד שלא תהא זקוקה חלילה, לידי מתנת בשר ודם.

שני בניו ובתו עלו לארץ, וכל אחד מהם בא אל המנוחה והנחלה.

אידל לרנר. היה לו קול טנור צלול. הצטרף למקהלת החזן יונה החגר וגם היה חבר ל„חוג החובבים". היה סנדלר לפי מקצועו וקראו לו גם אידל „בייטש". בניגוד למלאכתו המזוהמת היה, שלא כחבריו למקצוע, מקפיד על בגדיו והיה מתלבש אחרי יום עבודה כדרך „קאוואליערים", בני עשירים, בתוספת גוון של זמר האופרה, כביכול.

גם הוא כרוב חבריו ב„חוג" לא היה מן המשכילים ביותר. בקשי ידע קרא וכתוב באידיש, עם זאת בהופעתו על הבמה בתפקיד „ד"ר אלמסדו" או בתפקיד „בר כוכבא" או „אבשלום" „בשולמית" היה הקהל מקשיב בנשימה עצורה לקולו הנעים המרתק. הרבה מן הגרוטסקיות להופעותיו הוסיף מראהו החיצוני, כי יפה תואר היה אידל; בעל גראציה גברית נדירה.

הגיעתני ידיעה שיצא בשלום מן „השואה" וחזר לאורהיוב. המצא את מישהו מידידיו? או מסתובב הוא שם גלמוד ובודד וחולם על עולמו — שלו, שהיה אי פעם יפה ונעים, ואיננו עוד...

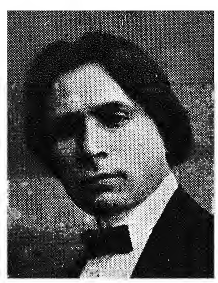

בן־ציון פינקלשטיין

בן־ציון פינקלשטיין, הרזה, עור ועצמות, כמעט שקוף, כאילו היה עטוף בנייר סיגריות. עם זאת עדין הנפש, בעל חלומות, הוא־הוא שהיה ה„לחשן" (הסופליור, בלע"ז) של „חוג החובבים". מן השמים ניחון היה בקול־אטום ודיבור לחש שהיה הולם ביותר לתפקיד זה. הוא־הוא אשר היה הבקי „באותיות הזעירות" וידע לבטא כל מלה שמוצאה מ„לשון הקודש" כראוי. חובב ספרות היה, (אולי משום כך בחר במלאכת כריכת־ספרים) בעצמו כתב דרמות וקומדיות. כל דרמה כרוכה היתה בבד מצבע מיוחד לשם „היכר" ובאותיות זהב חקוקים שמו ושם הדרמה. וכשנזדמנת לביתו, תמיד היה מוכן לקרוא לפניך לפחות מערכה אחת מיצירה שלו, אעפ"י שתמיד היה טרוד ועמל לפת לחם למשפחה, היה מקדיש לך זמן והיה מסביר את הצד האמנותי ו„טכניקה של דו־שיח או מונולוג „שוטף". המחזות והדרמות שלו, היו אמנם, תמונות שאובות מתוך ה„חיים", מחזות בני זמנם. אלא שאיחרו קצת את זמנם. מעולם לא השיגו ולא הדביקו את עצמם. הם נשארו חבויים בתוך הכריכות המעוטרות באותיות זהב כמתים בקברותיהם.

החוג הדרמטי / רבקה מילשטין

(בהנהלת סולומון לושאקוב 1920—1926)

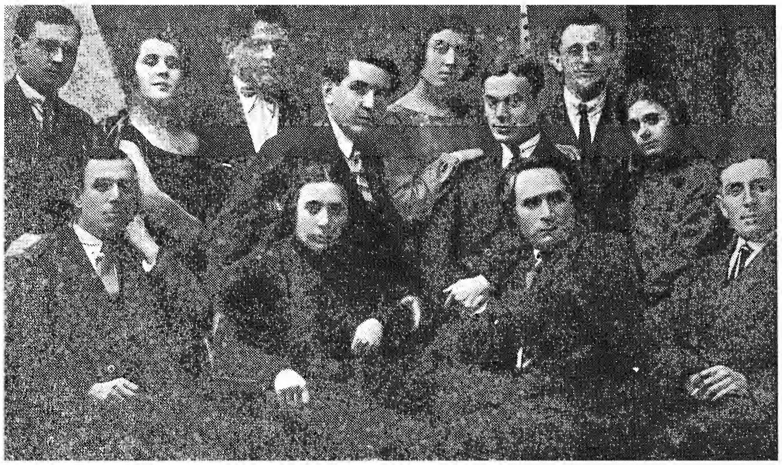
סולומון לושאקוב

מעטים היו מוסדות התרבות בעירנו. אמנם היתה ספריה אשר הנהלתה השתדלה לספק מזון רוחני לנוער, כמו כן היה גם ראינוע ולפעמים היו מבקרים בעירנו להקות אמנותיות אשר בדרכם מקישיניוב צפינה עלו גם לעירנו. מאידך, היתה קבוצת נוער מתקדם, אשר נוסף למוסדות בידור אלה, התגעגעה לביטוי נפשי, והכמיהה לאמנות אמיתית העיקה עליהם ביותר. למזלנו גרה בעירנו משפחת לושאקוב ובניה סולומון, בוריס וארקדי יבתה מניה היו ניחונים בתכונות אמנותיות ותרבותיות ברמה גבוהה. לבית מתקדם ותרבותי זה נמשכנו לביטוי אמנותי. בחברתם של בני משפחה זו: סולומון, השחקן בבמה הרוסית, ארקדיה, הצייר ומדריך ההתעמלות המוכשר, ומניה אחותם המוכשרת, מצאנו מקום לבידור ובירור בעיות הזמן. כן ערכנו וויכוחים ספרותיים על נושאים אמנותיים.

סולומון העלה את הרעיון להפעיל את „החוג" הדרמטי שבזמנו הפסיק הצגותיו. בשמחה רבה קיבלנו את ההצעה.

מפאת האיסור מצד השלטונות הרומניים להציג בשפה הרוסית החלטנו להציג מתיך רפרטואר שבאידיש. סולומון בטוב טעמו, בחר במחזות המקובלות ביותר על הקהל היהודי, כגון: „אייזיק שפטיל", „דער פרעמדער", „מענשן", „נאר א דאקטאר" של שלום עליכם ועוד. (היה גם נסיון לתרגם את „הרחוב" של יושקביטש, אולם משום מה לא יצא לפועל.

המחזה המוצלח ביותר שהצגנו היה „האשמים ללא חטא" הבמאי כמובן היה סולומון והמשתתפים, יעקב סרברניק,

חוג דרמטי בהנהלת סולומון לושקוב 1926—1920

יושבים מ׳מין לשלאל: 1. פ. ציסעראוו 2. סאלאמון לאשאקוב 3. מאניא סערעבערעניק 4. ...
עומדים: 1. ר. מילשטין 2. פ. האברמאן 3. נ. דודוביץ׳ 4. א. באקאבסקאיה 5. סערעברעניק
6. ד. אסטראבסקי 7. ... 8. ש. ראפאפארט

ד״ר ברקוביץ ז״ל, דוד ברונשטין, פיני ציסרוב ז״ל, פייוול רוטקוב יבד״ל. ד״ר בורד, שיקה רפפורט, מניה לושאקוב־סרברניק, שרה ניימן, רבקה רוזנפלד־מילשטיין, אידה בקובסקיה, פוליה אדעסער, ז׳ניה כהן ועוד. נחום דוידוביץ היה מתרגם מרוסית לאידיש והעוזר הטכני ליד סולומון. מספר ניכר של חברי הלהקה היו ניחונים בכשרון במתי ניכר.

נסיון אמנם לא היה לנו*, אולם בכולנו בערה התשוקה והלהט לבטא געגועינו לאמנות. בלב ונפש התמסרנו לתפקידים שקיבלנו על עצמינו, מתוך אמביציה להעלות את הדמות המוצגת לפי מיטב היכולת. זכורני, באיזו התלהבות והתמדה למדנו את התפקידים במחזה ה„אשמים ללא חטא״. בתפקידים הראשיים הצטיינו סולומון, יעקב ס. ומניה רעיתו וגם יתר המשתתפים מילאו תפקידיהם באופן יוצא מן הכלל, כפי שהעידה התלהבות הקהל והרעשת האולם במחיאות כפים ממושכות. אכן, הלהקה היתה מחובבת מאד על קהל הצופים. את הכנסות היינו מוסרים למוסדות צבוריים כגון לת״ת, בית־החולים היהודי, הספריה ולעתים, לנצרכים בודדים.

במפעל תרבותי זה היה חלקם של בני לושקוב רב וחשוב ביותר. בביתם היינו עורכים את החזרות, שם החלפנו דעה על ערכו החינוכי־תרבותי, ותמיד היתה דעתו של סולומון, בעל התרבות והטעם הטוב על העליונה. מספר שנים שאבנו ממקור לא אכזב זה. שעות על שעות היינו מבלים בחברת המשפחה הנעלה הזו. דימינו שלעולם לא יפסק הקשר ההדוק עמם. והנה ביום בהיר אחד, הודיע לנו סולומון שהוא החליט להגר לפריז... כמהלומה נפלה עלינו בשורה מעציבה זו. בלי סולומון לושאקוב מה אנו ומה מהותנו.

זכורני שערכנו נשף פרידה לכבודו. באיזה לבביות הביע כל אחד מאתנו הערצתו לסולומון. הרגשנו שעם עזיבתו — יתחסל החוג וזמן רב נרגיש בהעדרו. ואכן, זמן רב היינו עוד מתאספים לבית לושאקוב המיותם, לשאוב מהאוירה החביבה שעוד היתה מרחפת במשפחה, להזכיר את ההצלחות שרכשנו בהצגות ואת „בילוי הזמן״ במחיצתו של סולומון. עוד ניסינו פעם אחת להציג מחזה בבימויו של יעקב סרברניק, ואף אמנם ההצגה עלתה יפה, אולם ההתרוממות ששררה בהצ־גות בבימויו של סולומון לא היתה עוד.

ימים עברו, חברי החוג נתפזרו לארבע פינות העולם, בודדים נשארו בחיים, סולומון לושאקוב הוגלה לסיביר ובתם היחידה של משפחת סרברניק נמצאת בבסרביה, והיחידה, אני, הצלחתי לאחר תלאות וסבל רבים להגיע עם שני ילדי לארץ.

בצער עמוק ובלב כואב שומרת אני אתכם, חברי השדודים והנרצחים, בזכרוני.

*) תרגם מרוסית מ. ר.

„כלי־זמרים״ וחזנים / משה ביק

„מקצוע הנגנות עבר אצלם בירושה מאב לבנו
במשך דורות רבים״ — (סטמפניו, שלום עליכם)

א.

המחקר הפולקלורי לחקר המוסיקה היהודית וההיסטוריוגרפיה שלה לא תרם הרבה לשאלת התהוותו של מעמד ה„כלי־זמרים״ בתפוצות ישראל שלפני השואה. ידוע, שעל אף הרדיפות מצד הסביבה הלא־יהודית ואורח החיים היהודי המיוחד של הינזרות משמיעת מוסיקה בימי אבל לאומי ואבל יחיד — טיפחה העיירה היהודית להקות „מנגנים״, שהיו פושטות בימי חג וגינוסיה לשמח את הקהל. „החתונה בלי כלי־זמרים תידמה להלוויה בלי קינה והספד״ — אומר הפתגם העממי — צורך נפשי זה של בני עמנו שימש בסיס כלכלי ל„כלי־זמרים״, ששלחו ידם לעיסוק זה. האימרה השגורה בפי הבריות: „בימי הספירה באה על הכלי־זמרים הפגירה״ מעידה מה דל היה מצבם של העוסקים במלאכה זו. הכלי־זמר, החזן והבדחן נגינתם וצחוקם היו מהולים בדמע — ואם מלאכת הכלי־זמר טופחה והחזיקה מעמד במשך מאות בשנים הרי זאת הודות לשפע של כשרונות מוסיקליים שהיו מצויים בקרב המוני העם היהודי, שנמשכו למקצוע זה.

זאת אף זאת: במשך דורות רבים לא היה קיים הווי מוזיקלי, ואילו „תענוגות סתם״ לא היו מן המידה היהודית כלל. הכלי זמר כאמן מצא איפוא את ביטויו ותיקונו בהשתפכות על כינורו בחתונות וטקסים כגון הכנסת ספר־תורה לבית הכנסת, סעודת פורים וכיו״ב.

בתי־אולפנא למוסיקה לא היו קיימים ברחוב היהודי. מקצוע ה„כלי־זמר״ היה „פלא שבטבע״, ספית שצמח ועלה מאליו, העלה אמנים ווירטואוזים, ש„הרעישו עולמות״ בכשרונם.

על אף העובדה שרובם לא ידעו לקרוא תווים הם יצרו את הרפרטואר שלהם על נושאים יהודיים, באימפרוביזציה או „לפי הזכרון״, שהרי שמות כמו פדהוצר (אהרן משה חולודנק), סטמפניו (יוסלי דרוקר), מ׳צי (אברהם־יצחק ברזובסקי) ואחרים, — שמם הלך לפניהם. אחרים (יוסף גוזיקוב, למשל), היה עורך מסעות על פני ארצות ומנגן בחצרות מלכים. לכל עיירה היתה להקת „כלי־זמר״ משלה, ולכל להקה כזו סטמפניו משלה. גם באורהיוב התקיימו להקות מנגנים „קאפלות״ כאלה, אשר לכל אחת מהן „פדהוצר״ ו„סטמפניו״ משלה.

אין בידנו חומר על תולדות ה„כלי־זמרים״ באורהיוב. נתחיל (לפי מקורות המצויים בידינו), באחד מהם ר׳ חיים שמו, או חיים הכנר (סוף המאה ה־19), ששימש ראש להקת־המנגנים ושממנו עבר השרביט לידי חתנו המכונה „מלך הכלי־זמרים״. כנר מחונן היה „מכח עצמו״, כמובן שעורר בנגינתו התפעלות. נזדמן לי לרשום מפי אחד ה„כלי־זמרים״ בעירנו „נגון שולחן״ מאת אותו „מלך״, שהיה כנראה מחונן גם כמחבר רפרטואר ל„כלי־זמרים״. והצטיין לא רק כמעבד נושאים יהודיים, אלא גם בטכניקת הנגינה שלו

„משוררים״ — מקהלה דתית

מקהלה

בכנור, שהיתה בלתי־שכיחה. את להקתו העלה לרמה כזאת, שלא רק בפרובינציה הבסרבית, אלא גם בקישינוב היו מזמינים אותו לקונצרטים. על הכלי־זמרים הבולטים בעיר נמנה גם נחמיה קובדלא המכונה „נחמיה כלי־זמר". היה זה כלי־זמר מסוג בלתי־רגיל. בידעו „בכח עצמי" תווים, היה משכמו ומעלה גבוה משאר הכלי־זמרים. היה רושם נגון עפ"י השמיעה. (דבר נדיר בין הכלי־זמרים). לא היה כלי־נגינה בלהקה שלא ידע לנגן בו. על כן, בשעה שהלהקות התפלגו לקבוצות קטנות כדי להופיע בעת ובעונה אחת בהרבה חתונות או בחג הפורים — היה הוא משמש ממלא־מקומו של המנגן הנעדר. הוא היה מנגן בכנור, קונטרבאס, חצוצרה.

בנו הבכור, משה, יצאו לו מוניטין ככנר משובח. (ניגן ב„בלאגורודנויה סובראנייה" בקישינוב, באנסמבלים סימפוניים ובאופרה של פולטבה, לאחר מכן ככנר בארצות־הברית). בנו בנימין (בילדותו משורר במקהלה של בית הכנסת הגדול) היה פסנתרן מחונן, הופיע בקונצרטים ברוסיה, בגרמניה, רומניה ותורכיה. הוא חיבר יצירות תזמורתיות וכן מוסיקה לאופירטות. נשא לאשה כנרית, ויחד עמה היה מופיע בקונצרטים וברדיו. לזוג היה ילד שהצטיין בכשרון מוסיקלי. בתו של נחמיה, חייקה, נישאה לשלמה שפילמן, קלרנטיסט באופרה המלכותית בבוקרשט. בנו חיים ואחיו דוידל שפילמן הספר (צירולניק), היה ממש מקסים בגיטרה שלו. מהדור הישן של הכלי־זמרים, ידועים אברהם כלי־זמר (לייזר מיטן באַס ובנו חצקל'ה בעראבנצ'יק).

***

היו עוד שתי להקות: „צועניות", שבראשן עמדו צוענים — מונולאטי הצועני ופטרו הצועני. שניהם, מונולטי ופטרו, לא ידעו תוים ונחמיה היה רושם בשבילם ניגונים למחולות. בלהקות הצוענים היו לרוב „כלי־זמרים" יהודים שהתפרנסו מחתונות ושמחות יהודיות. הם התקיימו על הרפרטואר היהודי. את ה„אל מלא רחמים" שחיבר פטרו הצועני היו מנגנים לפני החופה בחתונות של יתומים (כותב הטורים האלה רשם אותה נעימה מפי פטרו עצמו). שניהם, מונולאטי ופטרו, דיברו אידיש בסרבית „כמים". ידעו לברך „שהכל", „מזונות" „בורא פרי העץ" ו„המוציא לחם מן הארץ". פטרו היה גם ספק של בשמים (מתוצרת עצמית) לנשי העיירה מן הדור הישן. מונולאטי ופטרו לא היו מחמיצים שום שמחה או לוויה יהודית בהיותם מעורים בציבור היהודי, ומעולם לא נראו בין יהודים „בגילוי ראש". בל יישכח גם שמו של יצחק יענקל בורלא (רוזנפלד) (כלה — באזעצער) המכריז על דרשה־געשאנק, שהיה משרת את כל הלהקות. הוא היה (מי יודע אילו זכויות עמדו לו ברוסיה הצארית) השוטר („גורודובוי") היהודי היחיד בעיר. נזכיר אגב אורחא את מותו של „מלך כלי־זמר", שבת פריצים התאהבה בו ובנגינתו. (בהיותו נשוי וגם יהודי אדוק מאד) התנקמה בו ושמה רעל בכוסו באחד מ„נשפי ההשק" שלה בקישינב. יש אומרים, כי הרעילו אותו הכלי־זמרים של קישינוב מתוך קנאה, כי לעתים קרובות היה מוזמן עם להקתו לקישינוב ואלו הם נשארו תכופות מדי בלי פרנסה. לאחר מכן, בשנים האחרונות, הוקמה באורהיוב תזמורת... ג'ז עם דאשא וייסמן, בנו של איציקל הגלב, ופרויים (אפרים) וישקאוצאן בראש.

ב„חדר" / משה (מורים) שניידר, ניו־יורק

אורהיוב, זאת עיירתי, בה נולדתי ובה ביליתי את ילדותי ב„חדר" של ר' הירש מלמד. באותו רחוב, לא רחוק משם היה עוד „הדר" אחד של ר' מנדלי. עד היום לא אדע ולא אבין למה זה ומדוע מסרני אבי ל„חדר" בעודני כה צעיר ורך בשנים.

וכך היתה שיטת־עבודתו של הרבי. לוקח היה ששה תינו־קות, מושיב אותם על ספסל ארוך ומלמדם „אלף־בית. היה מראה לילד הראשון צורת „אלף", צורת „בית", והילד היה חוזר אחריו: „אלף, בית", אחריו ילד שני, שלישי וכו'. אחרי שאלה גמרו יבואו ששה אחרים יושבים במקומם וחוזרים על אותו פזמון ובאותו ניגון, למחרת הוסיף הרבי עוד ועוד אות, וחוזר חלילה, עד שעברו על כל האותיות שב„אלף־בית".

כשנתים־שלוש שנים היו הילדים מבלים ב„חדר", וכשהגיעו לדרגת „חומש בחור" (תלמיד הלומד חומש) היו מוסרים אותו לבית התלמוד־תורה או לישיבה.

חג גדול ויום של שמחה היה לנו כאשר אחת האמהות של ילדי ה„חדר" ילדה בן זכר. מילתא זוטרתא היא בן זכר! אותו יום היינו מאחרים לבוא ל„חדר", הלימודים נתבטלו, זהו יום ה„קרישמעליינען" (יום „קריאת שמע" ליולדת).

מן ה„חדר" יצאנו מסודרים בשורות, שלושה־שלושה בשורה וצועדים קוממיות ו„ארבערש" (הרבי הירש) צועד בצדנו, מעשה גנרל (ברם, גנרל צ׳לע). רק נכנסנו לבית שבו היתה היולדת, ומפי כולנו פרצה הקריאה: אגיטנאווענט, (ערב טוב), מזל־טוב! וארבערש היה קורא בקול „קריאת־שמע" ואנחנו חזרנו אחריו מלה במלה. ככלותו את „קריאת שמע" פרצנו שוב בקריאה: מזל־טוב! מיד קיבל כל אחד מאתנו שקיק, ובו א טורטעל (עוגיה קטנה), סוכריה, בוטנים וצימוקים. אלה מהילדים שהיה להם אח קטן או אחות קטנה בבית זכו לשתי מנות ושמחתנו היתה גדולה לאין שעור.

בן חמש נכנסתי ל„ישיבה". זכורני שכניסתי לישיבה עלתה בקושי. משה בנימין דעם שוחט'ס (משה ינוביץ') היה אחד מגבאי ה„ישיבה", והוא יעץ לאבי שיחכה עוד שנה עד שימלאו לי שש שנים. אזי הציע לו אבי שיבחן אותי ובאם לא אעמוד בבחינה, הריהו מוכן לקבל עליו את הדין ויחכה עוד שנה. הצעת אבי נתקבלה ואני נגשתי לבחינה והצלחתי. שמחתי מאוד, נעשיתי לתלמיד הישיבה ואוכל כבר להשתעשע עם ילדים שהם עולים עלי בגילם... והמשח־קים היו שונים מאלה שהיו נהוגים ב„חדר". בימי חנוכה סדרנו הצגה, ולהצגה זו הוזמנו אורחים מ„פני" העיר („הרב מטעם" יוסף פגיס, ד"ר נ. ברקוביץ' ועוד) באו גם הורי הילדים וגבאי הישיבה נשאו נאומים על פעולותיה והישגיה החינוכיים של הישיבה. המורים היו: משה, ליווע, בן־ציון מריבניצה, ולייב אלטמן ובנו יונה מאוקראינה.

הקפדן והמחמיר ביותר מכולם היה בן־ציון. דרכו היה להכנס למחלקה ובידו רצועת עור, הכה ברצועה על השולחן ומיד הושלך הס. אימה ופחד נפלו על כל הילדים ואיש לא העיז לפצות פה. על כל עבירה קטנה היה גוער בנזיפה ומטיל עונש. מובן, שהילדים לא חבבוהו ביותר. מקומי היה על יד המורה, וכל פעם כשרצה לשתות היה מכבד אותי להביא לו כוס מים. פעם עלה בדעתי להנקם ממנו על המרה שהוא זורק בתלמידים, ואמרתי בלבי, כשישלחני להביא לו כוס מים, אביא לפניו את הכוס ואעשה את עצמי כמי שנכשל והכוס תתהפך על פניו... אולם לידי בצוע לא הגיע הדבר. פחוד פחדתי, פן יוודע לו זדון לבי ומרה תהיה אחריתי. והנה תפשני כשאני יושב על יד השולחן ועוסק בשעשועי נייר ומסיח דעתי מהלימודים. על עוון זה הוא תקע לי באזני פעם ופעמיים, אז גמרתי בלבי שהפעם הוא צריך לבוא על שכרו... כאשר שלחני להביא לו כוס מים, הזדרזתי להביא כוס מלאה וכשהתקרבתי אליו „נכשלתי" והכוס נפלה מידי והמים נשפכו על רגליו. מזימתי עלתה לי, אבל לא חזיתי מראש שהדבר יעשה רושם כאילו הוא „הרטיב" מכנסיו... אחוז פחד נשארתי עומד על מקומי ולא יכולתי לפתוח פה. והפעם, דווקא, לא הטיל כל עונש עלי...

*

ב־1923 הגרתי לאמריקה. ב־1929 בקרתי באורהיוב ומצאתיה טובעת בעוני ומחסור. היהודים מדוכאים ואימת האנטישמיות ורדיפת השלטונות הרומניים עליהם. צר היה לי על עיר מכורתי ואנשיה במצבם המעציב. אולם מי פילל שלאחר 11 שנה, היא תיהרס ותחרב ורוב היהודים יתפזרו לארבע רוחות העולם בעזבם את אהוביהם ויקריהם בשדות הקטל. זכרם ישמר לעד...

עברית: י. ב. א

ל"ג בעומר ב„חדר" / יחיאל לדרברג

ל"ג בעומר. היום יפה, החום גדול כביום תמוז לוהט. פעם בפעם נושבת רוח קלילה ומלטפת חלקי הגוף החשופים. מפני החום מחפש אדם מחסה בצל עץ בודד שליד הבית או בצל הקירות. אנו, תלמידי ה„חדר" של רבי הירש דעם קרימן (ההיגר), התאספנו ל„חדר" חמושים ב„כלי־זין" מכף רגל ועד ראש, על מנת ללכת „איפן בארג סיני" (להר סיני) כלומר,

להר הנמצא מחוץ לעיר. הרבי, לא נטה ביותר לכתת רגליו הכושלות ולטפס על ההרים בחום כזה, והוא הציע לנו לערוך את סדר ל״ג בעומר בחצר שליד ביתו; „גם בחצר שלי יש ירק ודשא ואפשר לצאת ידי חובת ל״ג בעומר״. אמנם, בחצר של הרבי צומחים ירק ודשא במקומות בודדים, אולם, ברובה היתה מכוסה עשבי סרפד מושקאים במי מטבח ומי כביסה וריח של סירחון עלה מהם... את הצעתו הוא סיים בהודעה: „באם אין את נפשכם להשאר בחצר, הרי ארשה לכם ללכת לבדכם״. הודעה מעציבה זו עשתה עלינו רושם כבד. אולם רוחנו לא נפלה. מספר ילדים החליטו ללכת בלי הרבי וגם אני בתוכם. מובן, שהקטנים לא רצו לוותר על זכותם לערוך את החג ל״ג בעומר ב„הר סיני״ שמחוץ לעיר יחד עם „הגדולים״ והם הצטרפו אלינו. כאשר הרבי ראה שהקונדסים אינם נרתעים והם נכונים ללכת לבדם, חשש, שמא יקרה דבר מה, ומי שהוא יתעה בדרך, והוא חזר מהחלטתו והצטרף גם הוא אלינו. „אני אלך אתכם״ אמר, אולם, אני מתרה בכם, אל תתנהגו כפראי אדם ואל תטפסו כמשוגעים על ההרים״! שמחה גדולה קפצה עלינו: הרבי הולך אתנו! הסתדרנו כ„חיילים״, שנים בשורה, ואנו צועדים בשקט ובסדר ברחובות העיר עד שהגענו ל„הר סיני״. שם השתטחנו על הדשא ונשמנו את הריח הרענן הנודף מכל העברים לרווחה. כאשר נחנו, לקחנו ביד את כלי־הזין שלנו מי ב„ביקסלעך״, (כלי יריה לל״ג בעומר) ומי במפתחות וכו׳ מתגנדרים ונהנים מקולות הנפץ והרעמים החזקים היוצאים מ„הכלים״ שלנו. אחרי שנסתיימה „מערכה ראשונה״ אמרנו לסעוד את לבנו. לשם זה יש צורך במים, מים לנטילת ידים ומים לשתיה. מבלי לחשוב הרבה, קופצים כלנו ממקומותינו ומתנפלים על הבאר שנמצאה בקרבת מקום והחלה התכתשות בינינו, כל אחד נדחף להוציא הראשון מים מן הבאר. מי בספל מי בבקבוק, והקולות הגיעו למרחקים. כשראה הרבי את הנעשה, לא מצא הענין חן בעיניו. הוא חשש שמא מי מאתנו יפול לתוך הבאר, ואף הוא החל מרעיש עולמות וגוער בנו שנתרחק מהבאר ולא — ירביץ בנו כהוגן. מובן שאין אנו שומעים וממשיכים בהאבקות. סו״ס השיגו כלם מנת מים, חוזרים בנצחון לשטח „המחנה״ ומתחילים מתוך שמחה ועליצות בסעודה. „טוחנים״ אנו במרץ את מה שמכניסים בפה ולאשרנו אין גבול. אולם כאן קרה משהו שהעיב את שמחתנו. שיירות ילדים מ„חדרים״ אחרים עוברים על פנינו וממשיכים בדרכם למעבר ההר לשטח המשתרע מאחורי הכרמים, לשדה הירוק והרחב המקסים ביפיו. אנו מתחננים לפני הרבי, שאף הוא ילך אתנו לאותו מקום שבו מתקבצים ילדי יתר ה„חדרים״. אולם הרבי אטם אזניו משמוע. מה לעשות? אני וחבר שלי החלטנו, כשיעברו עוד „חדרים״ נצטרף אליהם. משהגיע „חדר״ בכיוון ל„מרחב״ השתלבנו בתוך יתר הילדים ו„יסעו בני ישראל״. הקטנים מה„חדר״ שלנו הרגישו בזה, וגם הם הצטרפו אלינו, מבלי שים לב לצעקותיו והתראותיו של הרבי. בהגיענו למקום הנכסף, נתגלה לעינינו עולם חדש! שדה גדול, רחב ידים מוצף ילדים, ילדי ישראל, רוקדים, קופצים כ„בני אילים״ וקולותיהם מגיעים למרחקים. המורים אף הם שותפים לשמחת הילדים, רוקדים ומשתובבים עם „צאן״ מרעיתם. ממרחקים מגיעים קולות ילדים השרים שירי החג. גן־עדן תחתון! מי ישווה לנו ומי ידמה לנו?... אולם, התתכן שמחה ליהודי בלי שהסוף יהיה עצוב?!... שקיעת החמה. אני יושב על שפת הנהר עם עוד חברים ומשחקים „בליאפעדע קאדע״ מודיעים לי שהרבי מחפש אותי... רע ומר לי. חפוי ראש ובהכנעה אני נגש אליו. הרבי גוער בי ופוקד עלי לכנס את הילדים שלו מיד כי השעה שעת תפילת מנחה, והוא ממהר לבית התפילה. עצובים ומבוישים אנו עוזבים את „גן העדן״ וחוזרים הביתה...

מאידיש: מ. ר.

בתנועת הפועלים

התנועה הסוציאליסטית והאיגוד המקצועי / יונה שמבן

עם התפשטותה של תנועת הפועלים ברחבי רוסיה הגדולה הגיעו גם לעירנו סנוניות ראשונות שבשרו את תנועת השחרור במדינה. מפעם לפעם הופיעו בעירנו שליחים מהמרכזים, תועמלנים פעילים, אשר ארגנו גרעינים מקרב האינטליגנציה המקומית ומקרב שכבות הפועלים המתקדמים. קשה היה לפעול בתנאי דכוי ורדיפה ששררו באותו זמן בכל רוסיה הצארית וכן בעירנו. כל אסיפות פועלים היו אסורות בהחלט. עם זאת לא נרתעו הפועלים והתאספו קבוצות קבוצות, מי בהדרי חדרים בבית נדח ומי מאחורי הכרמים והפרדסים המרוחקים שבהר איבנוס, שם דנו ובררו בעיות התנועה ודרכי הפעולה במקום.

בתנאי מחתרת אלה צמחה והתפתחה תנועת הפועלים בעירנו. שנת 1905 הצטיינה בפעילות סוערת ופוריה ביותר. באותה תקופה הגיעו אלינו חברים ממרחקים ופתחו בפעילות ענפה בתוך צבור הפועלים. ראויים לציון החברים יענקל ואברהם ה„קאוואליעס״ (נפחים) לפי מקצועם. פועלים חדורי להט מהפכני, בעלי כושר ביטוי שהיו נכונים להקדיש את עצמם לרעיון השחרור.

בזמן שהותם בעירנו, הצליחו לארגן את צבור הפועלים לפי המקצועות כגון: חייטים, סנדלרים, נגרים, אופים, חבתנים, ועוד.

מפועלים בודדים, מפורדים ונכנעים, הוקם ארגון פועלים חזק בעל הכרה מעמדית, המכיר את מקומו בתנועה ומביט בעינים פקוחות על כל אשר לפניו.

בלהט נעורים ומסירות צעדו הפועלים והאינטיליגנציה הסוציאליסטית המקומית לקראת המהפכה.

זכורני ה־1 במאי 1905. זאת הפעם הראשונה שנחוג בחגיגיות רבה אף כי בתנאי מחתרת.

משעות הבוקר נפוצה הידיעה שפועלי העיר יתאספו ביער סֶלֶשְׁטִי, אותו יער עבות, עתיק־יומין, המשתרע במרחק 5 קילומטר מן העיר. בודדים נהרו הפועלים לכיוון היער, נלהבים מענינא דיומא, השמיעו פעילי האינטליגנציה העובדת במקום, החברים פאניה ואחיה יוסף סוסליק. כמו־כן מנשה פיינזילבר ואחותו, וגם אמיליה ברנובר (צעירים, בעלי רמה תרבותית, בקיאים בתורת הסוציאליזם, מסורים ומוכנים להקריב את עצמם על מזבח המהפכה). בנאומיהם החדירו ללב הנאספים את ערך יום „ראשון״ במאי לאחדות הפועל.

עדיין חרות בזכרוני הרושם הכביר שאסיפה רבת־עם זו עשתה עלי ועל הנאספים, רוח לחימה עזה התעוררה בלב כל משתתף. ואכן פעילי התנועה הצליחו לארגן את צבור הפועלים לקראת שביתה כללית של כל ענפי עבודה בעיר. באמצע הקיץ 1905 עת גברה הדרישה לידים עובדות פרצה השביתה והקיפה את כל פועלי העיר ואף את השוליות שבבתי המלאכה. הדרישות לתקון תנאי העבודה היו צנועות:

1) יום עבודה של 10 שעות (במקום 14—16 שעות);

2) העלאת השכר. שלושה ימים נמשכה השביתה מתוך סולידריות כללית, ביום השלישי הגיע צבא מקישינוב. המפקד הזמין משלחת פועלים כדי לשמוע את דרישותיהם, נשלחו בכוונה תחילה שני אנשים צעירים מסורים לעניני הפועלים, את הח״מ וטוביה נודלמן (יוסינקעס), הדרישות נדחו והמפקד התרה בהם מיד לחזור לעבודה.

השביתה אמנם נכשלה, אולם רוח הפועלים לא נפגעה. ביתר שאת המשיכו האגודות המקצועיות בתעמולה ובהסברה בין החברים לקראת הימים הבאים.

עם הצהרת השלטון ב־17 באוקטובר 1905 על ה„חופש״, התרחבה והתפשטה התנועה ביתר שאת, התנהלה תעמולה רחבה בכפרי המחוז שלנו, תועמלנים היו מופיעים בימי „ירידים״, הפיצו כרוזים, נשאו נאומים בפני האכרים והסבירו את ערך הישגי המהפכה. אולם, בעת ובעונה אחת לא שקטה הממשלה הצארית. שחרור העמלים מעול השעבוד הבהיל אותה והיא הגיבה בארגון פוגרומים בערים ועיירות בעלות אוכלוסיה מעורבת יהודית נוצרית.

כוחות הריאקציה בעירנו הרימו גם הם ראש והתכוננו לסדר גם אצלנו טבח של האוכלוסיה היהודית. אולם לרוע מזלם טעו בחשבון. מיד התארגנה „הגנה עצמית" („סאמר־אובורונה") ע"י פועלים יהודים ונוצרים שהשתייכו לתנועת הפועלים מכל הזרמים. ימים כלילות צעדו משמרות מעוו בות של יהודים ונוצרים ושמרו על העיר ועמדו להחזיר למתקיף מנה אחת אפיים, וכך נצול היישוב העברי מפוגרום.

מקום ריכוז של חברינו, שימש ה„טראקטיר" (בית התה) של „יענקל אוקנער" שנפתח באותו חורף. ראוי יהודי פשוט זה לציון — נגר שסיכן את עצמו ואת משפחתו ואיכסן את פעילי התנועה, הן אלה שמרחוק באו והן חברי התנועה בעירנו. יום יום היו מתאספים בבית זה וליד כוס תה היו מבררים ומדיינים בשאלות הזמן, קובעים דרכי פעולה ומנהלים תעמולה מתחת לאפם של פקידי הבולשת. בין מבקרי בית זה היו גם חברים נוצרים ממפלגת הפועלים הסוציאליס־טית „איסקרא".

כדאי לציין שבאותו פרק זמן נוסדו גם אירגוני פועלים מטעם הסתדרויות ציוניות צ'—ס' ופועלי ציון. היה גם נסיון לארגן קבוצה אנארכיסטית בעירנו וכדי לממן את פעילותם חטפו את בתו של תושב עירנו מ. וואלאווסקי ודרשו ממנו 1000 רובל לטובת מפלגתם. אולם הפעולה נכשלה וכתוצאה מכך נאסר זיידל באקובסקי שנאשם בארגון הפעולה ונדון ל־10 שנות עבודת פרך.

בשנת 1907 שלטה הריאקציה ברוסיה במלוא כוחה, עם זאת המשיכו פעילי התנועה לנהל תעמולה ע"י הפצת כרוזים מהפכניים. באחת מפעולות ההפצה נעצרתי ודנוני ל־9 חדשי מאסר.

בתנאים של רדיפות אכזריות התרופפה הפעילות הפוליטית בתנועה, ופעילות תרבותית תפשה את מקומה; שעורי ערב לפועלים ולנוער, הרצאות על נושאים סוציאליים מלאו את החלל הרוחני שנוצר באותו זמן בעיר. (לא חסרו גם נושאים על התנועה הציונית). לרשות פעולה תרבותית זו עמדו בדרך כלל אולמות ה„תלמוד תורה" שהיו מתאימים ביותר הן מבחינת נוחיות הבית והן מבחינת העלמת הדבר מעיני הבולשת.

הפעילות הפוליטית התרופפה כאמור, אבל המשכנו להמריצה על מנת להחזיק את התנועה במצב הכן עם בוא יום המהפכה הנכסף. בשנת 1914 פרצה המלחמה הראשונה על כל מוראותיה. עירנו התרוקנה מנוער ומפעילי התנועה והלה הפסקה עד שנת 1917 עד שהתמוטט המשטר הרקוב ברוסיה.

אכן, נפלה ממשלת הזדון של רוסיה הצארית, תנועת הפועלים השתחררה מכבליה, שוב התעוררו לתחיה האגודים המקצועיים על כל ענפיהם המשועבדים והנדכאים מאתמול, נדמה היה שבא הקץ לשעבוד ואת מקומו יתפוס החופש, האחיות והשלום.

קצרים היו ימי זהר אלה, בדצמבר שנת 1917 פלשו הרומנים לבסרביה. באכזריות רדפו אחרי כל מי שהיה חשוד בהשתייכות למשטר המהפכני. עשרות מבני הנוער היהודי והנוצרי נרדפו ורבים נאסרו, כך נרצח בקישיניוב אחד מבני עירנו, בנדיק נייחין, בן למשפחה ציונית ידועה. הרצח עשה רושם מדכא על כל תושבי עירנו. (1924).

מעמד הפועלים לא נרתע, ומפעם לפעם, כשהועמד בפני הצורך להגן על ענייניו המעמדיים, עמד במבחן. והמקרה הבא יעיד.

באביב 1918 נפתח בית חרושת לעיבוד טבק ותעשית סיגריות (מחוז אורהיוב היה עשיר בגידול הטבק). כבר בחדשים הראשונים עבדו יותר ממאה פועלים ופועלות, יהודים ונוצרים, מיד התארגנו הפועלים להגן על ענייניהם, בראש הפעולה עמדו ותיקים של תנועת הפועלים (היתה לי הזכות לעמוד בראשה) אשר השקיעו הרבה מרץ בארגון הפעולות להטבת תנאי העבודה במפעל, לא פעם נאלצו הפועלים להכריז שביתה. החברים הלכו יד ביד עם מארגני השביתה עד שהמעבידים הוכרחו למלא את דרישותיהם. במשך שלוש שנות קיום בית החרושת פרצו מספר שביתות אשר רובם נסתיימו בהצלחה.

ב־1921 החליטה הממשלה הרומנית לקחת תחת פקוחה את גידול הטבק וסגרה כל מפעלי הטבק הפרטיים במדינה.

באותן השנים, עם הצהרת בלפור, נפתחה תקופה חדשה של פעולה ציונית וציונית־פועלית, הפעולה התנהלה בקרב הנוער העובד המתבגר, במטרה לארגנם למען פעולה חלוצית בארץ־ישראל. את פרי העבודה הזאת אנו רואים עתה בארצנו: בקבוצים רבים ובכל רחבי המדינה מצויים אנשים יוצאי תנועת הנוער הציונית־פועלית מאורהיוב.

מאותם הימים / גיטל ספיבק—שאפין

סלחי־נא לי, עיירתי אורהיוב, שבנעורי לא רחשתי לך חיבה יתירה, איכה יכולתי לחבבך ואני נפשי נתונה למשהו נעלה יותר, יפה וטוב יותר.

הימים ימי ערב פסח שנת 1903, ואני טרם מלאו לי שתים עשרה שנה. בבית אבי הדל (ברוך מלמד מכפר צ'קולטני) הכל מבריק ובחוץ בוץ ורפש. מעבר לחצר נשקפים פלגי מים המציפים את ה„שעס" ומגיעים כמעט עד פתח ביתנו. פושטי־יד יצאו למחזורם החדשי לקבץ נדבות. ביניהם נשים עטופות סודרים מלוכלכים הנושאות תינוקות בזרועותיהן, לבושי סמרטוטים מרופטים. קול בכי חנוק נשמע מפי התינוקות. תמונה עגומה זו שנתגלתה לנגד עיני נגעה ללבי, לב ילדה רכה. חשבתי בתמימותי, שאת עיירתי, אשמת בכל הפורענות שנפלה בגורל אומללים אלה.

בימים ההם נפוצו שמועות על פרעות ביהודים. נתגלגלו

גם שיחות על „פלשתינה". באחד הערבים הגיעתני שמועה שבא נואם לשכונה שלנו. אנשים, נשים וטף התאספו בבית הכנסת ברחוב הדואר (פוצ'טאווע גאס) לשמוע את הנואם. זה היה אברהמ'ל בארסוצקי. הנואם דיבר ארוכות אולם בקושי הבינותי את תוכן דבריו. בזכרוני נחרת המשפט האחרון שהוא הכריז: יהודים „הגנה עצמית" דרושה לנו!!!

לפנות בוקר. אבי החולה רתוק למטתו, ואני לבדי אתו בחדר. לאחר ליל־נדודים יצאתי, עם עלות השחר, החוצה. עטופה הייתי באדרת עור־כבשים וכובע חרפי של אבי על ראשי, וצופה על הסביבה. לפתע נתגלו לעיני מרחוק שלושה רוכבים על סוסים וקבוצת רגליים מלווים אותם. הם הולכים ומתקרבים לכוון ביתנו. מאובנת וקפואה מפחד נצמדתי למפתן הבית. אך כשהתקרבו הכרתי את אברהמ'ל בארסוצקי, גרשון ווינשטוק ואחדים מפועלי העיר. שלושת הרוכבים היו מתלמידי בית־הספר לחקלאות (ה„פערמע"). אלה היו חברי ההגנה שהתהלכו לילה לילה בכל חלקי העיר עד שהזעם עבר, ואורהיוב ניצלה מאימת הפרעות שפשטה בבסרביה באותו אביב.

אחרי פסח. תור האביב, בזהרו המלא, שופע אור וחמימות. רוחות חדשות מנשבות... הפועלים מתארגנים. בכל ערב נפגשים פועלים ונוער עובד ב„בולוואר". בלשי המשטרה עוקבים אחרינו ודרושה זהירות רבה. אנו מעתיקים את פגישותינו ממקום למקום מחמת עינא בישא. על מה מדברים? על שיפור תנאי העבודה, ובראש וראשונה קיצור יום העבודה לשמונה שעות לפועל ולשוליה, כדי שהפועל יוכל בשעות הפנאי להשתלם ולהעלות את רמתו התרבותית. והנה הגיעו אלינו סנוניות ראשונות של המהפכה. זכורתני, בערב אחד, לפתע נזדמנו בחדר גדול מואר יפה, ושני סטודנטים בעלי בלוריות צהובות למדו אותנו שיעור ברוסית. אלה היו האחים דינין. השיעורים באידיש וכן ידיעות אלמנטריות אחרות לימדו אותנו, פעילי הבונד, החברים טוברמן וגילישנסקי. חשבנו שבמסגרת של לימודים אנו מוגנים יותר מפני המשטרה. אולם סוכני ה„צאר" לא הרפו מאתנו. הם עקבו במיטב מרצם אחרי המתרחש בציבור הפועלים בעיירה. זכור „הגאָדזיראטעל" לאזינסקי שהצטיין בזריזותו ובחוש הבלשי, הוא הכיר היטב את פעילי התנועה בשמותיהם ויודפם עד חרמה. המורים דינין נאלצו לעזוב את העיר, אנו מוכרחים היינו לעקור למקום נסתר יותר מעיני המשטרה. מצאנו מרתף שהגשם היה דולף והוא מתמלא רפש. בקור ובחושך למדנו ובררנו עניני התנועה, אולם בשביל אסיפות נרחבות יותר, צר היה המקום וגם מסוכן. אז צץ רעיון להתאסף בשדה מחוץ לעיר. „האיבנוס", מקום נפלא הוא לאסיפות, הפליט מישהו הצעה. אכן, אותו הר נפלא על פרדסיו וכרמיו ישמש מקום אידיאלי ביותר „ועיני לאזינסקי לא ישיגו אותנו". כלנו הסכמנו.

*

מדי שבת בשבת היינו מתאספים בשעת בין השמשות מאחורי הכרמים, כשלשה ק"מ מהעיר תחת כיפת השמים ושם שמענו הרצאות על המתרחש בעולם הרחב, בתנועת הפועלים ועל המהפכה ההולכת ומתקרבת. אז נתגלה לפני העולם באספקלריה חדשה; התחלתי להבין שלא את, אורהיוב חביבתי, אשמה בכל הסבל והעוני השוררים בתוכך. הרע, מקורותיו עמוקים יותר, נעלמים יותר.

באחת השבתות הופיע נואם מאודיסה וגם אברהם אחי, שהיה זמן ממושך שם, נשלח אלינו מטעם התנועה הסוציאליסטית לפעולה. הידיעה על בואם של האורחים הגיעה מיד לכל חוגי הציבור, על אף הסודיות ששמרו עליה, ובשעה הקבועה התאספו על „האיבנוס" במקום הבטוח ביותר, פועלים, מתלמדים וסתם נוער; המשמרות תפסו עמדות והנואם האודיסאי פתח את ה„מיטינג". לכתחילה, כנהוג, בקול נמוך מתוך זהירות ולאט לאט מגביר קולו, פורץ באש להבה על המשטר המנוון, על הקאפיטאליסטים והטפילים מוצצי־דם הפועלים והוא הכריז: חברים! במקרה ותופיע המשטרה, אל תהיו פחדנים. אל תתפזרו! חזקו ואמצו!!! תחי מלחמת המעמד, הורראו! בטרם הספיק הקהל גם הוא להתריע הגיע באותו רגע רץ, חבר המשמרת, ורמז בתנועת יד משהו ורץ הלאה. (דומני שזה היה משה'לה בונדוביץ אחד הפעילים בעירנו, כעת בפילדלפיה). כל החבריא קפצו ממקומותיהם מבוהלים והתפזרו לכל הרוחות; רבים ברחו לצד ה„יאס", אחדים לטחנת המים, אחרים לגשר וכו'. אחי, שנשאר עם גילישנסקי הצולע, פיגרו אחרי הבורחים ונאסרו ע"י המשטרה. שבוע ימים ישבו במעצר והשלטונות לא נתנו לבקר אצלם. רחל רביטש (אשתו של משה רביטש) שהיתה מראשי תנועת הפועלים בעיר, דאגה להמציא לבית הסוהר אוכל בשבילם. משה רביטש טיפל בשיחרורם ובסוף שבוע ימים שוחררו. (בצער עמוק ובלב דווי הנני מזכירה את המשפחה האצילה הזאת שתומה כה הרבה ממרצם לטובת תנועת הפועלים ואבדו באופן כה טראגי בשואה העולמית).

17 באוקטובר 1905. יום ההכרזה הצארית על „חופש": ובכלל זה חופש הדיבור והמלה המודפסת, צהלה ושמחה באורהיוב. המונים מתאספים בחצר ה„קלויז" הגדול (הקלויז היה צר מהכיל את כל הנאספים). מעל שלחן המשמש במה נואם יעקב קראסנר, נואם בחסד, (בן ישראל קראסנר, אחד האמידים שבעיר) מדבר נלהבות על המאורע ההיסטורי הגדול, לשיחרור העמים מכבלי העריצים, ממלכת רומנוב, לגאולת העובד מניצול וכו'. לפתע, נפוצה שמועה שהגיעה טלגרמה מקישיניוב שהשלטונות עושים פרעות בפועלים החוגגים שם. ואצלנו? הנה ידיעה שמשטרת הפרשים הופיעה ברחוב אלקסנדרובסקיה, מפזרת את העוברים ושבים ומתקרבת בכיון „טורגוביה". מיד נתפזרו הנאספים מבוהלים ומדוכאים לבתיהם. זאת היתה מכה קשה לתנועה בכללה ולציבור הפועלים בעירנו בפרט. מכאן ואילך נעשו החיים אפורים בלי תקוה ובלי תכלית. אף האנטוגוניזם בין הפועלים לבין המעבידים פג. אדישות גמורה שררה בכל. רק כעבור חדשיים התעוררה קבוצת חברים מפעילי התנועה והחליטה לעשות משהו כדי לפזר את השיעמום. אז צץ רעיון להציג את המחזה „די פאמיליע צבי" (משפחת צבי) של ד. פינסקי. קיבלו על עצמם לבצע את הדבר החברים וו. שאפאשניק, אברהם ליפשין, נחמן קראסנר, חוה ספיבק ועוד. החוג השקיע עמל

רחוב „טורגוביה" (מסחרי)

רב בחזרות והכנות, אולם השלטונות אסרו להציג את המחזה. וכל העמל הרב שהושקע להשיג רשיון היה לשוא. החורף עבר והשאיר אחריו מחשבות נוגות...

קיץ 1906. „חופשת הלימודים" הגיעה. הסטודנטים בני עירנו, חוזרים מהאוניברסיטאות. הם מביאים זרם של התעוררות לציבור העובדים ולנוער. מתחדשות הפגישות על „האיבנוס" הר החמד, קבוצות קבוצות על גווניהן המפלגתי, צעירי־ציון, פועלי־ציון, בונדאים וסתם נוער, כל קבוצה וחלומותיה, כל קבוצה וסיסמותיה וערגותיה, והיחיד?... מי יבין נסתרותיו?... מי ידע מה מתרחש בלבו פנימה?... לפתע זמזום של ניגון בודד מגיע. מיד שני מצטרף ומשמיע מנעימות קולו גם הוא וכן שלישי ורביעי עד שהניגון מאגד את כולם, הבונדאים, הציונים מכל המינים למקהלה אחת. הכל שר, משירי הבונד, משיריו של פרוג, וההד חוזר ממרחקים ודומה שהשמים מעל והסלעים מתחת התמזגו יחד לשיר שירת הנעורים שלנו...

האם אפשר לשכוח אותם הלילות המופלאים, לילות הנעורים, על גבי סלעיו הקרים של ה„איבנוס". אם בליל ירח מקסים או בליל חשך עטוף סודות נעורים, לאור ניצוצות הכוכבים, בשקט ליל רוגע נרקמו חלומות ונחתכו גורלות נעורים תוססים... מי יגיד לי, מתי ומי הכתיר את ההר הנפלא הזה בנוף הנהדר הנשקף מימין משמאל ומלפנים?...

חלף עבר הקיץ. הסתיו נתן אותותיו. הימים קצרים, הלילות ארוכים. עם התכוננות האוכלוסיה לקראת החורף גוברת העבודה בכל ענפי המשק. הפועל השכיר נאלץ לעבוד שעות מאוחרות בלילה ללא תשלום נוסף. ההרגשה שלאחר עונת הסתיו, עלולים הפועל ומשפחתו להשאר ללא פרנסה, מעיקה עליך, אולם... האיגוד המקצועי אינו קיים יותר. הריאקציה במדינה גברה. האינטיליגנציה התרחקה מתנועת הפועלים ואלה עזובים לנפשם... שיעמום עד לדכאון תוקף אותך... והנה זיק אור! קבוצת עסקנים התעוררה לפעולה תרבותית. החברים, רביטש, פיסארבסקי ישראל מישקיס ועוד אירגנו שיחות ספרותיות באולם הספריה הצבורית על נושאים תנועתיים. ההשתתפות המרובה מכל שכבות האוכלוסיה מעידה על חשיבותו התרבותית של המפעל.

זוכרת אני את הרושם הנפלא שעשה עלי קהל השומעים. אור כחלחל — הוורוור ממנורת גז נסוך על פניהם המזהירים מסיפוק נפשי. אכן, באווירה המדוכא ששררה, עוררה פעולה תרבותית זו כיסופים ותקוות ליום של שוויון סוציאלי, עת הפועלים ישתחררו מכבלי העריצות וניצול, ולא יהיו עוד רעבים ומקופחים.

מאז עברו חמשים שנה...

...מה מרה האכזבה...

מאדיש: מ. ר.

שנות 1929/30. השלטון הרומני בבסרביה היה רודף ומדכא כל פעולה צבורית אשר נשאה בחובה אופי סוציאלי פוליטי. הבונד ירד מעל הבמה הציבורית; התנועה הציונית היתה נתונה תחת פיקוח מתמיד של המשטרה הפוליטית. אלה מעסקני הבונד ועסקני פועלים אשר נפשם ערגה לפעולה ציבורית מצאו סיפוק בפעולה בשטח התרבות. המוסד הציבורי היחיד שהנוער והציבור המתקדם התרכז סביבו היתה הספריה הציבורית. אולם, היא היתה נתונה תחת השפעת הציונים. עסקני הספריה והנהלתה היו ברובם צעירים מהשכבה הבעלי־בתית, אנשים אשר מעמדם הכלכלי איפשר להם לחיות על חשבון ההורים. אם שעסקו בלימודים ואם שעזרו להוריהם בעסקיהם, ממילא היו רחוקים מהציבור העובד. התנהגותם הבדלנית מאנשי עמל, הן בחייהם הפרטיים והן בחיים הציבוריים, הרחיקה את העובד הצעיר מחברתם. בבוא פועל לספריה נדמה היה לו שההנהלה מסתכלת בו מגבוה; והיחס אליו הוא שונה מהיחס אשר לבני בעלי הבתים „האינטיליגנטים" כביכול. טבעי הוא שהנער העובד או הנערה העובדת חפשו וגם מצאו סיפוק נפשי בין חברים עובדים. גם אני אשר כבר מנעורי בחרתי בדרך של חיי עבודה, מצאתי ענין בחברה העובדת והיא היתה קרובה יותר ללבי.

באותו זמן התעוררה קבוצת חברים בעלי הכרה פועלית והתארגנו על מנת לשפר תנאי העבודה של הפועל והשוליה גם יחד. נבחר ועד פועלים ומיד נגש לפעולה.

שתי דרישות ראשוניות הציג הוועד לנותני עבודה בעיר. א) קיצור יום העבודה לעשר שעות; ב) הפסקת צהריים של שעתיים ביום, דוגמת מנוחת צהריים הנהוגה בחנויות עפ"י החוק. מלחמה קשה היתה לועד עד שהכריע את המעבידים להסכים לדרישות. אולם, חיש מהר התברר שנותני העבודה מפרים את ההסכם. א) רבים מבעלי המלאכה העסיקו את בני משפחותיהם ועל ידי כך רופף היה מעמדו של הפועל אצל אותו בעל מלאכה שעבד, ב) פחד המשטרה נפל על רבים מהפועלים שמא יתחייבו בבולשביזם; ג) סכנת פיטורים; נוסף לזה, הכרה פועלית מפגרת של הפועלים. זכורני חברה אחת באירגון פועלי הכובעים לא מילאה אחרי ההוראות של ועד הפועלים, והועד הזמין אותה לבירור. על שאלתנו לפשר התנהגותה, היא ענתה; שהיא חוששת בפני פיטורים. עם זאת בקשה מהוועד שישלח למעביד שנים מנציגיו שישפיעו עליו שימלא אחרי הוראות האירגון וישחרר את הפועלת מעבודה אחרי השעות הקבועות. הוועד הטיל עלי ועוד על חבר אחד את השליחות הזאת. כשבאנו לנותן העבודה של הנ"ל והסברנו לו מטרת ביקורנו, החל הוא לתנות לפנינו חייו הקשים ומצבו הכלכלי העלוב...

עודנו ממשיכים בשיחה עמו, והנה קמה החברה שעפ"י הזמנתה באנו לנהל משא־ומתן ופונה לנותן העבודה שלה במלים אלה: — בבקשה ממך, אל נא תתרגש, כאשר תאמר לי כן אעשה... קל להבין מה מגוחך היה מצבנו... יצאנו כלעומת שבאנו...

כמובן, שחולשת ההכרה המעמדית מצד אחד ורדיפת השלטון מצד שני, הרפו ידי פעילי האיגוד המקצועי בעירנו. אחדים מחברינו בעלי מקצועות עברו לערים הגדולות ברומניה. עזיבתם את העיר השפיעה קשה על המעטים מקבוצתנו שנשארו. תנאי עבודה מחפירים, משטר פוליטי רודף ומדכא, כל אלה לחצו עלינו מבחינה נפשית ללא נשוא.

מפעילות מקצועית לפעילות תרבותית.

באותו זמן (1929) הוזמנה אסיפה שנתית של חברי הספריה. קבוצתנו שהיתה נציגת ציבור הפועלים, התארגנה במגמה ליצור רוב באסיפה למען נוכל להשפיע לתיקון סדרי הנהלת הספריה.

ברם, גם המחנה השליט לא ישב בחיבוק ידים. בערב האסיפה שהתקיימה בבית הת"ת נוכחנו לדעת שמעמדנו מבחינת יצירת רוב הוא ללא סיכוי. עם זאת לא יכולנו להשלים עם המצב כפי שהוא, שהספריה תתנהל גם להבא שלא בהשתתפותנו הפעילה, בין כה וכה התלקחו היצרים של שני המחנות גם יחד. ויכוחים חריפים וסוערים הפכו את האסיפה לשדה קרב ממש; הכרתנו שאנו נלחמים על תנאים בהם תנתן לכל חבר להנות משירותי המוסד ללא קיפוח, ההכרה הזאת חיזקה ידינו במאבק. ברם לא הצלחנו לשכנע את הצד השני ולא נשאר לנו אלא לעזוב את האסיפה. כבר בדרך מהאסיפה צץ רעיון לנסות בכוחות עצמנו להקים ספריה נפרדת, מיוחדת לצרכי ציבור הפועלים בעירנו.

למחרת פנינו לעסקני ה„קולטור ליגע" בהצעה להקים קרן לקנית ספרים וכן לשכור דירה בשביל ספריה. בלהט נעורים נגשנו לבצע המשימה. אף כי המצב הכלכלי בעיר היה קשה, הצטרפו אלינו רבים משכבות העמלים בתרומותיהם מי בכסף ומי בספר, ובזמן קצר הגיעה הקרן עד כדי אפשרות לשכור דירה ולקנות ספרים. הורכבה ועדה שהוטל עליה לארגן את הקמת הספריה. בין הפעילים בהנהלת הספריה נמנו מצד הפועלים, חוה ניעפומנישטשא, (היחידה שקיבלה שכר זעום) ישראל קיסר, אני ועוד. מצד ה„קולטור ליגע" המורה פאניא איסקאוונא ובעלה פיאטר אבראמאוויטש ראבינאביטש והמורה שרמן יצחק (הם גם היו מורינו־מחנכינו בילדותנו). שכרנו דירה בת שני חדרים, (חדר־קריאה וחדר לספרים והספרנית). גדולה היתה שמחתנו שהצלחנו להתגבר על חבלי הלידה של המפעל היקר לנו. העזרה שרבים הגישו לנו עודדתנו להחזיק מעמד אם כי הצד הכספי לחץ עלינו באופן רציני. שאיפתנו להרחיב אוצר הספרים אי־אפשר היה לספק מההכנסות של דמי־קריאה בלבד, ע"כ קיימנו מבצעים שונים כגון: נשפי־ריקודים, הגרלות וכו'. מקרנות הקהלה לא נעזרנו. במשך זמן קצר רכשנו הרבה ספרים חדשים וחשובים; חוג הקוראים התרחב ואוהדים רבים תמכו במפעל. נערכו הרצאות ושיחות ספרותיות בהן השתתפו באופן פעיל עסקני ה„קולטור ליגע" הנ"ל. מאמצינו לא לשווא היו. אולם, כעבור כשנה ומחצית השנה החלו סוכני הסיגורנציה לעקוב אחרי מעשינו והחלו לחשוד בחברינו בקומוניזם. אעפ"י שלא מצאו דבר חשוד הוציאו פקודה

לסגור את הספריה וגם עיקלו את הספרים וכל אשר בה. אף אסרו כמה מחברינו ועינו אותם קשה.

צר מאד היה לנו שהרכוש שעלה בכל כך הרבה דמים יפול לידי אויב הפועלים בנפש. בכל מיני דרכים הצלחנו להעביר את הספרים לרשות אחדים מהחברים שלנו, (לפאניה איסאקאוונה, לחוה ניעפאמנישטשא, לבית הורי ולחברים אחרים) ובלבד שלא יפלו לידי הסיגורנצה. כך נסתיימה פרשה של פעילות צבורית תרבותית בין פועלי אורהיוב באותם הימים השחורים של הריאקציה הרומנית בבסרביה שבשנות ה־1929/30.

מא דיש: מ. ר.

זיך איינגעשטעלט אבער... מצליח געווען / ג. שאפּין

אין יאָר 1908 באַקום איך פון מיינעם אַ חבר פון קישינעוו אַ ידיעה, אַז פון דאָרטיקער טורמע זיינען איבערגעשיקט געוואָרן אין דער אוריעווער טורמע צוויי חברים, פּאָליטיש אַרעסטירטע, און מ׳לאָזט קיינעם ניִשט צו צו זיי. ער בעט מיך כ׳זאָל טון אַלץ אַ־ן מ׳זאָל זיי קענען באַזוכן. כ׳האָב ניִשט געזען קיין אַנדער וועג ווי צו נעמען אויף זיך אַליין די סכנותדיקע פליכט. די סכנה א ז געווען באַזונדער גרויס דערפאַר וואָס הערץ גילישענסקי מיט אַ צווייטן חבר האָבן אַוועקגעלייגט ביי מיר אין צימער אונטערן בעט, צוויי געפּאַקטע קעסטלעך מיט אומלעגאַלער ליטעראַטור מיטן אַדרעס קיין סיביר. מיין באַזוכן די אַרעסטירטע, האָט געקענט דינען פאַר אַ קלאָרן באַוויז פון פּאָליטישער שייכות מיט זיי, און דאַן זענען מיר פאַרפאַלן... נאָך קורצע וואַקלענישן האָב איך און מייר חברטע באַשלאָסן אַליין צו געהן אין טורמע בעטן אַן ערלויבניש, זיי צו באַזוכן. נאָך אונדזער עקשנותדיקן נאָכגעהן און דערקוטשן דעם נאַטשאַלניק פון טורמע, האָבן מיר ענדלעך באַקומען די ערלויבעניש. אונדזער שרעק (16־יעריקע נאַאיווע מיידלעך), איז ניִשט צום באַשרייבן, אָבער, ווען מיר האָבן זיך באַגעגנט מיט די פריידיקע בליקן פון די צוויי יונגע מענטשן, האָבן מיר גלייך דערפלט ווי גרויס אונדזער אויפטו איז ביי זיי אין די אויגן. ווי גליקלעך זענען זיי, וואָס נאָך חדשים לאַנג ניִשט זעהן פאַר זיך קיין פריינדלעכן בליק, קיין וואַרעם וואָרט, האָט זיך דאָך געפינען ווער ס׳זאָל זיך אינטערעסירן מיט זיי. (כאָטש רעדן האָבן מיר געמוזט אין דער אָנוועזנהייט פון אויפזעער).

כמעט אַ יאָר צייט זענען מיר געגאַנגען צו זיי, צוויי מאָל אין וואָך, מיט גוטע זאַכן: פרוכט, פלייש, פיש, פּאַפּיראָסן און סתם נאַשערייען. צום סוף האָט אויך דודל פיינמאַן (דער פעטער פונעם א נזשיניער משה פיינמאַן, וואָס געפינט זיך דאָ אין לאַנד), זיך באַטייליקט אין דער אַקציע און אונדז פאַרגרינגערט. איך געדענק נאָך די שיינע חלות און שיינע מאָלצייטן מיט אַ ביסל שנאַפּס דערצו, וואָס דוד׳ל פלעגט זיי צושטעלן לכבוד שבת אָדער אַ יום־טוב.

ס׳איז ניִשט צום באַשרייבן די פרייד אונדזערע ווען נאָך אַ יאָר צייט זענען זיי באַפרייט געוואָרן און געזעגנענדיק זיך, האָבן זיי אונדז באַשיט מיט האַרציקע הייסע דאַנקען. זיי האָבן אויך אין נאָמען פון זייערע עלטערן (איינע שפּירבערג פון קיעוו און איינע פון פּאָלטאַוואַ), אונדז איבער געגעבן הייסע גרוסן און ווונטשן.

איך און מיין חברטע, האָבן זיך געפילט שטאָלץ, וואָס אונדזער שטעטל וועט צוליב אונדז דערמאָנט ווערן צו גוטן צווישן גרויסע שטעט פון רוסישן געדריקטן פּראָלעטאַריאַט.

***

ערשטער ארבעטער־באַל (יאר 1909) /

אין איינעם אַ לאַנגווייליקן ווינטער־אָוונט זענען מיר, אַ גרופּע יוגנטלעכע און עלטערע אַרבעטער געזעסן און געשמועסט, מיט וודס זיך פאַרנעמען, כדי צו פאַרטרייבן די קליינשטעטלדיקע לאַנגווייליקייט און אויך ברענגען נוץ דער געזעלשאַפט.

עמעץ פון אונדז האָט אויסגערופן — אַ באַל! אַן אַרבעטער־באַל! — לאָמיר מאַכן. יאָ, א באל! האבן אנדערע אונטערגעכאַפּט דעם פאָרשלאַג מיט ענטוזיאַזם. געזאָגט און געטאָן. שוין אויפן אָרט איז געקליבן געוואָרן אַ קאָמיסיע, וועלכע האָט גענומען אויף זיך צוגרייטן אַן אַרבעטס־פּלאַן. מיר, אַ גרופּע יונגערע האָבן גענומען אויף זיך צו זאַמלען זאַכן וועגן אַ לאָטעריע און אויף צו באַפּוצן דעם זאַל.

מיט יוגנטלעכן ברען האָבן מיר זיך אַריינגעוואָרפן אין דער אַרבעט. פון בריק ביזן שפּיטאָל און צוריק זענען מיר (איך און רבקה שאפּאשניק און אַנדערע) געגאַנגען פון שטוב צו שטוב און — צום שבח פון אונדזערע שטעטישע — באַקומען שיינע אויסגענייטע און געשטיקטע זאַכן, האַנטי־כער, טישטיכלעך, סאַלפעטשקעס, קישעלעך, וואונדערבאַרע האַנטאַרבעט. אויך פון די קלייטן האָבן מיר באַקומען שיינע אַרטיקלען וועגן דער לאָטעריע. דערמוטיקט פון דער שיינער באַציאונג פון שטאָט האָבן מיר מיט נאָך מער אימפּעט זיך אַריינגעוואָרפן אין דער אַרבעט און כאָטש די צייט צום „ביי־יאָר" איז שוין געווען גאָר קורץ, האָבן מיר פאַרטיק געמאַכט אַלע אַרבעטן צום עפענען דעם באַל אין דער פינקטלעכער צייט.

אָבער דאָ האָט געטראָפן עפּעס, וועלכעס האָט אונדז פאַרשאַפט אַן ערנסט אומאַנגענעמלעכקייט. די אַרבעטער שאַפט פון יענער צייט האָט נישט איבעריק געדולדעט די שטאָטישע אינטעליגענץ חוץ די איינצלנע פאָר פאַמיליעס: ראַוויטש, ניימאַן און אַ פּאָר סטודענטן, וועלכע זענען געשטאַנען נאָענט צו די אַרבעטער־קרייזן. פּלוצים ברענגען אייניקע פון די טעטיקע אַ וואָרנונג, אַז מ׳זאָל נישט דערלויבן דער „בעלי־בתישער" אינטעליגענץ אָנטיילנעמען אויפן באַל, ווייל זיי האָבן באַליידיקט חבר׳ים פון קאָמיטעט. די ידיעה האָט אַריינגעבראַכט אַ צערודערונג צווישן אונדז. ס׳האָבן זיך באַלד געשאַפן צוויי צדדים. יעדער צד האָט ענערגיש געקעמפט, איינער, פאַר דערלויבן יעדן ווער ס׳וועט וועלן אָנטיילנעמען אויפן באַל; דער צווייטער דאַקעגן, פאַר קיין פאַל נישט דערלויבן. די אויפרעגונג איז געווען גרויס און געדויערט מיט אַ פּרייס פון באַל.

ענדלעך האָט דער געזונטער פאַרשטאַנד גובר געווען און די „גזרה" איז בטל געוואָרן ערב דעם באַל. די סטאָליערס, אברהם אידל און יענקעל איילן צו פאַרענדיקן די קיאָסקן, אַנדערע ציען אויף פאַ האַנגען אויף די פענסטער, אַנדערע ווידער דעקאָרירן די זאַל וועגן טענץ און די אַנדערע צימערן דעם בופעט. „לויפערס", „גייערס" טרדגן צונויף געשענקטע און געקויפטע פּראָדוקטן און מ׳פילט עפּעס אַ וואַרעמע יום־טובדיקייט...

8 אַ זייגער אָוונט. מלך „כלי־זמר" מיט זיין קאַפּעלע גיבן אַ סיגנאַל אין עפענען דעם באַל מיט אַ פריילעכן מאַרש. עולם שטראָמט, די זאַלן פון תלמוד־תורה ווערן איבערפולט. די העלע ליכט פון די „לוקס"־לאָמפּן (נאָך נישט געווען קיין עלעקטראָ), באַשטראַלט די יום־טובדיק פאַרפּוצטע געסט, די מוזיק דערהויבט די שטימונג און דער אַ גאַנץ יאָר פאַרכמורעטער, פאַרהאָרעוועטער אַרבעטער, ווערט פאַרכאַפּט אין עקסטאַז, וויגט זיך אונטער די פאַרשיכרענדע מוזיק־קלאַנגען פון מלך מיט זיין קאַפּעלע. דאָס האַרץ איז איבערפולט פון פרייליכער זיסקייט, באַקומנדיק עטלעכע דאַנקבאַרע אויסדרוקן פון די געסט, באַזונדערס פון דער אינטעליגענץ. אַ דערהויבענער געפיל פון באַזונדערן שטאָלץ, וואָס אויך די אינטעליגענץ אָנערקענט די פעיקייט פון אַרבעטער אַדורכצופירן אַזוי געשמאַקפול אַזאַ פאַראַנטוואָרטלעכע אונטערנעמונג.

אין יענער פיינסטער אַטמאָספער, וואָס האָט געהערשט אויף דער אַרבעטער־גאַס, איז דער געלונגענער געדאַנק, צוזאַמענצונעמען די דערשלאָגענע אַרבעטער און בעלי־מלאכה״ס, זיי אַרויסהייבן פון אומעט און לאַנגווייליקייט, כדי צו דערמעגלעכן אַ גוטמוטיקע אויפרישונג, איז באמת געווען אין דער ריכטיקער צייט און געבראַכט די ריכטיקע רעזולטאַטן. אַ לאַנגע צייט האָט דער אוריעווער אַרבעטער געאָטעמט מיט דער באַגייסטערונג פון אַרבעטער־באַל פון יאָר 1909.

קבוצת חברות בנשף („באל" בלעז)

התנועה הקואופרטיבית

השפעתה על בעלי מלאכה בעירנו / מ. רויטקוב

בעלי המלאכה בעירנו היו ערים לכל עניין ציבורי. הם תרמו ממרצם למוסדות ציבור ונמנו עם המפלגות לגווניהן. ואלו לתנועה הקואופרטיבית תרמו מיטב מרצם ומחשבתם.

מה היתה דמותו של בעל המלאכה לפני שהגיע למעמד חברתי זה?

החברה היהודית בסוף המאה הי"ט, מורכבת היתה מבעלי בתים, האמידים הללו, הסוחרים, ו„כלי־קודש", נמנו עם ה„מיוחסים". לעומתם נחשבו בעלי המלאכה ודלת העם ל„נחותי־דרגה".

השוני המעמדי גרם לפירוד בחברה היהודית. המגע בין ה„מיוחסים" לבין „נחותי־דרגה" היה נחשב לפחיתות־כבוד לראשונים. מאידך, סבל בעל־מלאכה מרגש נחיתות והוא נחבא אל הכלים גם בחוג חבריו לגורל.

הסיבה לפירוד מעמדי זה היתה נעוצה בתנאים הכלכליים הירודים, בהם נתון היה בעל־המלאכה במשך דורות. כאן מקור המצוקה ומנת גורלו — עבודה מפרכת, שעה שהעבודה היתה בנמצא, ובטלה, עוני ורעב כשאין עבודה בנמצא. מכאן צעד אחד לחוסר חינוך ואי ידיעה קרוא וכתוב. ובעטייה של רמה תרבותית נמוכה, בילויי זמן מפוקפקים ולעיתים עד כדי שתייה לשכרה.

מאותו מעמד המדוכא באו האנשים לחברת בעלי המלאכה. רק ילדי העניים נשלחו ללמוד מלאכה. בגיל 9—10 נשלח בן העני לעבודה בתנאי ניצול מחפירים. 12—14 שעות עבודה ליום בשכר זעום או בלי שכר. 2 שנים שירת הנער־השוליה את משפחת בעליו בעיקר, וידיעתו במלאכה מועטת. לכשהתבגר והתמחה במקצוע, הרי אז נרתם בעול המשפחה ללא אפשרות של השתלמות. בור, בחברת בורים, דומים לו, גדל הצעיר בלי מטרה.

ככה חי בעל־המלאכה במשך דורות. מצד שני, ראוי לציון, שציבור החייטים הקים בית־כנסת לעצמם והזמינו את החזן המפורסם, יונה החיגר, אשר כיהן שנים רבות אצלם בלווי מקהלה מבני עירנו. כמו כן הקים גם ציבור הסנדלרים בית כנסת (בשנת 1904).

רווח והצלה עמדו לבעלי המלאכה מחוג העסקנים הצעי־רים, ישראל מילשטיין, בן ציון פורר ואיצל מישקיס שנחלצו להקמת חוגים לקריאה בספרות אידיש, צעירים אחרים (פנחס שאפוטשניק, הרשל קראסילשטשיק, ראובן שאפאטשניק) הקימו להקה דרמטית יחד עם צעירים מהאינ־טליגנציה, בהדרכתו של סולומון לושאקוב (צלם) וקיימוה שנים רבות. בזמן יותר מאוחר היה פעיל חוג דרמטי אחר שאף בו השתתפו בעלי־מלאכה בהדרכת משה שטיקאן (פאפי־רוסניק).

מכאן ואילך תופסים אנשינו עמדות חשובות במוסדות ציבוריים, במפלגות, בקואופראציה ובשלטון המקומי. בבחי־רות למועצה העירונית נבחרים גם שליחינו (כותב השורות ב־1924, וי. שמבן ב־1929). שמבן אף נבחר כסגן ראש־העיריה והוכיח יעילותו בתור יו"ר המחלקה־הטכנית והמח־לקה לעזרה סוציאלית, בה נעזרו בעלי המלאכה ו„דלת־העם". בתוקף תפקידו היה עוזר לחלוצים רבים בשעת עלייתם לארץ.

תרומה חשובה תרם שמבן בעוזרו להקים בית־ספר מקצועי „אורט"; בו הוא אף כיהן כמדריך לנגרות. רבים מחניכיו עלו לארץ והסתדרו במקצוע זה.

יצחק פאסיר (חייט) ייצג את בעלי המלאכה במועצת התאחדות הקואופראטיבים בבסרביה, מיום היווסדה במשך שתי עשרות שנים. דוד בעלפער (סנדלר), היה יושב־ראש במועצת „קופת ההלוואה וחסכון", איציק דוד חריין (חיט), יושב־ראש „חברת עזרת עניים", ובתפקידים אחרים;

אייזיק שאנדער (פחח), זרח מורדקוביץ' (חייט), משה פרלוב (נגר), דוד הערש שאפאניק (אופה), זלמינה חינקיס (סנדלר) ועוד עשרות חברים מסורים לתפקידיהם נשאו בעול והקדישו זמנם ומרצם לטובת בעלי המלאכה בעירנו.

אותם עסקנים (כדוגמת מילשטין וחבריו) הציבו להם למטרה לעורר בבעל המלאכה ענין לעזרת הזולת ע"י יצירת קרן.

בשנת 1902 נוסדה „קופת הלוואה וחיסכון" בקישי־ניוב, הראשונה בבסרביה, בהנהלת הקואופרטור נ. מ. רוטמן. רוטמן נענה לבקשת ישראל מילשטיין לעזור בהקמת קופה לבעלי מלאכה בעירנו. לאחר מאמצים רבים הושג אישור ובאוקטובר 1906 הוכרז חגיגית על פתיחת ה„האנטווער־קער לייי־שפאר קאסע" (קופת הלוואה וחיסכון לבעלי מלאכה). במעמד זה נרשמו 56 חברים והכניסו 160 רובל דמי חבר. נבחרה הנהלה ומועצה ונקבע מועד הפתיחה הרשמי ליום ה־19 ח.ז.

ההנהלה התמסרה בלהט לפעולה. אחדים מחבריה הפקידו סכומים ניכרים כדי ליצור הון־חוזר בשביל הלוואות. הצטיין חבר ההנהלה, נתן זובריצקי ז"ל, שנחלץ בכל עת לעזרה.

נחמן זובריצקי

כבר בראשיתה רכשה הקופה אמון אצל דורשיה. הלוואה בסך 5000 רובל מ„יק"א" איפשרה להעניק הלוואות גדולות יותר. מילשטיין מעלה הצעות להרחבת הפעולה הקואופרא־טיבית, ע"י רכישת חמרים לחברים ממקור ראשון, לארגן קבוצות יצרניות. ראשונה היתה קבוצת החבתנים, להם ניתנה הלוואה לרכישת חמרים בפיקוח הנהלת הקופה בתנאים הב־אים: א) החברים יקבלו שכר עבודה עפ"י התעריף המקובל בשוק העבודה; ב) התוצרת תרוכז במחסן משותף. לאחר מכירת התוצרת יסולק החוב לקופה וברווחים יתחלקו החברים לבין עצמם לפי המוסכם. נסיון זה עלה יפה וההנהלה זכתה להוקרה מצד חברי הקבוצה.

בתום חמש שנים לקופה נסתמן גידול בכל הסעיפים:

השנה	מס' החברים	דמי־חבר	פקדונות	מלוות מ„יקא"	הלוואות אצל חברים
1907	202	1527	1694	——	2322
1912	557	7360	20393	8460	35512

בד בבד עם ההתרחבות, גדל הצורך בתנאי דיור נוחים יותר. אז נרכש בית מרווח ברחוב טורגוביה, שהוסיף לביסוס המוסד והעלה ערכו. גבר האמון אליו בקרב החברים. האמונה ביעילות הקואופרציה האשראית גדלה ועתה הוכשר הקרקע למפעלים קואופרטיביים נוספים. חבר ועד המבקר של הקופה, משה רביטש, מעלה את הרעיון של מפעל החסכון. עפ"י הצעתו מחליטה ההנהלה להכניס קופת ברזל זעירה לבית כל חבר חתומה ע"י המוסד. מטרה כפולה לכך: בני המשפחה יתרגלו לחסוך; הסכומים שיצטברו ישמשו להגדלת ההל־וואות. התוצאה לא איחרה לבוא. סכומים ניכרים נוספו להון החוזר של הקופה, ולמשפחת החבר עמדו רווח והצלה במצוקתם. אולם, כחתף הגיע הראשון באוגוסט 1914, בו הוכרז גיוס כללי. פרצה המלחמה העולמית הראשונה על זוועותיה ונשתבשו תכניותינו.

גיוסם של רבים מחברי הקופה לצבא גרמה לירידה בפעולותיה. המפקידים דרשו פקדונותיהם, גדל מספר המ־פגרים בתשלומיהם. הזקוקים להלוואות לא נענו מפאת מחסור בהון. ההכנסה ירדה והמאזן ל־1 בינואר 1915 הסתיים בגרעון ניכר (1556 רובל). מצב הרוח של המנהלים ושל החברים ירד. אולם קרן אור אחת שהאירה, היא חנוכת הבית שנערכה במרץ. היא מעודדת ומאוששת. מרגישים בעלי המלאכה שיש בסיס למוסד היקר להם.

ישראל מילשטין, אשר מסיבות משפחתיות עזב לזמן מה את המוסד, הופיע באסיפה השנתית (1915) ועודד את החברים להתאגד לעת משבר, כדי למצות את האפשרויות המצויות בקואופראציה לטובת חבריה. „דווקא עכשיו הכרחי לספק חמרים לבעלי המלאכה בצורה קואופרטיבית מסודרת, כדי להפר זממם של הספסרים, שמחביאים סחורות, פושטים עורם של בעלי מלאכה; לארגן קבוצת יצרניות, לספק הזמנות לצרכי הצבא; להקים מחסן למצרכי מזון חיוניים.

בעקבות החלטות האסיפה נתארגנה קבוצה של 24 סנדל־רים. בבית המלאכה המשותף שלהם יצרו מאה זוגות מגפיים כל שבוע בשביל הצבא וכן נוסדה קבוצה של 10 רצענים. הודות למפעלים אלה, אשר הפקידו חלק מהכנסותיהם בקופה, גדל המחזור והשנה נסתיימה בגרעון קטן בלבד (845 רובל). בשנת 1916 הוקם מחסן מרכזי למצרכי מזון ליד הקופה ובו גם עצים להסקה, קמח וכיו"ב. המלחמה, המהפכה ברוסיה (1917) וכיבוש בסרביה ע"י הרומנים השפיעה לרעה על מצב הקופה. יש לציין, בכל זאת, שחברינו צברו נסיון רב בשטח הקואופראציה. באמונה בכוחות עצמו נרתם גם העסקן הצעיר בעול. נפתח דף חדש בתולדות המוסד.

**

בקיץ 1920 מתחיל פרק חדש בתנועה הקואופרטיבית היהודית בבסרביה. בוועידת חברי קופות־מלווה באותה שנה, שבה השתתפו גם נציגי ה„ג'וינט", הוחלט לארגן את העזרה שניתנה ע"י ה„ג'וינט" על יסודות קואופרטיביים. לשם כך

*) ראה החוברת: 20 יאר פון דער בעל־מלאכהשער לייי שפאר־קאסע אין אוריעוו.

הוקמה התאחדות הקואופרטיבים היהודיים בבסרביה — ה„פארבאנד". ביולי 1920 החליטו חברי קופתנו להצטרף ל„פארבאנד".

מכאן ואילך ניכרת השפעת ה„פארבאנד" על התפתחות קופתנו. הון הקרנות של הקופה גדלות והולכות. ההלוואות נפרעות בסדר ומצבה איתן.

בנובמבר 1926 נערכה חגיגת העשרים לקיום קופתנו. היחידה בין 30 קופות מסונפות ל„פארבאנד", מיסודה של בעלי מלאכה בלבד.*)

המסיבה התקיימה בבנין בית הספר „אורט" (נרכש ע"י הקופה) והשתתפו בה כל חברי הקופה, ב"כ ה„פארבאנד" יוסף פגיס, ב"כ הג'וינט, י. מילשטיין, נציגי מוסדות ציבור ונציגי קופת מלווה לסוחרים זעירים. נסתפק בזה במסירת תמצית ברכתו של פגיס: ....„שמחה כפולה ומכופלת היא לי עצם חגיגת היובל לאחד מראשוני הסניפים של ה„פארבאנד". והחשוב מזה, קיום קואופרטיב שחבריו הם מציבור העובדים והיצרנים שבעירכם היחיד במינו ברשת הקואופרציה היהודית בבסרביה. הקואופרציה היהודית היא גוף בעל סתירות סוציאליות כלכליות. בעוד שמגמת הקואופרציה היא, מן היצרן לצרכן ושיתוף למניעת מעשי תיווך, הרי הקואופרציה האשראית היהודית מקיפה ציבור שברובו שייך למעמד הזעיר־בורגני, רוכלים וכו'. לעתים מנוגדים האינטרסים בין שכבה למשניה המשתייכות לאותה תקופה. לא כן אתם, כיצרנים, האינטרס שלכם הוא בשיתוף ובעזרה הדדית. עתידכם תלוי בקיום יסודות הקואופרציה. במפעלכם ובחבריכם אנו מקווים לראות גרעין קואופרטיבי אשר עוד יתן פירותיו וישמש דוגמה מאלפת לצבור בעלי המלאכה בבסרביה כולה."

ברוח זו הביעו גם שאר הנואמים במסיבה את רחשי לבם למפעלנו. אכן, הנסיון של 20 שנות פעילות בקואופרציה והישגיה עודדו את פעילי הדור הצעיר לפעול ביתר שאת לביסוס הקואופרטיב שלנו ולכוונו לפסים של הספקה קואופרטיבית מורחבת, כגון, רכישת חמרי־גלם, ייצור ושווק שיתופיים.

כצעד ראשון, לתכנית מורחבת יותר ניגשה מועצת הקואופרטיב לארגן קבוצות שיתופיות לשיווק של כובענים, נגרים, חבתנים ורצענים. נבחרה וועדה שמתפקידה היה לטפל בעניני השותפות, להדריכן, לדאוג לאשראי ובמקרה של סכסוך לתווך בין השותפים. הועדה הצילה לא אחת את השותפות מפירוק. רעיון חדש זה הוכיח יעילותו וממנו למדנו לקיים ולפתח שטחי קואופרציה שונים בהדרכת ה„פארבאנד", שהעמיד לרשות המעוניינים את כוחו הפיננסי והארגוני, ועזרו להם להתגבר על משברים חברתיים וכספיים.

הכינוס לבעלי־מלאכה

ה„פארבאנד" ראה בהפצת רעיון הקואופרציה בין בעלי־מלאכה אחד מתפקידיו העיקריים. בינואר 1927 נערך כינוס של נציגי בעלי המלאכה בבסרביה עפ"י יוזמת נציגינו לשם

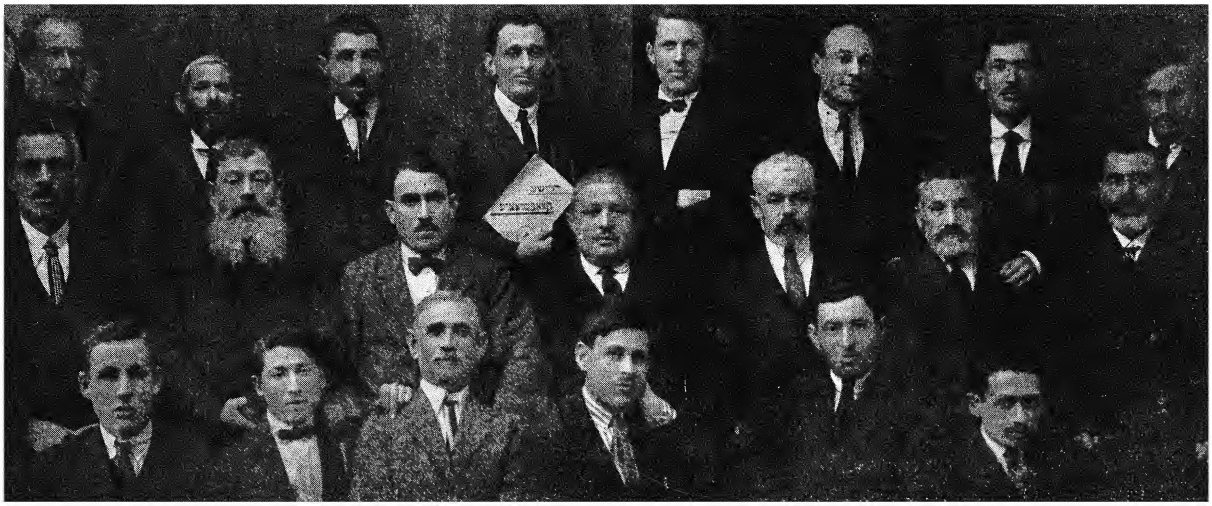

בית ספר „אורט" חגיגת יובל העשרים לקיום הקופה

*) לציון היובל הוציאה מועצת הקופה חוברת מודפסת בשם: „יובל העשרים לקופת הלוואה וחסכון לבעלי מלאכה בארהיוב".

קואופרטיב החבתנים ב־1930

קואופרטיב כובענים באורהיוב 28—1924

למטה מימין לשמאל: מ. פרכטמן 2. ש. בובריק 3. מ. רויטקוב 4. וו. נודלמן 5. י. ספיבק 6. יחזקאל ...
באמצע מימין לשמאל: 1. א. גרינברג 2. וו. ויסמן 3. ח. וקסמן 4. נ. ספוז'ניק 5. קופלניקוב 6. י. שפושניק
עומדים: 1. מ .אודיס 2. פ. שפושניק 3. א. גרינשטין 4. פ. רויטקוב 5. פ. אברמאן 6. יוסף חסיד 7. ג. ויסמן 8. בנציון ...

בירור דרכי הקואופרציה, שבו השתתפו 57 צירים מ־34 קואופרטיבים. חברינו (י. שמבן, כותב השורות ופאסיר) הרצו על בעית השיתוף במשק המלאכה ועמדו על שוני האינט־רסים בין צורה זו וצורות משקיות אחרות בקואופרציה היהודית והציעו: א) להקים קואופרטיבים מיוחדים לבעלי מלאכה באותם המקומות שהתנאים האוביקטיביים מתאי־מים לכך, ב) באם אין הדבר ניתן לביצוע יש להקים מחלקה לעניני המלאכה בכל קואופ., ג) להקים משרד להדרכה בעניני מלאכה ליד ה„פארבאנד". הצעות אלו הועברו לדיון להנהלת ה„פארבאנד", אולם לכלל ביצוע הגיע הדבר רק בשנת 1930. בחדש ספטמבר אותה שנה הוזמן כותב השורות האלו לשמש בתפקיד הדרכה ויעוץ לעניני מלאכה ליד ה„פארבאנד".

במשך ארבעה חדשים ביקר המדריך במרבית הקואופרטי־בים, ולמד את התנאים. בוועידה העשירית של ה„פארבאנד" שהתקיימה בינואר 1931 מסר דין וחשבון על מצב המלאכה והאמצעים בהם יש לנקוט למען לשפר את מצבם של העוסקים בה, ואלה המסקנות: א) לספק לבעלי המלאכה חומרים זולים, דבר זה יושג על־ידי קניה משותפת בשביל קבוצה בענף מסוים, או, להקים מחסן אספקה ליד הקואופ־רטיב המקומי. ב) לדאוג שהתועלת שתופק מהקניה המרו־כזת לא תצא שכרה בהפסד, ע"י ההתחרות המקובלת בחוגי בעלי המלאכה. לפיכך יש לארגן שותפויות לשיווק. ג) להר־חיב את היקף האשראי לרכישת חומרי גלם בתנאי שיוחזר במועד הקבוע. לשם כך יקימו מחסני־ערבות בהם יחליפו בעלי המלאכה את תוצרתם בחומר גלם ויוכלו בזה האופן להגדיל את המלאי לקראת העונה הבאה, בלי להזדקק להלוואות ברבית קצוצה. ד) הסברה ענפה בקרב בעלי מלאכה על עוכה ודרכה של הקואופרציה. חשובה לאין ערוך פעולה תרבותית מקיפה, בעיירות, שמעטים בהן נאמני הקואופרציה. הצעות אלו עוררו נציגים רבים לחוות דעתם בעניין הנידון, ומסקנות המרצה נתקבלו. נבחרה וועדה מנציגי בעלי המלאכה, אשר עליה הוטל תכנית ביצוע עד לוועידה ה־11 שתתקיים בשנה שלאחריה.

הישג זה מצא הד בעתון „דאס קאפעראטיוועווארט (מס' 3 (1931), בו נתפרסמו מאמריהם של שנים מצירי הכינוס (משה רביטש וקרפל שפילר) תחת כותרת „חברים בעלי מלאכה התאחדו"... בהם עמדו על המצב הכלכלי הקשה השורר בארץ ועל תהליך ההתרוששות הפוגע בעיקר בבעל־המלאכה, ומטיפים לדרך של שותפות קואופרטיבית שרק באמצעותה ימצאו מפלט מדלדול כלכלי וניוון חברתי. ההישגים שהשיגו קבוצות בעלי מלאכה בריشקני, באורהיוב, טילינשטי, אוטקי וליפקני הוכיחו את יעילות השיתוף. ברישקני התארגנו הנגרים ותוך חדשים מספר שופר מצבם בהרבה", נוסף על ההנאה החומרית הושכן „שלום בית" בין הנגרים שהרגלי ההתחרות בינם לבין עצמם גרמו לעתים למריבות ממש", כותב שפילר. בנוסח דומה, כותב גם רביטש במאמרו. הוא מצביע על ההישג הבולט שהשיגו בעלי המלאכה בוועידה השנתית של ה„פארבאנד". ....„העובדה כי המדריך שהוזמן הוא, אדם, קרוב לכם, הוכיחה את הגישה העניינית מצד מנהלי ה„פאר־באנד". מצד אחד מצאו דבריו הד חיובי בין צירי הוועידה, ברובם סוחרים, שמבחינה כלכלית ענין הקואופרציה מנוגד לאינטרסים שלהם, מצד שני, מעיד הדבר על חשיבות המפעל ועליכם להוכיח גישתכם לרעיון הקואופרציה. לפיכך

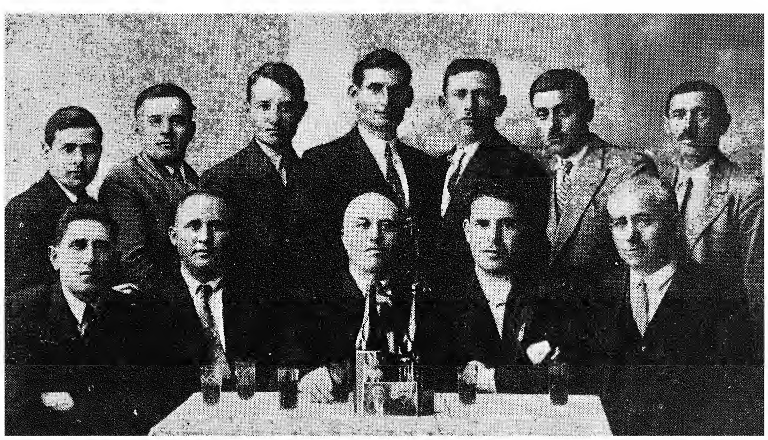

מועצת הבנק למלאכה ב־1921

בין היושבים השלישי מימין: י' שמבן והאחרון ה. שיינמן

מצטרף אני לקריאתו של הח' שפילר, חברים בעלי מלאכה התאחדו"!!.

מעודד מתמיכה ציבורית רחבה זו פעל המדריך קרוב לשנה וחצי והרעיון לפיתוח שטחי הקואפרציה העמיק והכה שרשים. בשנה ההיא (1931) פרץ המשבר הכלכלי עולמי שהמיט שואה על מיליוני מחוסרי עבודה ונתן אותותיו גם בחבל שלנו. מפעלנו נדון לחיסול. בסיכום יש לציין, על אף קיצור הימים של המפעל הנאה הזה, שציבור בעלי מלאכה ועסקניו באורהיוב, הם שהיו הכח שהאיץ ב„פארבאנד" להקים את משרד ההדרכה לבעלי מלאכה בבסרביה, ומתוך ידיעת תנאי חייו של בעל המלאכה עשו פעילים אלה במקומותיהם כמיטב יכלתם כדי להקנות לו ידיעה ואמונה בדרך הקואו־פ־ציה. מתוך מגמה לשפר את מעמדו הכלכלי והחברתי כאחד. זאת ועוד: בתוך ההתפתחות החברתית הכללית ברבע הראשון של המאה הנוכחית התגבש כח חברתי מתקדם ופעיל, שסייע לקידום מעמד בעלי המלאכה בעירנו".

בנק למלאכה — המועצה האחרונה מלפני השואה

יושבים מימין לשמאל: 1. ז. חינקיס 2. י. מלקביץ' 3. ד. שפושניק 4. מ. פרלוב 5. א. סטראביץ

עומדים מימין לשמאל:

1. י. פילמוס 2. נ. בלפר 3. א. גנדלמן 4. וו. בילמאש 5. מ. גרינברג 6. מ. הויכמן 1 ב. פורטנו

בשנים הראשונות של המאה הנוכחית התקיימה בחוגי בעלי המלאכה קופת סיוע כפי שנקראה „קרוז'וק" שכל בעל־מלאכה נצרך יכול היה להסתייע בה בעת הצורך.

הקופה הזאת אורגנה והתקיימה ע"י בעלי־המלאכה עצמם, שתרמו מידי שבוע 5—10 קופיקות. לאחר תקופה מסויימת של חסכונות, היה רשאי כל אחד מהחוסכים לקבל הלואה בסכום 5—10 רובל.

כך התנהלו העניינים עד השנים הראשונות של המאה ה־20, עת קמה תנ־עה לעזרה הדדית בין בעלי־המלאכה, בעירנו כבערים אחרות, ששמה לה למטרה להיטיב את מצבם מבחינה כלכלית ומבחינה תרבותית.

בתחילת שנת 1906 נטלה על עצמה קבוצת חברים מתקדמים שבראשה עמדו ישראל מילשטיין, נתן זובריצקי ויצחק פרדמן ובעזרתו הפעילה של מ. רביטש, ליסד „קופת מלוה וחסכון" הראשונה בעירנו.

לאחר השתדלויות רבות בחלונות הגבוהים בקישניוב, הצליחו החברים להשיג את הרשיון הדרוש.

בערב חורף אחד התאספו כמה עשרות אנשים לפתיחה החגיגית של הקופה. נבחרה הנהלה באותו ערב, בראשותו של הח' ישראל מילשטיין. כל אחד מהנרשמים הכניס דמי חבר וקבל פנקס חסכון, בו נרשמו חסכונותיו.

זוכר אני באיזו יראת כבוד היו האנשים מביאים את חסכונותיהם לקופה מידי חודש בחודשו.

באותו זמן התחילה הקופה לחלק הלואות לנצרכים. בזמן הראשון ניתנו הלואות בסכום 10—20 רובל בחתימת ידו של הלווה ובערבות אחד מבני משפחתו. ניתנו גם הלואות יותר גדולות בערבות סחורות מעובדות. כך התנהלה העבודה עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה. בהתחלת המלחמה הגיע מצב הקופה לידי משבר בגלל גיוסם של הרבה הברים. עם פרוץ המהפכה הסובייטית ברוסיה וגמר המלחמה שבו הרבה חברים הביתה, אף הנוער שהספיק להתבגר נכנס למעגל הפעולה והקופה קמה לתחיה.

בשנת 1919, כשאחד ממיסדי הקופה הח' ישראל מילשטיין התכונן להגר לאמריקה, נקראה אספת חברים ובה נבחרה הנהלה חדשה בהשתתפותם הפעילה של חברים מהדור הצעיר ובראשה חיים וקסמן, יצחק־דוד חריין, יונה שמבן, מרדכי רוטקוב יצחק פסיר ואחרים.

עם כניסתם של הכוחות הצעירים התחילה פעולה רחבה של יסוד קואופרטיבים יצרניים ובעזרתו היעילה של נציג הג'וינט הח' יצחק מילשטיין ז"ל קבלה התנועה צורה מאורג־נת (ראה מאמרו של מ. רוטקוב).

נוסדו קואופרטיבים של יצרנים: כובענים, חבתנים, נגרים, רצענים ועוד, אשר היו לדוגמא, והתנועה התפשטה בערים ובעיירות בסרביה, ובכינוס הארצי של הקופות בבסר־ביה שנערך בקישיניוב ב־1929 הוחלט להזמין מדריך מיוחד לסוג קואופרציה זה, את בן עירנו מ. רוטקוב.

פעילותם של חברינו השפיעה אף על הצד התרבותי של חיינו. באסיפה הכללית בשנת 1923 נתקבלה החלטה לטפל בהקמת בי"ס למלאכה ואף להתאים את הבית הפרטי בו משתכנת הקופה. כשנוסדו בשנים 1923—24 בתי־ספר מקצועיים של „אורט" הוזמנה קופתנו ליטול חלק בפעולתה.

עפ"י הסכם מיוחד עם חברת „אורט" נכנסו חברינו בשותפות להנהלתה, ובעזרתה החומרית של הג'וינט ע"י נציגה הח' יצחק מילשטיין ז"ל, נקנה לצורך זה בנין ושולם בעדו יותר מ־100,000 לעי, ומאז נשא בית הספר את השם: בית הספר המקצועי של „קופת מלוה וחסכון" של בעלי־מלאכה באורהיוב וחברת „אורט".

בבית הספר היו שתי מחלקות, אחת לנערות אשר למדו תפירה והשניה לנערים אשר למדו נגרות. הלימודים בבית הספר התנהלו במשך שלוש שעות. ויתר הזמן היה מוקדש

מועצת העיריה ב־1928
מימין לשמאל: הרביעי בשורה השניה יושב יונה שמבן

לעבודה. הרבה נוער מעירנו גמרו את בית הספר הזה ורכשו להם ע״י כך מקצוע. רבים מהם אפשר לפגוש בארץ, המתפרנסים בכבוד ממקצוע שרכשו להם אז. הפעולה הרצינית והמסורה של חברינו הצעירים בין בעלי המלאכה השפיעה השפעה רבה אף על החיים הצבוריים והפוליטיים בעירנו וכבודנו עלה בעיני כל שדרות האוכלוסיה.

כך קרה שבשנת 1929 עת הגיעו לשלטון הנציאונל-צרניסטים היתה פניה ראשונה אלינו שנשלח נציג להנהלה החדשה של העיריה.

הנציג היה הח״מ שאחר זמן מה, בעת הבחירות לעיריה, נבחר לשמש בתפקיד של סגן ראש העיר וקיבל לידיו את הנהלת המחלקה הטכנית והמחלקה לעזרה סוציאלית בעיריה.

בשנת 1933 עלה לארץ ואחר כך העלה את בני משפחתו.

מהווי של הלוואה וחסכון

הזכיה של 200 אלף רובל ע״י הלואה וחסכון

לפני המלחמה העולמית הראשונה, שרר שפל כלכלי חמור בבסרביה. מובן, שאורהיוב נפגעה אף היא קשה. במיוחד סבלו היהודים, שפרנסתם היתה בעיקר על מסחר זעיר ומלאכה. גורם חשוב במאבקו של היישוב היהודי במלחמת הקיום היה האשראי הזעיר הזול שהמציאה „קופת הלוואה וחסכון" לחבריה. המצב הכלכלי הקשה גרם לפיגורים רציניים בפרעונות לקופה, וע״י כך נסתתמו מקורות האשראי. רוב החברים לא יכלו להיעזר יותר ע״י הקופה, אלא מי שיכול היה להבטיח את ההלוואה בערבות רכושו. ואלה, מספרם היה מוגבל מאד. מצבם של מחוסרי נכס היה נואש. והנה קרה נס. הקופה זכתה בהגרלה הממשלתית בסכום של 200 אלף רובל! אין לתאר את ההתלהבות והשמחה שתקפו את חברי הקופה ומשפחותיהם כשנודע להם על הזכיה. 200 אלף רו״כ הרי זה סכום קרוב ל־200 רו״כ לכל חבר (מספר החברים היה קרוב לאלף). מעטים היו שההון המושקע בעסק שלהם הגיע לסכום גדול כזה. אין פלא איפוא שענין „הזכיה" הסעיר את הרוחות וכל העיר היתה כמרקחה.

ימים ולילות עמדו חברי הקופה ברחובות העיר וביררו והתווכחו ביניהם ותכננו תכניות. לאלה הצטרפו רבים שלא היה להם כל חלק בקופה. אלו ואלו החלו לטכס עצה, איך ובאיזה אופן ילחצו על עסקני הקופה שיחלקו כספי הזכיה לכל אחד לפי חלקו. ימים מספר עברו ומנהלי הקופה נגשו לערוך תכנית, איך לנצל את ה„נס" הזה שיהיה לטובת החברים ולייצוב וביסוס הקופה כאחד. נתבלטו שתי דעות: האחת, כדעתו של יעקב לווינזון המנהל של הקופה, שכסף „הזכיה" שייך כולו לקופה, וממילא יהנו החברים מהרחבת האשראי. נמצא „זה זכה וזה אינו נפסד"; דעה שניה, כדעת בן־ציון פורר ועוד, שמחצית הסכום יחולק בין החברים ומחצית השניה תשאר ברשות הקופה. הכוונה היתה, שראוי הוא חבר הקופה להנות באופן אישי מה„נס" שקרה פעם בחייו, ומאידך, יהיה ברשות הקופה סכום די גדול לנהל את עניני הקופה. שתי הדעות יסודן באחריות ציבורית. והיתה עוד דעה, קיצונית, והיא: לחלק כל הסכום של 200 אלף רו״כ בין החברים שווה בשווה. אלה טענו, שבזכותו של כל חבר וחבר נפל הדבר, ורשאי כל אחד לקבל חלקו בזכיה זו.

לכל דעה היה הגיון משלה. התארגנו קבוצות־קבוצות וכל אחת חפצה להכריע את הכף לזכותה. מהצעות ובירורים הפך הענין למריבות ברחוב ובבית, ועד לעבר גבולות העיר הגיעו. העיתון „בסרבסקיע נובוסטי" שלח אלינו בא־כח מיוחד לקבל ידיעות מבוססות במקום. אסיפות חברים שנקראו לשם קביעת עמדה בשאלה זו היו כה סוערות, שאי אפשר היה להגיע לכלל החלטה. אף אחת מההצעות לא השיגה רוב. לבסוף הוחלט לבחור במועצה של 36 איש שעליהם יהיה להחליט ולהגיע להסדר. מועצה זו החליטה, שהקופה היא, ורק היא זכאית לנצל את ה„זכיה" שהיא לטובת כל החברים, והעיר שקטה.

לרוע המזל, גרמו המסיבות של אותה שנה, השניה למלחמת העולם, שחוסר המלאי בשוק השפיע לירידת רמת־החיים. ערך הכסף ירד בעת שהמחסור במצרכים חיוניים גדל, וכדי לשבר לחברי הקופה מצרכי מזון חיוניים החליטו מנהלי הקופה להקים צרכניה, אולם במשך הזמן התברר שהצרכניה אינה נושאת את עצמה, וחיסלו אותה בהפסדים ניכרים. עובדת ירידת ערך הכסף וההפסדים שנגרמו מהצרכניה שוב הסעירו את חברי הקופה. בינתים התרוקנה הקופה ללא תקנה...

והחלום על הנס... נגוז, כלא היה.

מדברי **ב. צ. פורר**, מ.ר.

בחקלאות

החוה החקלאית / מ. רויטקוב

(ה„פַרמה״)

נסיון להקים מוסד לחנוך חקלאי

יהודי בסרביה בכלל ותושבי עירנו בפרט שאפו כל ימיהם להחלץ מפרנסות מפוקפקות, של סחר מכר, כמיהתם היתה לעבודת אדמה ולמלאכה.

כמה וכמה נסיונות נעשו ע״י מנהלי ומשגיחי הת״ת ללמד את הילדים נוסף על הלימודים הקבועים גם מלאכה. במיוחד שאפו ההורים וגם העסקנים לעבודת האדמה אשר בה ראו בסיס כלכלי איתן. על כן רבה היתה השמחה בעירנו, עת האגרונום זוסמן, מפקח בית הספר ל„יוגבים״ באודיסה בלווית סגן הרב „מטעם״ מקישיניוב מר פיינברון באו במגמה להקים חווה חקלאית בקרבת העיר. וכה כותב ד. ק. בהמליץ מס׳ 96 שנת 1895: „...האורחים הנכבדים בבקרם את בית הת״ת דפה, הציעו לפני המשגיח ומנהלי הת״ת ליסד על ידו „בית לימוד ליוגבים״ ללמד את בני העניים עבודת האדמה. מנהלי הת״ת הא׳ וינברג והא׳ טומשפולסקי ובראשם ה׳ דוד טרכטנברג קבלו את ההצעה בלב ובנפש חפצה, ויקחו על עצמם להוציא הדבר לפועל, וממחרת היום יצאו את העיר ביחד עם ה׳ זוסמן ויבחרו כר נרחב, שמחירו לא יעלה ביוקר, ושם הניחו יסוד לדבר הגדול הזה. רבים מתושבי עירנו הביעו חפצם לעזור למפעל הנשגב, ולכלכל את ההוצאות הדרושות לזה, כמו: לשלם לאכר היהודי אשר ילמד את הנערים ויאמן אותם בעבודה זו, לקנות כלי עבודה, וגם להאכיל, להלביש ולהנעיל את 15 הנערים שנבחרו לצאת השדה לעבודתם. הרב מטעה״ם דפה, הד״ר רבינוביץ׳ ואשתו הכבודה לקחו על עצמם להאכיל את הילדים מדי צאתם לעבודה יום ביומו. והצעירים עסקני אגודת „חסד נעורים״ אשר מטרתם להלביש ולהנעיל את ילדי העניים, הבטיחו לתת יתרון לילדים הלומדים עבודת האדמה על ההולכים בטל בלי עבודה. ראשי חוב״צ אהרן פיכמן והא׳ ברסוצקי, הבטיחו לתת מדי חודש בחודש 10 רו״ב אם רק יראו ברכה במפעל הזה. למפקח על העבודה נמנה המורה לעברית בבית הת״ת, המשכיל ה׳ טעמקין, אשר מפעל כזה קרוב מאד ללבו. המורשה דפה ה׳ א. ברסוצקי היה הראשון אשר נדב לזה 10 רו״כ לזכרון אמו זקנתו, מרים אורבוך, אשר מתה ביום הוסד המפעל (י״ב אייר), ובכסף הזה רכשו את כל כלי העבודה״.

כעבור זמן קצר אנו קוראים בהמליץ מס׳ 126 אותה שנה: „נעים לי להודיע כי ביקורו של האגרונום זוסמן נשא פרי. אנו רואים כבר יום יום חניכי הת״ת יוצאים ומעדרים על שכמם אל מחוץ לעיר לעבוד ולעדור את אחוזת הקרקע ששכרו המנהלים בשבילם. מה נשגב ומרומם הוא המחזה לראות את ילדי בני ישראל עומדים וחורשים בשדה כילדי עם הארץ!״... (חתום: ב. ש. נייחין).

ייסוד החווה החקלאית

בעתון „וואסחאד״ מ־5 ביולי 1898 נתפרסם העתק כתבה מעתון „בסרביעץ״, אשר פרסם מ. ראוויטש בזו הלשון: „בשיתוף פעולה עם הרב מטעם, הד״ר י. ראבינוביטש, נוסד המפעל לעבודה חקלאית בעירנו. שכרנו בית קטן בקצה העיר. ומיד (בחדש מרס ש.ז.) הודענו על הרשמת ילדים. למרות הספקות, אם ימצאו הורים אשר יסכימו לשלוח ילדיהם לעבודת אדמה, נרשמו כ־30 ילד אשר מהם נתקבלו 13. אלה היו ראשוני התלמידים של הפרמה״.

בין הכתבה (של ד. ק. הנ״ל) לבין העתק זה יש אמנם סתירה. בעוד שד. ק. מביא „ש־15 חניכי הת״ת יצאו יום יום ומעדרים על שכמם אל מחוץ לעיר״ וכו׳, ואילו כאן מודיע הכתב על ספקות, יש להניח שהנסיון הראשון לא הצליח ורק כעבור שלוש שנים התעוררו שוב עסקנים להקים חווה חקלאית.

מ. ר. ממשיך לספר באותה כתבה:

„...תמונה נוגעת עד הלב היתה, לראות את הילדים עם אמותיהם, אלמנות ומדלת העם, אשר הפצירו בנו לקבל ילדיהם הרעבים אשר נדונו לבטלה ולתרבות רעה."

הראשונים שהגישו עזרה

מן הראוי לציין את היחס החיובי גם מצד נוצרים ליברליים. סכום ראשון, ודי גדול ביחס, הקדיש בעל אחוזות הא' ינושביץ'. 500 רובל דמי בוררות שהוא קבל משני סוחרים בעירנו מסר הוא להקמת המוסד, כן אספו עוד תרומות בסך 200 רובל. סכומים אלה שמשו יסוד להתחיל בעבודה, אף כי באופן צנוע מדי.

נוצרי שני מר ז'יווקאוויץ' (פליגל אדיוטנט) הפריש ארבע דעסיאטין (44 דונאם) מאדמתו שבצפון העיר למטרה זו.

בזמן הראשון הלכו הילדים ברגל מהלך של 3 קיל"מ בשעות בקר מוקדמות לעבודה ובערב חזרה לבתיהם. את האוכל היה מביא להם ילד תורן. לאחר מכן הקימו בשדה שני אהלים והם נשארו לכל הקיץ שם.

החניכים עבדו בשקידה ובהתמסרות. הם עשו כל העבודות מלבד החריש שנעשה ע"י שכירים. מסירותם של התלמידים לעבודה עודדה את המיסדים לשפר תנאי השיכון. הם השיגו חמרי בנין ונגשו להקים בית.

לשם כך הזמינו את באי כוח יק"א והרצו לפניהם על מצב המוסד. אלה הקציבו 500 רובל בשביל הקמת הבנין ו־500 רובל להחזקת המוסד תמיכה שנתית.

המיסדים פנו לברון גינזבורג, בעל־אחוזות גדול בסביבות אורהיוב, בבקשה שיפריש 30 דסיאטינות (כ־330 דונם) אדמה מאחוזתו והוא נענה ברצון.

בקיץ (1898) ביקר האגרונום זוסמן מאודיסה. הוא התענין בפרטי העבודה ובמצב הלימודים והוסיף הערותיו שהביאו לתיקונים חשובים בסדרי העבודה במוסד.

חגיגת הנחת אבן הפינה

ב־13 במאי 1898 נתקיימה חגיגת הנחת אבן הפנה לבית הספר החקלאי „הפרמה" אשר נבנה מכספי יק"א.

החגיגה נפתחה בשירת „אל מלך נצור" ותפילת „הגשם" ע"י מקהלת החניכים. הדיין ר' מרדכי גלפר הניח הראשון את אבן הפינה ואחריו מיסדי המוסד והאורחים המוזמנים. משה ראוויטש, מראשי המיסדים, הקריא דו"ח על הפעולות וההישגים של ביה"ס במשך השנה הראשונה לקיומו. מספר הילדים הגיע ל־21. השטח שבידינו כעת 34 דסיאטין (340 דונם). שתלנו 400 עצי פרי אשר נבטו יפה. (יורשי מוטל פיכמן נדבו לטובת הגן 200 רובל). כל העבודה בגן, הכשרת הקרקע ושתילת העצים נעשה בידי החניכים עצמם.

בעזרת „חברת מפיצי השכלה" נערכה תכנית לימודים מתאימה (המנהל היה מר טורק). כן הבטיח „ועד החברה לחקלאות ולמלאכה" מפטרבורג עזרתו להקים בית מלאכה לנגרות חקלאית ולעגלות.

האורחים, באי־כח החברות, יק"א ועוד, סיירו במוסדות הפרמה, במחסן, בדיר ובלול, במחסן התירס ובמרתף בו נמצאו ירקות כבושים, הכל מעשי ידי החניכים.

בסיום החגיגה הרימו האורחים על נס מסירותם של מיסדי המפעל מ. ראוויטש והרב מטעם הד"ר רבינוביץ יצחק, אשר השכילו באמצעים צנועים מאד להקים מפעל כה חשוב. כן הביעו תודה למנדבי הקרקע הא' ז'יווקאוויץ' והברון גינזבורג, לחברת יק"א ולראשון המנדבים ינושביץ' („וואסחאד" מס' 25 1899).

אכן, הרצון הטוב של יחידים, עסקנים בעלי מעוף, לשנות פני המציאות העגומה שברחוב היהודי, לחנך דור עובדים, במלאכה ובחקלאות, נתן פרי. הונחה אבן פינה למפעל חינוכי מקצועי, אשר העסקנים וההורים תלו בו תקוות רבות. אולם, כעבור שנתיים שלוש, עבר משבר קשה על החקלאות. ההורים, אשר עמדו מאוכזבים מחוסר סיכויים לילדיהם להתפרנס מהחקלאות, התחילו להוציא ילדיהם מביה"ס ובהתחלת המאה הנוכחית עמדה ההנהלה בפני בעיה לגייס תלמידים מחוץ לעיר. ואמנם הביאו ילדים מבית היתומים מקישיניוב, בינתיים גדל הגרעון ובשנת 1905 עמד ביה"ס להסגר. העסקנים ורביץ' בראש פנו ליק"א בפטרבורג לעזרה כן הועמדה השאלה לדיון באסיפה הכללית החקלאית המחוזית.

„וואסחוד" מס' 41 שנת 1905, בחתימת פ.

באסיפה החקלאית המחוזית שהתקיימה ב־1 באוקטובר ש.ז. עורר הציר גרוסו, (סגן מנהל הבנק הצבורי בקישיניוב) את שאלת מצבה הטראגי של ה„פרמה". מוסד זה שיש לו סכויים להיות במשך הזמן למוסד חנוכי חשוב מאד ראוי לתשומת לב: „במצב הכספי הקשה שלנו אין ביכלתנו להגיש לו עזרה כספית, אולם אי אפשר להתיחס בשוויון נפש למצבו החומרי של מוסד יקר זה". ומציע לאסיפה: להביע משאלתה לגבי הגורמים שבידיהם הדבר, שינקטו באמצעים יעילים למען ביסוסו והמשכת קיומו של ביה"ס.

לאחר שהושמעו דברי המשתתפים הוחלט: להביע צער האסיפה על המצב העגום בו נמצאת ה„פרמה", ביה"ס החקלאי לילדי ישראל, ולפנות בבקשה להנהלת הפרמה שתנקוט בכל האמצעים לראורגניזציה באופן המשביע רצון במגמה לשמור על המוסד היקר הזה במחוז.

לפי ידיעה מוסמכת הפנה מר ינוביץ', ראש בעלי האחוזות את ההחלטה הנ"ל בצרוף חות דעתו החיובית ואהדתו למוסד, לוועד המרכזי של יק"א בפריז. כמו כן צרף דעתו ברוח זו גם שר הפלך. אולם, אחרי כל המאמצים נסגר המוסד.

ה„פרמה" — החניכים בעבודתם
למטה במרכז אברהם ספיבק, בעל הצילום

מטעי הטבק שבמחוז אורהיוב / אגרונום ח. פייגין

חיים פייגין

ענף מטעי הטבק היה החשוב שבין יתר ענפי החקלאות בבסרביה. רוב היהודים שעסקו במטעי הטבק התרכזו, בעיקר, במחוזות סורוקי ואורהיוב.

לפני המלחמה הראשונה העסיק ענף זה כמה אלפים של משפחות יהודים בבסרביה. האגרונום ע. אטינגר כתב בווסחוד (1911) כי בכפר צ׳ינשאוצי, מחוז אורהיוב, היו באותה שנה 60—70 חלקות של מטעי טבק שבעליהם היו יהודים. מצבם של פלנטטורים אלה היה אז יותר טוב בזה, שפרי עמלם נשאר בידיהם. כל פלנטטור יכול היה למכור את היבול לכל סוחר או לבית חרושת שהיה משלם יותר; לא כן שעה שהשלטון הרומני רכז את התוצרת בידי „מונופול" ממשלתי. המביא תוצרת למחסני המונופול קשור היה למחיר שמנהל משרד הקניה של הממשלה קבע ויהי אף בהפסד. תנאי הקניה מצד הממשלה הרומנית וגורמים אחרים הביאו את הענף לידי משבר גדול בשנות השלושים למאה הנוכחית.

כל פלנטטור ובני משפחתו עסוקים היו במשך כל השנה במטע הטבק מבלי שיוכל לעסוק בענפי חקלאות אחרים. עד הרגע האחרון לא ידע אם יוציא, לפחות את השכר בעד העבודה שהוא ובני משפחתו השקיעו, אם יצא ברווח כל שהוא או בהפסד. תוצאות העבודה תלויות היו גם הן בשתים: א) בהצלחת היבול, ב) בטיב התוצרת או קביעת המחיר ע״י המנהל.

בהקטר טבק מסוג גבוה אשר דרש עבודה רבה ויקרה צריך היה להשקיע לפחות 33—35 אלף לעי. אם החקלאי עבד הוא ובני ביתו בעצמם יכול היה ע״י כך לקמץ כ־10.000 לעי.

בטבלה הבאה נראה באיזו מידה היבול והמחירים השתנו ממקום למקום. כמובן, זה השפיע על הכנסת הפלנטטור. קרה ואחד קיבל יבול של 1000 קילוגרם להקטר ויותר ומחיר גבוה יותר בהתאם לטיב הטבק, בעוד שאצל השני היבול היה נמוך והטיב ירוד ולא הוציא אף השכר המינימלי בעד עבודתו הוא ועבודת בני משפחתו שעבדו משך שנה רצופה.

יבולי הטבק במספר כפרים שבמחוז אורהיוב בשנת 1929/30.

הכפר	מס׳ המשפחות	שטח מעובד בהקטרים	היבול להקטר בק״ג	ערך היבול מהקטר בלעי
קויזאווקא	14	45	מ־800—1120	11200—21400
ראספאפעני	11	14	מ־620—1240	6400—14400
איגנאצעי	4	6	מ־560—960	17120—20800
קאביילקא	8	13	מ־400—880	6400—17600
איזבעשטי	8	5	מ־450—800	6400—12800
פוצינטעי	6	7	מ־480—800	5600—9600
סקורצעני	9	8	מ־400—800	2400—11200
ס״ה	60	98		

קושי נוסף גרם לפלנטטור — המחסור בהון חוזר. כאמור, ההוצאה להקטר אחד הגיעה ל־20—23 אלף לעי במקרה של עבודה עצמית, סכום בלתי מבוטל לחקלאי זעיר. לפני שהוקם ה„מונופול" יכול היה הטבקאי להשיג הלוואות גם מידים פרטיות ברבית מתקבלת על הדעת, היות ואפשר היה לדעת מראש את המחירים המינימליים, שהפלנטטור יקבל מהשוק, בעוד שבמשטר המונופול קביעת המחירים תלויה היתה בהחלטתו של פקיד הערכה מטעם הממשלה, אשר בדרך כלל נהג לפי שרירות לבו. לא פעם קרה שהפלנטטור יצא ממחסן הערכה והידים על הראש, ולכן מן הראוי לציין את העזרה החשובה שהגישה התאחדות הקואופרטיבים (בעזרת יק״א) ע״י קופות הלוואה־וחסכון לחקלאים בכלל ולפלנטטורים בפרט. בשנת 1930 בלבד נתנו הלוואות לבעלי המטעים בסך 2.300.000 לעי, ברבית נמוכה אשר הקלה בהרבה עליהם במשך השנה עד שקבלו את התמורה בעד הטבק מהממשלה.

על הסבל והתלאות שהיה על הטבקאי לשאת למען יוכל לפרנס משפחתו מעמל כפיו, מובאת להלן רשימתו של משל״ג, תושב דומברובני, שהופיעה בירחון „דאס קאאפעראטיוועווארט" תחת הכותרת „דער וועה־געשריי פון טאבאק ארבייטער" (זעקת עובדי הטבק).

„העבודה בשדה מעסיקה את עובד הטבק משך שנה תמימה, החל מהזריעה בחממה או במשתלה, שתילה, השקאה, עידור פעמים מספר במשך הצמיחה, הפריחה, קטיף העלים, השחלתם על החוט, ייבושם במחסנים מיוחדים לכך, כל הפעולות האלה נעשות בדרך כלל מתוך כפיפות הגב ומתישות את כוחו של העובד עד למאוד. לאחר זאת יש לארוז את העלים היבשים בחבילות, עבודה שהיא גם קשה ביותר. היה הכרח, איפוא, לעבודה לא פחות מ־16—18 שעות ביום ולנשום ריח הטבק בעבודתם, שבורים ורצוצים, רגלים נפוחות, פרצופים יגעים וחוורים, רק זה יכול היה לקבל מושג מה על העבודה המפרכת הזאת שהכיר מקרוב תנאי עבודה אלה. עם זאת עבדו הטבקאים במרץ ומסירות כי היה זה להם מקור הפרנסה היחיד.

עגומה ביותר היתה פרשת קבלת הטבק ע"י משרתי השל־טון. הפלנטטורים סבלו מהם יסורי גיהנום. בכליון עינים ציפו, העובד ומשפחתו, ליום הקבוע ע"י וועדת הבקורת הממשלתית, בו יחרת גורלו. „כחומר ביד היוצר" היה הפלנטטור בידי המבקר והממיין. ברצותם קבעו סוג גבוה וברצותם פסלו לחלוטין את הטבק. חרדה אחזה את הפלנטטורים באותו יום לגורל עמלם של שנה תמימה, והפקידים עשו כאוות נפשם.

אוי ואבוי לפלנטטור שחלק מהיבול או כלו נפסל. את הטבק הפסול היו שורפים נגד עיניו. נורא ומכאיב היה המחזה הזה. היו מקרים, שהנפגע לא היה לו אף לכיסוי הוצאות ההובלה של הטבק למחסן ההערכה. אף הפלנטטורים ה„מאוש־רים", כביכול, שהיבול הצליח וגם המיון היה קרוב למציאות, קופחו במחירים לעומת השנים הקודמות.

מאידיש: מ. ר.

דור שני לחקלאים

צבי רבינוביץ

ר' הירשל רבינוביץ, או כפי שקראו אותו „הערשל פון דער סלובודה", היה יהודי פשוט, בעל לאשה ואב לארבעה ילדים. דור שלישי לילידי אורהיוב ודור שני לעובדי אדמה. אביו ר' משה נולד באורהיוב ולו שטח של 7 דיסיאטין (כ־70 דונאם), קנינו הפרטי אשר היה נטוע ברובו מטעי ענבים ואגוזים, שזיפים ועצי פרי אחרים.

כל עוד בניו היו ברשותו של ר' משה, עבדו כולם בכרם והיו לו לעזר. (זכור עדיין שבניו הצעירים אליק ושמואל וגם בתו היו עוברים ברגל לאורך כל העיר בדרכם לכרם בצפון מזרח האיבנוס, מרחק כחמשה קילומטרים, וכלי עבודה על גבם). כשנישאו בניו והקימו משפחות, חילק ר' משה ביניהם את הכרם בחלקים שווים. ר' הערשל קיבל גם הוא חלק בכרם. הוא ואשתו מליה, שניהם היו אוהבי עבודה ובעלי מרץ והתמסרו לעיבוד הכרם. בסתיו אספו את הענבים ליקב שהקימו להם, ושם הכינו את היין. פעמים היו קונים ענבים נוספים לעשיית יין על מנת למזוג ממנו ב„בית היין" שלהם.

עם רבוי בני המשפחה, לא הספיקה יותר הפרנסה מהכרם ומבית היין, והם פתחו חנות מכולת זעירה בדירתם הצרה, שעמדה על אם הדרך במרכז הפרבר, ובזה קוו להשלים את החסר להם בפרנסתם. חיים לא קלים נפלו בגורל המשפחה כל ימיהם. הלקוחות שאותם שרתו, ה„גויים", היו משתכרים בבית היין שלהם, ופעמים התפרעו והתפרצו ומררו את חייהם. לשיא הגיע הסבל של המשפחה עם בוא צבא רוסי (בסתיו 1917) ש„השתחרר", ובעברו את העיר התעכב בה למספר ימים, והיה חשש שיתנפלו על יקבי היין שבעיר וישתכרו וגם יתפרעו. אז פקד מפקד העיר לפרוץ כל חביות היין שביקבים, וכמובן, שהגזרה לא פסחה גם על יקב משפחת רבינוביץ: היקב נפרץ והיין נשפך כמים. הפעם נהרס מצבה הכלכלי לגמרי...

עם סיפוח בסרביה לרומניה, גברו קשיי החיים בעירנו עוד יותר. סימני העריצות של השלטון הרומני, הגבלות נוספות למכירת יין, לחץ המסים, דלדול מקורות הפרנסה, ובעיקר ה„מחר" המעורפל שאין בו זיק של תקווה, עוררו אצל רבים מבני עירנו (ומשפחת רבינוביץ' בתוכם), את הרצון לברוח מהמציאות המרה הזאת לכל קצות התבל...

אותו זמן (1918) הגיעה הידיעה על הצהרת בלפור, ועמה התקוות הרבות שהעם תלה בה...

עתה הגיעה העת לעזוב את הארץ הארורה ולעלות לארץ־ישראל הקמה לתחיה. ביזמת הציוני הנלהב, מודענו בן ציון פורר ז"ל, התארגנה בעירנו קבוצת בעלי הון זעירים מתוך מגמה לעלות ולהקים בארץ מושב חקלאי. ר' צבי נרשם בקבוצה הזאת. לרוע המזל, כידוע, נסיגה הממשלה הבריטית מהבטחתה להקל על העלייה והקבוצה נתפרקה. רק מספר מועט של משפחות (6—7) לא חזרו מהחלטתם, ובשנת 1920 עלו שלא במאורגן, כל אחת על אחריותה. אלה היו: בן־ציון פורר, מיכאל נאדל, יששכר ראפאפורט, בנימין דוכאווני, ברל לופאטנר, ועוד. כעבור מספר חדשים עלתה גם משפחת הרשל רבינוביץ' לארץ, והוא זכה לגדל ולחנך בנים ובנות אנשי עמל, במולדת החפשיה.

מ. ר.

***

על תלאות עלייתם

יצאנו לארץ בלי כל סידור מראש ובלי סרטיפיקאט. כשהגענו לקושטא, פנינו לוועד הארצישראלי לסדר לנו רשות כניסה לארץ. אולם הוועד סירב לאשר לנו להמשיך בדרך, הואיל ויצאנו ללא רשות מהוועד בקישיניוב.

אפשר לשער מה נואש היה מצבנו בנכר ללא מכר ורע, בלי כסף ובעיקר בלי סיכוי להגיע לארץ. שלושה שבועות סובב אבי בקושטא וחיפש מוצא... לאשרנו נפגש באופן בלתי צפוי לגמרי, עם הגב' פניה בארסוצקי, עסקנית ידועה, תושבת אודיסה בזמן האחרון, והיו לה קשרים והשפעה רבה בוועד הארצישראלי בקושטא, שגם היא ובנותיה עלו לארץ.

היא השפיעה על הועד שיינתן רשות להמשיך בדרכנו. הגענו לארץ ימים ספורים לפני פסח ב־1921. עם הגיענו למחוז חפצנו ליפו, התחילה פרשה חדשה של תקלות...

לא קבלונו לבית העולים ביפו, כיוון שאמרנו במשרד העליה שיש לנו קרוב בארץ ב. צ. פורר.

הכסף אזל מכיסנו. סו״ס לאחר חיפושים רבים מצאנו דירה כלשהו בבית ערבי. התחילה פרשת חיפושים אחרי עבודה. באותו זמן היתה מאפיה לבצ צ. פורר ז״ל בשותפות עם בן עירנו ניסן דוכאווני יבדל לחיים, והם נתנו לאבא לחם למכירה. הרווח מהמכירה היה מצער ולא הספיק לשלם שכר דירה. נאלצים היינו לעזוב את הדירה והקימונו לנו אהל ברחוב הכרמל, שעל גבול יפו.

אבי פנה לסוכנות שיעזרו לו ללכת להתיישבות, הואיל וגם בחו״ל עבד בחקלאות והתפרנס עליה. אולם, לרגל גילו הקשיש סירבו לו. לא נשאר לו לאבא אלא לפנות לאותם מקורות פרנסה עירוניים אשר היו למורת רוחו בעיר מולדתו אוו היוב, שמהם ברח. במלאכות שונות נתנסו הורי בעשרים השנים הראשונות בארץ. ובקושי הוציאו לחם למשפחה. סבל ומצוקה היו מנת חלקם רוב ימיהם בחו״ל וכאן כוס המרורים עברה על גדותיה. מאורעות 1921, 1929 ו־39—1936 באהל ובצריף רעוע על גבול יפו־ת״א. בסתר ובצנעה נשאו בעול החיים הקשים. ומשהבנים והבנות התבגרו והחלו לעבוד הוקל להם. רק אז זכו ההורים להנות מדירה של חדר וחצי בנויה לבנים ברחוב קלישר. לא זכה אבא לראות בשחרור המולדת ובהקמת המדינה לה התפלל כל ימי חייו. בא׳ בסיוון תש״ה נפטר בדירתו בתל־אביב.

שבתי

גינוסר

הבן המורד...

כשנוסדה ה„פערמא״ באורהיוב נתקבלו התלמידים ברובם מדלת העם. כי מי מהאמידים ישלח בנו לעבוד בעבודת אדמה, שהיא נועדה ל„גוים״ בלבד. הוצע גם לאבי (ברוך מלמד מטשקאלטעני שגורש מהכפר בשנות התשעים למאה הקודמת) שירשום את אחי, בנו היחיד, בן האחת־עשרה ל„פערמא״. אבי התנגד בתוקף: 1) הילד הוא רך ורזה ולא יוכל לעמוד בעבודה הקשה; 2) היתכן, שבנו המצטיין ב„חדר״ בלימוד דף גמרא והוא מכין כבר א„לייענען״ בעצמו ושכל גאוותו עליו, היתכן, שילד כזה יעזוב את לימודיו וילך לעסוק בעבודת אדמה, מעשה „שגץ״? בשום פנים לא יכול היה להסכים לכך. אחי, דווקא נמשך מאד לדבר, מבלי שיהיה לו מושג ברור על כל הענין, והוא הפציר באבא שירשום אותו לביה״ס וישיג עבורו תעודת רופא על מצב בריאותו. אבי סרב לעזור לו. אבל אחי לא נרתע, ובעצמו הלך לרופא, והביא תעודה, ונרשם לביה״ס. כעבור מספר חדשים בקר אחי בבית, ולשמחת אבי ולשמחת כולנו כלל לא נראה היה כ„שגץ״. הוא נשאר עדין ויפה כשהיה, אלא יותר ער ועצמאי. רושם קשה עשו על אבי זוג המגפיים הכבדים שאחי נעל. זה היה הדבר היחיד ששינה ממראהו העדין שלו.

אבי הסתכל בו, העביר עיניו על הרגלים הנתונות במגפיים, ואגלי דמעות נצנצו בעיניו הקהות. אולי היו אלה דמעות על בן יחיד שכל תקוותו של אב זקן תלויה בו, והוא, הבן, סופו להיעקר ע״י גורם בלתי צפוי מבית אבא?; המשענת היחידה לעת זקנה הולכת ונשמטת מידיו. שמחה ועצב שימשו בערבוביה בלב אבינו. אכן, אחי גמר את ביה״ס, רכש לו ידיעות בחקלאות והציץ בעולם הגדול שמעבר לתחומי אורהיוב. תנועת הפועלים משכה אותו לשורותיה... לבסוף היגר לאמריקה, התמסר לגידול פרחים ורכש לו נסיון רב במקצוע, ואבא נשאר שבור ורצוץ במשך חייו הקצרים...

פעם בימי קיץ הלכנו אנו, האחיות, (4 במספר) לבקר אצל אחי בביה״ס. הדרך לשם היתה רחוקה ולא סלולה. כלבים התנפלו עלינו ואנחנו נבהלנו, כמעט פרחו נשמותינו מרוב פחד, ובעליהם השקוצימליך היו מסתכלים וצוחקים. אנו רצנו עד שהגענו לביה״ס. כשהגענו היה ר׳ מנדל, מנהל המשק, מכבד אותנו בגזר זהבהב ורענן המתרסק בין השניים ומשמיע קול כשלג בכפור מתחת לרגליים. מה קנאנו בנערים שעבדו והתחרו ביניהם באילום גבעולי החציר והחיטה לאחר הקציר. תענוג היה להסתכל בתמונה הנהדרת. עם זאת מחשבות נוגות נקרו במוח: מדוע לנערים יש דואג ואת הנערות מזניחים? לילד בגיל 5—4 דואגים שיבקר ב„חדר״, לנערים דואגים שירכשו מקצוע, ואת הילדות מפקירים! לנערות תפקיד קבוע מראש; לשרת את הבעל והמשפחה...

מתוך קנאה לנערים ה„מאושרים״ עזבנו את ה„פערמא״ וחזרנו הביתה.

למרבית רוגזנו, מצאנו בבית את השכן, ידידו הטוב של אבא, והם שוחחו על אותו נושא של חינוך ילדים והביעו הדעה שלנערה די בידיעה לקרא ולכתוב קצת באידיש ולאמן את ידיה בכתיבת כתובת בשפת המדינה.

השכן הלך לביתו ואני הלכתי אחריו לבקר אצל בתו שהיא היתה החברה הטובה שלי. כשנכנסנו לביתו, הוא השגיח שבתו קוראת בספרו של הסופר שמ״ר, הרומן „דער שווארצער יונגרמנטשיק״ שהיה פופולירי באותו זמן. מיד נתרתח ומבלי אומר תפש „במשקלת״ שנמצאת תחת ידו וזרק לנערה וכמעט שפצעה. היתכן?! צעק, רומנים את קוראת, חצופה שכמותך! נבהלתי מאד וברחתי.

ג. שאפין

מאידיש: מ. ר.

הסביבה החקלאית השקטה, היערות העבותים, גני הפרי והירק, הנוף הנהדר של הסביבה משכו אליהם בימות הקיץ נופשים רבים מהעיר

הרפורמה האגררית והחקלאי היהודי

רבים היו היהודים תושבי הכפרים במחוזנו אשר התפרנסו מעבודה חקלאית. אולם ברובם היו מחוסרי קרקע והיו תלויים בבעלי אחוזה או באיכרים לא יהודים, מהם חכרו חלקת אדמה או שנכנסו לשותפות אתם. עם ביצוע הרפורמה ע״י הממשלה הרומנית ב־1923 חל שינוי לטובה.

כל יהודי אשר הוכיח שעוסק בחקלאות ופנה למשרד החקלאי שיעניקו לו חלקת אדמה לעיבוד קיבל שטח של ארבע הקטר ומחצית ההקטר בתנאי שיעבדם בעצמו או עם בני משפחתו. גם אנו תושבי הכפר פוצינטעי, קיבלנו חלקנו וניגשנו לעבודה. אולם, כאן נתקלנו בקשיים, אשר, עם היותנו בדרך כלל מצויים בדרכי העבודה החקלאית, לא יכולנו לפתור אותם בכוחות עצמנו. חסרו לנו הכלים הנחוצים וכן האינוונטר החי לפיתוח משק מכניס לפרנסת משפחה. חברת „אורט״ אשר פעלה בבסרביה בשטח פיתוח עבודה חקלאית בין היהודים, הושיטה לנו עזרה, ע״י בא־כוחה האגרונום חיים פייגין ז״ל, בהדרכה ובאשראי לזמן ארוך.

זכורני ביקורו הראשון של הנ״ל (1925) עת הסביר לנו כי, לשם יתר יעילות בעבודתנו יש צורך להתארגן בקואופרטיב מתושבי הכפר. בתור יחידה מאורגנת, נשיג ביתר קלות את האשראי הדרוש וכן לתכנן את המשק על ענפי משק מכניסים כגון: כרמי גפן, עצי פרי למיניהם וכו׳. אכן, לאחר מספר שנים של עבודה בהדרכתו המסורה של הח׳ פייגין ורכישת הכלים הנחוצים, עלינו על הדרך ונהנו מפרי עמלנו. העבודה התחבבה עלינו ועל בנינו והעלינו את המשקים שלנו לפריון שעלה על אלה של החקלאים הלא יהודים שבסביבתנו. תקוותנו היתה שבנינו ימשיכו במפעלינו אחרינו. אולם, התהפוכות הפוליטיות בשנות הארבעים שובשו מהלכי החיים התקינים ברומניה והשפיעו קשה על המצב הכל־כלי בארץ בכלל ועלינו בפרט. חברת „אורט״ צמצמה פעולותיה בבסרביה והח׳ פייגין עלה לארץ ב־1934. עם פרוץ המלחמה העולמית עזבנו הכל ועמלנו הלך לטמיון. ברחנו על נפשנו לרוסיה הרחוקה.

(הפרטים הנ״ל מסר מר גיטניק, חקלאי מפוצינטעי, (עלה לארץ ב־1956) בנו — אגרונום — אינז׳יניר מר גת ברחובות).

ברל הירקן

רבים מתושבי אורהיוב והמחוז, פרנסתם היתה על החק־לאות. ענפי החקלאות שהיהודים היו עוסקים בהם היו בעיקר: עדרי צאן, כרמי גפן, פרדסים של עצי פרי למיניהם (תפוחי עץ, אגוזים, אגסים, שזיפים). מקום מיוחד תפש בחקלאות ענף גידול הטבק. בגידול ירקות לא עסקו יהודי אורהיוב. הסיבות הן: א) האכרים שבפרברי העיר והכפרים הקרובים היו מביאים מתוצרתם העירה במחירים זולים; ב) חוסר ידיעה בפיתוח ענף זה.

ברל קרוגליאק, בנם של אפרים ואסתר די פולישע, היה הראשון מבין היהודים במחוז, שלבו נמשך לענף גידול ירקות. אביו שהיה סוחר ירקות היה נוסע לעתים לגן היר־קות של אכר, וברל היה נלווה לאביו ושם ראה את העבודה ולפעמים גם הצטרף לעזרה.

עם בגרותו התחיל בעצמו לעבד שטח אדמה. בינתיים נוצר מצב מיוחד שעזר לו. לאותו זמן (1923) חילקה הממשלה הרומנית אדמה של בעלי האחוזות הגדולים לכל מי שעובד אדמה הנהו, יהודי ולא יהודי, ארבעה וחצי הקטר לכל עובד. ברל, השיג גם הוא חלקה, ובמו ידיו עיבד אותה. בשקדנותו ובחריצותו הצליח להשיג יבול טוב ותנובה מובחרת.

הירקן המפורסם בבסרביה הצפונית

ברבות הימים חכר ברל שטח אדמה גדול ליד חלקתו וגם את אגם המים הנמצא בקרבתו. שנים מספר היה מעביר את המים מהאגם לשדה הירקות באופן הפרימיטיבי שהיה מקובל אצל האכרים. גלגל גדול עשוי עץ שהיה תקוע באגם ולידו שוקת, ופועל היה מניע את הגלגל בידיו, והמים הועלו לתוך השוקת וממנה הועברו בעזרת תעלות לשטח. השקייה זו לא היתה יעילה ומתאימה לגן ירק גדול. גם כשהעמיד ארבע פרדות להעלאת המים לא ספק רצונו, והוא חתר לקראת מכניזציה כדי להגדיל את הייצור ולהוזיל את התוצרת. לשם כך העמיד מוטור להעלות את המים והעביר רשת צנורות בשדה. כן הוא פתח זנים מהמשובחים ביותר. פרי עמלו לא אחר לבא. הירקות היו מן המובחרים בשוק ונדרשו הרחק מעבר לשטח פעולתו.

במיוחד היה מצליח להוציא לשוק בכורי הירקות כגון: עגבניות, גזר, פלפל ירוק, בצל ירוק, בצלצלים לזריעה וכו׳ באביב, וכרוב ועוד מיני ירקות בסתיו. ע״י כך הוא השיג מחירים טובים ורכש את השווקים בבלצי, באוּרהיוב ובקי־שיניוב והתפרסם כירקן המוכשר ביותר בסביבה.

שרקה אשתו — בת קאלארש

עזר כנגדו היתה לו שרק׳ה אשתו. יפת תואר וטובת לב. היא ידעה לקרב את הפועלים (כחמישים במספר) ולשחדם ביחס נעים ובמתנות לחגים. אעפ״י שהאנטישמיות היתה מאד נפוצה באותו זמן (שנות הארבעים למאה) רחשו הפוע־לים חיבה למשפחה זו ושרתו אותה בנאמנות. רבים מהם היו קשורים להם כ„בני בית״.

שרק׳ה היתה פעילה ועמלה במשק, בחדשי הקיץ בעיקר, אף כי המצב הכלכלי לא דחק עליה. מתוך אהבה ל„חי״ היתה מגדלת עופות־בית מכל המינים, וכן טפלה ברפת וחליבה לצרכי הבית ולמשק. ברוב חדשי הקיץ היו הפועלים אוכלים ולנים במשק ועל שרק׳ה היה לדאוג למזונות עבורם. הודות לחריצותה ואהבתה לעבודה לא היה זה בשבילה למעמסה אלא עשתה זאת בידיעה ובתבונה לקורת רוחם של כלם.

הותקן לדפוס ע״י מ. ר.

הגנה עצמית

הכלים שהוחבאו בביתנו / חוה ורדי־יואלית

(שלוש אפיזודות מימי ההגנה העצמית 5—1903 בעיר)

א. הפגיון המסוכן בידי אחי הקטן

אחי צבי המתגורר עתה מעבר לאוקיינוס, התעקש בימי נעוריו והחליט ללמוד מלאכה ולהתפרנס מיגיע כפיו. אילו בחר במלאכה עדינה כשענות או כאומנות הצילום, ודאי היה נשאר בבית ולומד אצל הצלם המפורסם בעירנו לושאקוב, כדוגמת אחינו הגדולים אלקנה ויצחק, שגם הם למדו אצלו בימי נעוריהם. אולם לבו נמשך דוקא למלאכות „גסות", למכונאות ולמסגרות, המלכלכות את הידים ואת הבגדים, ולכך לא קיבל את הסכמת אבינו, שראה בזאת ניתוק גמור מעל הספר. אמא, להיפך, עודדה אותו והסכימה לתכניתו.

קם אחי יום אחד ונסע לקישינוב ללמוד ולעבוד שם. בזכות עיסוקו זה צרפוהו אל שורות „ההגנה העצמית", על אף גילו הרך. הוא נפצע במהומות שפרצו ברוסיה בשנת 1905 עם ביטול הקונסטיטוציה, שניתנה על ידי ממשלת הצאר. יום אחד חזר הביתה כשידו הימנית נתונה במשולש וכולו קודח. השכיבוהו במיטה ומסרוהו לטיפולו של הד"ר בילינסקי, רופא פולני, וידיד יהודים.

לאחר שהחלים חזר לקישינוב, וכעבור זמן קצר שב והביא עמו ארגז־מידות, בנפח של מטר מעוקב לפחות. את הארגז הכניסו אל החדר שקראו לו בביתנו משרד (קונטורה).

אחי התייחד יחידי במשרד במשך שעות רבות של היממה.

יום אחד הזמינני אל המשרד, והוציא לעיני מתוך הארגז „כלים" מ„כלים" שונים: אקדח אחד גדול, שקרא לו מאוזר. אחד קטן, שחור ושטוח עם מחסנית המכילה מספר כדורים, שקרא לו בראונינג והסביר לי, שהוא מצטיין בזה שאינו משמיע קול בשעת הירייה. הראה לי עוד כמה אקדחים ממידות שונות; כאלה שנשברים באמצעיתם וננעלים שוב במהי אחד ועוד כמה אקדחים פרק לעיני לחלקיהם ולימדני כיצד לטעון אותם ולנעול את האקדח הטעון לפני ששמים אותו בכיס. אחר כך נתן אחי בידי נייר־זכוכית שחור והראה לי כיצד מנקים מעליהם את החלודה שכוסו בה.

ילדה קטנה הייתי אז וידעתי לצחצח כלי־כסף וכלי נחושת במשחה מיוחדת לכך. והנה למדתי דבר חדש, היינו, לצחצח בנייר־שחור כלי פלדה. הנאה מרובה נהניתי בראותי את ה„כלים" יוצאים מתחת ידי מבריקים ונוצצים. בזמן עבודתי היה אחי עוסק ב„כלים" שנוקו, סך אותם בשמן ושם אותם הצדה. כעבור זמן נודע לי ש„כלים" אלה הוצנעו, קצתם בתקרת העץ שמעל לחלל בין הדלתות הכפולות.

בשוב אבא בערב שבת מן האחוזה שבכפר וורוטיץ, בו שימש מפקח על המשק ומנהל החשבונות, לא נשאר כל זכר ל„כלים" במשרד.

אותה שבת אחר הצהרים שכבו ההורים לישון, כרגיל בכל שבת. הצעירים יצאו לטייל ואף אני יצאתי את הבית. לפנות ערב בשובי מן הטיול נדהמתי למראה עיני ונבהלתי מאוד: אחי הצעיר אשר־זיליג, בן־הזקונים, מחזיק פגיון בידו ומתפאר בפני חבריו בחוץ בנשק של קוזאק שנפל לידיו. יעצתי לו להיכנס הביתה ולא ציית, איימתי עליו שאספר לאבא, אך הוא בשלו. לא היתה לי איפוא ברירה. התפרצתי הביתה וסיפרתי את הדבר לאבי. אף הוא נדהם וצווה להבהיל מיד את אחי עם פגיונו הביתה. משולהב מן המשחק וכולו אומר תמיהה נכנס הקונדס והתיצב לפני אבא, שפקד עליו להניח מיד את הפגיון על השולחן ואת הבן יקיר הניח על ברכו השמאלית ובימינו הרביץ לו ביד נדיבה על המקום הרך.

במוצאי שבת היה ביתנו כמרקחה. ההתרגשות היתה רבה מאוד. הפגיון גילה לאבי את סוד הנשק החבוי בביתנו.

תמיד היה מרחף פחד המשטרה על כל בית יהודי ברוסיה הצארית, על אחת כמה וכמה על ביתנו, בשל אחי הבכור שלא התייצב למבחן־הצבא וברח לארצות־הברית. מני אז היתה המשטרה פוקדת אותנו לעתים מזומנות, כדי לגבות את הקנס של שלוש מאות הרובלים שהגיע לפי החוק לאוצר המדינה. בכל ביקור כזה היתה בולשת ובודקת את כל כלי הבית, רושמת לפניה לזיכרון את כל מטלטלינו רישום מלא ומדביקה עליהם חותמת בחומר־חותם המיועדת לזה. מכאן יובן פחדו של אבינו. פגיון יתום זה, שנשאר במקרה בלתי חבוי, עלול היה לגלות את סודנו ולהמיט שואה גדולה על כל המשפחה.

נזכרת אני כיצד התכנסתי כולי לתוך כוך שבפתח התנור באותו הדיר וכיצד התכווץ לבי והתיפחתי יחד עם אחי מתוך רחמים עליו בשל המלקות שספג. ובכל זאת לא התחרטתי על מעשה־ההלשנה ומצפוני היה נקי. בטוחה הייתי אותה שעה שאסור היה לי לנהוג אחרת. דבר נקוי ה„כלים" על־ידי וידיעתי את הסוד עשוני שותפת גם לאחריות לבטחון הנשק החבוי.

ב. האוצר במרתף

סימן ואות לנשק, שהיה חבוי בביתנו, טבוע בפרק האמצעי על אמת ידו השמאלית של אחי אברהם־משה, כזיכרון לימים ההם. וכך היה המעשה: ביתנו היה בנוי מעל למרתף ענקי מקומר, שריד מימי שלטון התורכים בבסרביה. בביתנו היתה מתהלכת אגדה שבמרתפנו זה טמון אוצר. זכורתני איך ניגשו להרוס את אחד מקירות האבן של המרתף ולחפור בו. חפרו וחפרו עד שניגלה עוד קימור אחד. הוסיפו לחפור והנה עוד קימור נתגלה. כשאני מהרהרת עתה באותה חפירה אני מבינה שכל ענין האוצר רק הסוואה היה, שכן היו יורדים שמה כאילו לחפור ובינתים היו מת־אמנים שם ביריות. דבר זה נתחוור לי כעבור זמן בדרך מקרה.

יום אחד, סמוך לשעת הצהריים, פרץ אחי אברהם־משה הביתה בילללה, כשהוא תומך ביד ימינו את יד שמאלו השותתת דם. שאלוהו לפשר הדבר. והוא הסביר מתוך התיפ־חות, כי בסגרו את בריח הברזל הכבד של המרתף נפצע בידו. צעיר מדי היה אז מכדי שיצרפוהו אל שורות ההגנה, אבל הוא היה עוקב אחרי הנעשה במרתף העטוף מיסתורין מתוך התמדה ועל דעת עצמו החליט שגם עליו מוטלת החובה להתאמן בשימוש בנשק. וכך התגנב ובא במחתרת, כלומר למרתף, ובלי כל הדרכה התחיל להתאמן. הכדור שנפלט פגע ל"הפתעתו לא במטרה שהציב לו, כי אם במקום שלא פילל כלל וכלל. וכך הוא בא על ענשו על שבלש אחרי המבוגרים ממנו.

גם בו טיפל הד"ר בילינסקי, גם אותו רשם במרפאת בית החולים העירוני כפצוע בתאונה.

אחי זה, שקיבל את „טבילת־האש" הראשונה שלו בא לארץ בימי העליה השנייה והיה פעיל בהגנה.

ג. הבחור הבלונדי

בשלהי אותו קיץ, בשעה שאמי היתה עסוקה בטיגון הריבות לימי החורף ואנחנו, הילדים הקטנים, התרוצצנו בחצר מסביב לגיגיות הרותחות וחכינו למנת הקצף הורוד, שהוסר מדי פעם מעל הריבה הרותחת, נעצרה כרכרה של אחד העגלונים המקומיים לפני שער החצר ומעליה ירד אחי צבי ואחריו בחור בלונדי, יפה־תואר, גבה קומה ולבוש הדר. העגלון התיר שני סלי נצרים, שהיו קשורים בחבלים לאחורי הכרכרה, ושני הבחורים הרימו אותם בתנופה גדולה, נשאום והכניסום לחצר פנימה.

אחי הציג את הבחור:

„חברי מישה".

בשעת ארוחת הערב סיפר אחי על פרשת הנסיעה ובין היתר העיר כי העגלון התפלא מאוד לכובד הסלים. אך לאחר שהסביר לו, כי מכילים הם שי לאמא, שומן־בקר ואליות־צאן, נחה דעתו. המבוגרים פרצו בצחוק ואני לא הבנתי את פשר הצחוק ההוא.

למחרת בבוקר כשנכנסתי לטרקלין ראיתי והנה על יד השולחן העגול הגדול, העומד באמצע החדר, ניצבים שני הבחורים. על השולחן פרוש סדין ועליו ערמה של אבקה לבנה ונוצצת. אחי מגלגל מערוך על פני האבקה ומפורר בו את הגבשושים של האבקה וחברו ממלא בה בקבוקים ריקים.

— אבקה זו מהי? — שאלתי.

— זהו מלח ברטוליטי המשמש תרופה נגד מחלת הגרדת — הסביר לי אחי.

והוסיף: אני סובל ממחלה זו נוראות והחלטתי לקחת אמבטיות עם מלח זה.

אותו יום לפנות ערב יצאו שני החברים לטייל. מישה, שהיה בחור עליז, חבש לראשו כובע קש קטן עם שוליים צרים, שהיה שמוט לו באלכסון על הצד הימני. וכן לקח אתו משום מה שמשיית־נשים בהירה ומגונדרת, לפי אופנת הימים ההם. הדבר עורר תימהון בלב כולנו. אך מכיון שאחי בא הפעם מאודיסה ומישה הוא אודיסאי, אמרנו לעצמנו: אין זאת כי אם אופנת אודיסה היא.

יום יום היו שני החברים יוצאים לפנות ערב לטיולם וחוזרים הביתה עם חשיכה, והשמשיה מתלוית כל פעם לטיול. פעם היא סגורה ומישה מסובבה בידו כמקל ופעם היא פתוחה, תלויה על כתפו וסוככת על גבו ומישה מסובבה בשובבות־חן.

יום אחד טיילתי ברחוב האצילים (דבוריאנסקיא אחר כך אלכסנדרובסקיא) והתעכבתי על יד המדרגות המובילות אל רגלי ההר איבנוס. היה זה יום חול רגיל, השעה היתה מאוחרת והטיילים מעטים. פתאום הבחינו עיני מרחוק בשני החברים הגולשים מן ההר אל הוואדי המוביל אל חצרות האצילים. לאזני הגיע קול נפץ עמום. פחד נפל עלי. בכליון עיניים ובלב דופק צפיתי לבחורים שיופיעו במדרגות כדי שאתלוה אליהם בדרכי הביתה. בדרך שאלני אחי אם שהיתי שם זמן רב אצל המדרגות ואם שמעתי קול נפץ. עניתי בחיוב. החברים החליפו ביניהם מבטים רבי־משמעות ולא הוסיפו לדבר בזה. מזה הסקתי כי מעורבים הם בענין ההתפוצצות.

כשבאנו הביתה הודיע אחי לאמא, כי יש בדעתו לחזור

לאודיסה בהקדם האפשרי. אחרי ארוחת הערב הלך אל העגלון ובשובו משם בישר כי הובטחו לו שני מקומות, בשבילו ובשביל מישה בכרכרה היוצאת בבוקר השכם לקי־שינוב. ליתר ביטחון לקח מבעל העגלה רובל דמי־ערובה שלא יסע בלעדיהם.

בבוקר לקחו אתם שני החברים את שני סליהם, שהפעם היו קלים מאוד, כי הכילו רק כמה חליפות לבנים, שאמי הספיקה בינתיים לתקנן ואת העוגה המסורתית, שהיתה נוהגת לאפות במיוחד כצידה לדרך. מישה נפרד מאתנו בלבביות רבה, כקרוב משפחה ממש. העגלה זזה ואנחנו לוינו אותה במבטינו עד שנעלמה מאחורי קרן הרחוב המוביל אל הגשר הארוך שמעל לנהר ריאוט, היא הדרך המובילה לקישינוב.

ביום הששי בבוקר יצאו וביום הראשון לפנות ערב הופתענו לראות את אחי חוזר הביתה כולו נרעש ונסער. מיד החלה תכונה רבה בבית ובחצר. בעיקר עסוקים היו אמי ואחי. בשעה מאוחרת בערב נכנסה אמא ובקשתני לצקת מים על ידיה המלוכלכות בחימר.

בחצרנו, בקיר החיצוני מול הרפת, היה ארון סמוך לקרקע, שקראנו לו ארון־החלב. בארון זה שמורים היו מחבצת החמאה, דלי החליבה, המסננת, כדי־החימר ויתר אבזרי החלב. למחרת בבוקר בעברי בחצר נתגלה לי שפתח ארון־החלב סתום ומטויח בחימר. בו ביום הזדרז אחי וסייד את כל הקיר הגבוה ורב־המידות. כשהתייבש הסיד אי־אפשר היה להכיר את מקומו של הארון.

בשעת ארוחת הערב, כשהסבנו כולנו אל השולחן, סיפר אחי באזנינו את הדברים הבאים:

— חברי מישה, אורחנו היקר, שכה התידד עם כולכם, נתגלה כפרובוקטור נבזה. בהגיענו לקישינוב, לפני צאתנו בדרך לאודיסה, נקראתי באופן דחוף לישיבה של הועד המרכזי, ישיבה שלא מן המנין. באותה ישיבה נודע לי שנגד מישה הוצא פסק דין מות. וכך תוכנן הדבר: החבר שעליו הוטל לבצע את פסק הדין אין מישה מכירו. הוא נוסע אתנו לאודיסה באותה הרכבת אך בקרון אחר. באחת התחנות, שהוסכם עליה מראש, כשהרכבת נעצרה לזמן מה, ירדנו אני ומישה לעשות צרכינו. החבר המתין לנו בבית השימוש ושם הרביץ במישה כדור מבראונינג. אני והחבר המבצע חזרנו איש למקומו ברכבת והמשכנו דרכנו עד התחנה הבאה ומשם חזרנו לקישינוב ברכבת שיצאה אותה שעה מן התחנה ההיא בכיוון הפוך.

באופן כזה ניצלה משפחתנו מאסון גדול שהיה צפוי לה.

שטפון בעיר

הרעאוט הציף רחובות. משפחות רבות נשארו ללא קורת גג. רכוש רב, דומם ובעלי חיים נגרפו עם זרם המים האדיר והיו אף קרבנות אדם...

ש ו ב ו ת

זכרונות פון אוריעוו / וועלוול שאַפּין — שאַפּאַשניק

א.

מיין לעבן אין אוריעוו, ווו כ׳בין געבוירן (יאָר 1885), גייט נישט ווייטער פון יאָר 1923. (דאַן בין אַ ך אָפּגעפאָרן קיין צפון־אַמעריקע פון קישיענעוו, ווו כ׳האָב אָנגעפירט מיט אַ יינגל־שול און גלייכצייטיק געווען לערער אין אַ פּראָפעסיאָנעלער שול). און הגם ס׳איז שוין אַ קיימא־לן פון העכער 3 צענדליק יאָר, זענען נאָך פריש אין מיין זכרון בילדער פון דער אומגעגענד, דעם באַרג „איוואנאס״ פון איין זייט און דער טייך „רעאוט״ מיטן „שעס״ קעגנאיבער. איך געדענק נאָך, ווען פונעם „יאַס״ פלעגן די פּרילינג־וואַסערן פליסן מיט גערויש, אין דער ריטשקע, פאַרביי דעם איוואנאס־טאָל און מ׳פלעגט דאַרפן שפּרינגען אויף שטיינער צו דער צווייטער זייט זיך שפּילן. גאָר אָפּט זענען די, מיט שליים באַדעקטע שטיינער געוואָרן „אבני־נגף״, פון וועלכע כ׳פלעג אַריין מיט די נייע שטיוועלעך אין זשומנדיקן וואַסער, מורא האָבנדיק, אַז טאַטע־מאַמע וועלן זיך בייזערן פאַר אַ תל מאַכן די פּסח־דיקע מלבושים. כ׳שטעל זיך נאָך איצט אָפּ און גיב זיך איבער יענע ליבע זכרונות פון פריידיקע יסורים, עד היום האָב איך נאָך חשק, פון אַ באַרג אַראָפּקייקלען שטיינער, ווי מיר, חברה, פלעגן דאָס טון פון שפּיץ איוואנאס, פון וואַנען, כ׳ בין זיכער געווען, קוקנדיק אַרויף, אַז מ׳קען ממש אָנטאַפּן דעם הימל.

היינט דער רחבותדיקער „רעאוט״, וואָס כ׳פלעג אַריבערשווימען ביז די פאַפּערעס. „גוטע פריינט״ האָבן מיך פאַרקלאָגט פאַר די עלטערן, און זיי האָבן מיר פאַרזאָגט, הזהר והזהר! האָב איך אָבער פאַרגעסן, אָדער געמאַכט זיך, אַז ס׳איז מיר אַרויס פון זכרון און ווידער „חי געלעבט״, מאַכנדיק אַ ריידל מיט די פיס אַרויף אָדער גאָר „נאַזנדיק״ אויף דער פּלייצע.

דערפאַר איז מיר אָפּגעצאָלט געוואָרן ווינטער, ווען אַנשטאָט זיצן מ׳ט אַ ספר אין בית־מדרש, בין איך גאָר אַוועק גליטשן זיך אויפן פאַרפרוירענעם טייך. מיין פאָטער, נאָכשפּירנדיק אין חבדסקי שול, וווהין כ׳בין טאַקע געקומען פון מיין „פאַרברעכן״ מיט קלאָרע באַווייזן, אַ פּאָר פלאַמענדיקע באַקן, האָט מיך מכבד געווען מיט אַ פליאַסק, און איך האָב שוין געמוזט פאַרבייסן מיט אַן... אַלטן ספר.

אַן אַנדער מניעה צו קינדערישע תענוגים געדענק איך אין פאַרבינדונג מיטן „שעס״. לערנענדיק אין „ישיבה״, אין פרצ׳ל דעם קליינעמס „כאַטקע״, בין איך אין אַ שבת געקומען צו מיין חבר איצל יהודה־משה׳ס (יצחק ספּיבק) און מיר זענען געגאַנגען אויפן שעס, דאָרט צו פּראַוועז, כאַפּן אַ בושל, וועלכער האָט געניסטערט אין זומפ נאָך שפּייז, אָדער גיין אין אַ גאָרטן נאָך פּרוכט, איצל איז מיטגעגאַנגען ביזן „קליינעם קלויסטערל״ אויפן בערגל אינטער מאָטיע מלמד און ווייטער, לאָ! ווייל: אים שבת טאָר מען נישט גיין אויפן גראָז, מ׳קען צעטרעטן אַ שטעקל אָדער אַ גרייזל און מיט דעם עובר זיין אויף אַ „לאוו״. האָט די שטרענגע פרומקייט זיינע אויף מיר געווירקט להיפך: וואָס פאַר אַ דינים פון מצוות און עבירות זענען דאָס, האָב איך געטראַכט, וואָס לאָזן דיך נישט נהנה זיין פון לעבן?!

ב.

אָבער צו פאַרעלטערט זענען יענע איינדרוקן, איבער וועלכע ס׳האָבן זיך שוין איבערקייקלט אַן ערך זעקס צענדליק ידר און אפשר מיט אַ שמיץ? וועל איך דערציילן וועגן אַן אַקטועלערן ענין: ווי איך בין געוואָרן אַ „זשאַרגאָניסט״.

יאָ, נאָך אַלס מורה עברי אויף פּריוואַטע לעקציעס און דערנאָך אין אונדזער תלמוד־תורה, נישט לאַנג נאָכן באַלאַנגען צו דער שטאָטישער „שפה־ברורה״ (זעה „פעמי הגאולה״

פון צאַנציפער) און שרייבנדיק אַ מאמר געחתמעט „זה שמי“, לויט די ראשי תיבות פון זאב שאַפּאָשניק, האָב איך פונדעסטוועגן, ביי די פֿאַרזאַמלונגען פון דער אָרטיקער ביבליאָטעק, פאָרגעשלאָגן צו קויפן מער יידישע ביכער איידער העברעישע און בין געקרוינט געוואָרן מיט נאָמען „זשאַרגאָניסט“. היתכן? אָט פאַר וואָס. אָנפירנדיק זיינערצייט אַ „פאסודני“ (גלאָז־כלים) קרעמל, וואָס מיין פאָטער האָט איינגעאָרדנט אין איינעם מיט זיין קירזשנעריי, האַלב און האַלב, ראשית אלס פאַנצער פאַרן דלות, שנית, איך זאָל אויך נישט מוזן ווערן ווי ער אַליין און מיין ברודער פיני ז״ל, קיין בעל־מלאכה, חלילה. פלעג איך צוקוקן, ווי אַזוי מיין פאָטער מאַטערט זיך צו רעדן צו אַ „פריץ“ רוסיש און קען נישט. זיין פנים פלעג זיך אָנצינדן, און די אָדערן פון האַלדז זיך אנדראלן. כ׳פלעג דעמאָלט גרויס מיטלייד האָבן צו אים און לויפן אַרויסרופן מיין מוטער, וועלכע איז געווען אַ גאַנצע „רוסאַשקע“. זי איז אויסגעוואַקסן אין קישענעוו אין שכנות מיט „קאַצאַפּעס“ (רוסישע הענדלער מיט חזרים און חזיר־פלייש) און האָט דעריבער גערעדט רוסיש ווי אַ „וואַסער“. שכנים און קרובים פלעגן זי מקנא זיין און ווען זיי האָבן געדאַרפט שמועסן צו אַ „פריץ“ זענען זיי אָנגעקומען צו איר הילף. אָבער ביז מיין מאַמע איז געקומען צו הילף, האָב איך צוגעזען ווי ער ליידט נעבעך פון זיין נישט „יכולן“ צו „דברן“. באַזונדער האָט זיך מיר איינגעקריצט דאָס טרויריקע בילד פון זיין אומבאַהאָלפנקייט, ווען ס׳פלעג קומען דער „אַקציזניק“ (נישט דער „יאַמפּאָלער“ נאָר דער ריכטיקער) אין באַגלייטונג מיט צוויי „גאָראַדאָוואָיען“ (פּאָליציטטן), אויפנעמען די צינזן, ווי געוויינלעך, ווען ס׳איז נישט געווען קיין מזומנים אין קעשענע — און ער האָט באַפוילן די „מחבלים“ אַרויסנעמען דעם סאַמאָוואַר, די שבת־לייכטער א.ד.ג. מיין פאָטער ז״ל, פלעגט ווען אויסמיידן דעם בזיון און גענומען איינטענהן מיטן פריץ, אַז צייטן זענען שלעכט, קיין פרנסה נישטאָ א.א.וו. אָבער גיי רעד, אַז די צונג איז אין גלות, פלעגט דער טאַטע שטיין און דאָס היטל האַלב אין דער האַנט און האַלב אויפן קאָפּ, משום גילוי ראש, און די צונג האָט זיך געפּלאָנטערט צווישן האַלבן גוייש (כאכלאצקי) און האַלב וואלעכיש (וואָס ער האָט גראָד גערעדט גוט. אָבער ווי נוצן אַזוינע פּראָסטע רייד פאַרן „קנעפּל“?) פלעג איך טראַכטן בשעת מעשה, לא די, איר רייסט די הויט מיט אײַרע שטייערן, ווען ס׳איז נישטאָ אויף אויסקומעניש, מאַטשעט כאָטש נישט מיט אַ פרעמד „פריציש“ לשון. ווי לייכט וואָלט געווען, האָב איך געקלערט, זיך אויסטענהן אויף יידיש מכל שכן ועגן אַזעלכע טעמעס ווי: פרנסה — געשלדגן וכדומה — מאַמע־לשון איז מיר אַריין אין געדאַנק. מאַמע־לשון, די שפּראַך פון פאָלק איז מיר דורכדעם געוואָרן נאָענט, און איך האָב דערזען אין דעם אַ טייל־ווייזע לייזונג, אַ הילף אין סאָציאַלע פאַ העלטנישן, אין רעאַלן לעבן. פון דאַנען אַ שריט ווייטער, אַז אויך ב לדונג פאַר קליין און גרויס איז נויטיק אויף דער אומגאַנגס־שפּראַך פון פאָלק, פאַר אונדז אף יידיש, זוי ווי פאַר אַנדערע פעלקערשאַפטן אין זייערע מינאָריטעט לשונות.

שפּעטער, ווען די רומענער האָבן פאַרכאַפּט בעסאַראַביע און גענומען אויספאָלגן די פאַרשפּראָכענע אויטאָנאָמיע פון די מינדערהייטן, בין איך מטעם קישענעווער קולטור־ליגע, מיט איין אוקראַינער לערער דעלעגירט געוואָרן קיין בוקאַרעשט אויפצומאָנען ביים בילדונגס־מיניסטער צו האַלטן דעם צוזאָג פון מאַמע־לשון אין די שולן.

ג.

ואת חטאי אני מזכיר היום: אַז כ׳בין, נאָכן ענדיקן די פּעדאַגאָגישע קורסן אין גראָדנע, געקומען קיין יעליסאַוועטגראַד אין אַ מיידלישער שול, ווו מ׳האָט געלערנט האַלב העברעיש און האַלב יידיש, האָט איך מיט דער שטיצע פון לערער־ראַט און מער ווייניקער פּראָגרעסיווער ליבעראַלער פאַרוואַלטערין קעגן דעם ראש הקהילה און רבינער, וולאַדימיר טיומקין, פאַרביטן דעם העברעישן לימוד אויף יידיש. איז דער דערפאָלג פון דעם יידישן געגנשטאַנד קאָלאָסאַל אויסגעוואַקסן. די קינדערישע חיבורים אין יידיש פלעגן געוויזן ווערן אויף חידושים, און דער זעלבער וו. טיומקין ז״ל פלעגט דערנאָך עצהן די לערער פון חדר מתוקן נעמען אַ ביישפּיל פון זייערע יידישיסטישע קאָלעגן.

אָבער, פאַרגיב, קורא נכבד, כ׳בין דערווייל אַראָפּ פון דרך... פון אַריעווער ערינערונגען איז אָט:

נאָך מיין ענדיקן די גראָדנער לערער־קורסן, די ערשטע — עברית־רוסישע — פאָלקסלעו ער אינסטיטוציע, ווו איך האָב, אגב, צוזאַמען מיט אַ קליינער גרופּע יידישיסטן געפירט אַן העפטיקן קאַמף פאַר יידיש, בין איך געווען אָנגעשטעלט אַלס לערער אין דער אוריעווער תלמוד־תורה, ווו ס׳האָבן געלערנט יינגלעך און מיידלעך אין באַזונדערע קלאַסן. נאָך די אינדערפרי־לעקציעס, וואָס האָבן זיך פאַרענדיקט אַרום 2 ביי טאָג, פלעגן די בחורים האָבן פאָרזעצונגס־קלאַסן פאַר חומש, וואו ס׳האָבן געקנעלט מענדל נייחין ז״ל און איך, פון וועלכע איך האָב קיין באַזונדער הנאה ניט געהאַט און איך האָב געלערנט יידיש און העברעיש מיט אַן ערשטן קלאַס פון קאַרגע אַכציק(!) קינדער.

ד.

אין דער שול־פאַרוואַלטונג האָט מיטגעאַרבעט אברהמ׳ל באַרסוצקי, עליו השלום.

הגם איך בין היינט גאַנץ ווייט פון יענע אידייען־פאַרבינדונגען, וואָס האָבן אָנגעקניפּט מיך, הערשל חיים מאיר׳ס — דעם קירזשנער׳ס אַ זון, מיטן דערמאָנטן ציוניסטישן עסקן, ווילט זיך אַרויפברענגען יענע אָנגענעמע זכרונות ווען איך פלעג באַזוכן דאָס ,פאַרהעלטניסמעסיק, רייכע הויז פון אברהמ׳ל באַרסוצקי און זיין פרוי פאַניע, ביידע איבערגעגעבענע ציוניסטן און דוברי עברית.

זייער ציציענד הויז האָט געהאַט אין פראָנט אַ גאַניק מיט בענק. די צימערן גרויסע, שיין מעבלירט. אין פאָדערשטן, אַ גרויסער ברוינער טיש מיט אַ גלעזערנער שאַפּע פון זעלבן קאָליר און אַ קושעטקע, וועלכע האָט אויך געדינט פאַר אַ

געלעגער דעם חנוודיקן ברוּנעטן בחור, דער באַרימטער ציוניסט חיים גרינבערג ז״ל בעת זיינע באַזוכן אין אוריעוו. אין דער זאַל, אין דערבייאיקן צימער, פלעגן זיך אָנשטופּן יונגוואַרג פון ציוניסטישן און אויך פון קעגנערישן „בונ־דישן״ לאַגער און שלינגען די רייד פון דורכרייזנדע טעאָרע־טיקער פון ציוניזם ווי שיינקין, מאָסנזאָן א.א. און די קעגנ־אַרגומענטן פון דעבאַטאַנטן ווי יאָסל סוסליק א. א.

דאָס הויז פון באַרסוצקיס איז דערפאַר געווען אַן אמתער בית־וועד (פון דער פּאָליציי אומגעשטערט) פון וועלכן אויך איך, ווי די אַנדערע „שפה־ברורה׳ניקעס״ האָבן זיך גייסטיק אויסגעלעבט.

איך דערמאָן אויך איצט מיט דאַנקבאַרקייט יענע שטוב פון מיין דעמאָלטדיקער רוחניות. יום־טובדיקייט, ווו מ׳פלעגט טאַקע אום שמחת־תורה — מאַכן אַ כוסה אויך פון אברהמל׳ס געשמאַקן אַלטן וויין, דערלאַנגט מיט דער פולער האַנט, נישט בלויז משום גשמיות.

צום באַדויערן איז דער יידישער „פּאמעשטשיק״ באַר־סוצקי, וועמענס ערד־געשעפטן זענען אַוועק אין דער אדמה, צעריבן געוואָרן אין אָדעס אונטער די רעדער פון אויפקו־מענדן, נייעם לעבן.

ה.

אין באַניטן „סדר־העולם״ האָט אויך אונדזער אוריעוו אַ שטיקל חלק. ווען איך בין נאָך געווען פון די חסידים און איינגייער ביי די דערמאָנטע ציוניסטישע מסיבות, פלעג איך, נישט אָן קנאה, צוקוקן וואָס ס׳טוט זיך ביים צד שכנגד, ביים „בונד״.

די יונגע אַרבעטער און אנגעשטעלטע, וועמען איך האָב זייער געוואָלט זען אויף „אונדזער״ צד און נישט געקענט זיך דערשלאָגן, אפילו געפלייסט זיך זיי אַגיטירן כאָטש אלס פועלי־ציוניסטען — פלעגן זיך פאַרזאַמלען ביי יענקל סטאָליער אין „טשאַינע״, אַראָפּ פון טאלנער שול. זייער אָנפירער איז געווען מיין ישיבה־חבר, הערץ גילישענסקי, דער קרומער „גובער־נאַטאָר״, ווי די שטאָט־בעלי־בתים האָבן אים געקרוינט, צו־געפּאַסט צו זיין פּיזישן פעלער. פלעג איך זיך אַמאָל אַריינ־כאַפּן אין דעם כלומרשטן „טראַקטיר״, ווו די לופט איז געווען געדיכט פון ציגאַרן־רויך און דאַמף און ס׳האָט גערוישט וואו אין אַ זודיקן קעסל. צומאָל פלעגט קומען זייערער אַ „גדול״ פון קישענעוו, ווי דער זייער באַחנטער ברונעט „סוסי״ פיכמאַן אָדער „נחמיה״, אַ שטאַרקער רעדנער און באהבנ׳טער דע־באַטאַנט. אַ גאַסט פון צייט צו צייט, איז אויך געווען דער מאַטאוויק יענקל קאָוואַל פון רעזינא (אַ „איסקראַוויץ״). דער יענקל האָט איינמאָל ביי אַ ציוניסטישער פאַרזאַמלונג אין דער שניידערשער שול פארכאפּט דעם באַלעמער און געוּמען האַמערן וועגן קלאַסן־קאַמף אויף דער יידישער גאַס, אין וועלכן דער ציוניזם, לויט אים, האָט געשטערט. דורך די פענצטער פון דער וויבערישער שול האָט עמיצער צעוואָרפן פּראָקלאַמאַציעס קעגן ציוניזם און זעלבסטהערשונג. דער עולם האָט גענומען לויפן און שפּרינגען דורך די פענצטער.

ס׳האָט אַ צייט געקאָכט מיט דער בונדיסטישער „חוצפה״ אונטערצורייסן אַן אסיפה, גערופן פאַרן ציונ זם.

ו.

דאַקעגן האָבן זיי אין אָקטאָבער 1905 פאַרשפּאַ ט „כאפּן״. די גאַס האָט באַלאַנגט צו די מאַסן. דער צעשאָקלטער צאַריזם איז געווען געצוווּנגען צו מאַכן הנחות צו רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, וועלכע ער האָט גיך דערשטיקט, אָבער דערווייל, האָט געבורזעט דער רעוואָלוציע־שטראָם. אַ דעמאָנסטראַציע מיט דער רויטער פאָן האָט מאַרשירט צו דער גרויסער קלויז דורך דער ליטווישער גאַס. טיר און טויער פון די שניידערשע און שוסטערישע שטיבלעך זענען געשטאַנען צעפּראַלעט. יונגוואַרג, יום־טובדיק פאַרפּוצט, געאיילטע זיינען אַריין אין ריי, דערוואַקסענע זענען געלאַסן נאָכגעגאַנגען. אין ברייטן הויף פון קלויז האָט מען זיך דנגעשטופּט, נישט דורכ־צוגיין. די דעמאָנסטראַנטן האָבן אַרויסגעכאַפּט יענקל קראַסנער — דאַן אַ בונדאָוויעץ, געקומען יום־טוב׳ן אָדער דע־לעגירט געוואָרן, אין זיין היימשטאָט — אויף זייערע אקסל און ער האָט געהאַלטן אַ פלאַם פייערדיקע רעדע און ס׳איז מיר פאַרשטענדלעך געוואָרן די לויב, וואָס איך האָב וועגן אים געהערט, אַלס אַ ברענענדיקן אַג טאַטאָר.

די ווייטערע, טראַגישע געשעענישן און פּאָגראָמען אויף יידן, ווען די צאַרישע דינאַסטיע האָט אָנגערייצט די שוואַרצע מאה אויף די יידישע אַרבעטנדיקע האָבן געצוימט דעם רעוואָלוצ אָנערן אימפּעט פון איין זייט און גערופן צו פאַר־טיידיקונג, צו זעלבסטשוץ.

אויך אוריעוו האָט געשאַפן אַ זעלבסטשוץ, אין וועלכער ס׳האָבן זיך אויך בעטייליקט געציילטע באַוווּסטזיניקע נישט־יידישע אַרבעטער. און „קאסטיא קאָזאַק״, אויף וועמען מ׳האָט געמורמלט, אַז ער איז דער אָרגאַניזאַטאָר פון אוריעווער קישענעווער כאליאסטרע, איז געבליבן מיט אַ נאָז. ווי נאָכן קעשענעווער שרעקלעכן פּאָגראָם אין 1903, אַזוי אויך אין 1905 איז אונדזער שטאָט, אַ דאַנק דער קאַמף־גרייטקייט פון די פרייהייט־כוחות, געשיצט געוואָרן פון צו ווערן, חלילה, אַ קאָפּיע פון קישענעווער שחיטה...

דער צאַריזם, וועלכער האָט געמאַכט פון רוסלאַנד אַ „תפיסה פון פעלקער״ און פּאָגראָמען, האָט אָבער נישט געקענט ביישטיין דעם דראַנג נאָך פרייהייט פון אַלע אירע פעלקערשאַפטן, ווען אין 1917 איז אין זייערע הענט געווען דער כוח פון געווער. דער צאַריזם איז צעשטערט געוואָרן און אויך די קראַפט פונעם קאַפּיטאַליזם האָט גענומען קראַכן.

אין יענעם זומער איז מיין פרוי און אונדזער פּיצעלע קינד אָפּגעפאָרן פון מיין אַרבעטס־פּלאַץ, יעליסאַוועטגראַד, אויף אַ דאַטשע קיין אוריעוו, און איך בין געבליבן איבער וואקאציע אויפן אָרט, כדי צוזאַמען מיט די איבעריקע לערער און אינטעלעקטועלע — פירן פּאָליטישע אויפקלערונג. האָב איך געלייענט אין „אָדעסקאַיאַ נאָוואָסט ״, אַז אין אוריעוו

גייט אָן אַ פּאָגראָם שוין דעם צווייטן טאָג. פאַרלאָז איך קנין מיט מנין און פּאָר קיין אוריעוו. איך בין געווען זיכער, אַז איך וועל נישט געפינען קיין שטיין אויף אַ שטיין, לויט דער ידיעה וועגן אַ צוויי־טאָגיקן פּאָגראָם. אָבער, אַריבער פאָרנדיק די בריק, זע איך אַלע הייזער נישט באַרירט. מיין איך: ס'האָט נאָך אַהער נישט געגרייכט די „יד המשחית". אָבער אויך די העכעוע גאַסן זענען אומבאַשעדיקט. נאָכפרעגנדיק זיך וועגן דער „נייעס" פון דער אנשטענדיקער, טרויענסווערטער צייטונג, ווער איך געוואָר אָט וואָס: אין שטאָט זענען דעמאָלט געשטאַנען חילות, וועלכע האָבן פאַרלאָזט דעם פראָנט אויפן וועג צו זייערע היימען, באַלעבאַטישקייט און משפּחות. צווישן זיי זענען געווען באַאיינפלוסטע פון מענשעוויסטישע און באָלשעוויסטישע שטרעמונגען. די לעצטע, מער באַוווסטזיניקע און אחריות'פולע, האָבן מורא געהאַט, אַז דער אָרטיקער ווייַן־קוואַל, ביי וועלכן די זעלנער פלעגן זיך לאָזן וווילגיין, זאָל נישט פאַרטונקלען אינגאַנצן זייערע מוחות, און דערפון זאָל'ן נישט אויסברעכן קיינע אומרוען, האָבן זיי פאַראָרדנט — מיט גוטן צי מיט בייזן — אַרויסצולאָזן דעם ווייַן פון די וויינקעלערס, בכדי צו פאַרהיטן פון אַ פּאָגראָם. אָט אַזוי האָבן די רעאַקציאָנעוע טיילן פון רעוואָלוציאָנערן רוסלאַנד פאַרשפּרייט העצנדע אינפאָרמאַציעס מיטן צוועק, אויסצונוצן די אומבאַוואוסטזיניקע מאַסן צו זייערע פינסטערע צוועקן.

ז.

צום סוף זענען ראוי צו פאַרצייכנען די העלדישע שריט און טאַטן פון דער פּראָגרעסיווער אַרבעטער־יוגנט אין אוריעוו. דאָס איז געווען אין דעם גורלדיקן קאַמף צווישן די רעוואָלוציאָנערע און קאַפּיטאַליסטישע טיילן פון בעסאַראַביע. האָט אונדזער אַ אוריעווער פּיסיא, אַ זון פון יענקל און רבקה לעווינזאָן — די באַוווסטע כלל־טוערין, באַזונדערס פאַר קינדער־אַנשטאַלטן, זיך געשטעלט אין שפּיץ פון דער רעוואָלוציאָנערער אַרמיי. אַ צווייטער, משה גילישענסקי, איז פאַרמשפּט געוואָרן, אין זיין אָפּוועזנהייט, דורך דער רעאַקציאָנערער רומעניש־בעסאַראַבער מאַכט — צו טויט־שטראָף. האָט ער טראָצדעם פאָרגעזעצט זיין טעטיקייט, אינקאָגניטאָ, צווישן די גרעניצן פון רומענישער בעסאַראַביע און רעוואָלוציאָנערער רוסלאַנד. ס'איז אויך צו דערמאָנען יוסל פלעשלער — שפּרינצעס — משה'לע פלעשלער, חנה אַבראַמאָביץ און נאָך, וועלכע האָבן מיט יוגנט־פייער זיך געוואָרפן אין די אָרעמס פון דער באַפרייענדער רעוואָלוציע און העלדיש געטראָגן די עינויים פון הערשנדער קליקע.

הונטער די פייערדיקע רעדער פון קאַמף פאַר אַ בעסערער אָרדענונג ביזטו חרוב געוואָרן, מיין שטעטל און הינטער דיינע חורבות אונדזערע ליבע ברידער.

„אונטערן מארק שולכ'ל" / מנדל קרוגליאק—קרול

אונטערן „מארק שול־כ'ל" (מאחורי בית הכנסת שב„שוק"־ עמדו על תלם 3—4 בקתות. באחת מהן בת שני חדרים, כל חדר ד' על ד', שני מטבחים ופרוזדור קטן התגוררו שתי המשפחות: של סבי ושל הורי. כל הנכנס לדירה היה מנמיך קומתו ומתכופף קמעה שלא ייפגע בתקרה הנמוכה.

הרחוב וה„בית" לא היה בהם משום נוף מושך, אולם, חמימות וחדוה ילדותית היו בהם. בחמימות זו גדלנו והתחנכנו 8 ילדים, ארבעה בנים ושתי בנות, ונוסף על אלה עוד שני נערים יתומים, בני־דודנו.

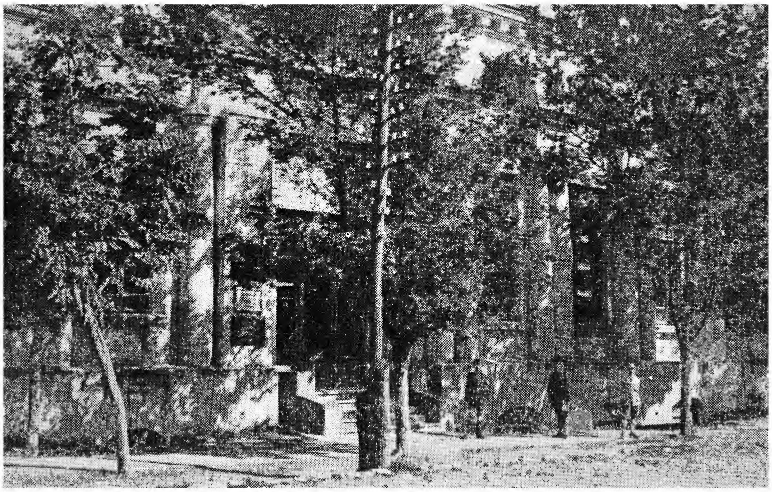
אבי ז"ל עסק בחקלאות ובמסחר. הוכר היה חלקת שדה בכפר סמוך לעיר, בני הכפר היו מעבדים את השדה בשכר ירוד, ובעצמו היה משגיח על הפועלים שלא יגנבו מהירקות. אך לעתים רחוקות מאד יכלה החקלאות לספק את פרנסת המשפחה בת 10 הנפשות. כן היה סוחר ב„ארבשיקה" (בצלצלים) וגם בעסק זה שיחק לו המזל אך לעתים נדירות.

עזר־כנגדו בפרנסת המשפחה היתה אמי ז"ל. היא היתה משכימה עם שחר, הכינה לילדים את ארוחתם. שלחה אותם ל„חדר" והיתה מקדימה לצאת למרתף. היתה קונה מאת האכרים ירקות, פירות מכל המינים ומכרתם לכל דורש. מלבד זה היתה משיגה מיהודים רפתנים ומגדלי צאן, חמאה, גבינה לבנה, קטשקובל וקאש (מיני גבינה) כשר ומשובח. כל מי שחשקה נפשו בכמו אלה סר למרתף המכונה בשם „די באשקע פון אסתר די פולישע" ונהנה ממאכל נעים לחיך.

חוויה אשר לא נמחקה מזכרוני היא ראשית ביקורי ב„חדו" של ר' לייבעלע. בבוקר בהיר אחד בא אלינו זלמן טעקל ה„בעלפער" הכתיף אותי על גבו והביאני ל„חדר" שב„ליטווישער גאס". ברוב עתות השנה היה הרחוב מוצף מקווי מים וביצות ולעתים אי־אפשר היה להולכי רגל לחצות את הרחוב, אלא בעגלה בלבד. מה עשה טעקל, היה מכתיף 2—3 ילדים על כתפיו ומעבירם ל„חדר".

משהביאני ל„חדר" של ר' לייבעלע מצאתי ילדים ליד שולחן ארוך, בגילי וגדולים ממני, וה„רבי" מנפנף עליהם ברצועה, מהלך אימים לאורך החדר וקולות שלא הבינותי פירושם פלחו את האויר. משעמם ומוזר היה לי כל העניין. באחד הימים החל לשנן עמי את הא' ב'.

התלמידים היו בעיקר מדלת העם, בעלי מלאכה ובחלקם גם בני המעמד הבינוני. הבדלי ה„מעמדות" אפשר היה בנקל להכיר עפ"י הארוחות שהילדים הביאו עמם או שההורים שלחו להם בשעת צהרים. ילדי העניים היו מביאים לחם יבש בתוספת ראש או זנב של דג מלוח, לעתים קצת חלבה. לילדי האמידים הביאו ארוחה חמה ושתי קופיקות לקנות מיני מתיקה. על אף ההבדלים האלה היו היחסים בין הילדים בחדר ידידותיים.

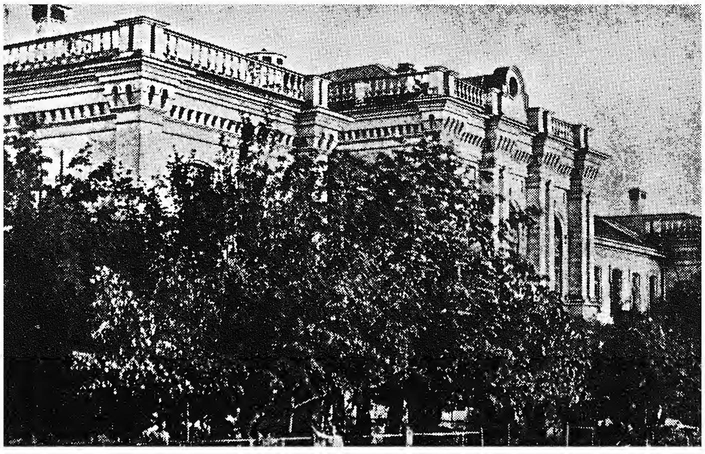

משרדי רישום הקרקעות

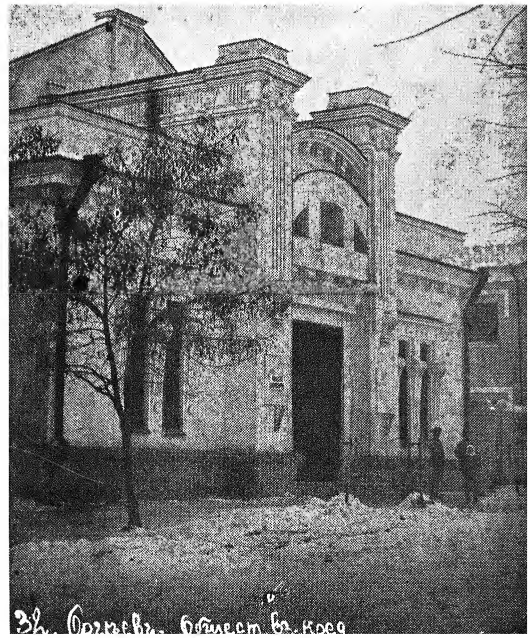
חג גדול היה לנו ביום הצעידה ל„קריאת שמע". אז לבשו ה„רבי" וזלמן ה„בעלפער" בגדי שבת, פקדו עלינו להסתדר חמשה חמשה ושניהם לצדינו, צעדנו ברחובות גאים ועליזים לבית היולדת. זכורני את ה„באבע" צביה „המילדת", באיזו שמחה היתה מחלקת לנו דברי מתיקה. יום הצעידה ודמותה של ה„באבע" צביה נחרתו עמוק בזכרוני.

מלאו לי שש שנים והגיע פרקי ללמוד „חומש" אז העבירוני הורי ל„חדר המתוקן" של דודי מתתיהו המלמד. כאן, התלמידים היו ברובם בני אמידים. דודי ר' מתתיהו העמיד לו למטרה להכניס חדושים בהוראה, לפי רוח הזמן. מלבד לימוד מסורתי הזמין מורים ללימודים כלליים ורבים מתלמידיו שעמדו בבחינות מטעם הרשות המשיכו בביה"ס העירוני. בשנים 1908—1912 בערך הקים בשותפות עם ברוך שלום נייחין, יוסף פגיס ופיני גלברוך בי"ס מודרני, ברחוב אלכסנדר, בדירה מרווחת של ארבע כתות־יסוד. רבים מתלמידיהם המשיכו בלימודיהם אחר כך באוניבר־סיטאות.

בשנים שמלפני מלחמת העולם הראשונה חלה התקדמות בהתפתחותה של אורהיוב. הוקמו בנינים חדשים למוסדות עירוניים ומחוזיים ברחובות אלכסנדר וגוגול, נפתחו 2

בית מנהל המחוז

הבנק הממלכתי

הגמנסיות לבנים ולבנות, נסללו כבישים ומדרכות ברחובות הראשיים, נפתח קולנוע, ונסלל כביש בדרך לקישיניוב. רבים הרסו את הקירות הקדמיים של חנויותיהם שברחוב „טורגוביה" והקימו במקומם „פסדים" (קירות חזית) נאים וחלונות ראוה מרווחים ויפים כיאה לעיר גדילה. כל אלה משכו את תושבי הסביבה לעיר המחוז, מסחרה נתרחב ונוסדו מוסדות כלכלה שהיו לברכה לעיר.

באוגוסט 1914, פרצה המלחמה העולמית. הגיוס לצבא הדהים את היישוב. משפחות רבות נשארו ללא אמצעי מחיה. הרדיפות האנטישמיות בצבא הוסיפו על סבל משפחות המגויסים. האנטישמיות השתוללה גם בעורף ולא פסחה גם על עירנו. זכורה לי אפיזודה אופינית לאותה רוח: ר' מאיר קירה ביקר באחד הימים באחוזתו, שאל אותו אחד מפועליו הנוצרים על הנשמע בחזית. ענה לו ר' מאיר, „פארקע אנאסטרע קישליגע" (דומני כי „שלנו" מצליח), הלך והלשין הפועל לפני השוטר הראשי של הכפר שר' מאיר אמר: „פארקול נאוסטרע קישליגע" כלומר: „החזיר שלנו מצליח", מיד אסרו את ר' מאיר ומסרו אותו לידי ראש הז'נדרמים. שם עינו אותו זמן רב. סו"ס קבל ראש הז'נדר־מים מנה יפה של שוחד ור' מאיר שוחרר שבור ורצוץ מעלבון וסבל. לא עברו ימים מועטים והוא נפטר.

פברואר 1917, ההפיכה ברוסיה מבשרת: חפש, אחווה ושוויון לכל. גם עירנו התעוררה מדכאונה. האוכלוסיה היהודית התחילה לארגן מוסדות ציבור על יסודות דמו־קרטיים, מפלגות השמאל, ה„בונד" בעיקר, ראה עצמו זכאי ביותר לנהל את עניני הפועלים. אולם, הרגש וההכרה הלאומית כבשו גם הם את הציבור. פעילות קדחתנית היתה נכרת בכל המפלגות. מתקרבות הבחירות ל„אוטשרעדיטיעלנאיע סאבראניע" (ל„אסיפה המכוננת") אסיפות, ויכוחים והחיים תוססים. באותו זמן בא אלינו אלכסנדר גולדשטין, העורך דין הידוע מפטרבורג, נואם בחסד, לנהל תעמולה לטובת הרשימה הציונית מס' 9. האסיפה נתקיימה באולם ה„זעמס־קאיה־אופראווא". המונים מכל השכבות מלאו את האולם הגדול. גולדשטין הקסים את השומעים במיטב כשרונו, ומשגמר, עלה על הבמה הסנדלר חיים גילדין, שנשלח גם הוא לארגן את הפועלים והעמלים לקראת הבחירות, ובמלות חוצבות להבות טען בעד אוטונומיה לאומית „במולדת" רוסיה ונגד האוטופיה הציונית. שניהם השאירו רושם כביר על הקהל הרב. בכשרון רב תיארו את „השמש" העולה, זה בארץ ישראל, ארץ האבות, וזה ברוסיה המשוהררת מעול ה„צאריזם", „חפש אחווה ושוויון" הולכים ומשתררים ברוסיה הגדולה וחלקנו יהיה שווה לכל העמים בארץ. אולם, חיש מהר הפריכה המציאות החדשה את החזון. הגיעו ימי „אוקטובר" השחורים (ב־1917). חילות צבא שבים מהחזית עוברים ומתפרעים גם בעירנו ומפילים אימה על היהודים.

סוף דצמבר 1917, הצבא הרומני פולש לבסרביה וממילא גם לאורהיוב. הופעת הפולש מפילה אימה על העיר ובעיקר על הנוער. רבים בורחים מעבר לדניסטר אולם, שם ברוסיה, אנדרלמוסיה גדולה ומלחמת אחים. הבורחים חוזרים לאור־היוב, ושוב נתקלים ברדיפות ועינויים מצד הרומנים. מאס־רים, ומכות עד זוב דם היו לתופעות רגילות בימים ההם. רבים מהנוער עזבו את העיר והגרו לאמריקה. מתוך שאיפה לחיים חפשיים הצטרפתי גם אני לזרם המהגרים.

מאידיש: מ. ר.

מתעלולי הסיגורנצה / אליק גולדשטרן

(משטרת הבטחון)

מר פופסקו, ראש הבולשת באורהיוב, ישב לו בנחת במשרדו, מסתכל דרך החלון בשלג הרך שירד בלילה שעבר וכסה את פני הארץ. חושב לו מר פופסקו: מתקרב והולך חג המולד, חג נכבד ואהוב על כל נוצרי. מה טוב לו לאדם בימי חג! יושב לו במנוחה ומבלה בנעימים בחברת משפחתו. איש לא יפריע לו. הטלפון לא יטריד אותו, לא מטעם מרכז הסיגורנצה ולא מאחרים, אין הוא חייב עכשיו להמציא דו"חים למרכז על מעשיו — המטרידים אותו ואת פיקודיו ללא תוצאות; הוא גם פטור עכשיו משמוע זעקת האסורים אשר פיקודיו נאבקים בהם ואינם יכולים להוציא הודאה

מפיהם על פשעיהם נגד בטחון המדינה. בקיצור הוא יהנה משמחת החג...

אולם, דאגה כרסמה במוחו, מאין יכול הוא לספק לאשתו את הסכומים הנחוצים להכנת החג? הרי מרובים ידידיו. בודאי יכבדו אותו בביקורים. ואם את ההוצאות הרגילות אין משכורתו יכולה לספק, כל שכן לקבלת אורחים. הרי אי אפשר לערוך אף נשף אחד במשכורת עלובה זו. „לכל הרוחות"! נפלטה מפיו. ישנם אנשים הנולדים במזל!... הנה, למשל, חברו הוותיק מר מישקוב, ראש המשטרה העירוני. איזה בר מזל הוא? נוסף למשכורתו הקבועה נוזלים לכיסו סכומי כסף נוספים מבלי שיתאמץ על כך. בתור שומר סדר בעיר מוטל עליו גם התפקיד לשמור לבל יעברו חלילה החנוונים או בעלי המלאכה היהודים על מנוחת יום הראשון בשבוע ועל מנוחת החגים. לכאורה, צריך היה מר מישקוב לכתת רגליו בכל יום מנוחה ופגרא ולעבור ברחובות ובשוק ולהשגיח על שמירת יום המנוחה. אולם, לא כן היה נוהג ראש המשטרה. ברוב „אדיבותו" היה נמנע מלהטריד את תושבי העיר החנוונים. ואלה, בתורת הכרת תודה לאדם „טוב ומיטיב" היו מספקים למר מישקוב מכל אשר תאבה נפשו, מתנות לו לעצמו, לאשתו ולילדיו, כגון: אריגים ונעלים בכל ימות השנה. וכשהגיע יומה דפגרא בודאי היו ממציאים לו מכל הדרוש בבית: דברי מכלת, יינות מן המשובחים וכו' וכו'. למר מישקוב אין כלל דאגה לימי החג! לא כן אני, אומר בלבו מר פופסקו. עלי למצוא מקור הכנסה נוסף ויהי מה!... נזכר במשהו. יוסקה, ידידו הנאמן בקר אצלו והציע לו משהו... כן, הרעיון מזהיר בהחלט! תצמח תועלת מזה... מבלי להסס הוא לחץ בכפתור. „פנוש" ראש הבלשים, נכנס. מר פופסקו נרגש ומלא כעס פונה לפנוש: „שמע נא, בחור! הענינים אצלנו אינם בסדר! הגיעה אלי ידיעה שכנופיות פושעים יהודונים מנהלים תעמולה קומוניסטית, בע"פ ובדפוס, מפיצים כרוזים ומסכנים את בטחון המדינה. אתה ופיקודיך אינכם עומדים על המשמר. אינכם אוסרים את הפושעים. הדבר יגיע לאזני השלטונות המרכזיים, ואני אבוד בגלל רשלנותכם. פנוש ניסה להוכיח שכל החשודים כלואים כבר מזמן בבית הסוהר. אולם, מר פופסקו לא נרגע. הוא דרש בתוקף פעולות נמרצות ולהמציא את כל הקומוניסטים היהודונים לסיגורנצה ויהי מה. כמובן, של„פנוש" לא היתה ברירה אלא להשמע לפקודת הממונה עליו ולצאת לציד... המלאכה נעשתה בתכלית הפשטות. ו„פנוש" ואנשיו, היו מזדרזים ויוצאים בלילה כזאבים הרעבים לטרף והתקיפו כל אדם צעיר, שחזר בשעה מאוחרת הביתה, בשאלות וחקירות עד שלבסוף החליטו להעבירו ללשכת הבולשת לשם חקירה נוספת יסודית יותר.

אוי ואבוי היה למי שנחטף ונמסר ל„טיפול" בסיגורנצה. בלילה הראשון כבדוהו סתם במכות, ואם התוצאה היתה „אפס", נקטו הנוגשים בלילה השני באמצעים משכנעים יותר: כוויות ברגליים, נגישות ועינויים אכזריים עד שהמעונה היה מתעלף. הטיפול האכזרי הזה היה נמשך לפחות שלשה לילות. כל מאמצי ההורים של ה„נחטף" להצילו מעינויים לא הצליחו, עד שהופיע יוסקה „הידיד" בבית ההורים והיה מציע „עזרתו". ידוע היה יוסקה בעיר, ש„השפעתו" בצירוף סכום כסף ניכר, עלולים להשפיע על ה„פריץ". אוי היה להורים מחוסרי היכולת. הם נכנסו בחובות על מנת לסלק ליוסקה את הסכום הנדרש. הסכומים שקבל יוסקה ממספר „מקרים" הספיקו לשכנע את ראש הבולשת באי אשמתם של הנחקרים ולאחר שערך פרוטוקול כדת וכדין נשלחו ה„נחטפים" הביתה כשהם מדוכאים ורצוצים בגוף ובנפש. ולראש הבולשת ומשפחתו היה חג מולד שמח...

הותקן לדפוס ע"י מ. ר.

אוריעווער דאמען־קאמיטעם אין ניו־יארק / ג. שאפּין־ספּיוואק

ווער ס'עמיגרירט קיין אַמעריקע, „אין גאָלדענעם לאַנד", ווייזט זיך אים אויס, אַז ווי נאָר ער וועט אַראָפּ פון שיף וועט ער באַלד קאָנען זאָרגן וועגן די ליידנדע און דערשלאָגענע פון הונגער און נויט, וואָס זענען געבליבן אין דער אַלטער היים, און וועט ווימעגלעך שנעל זיי קומען צו הילף. ביסט זיכער, אַז אין גאָלדענעם לאַנד, ווו יעדער שאַרט דאָלאַרן מיט לאָפּעטעס, וועסטו נישט באַגעגענען קיין הונגעריקע קינדער, וועלכע זענען בטל פון לערנען און אָפּטמאָל געשלעך — דערציונגסלאָזע... ס'דאַכט זיך דיר, אַז ווי נאָר דו וועסט קריגן אַ דאַך איבערן קאָפּ, וועסטו זיך באַלד אַריינוואַרפן מיט ביידע אָרעמס צו דערווערבן מיטלען, כדי אַרויסהעלפן די אומגליקלעכע, געבליבענע אין דער אַלטער היים.

אָבער גאָר אַנדערש איז די ווירקלעכקייט. די ראָזעווע בילדער, וועלכע מאָלן זיך ערב דעם אַרויספאָרן אין גאָלדענעם לאַנד, פאַרוואַנדלען זיך אין שווערע וואָלקנס. דיינע אייגענע פריינד, אויף וועלכע דו האָסט געבויט דיינע גאָלדענע פאַנטאַזיעס, זענען אַליין פאַריאָגט אין קאַמף פאַרן לעבן... און דו קוקסט זיך אַרום, אַז דו ביסט געגצלעך עלענד, אַ פרעמדע אַטמאָספער, אָן אַ שפּראַך, קיין היימלעכן בליק, אַ פרעמדער צווישן טויזנטער פרעמדע. מיט ווייטיק מוזטו זיך אָפּזאָגן פון טראַכטן וועגן די איבערגעבליבענע אין יענער זייט אָקעאַן.

און אפילו, ווען ביי די שלאָפלאָזע נעכט שווימען אַרויף די בלייכע, פון הונגער קרענקלעכע געמיטער, פון דער אַלטער היים, און דיין געוויסן מאַטערט דיך, מוזטו מיט ווייטיק און געוויסנסביסן דערשטיקן דיינע געפילן, ווייל אויך דיין לאַגע איז קלאָגנדיק און הילפלאָז...

ס'זענען אַוועק יאָרן... ס'האָט אין 1929 אויסגעבראָכן דער גרויסער עקאָנאָמישער וועלט־קריזיס. באַזונדערס אין בעסאַראַביע. און אָט דערגרייכט צו אונדז אַ פאַרצווייפלונגס־געשריי פונעם באַוווסטן איידלען געזעלשאַפטלעכן כללטוער משה ראַוויטש, וועגן דער שווערער לאַגע, אין וועלכן

אירגון נשי אורהיוב — הועד

מימין לשמאל החמשית יושבת הגב׳ רביטש

אוריעווער דאַמען קאָמיטעט אין ניו־יאָרק
(ועד נשי אורהיוב בניו־יורק)

ס׳ראַנגלען זיך די טוערינס פון דאַמען־קאָמיטעט אין אוריעוו. די כלל־טוערינס, פרוי רחל ראַוויטש און פרוי רבקה לווינסון, זענען ממש פאַרצווייפלט פון דער קריטישער עקאָנאָמישער לאַגע אין וועלכער דער פרויען־קאָמיטעט איז געשטעלט געוואָרן, נישט האָבנדיק די מעגלעכקייט צו פאַרזאָרגען די הונגער־לײדנדע קינדער פון תלמוד־תורה אָדער ישיבה מיט אַ וואַרעם ביסל געקעכטס.

אויפגערודערט פון ווייגעשריי האָב איך זיך געווענדעט צו מיינע נאָענטע חברטעס און מיר זענען אַרויס צו די אוריעווער לאַנדסלייט נאָך הילף. זייער שווער זענען געווען אונדזערע ערשטע שריט. גאַנצע טעג האָבן מיר געקלעטערט אויף די באַרגיקע גאַסן פון בראָנקס און בראָנזוויל. אַנטוישטע און מידע האָבן מיר זיך אומגעקערט ביי די אָוונטן מיט מינדערוועַרטיקע נדבות. אָבער די ליידן פון די הונגעריקע קינדער אין אוריעוו זענען אונדז געשטאַנען פאַר די אויגן און געפאָדערט זיך נישט אַנטוישן. מיר האָבן געווירקט אויף מערערע אוריעווער פרויען, זיי זאָלן זיך אויך ווידמען דער וויכטיקער אַקציע. מיט זייער הילף האָבן מיר דערגרייכט גאַנץ באַפרידיקנדיקע רעזולטאַטן. צו יענער צייט האָט זיך מיין ברודער אברהם אומגעקערט פון אַ באַזוך אין בעסאַראַביען. ביי דער געלעגנהייט האָבן צוזאַמענגערופן אַ פאַרזאַמלונג פון אוריעווער לאַנדסלייט אויף וועלכער ער האָט איבערגעגעבן אַ רירנדיקן גרוס און באַמאָלט די שוידערלעכע לאַגע אין אוריעוו. גערירט ביז טרערן פון די גרויזאַמע ידיעות, האָבן מיר מיט דאָפּלטער ענערגיע זיך איבערגעגעבן דער הילפס־אַקציע. אין אַ קורצער צייט האָבן מיר איבערגעשיקט די געזאַמלטע סומעס. אונדזער הייסער ווונטש, פאַרצוזעצן אָפּטערע באַציונגען מיט אוריעוו, איז צום באַדויערן נכשל געוואָרן דורך די אַדמיניסטראַטיווע שטערונגען פון די רומענישע פּאָסט־באַאַמטע.

25 יאָר איז אַוועק פון יענער צייט און די גרופּע טוערינס, וועלכע די בילד „אוריעווער פרויען־קאָמיטעט אין ניו־יאָרק״ ווערט דאָ געגעבן, זעצט פאָר איר ווילטעטיקע אַרבעט שוין נישט פאַר אוריעוו נאָר פאַר דער מדינת ישראל.

הערה לרשימתה של גיטל שאפין—ספיוואק.

די פרוי ג. שאפּין־ספּיוואַק, האָט זיך די ערשטע אָפּגערופן אויף אונדזער ווענדונג, אַנטייל צונעמען אין דעם בוך און אונדז איבערגעשיקט אירע זכרונות, וועלכע באַווייזן איר איידעל רעאַגירן אויף פאַרשידענע געזעלשאַפטלעכע דערשיינונגען אין וועלכע זי האָט זיך געשטעלט צום דינסט פון כלל. געוואַקסן אַ יתומה (אָן אַ מוטער) און דער פאָטער אַ קראַנקער, האָט זי מיט אייגענע כוחות דערוואָרבן אַכטונג פון יעדן. ווי זעלטן ווער אַנדערע, האָט זי באַוויזן אינטערעס און געשאַצט די וויכטיקייט פון יזכור־בוך אַלס מינימאַלן אויסדרוק פון אונדזער חוב צו די אומגעקומענע. זי האָט זיך אויך באַמיט, אַרויסצובאַקומען די בילד פון דער פערמע פון איר ברודערס אַרכיוו, אַ בילד פון צוריק מיט זעכציק יאָר *), און פיל בריוו האָט זי אָפּגעפרעגט אויף דער פאַרשפּייטיקונג פון בוך און זיך געווונטשן דערלעבן זען די פרוכט פון איר שריפט. ווי אין די קינדער־יאָרן האָט זי דער ביטערער גורל פאַרפאָלגט אויך ביים סוף פון איר לעבן. נאָך דריי שווערע, קרענקלעכע יאָר צו בעט ליגן, האָט זי אויסגעהויכט איר איידעלע נשמה.

*) זעה דאָס בילד: די פערמע.

מעון ילדים „אוזע״ מיסודו של וועד נשי אורהיוב

במרכז: רחל רביטש, לשמאלה: ד״ר גולדנברג ולידה גב׳ טרטקובסקיה

...מימים קדמונים היו בישראל חבורות של מקוננים ומקוננות שאומנותם לקונן על מת, לספוד ולעורר בכי בין המלווים. המקוננת היתה כחלק בלתי נפרד של לוית מת וקבורתו.

ואף כי לא נשמרו אלא מעט תעודות על כך, הרי רבים בינינו זוכרים את המנהג הזה בקהילותיהם. ולפי שהקינות האלה לא נשמרו בספרות, תיקר בעינינו תעודה כזאת — טכסט ומנגינה — שניצלה מתהום הנשיה. תהיה זו גם התעודה הראשונה שבאה לידינו מפי מודענו משה ביק, הקומפוניסט ומנצח המקהלה הידועה. הוא עצמו רשם את נוסח הקינה ומנגינתה מפי „רחל׳ה די באוויינערין" דודתו. והרי מה שמספר מ. ביק על דודתו המקוננת:

„היא היתה אשת דודי, יוסף וועלוול טייטלבוים אחי אמי. היא ובעלה החזיקו את בית המרחץ של הקהילה באורהיוב. עיקר העשייה היה בידה, אולם התואר היה שלו: ר׳ וועלוול בעדער, ואילו כינויה שלה היה: רחל׳ה די באוויינערין" (רחל המבכה). ואמנם היא לא הניחה כל לויה בעיירה והיתה באה, טופחת ראשה בכותל, כובשת פניה בשתי ידיה ופורצת ביללה הנודעת: „אזא ייגגער בוים" (אילן צעיר שכמותו) והיתה חוזרת על קינתה לאין ספור, עד שהחווירו פניה והתעלפה. אולם אחרי ששבה אליה רוחה ופקחה את עיניה, היתה חוזרת לקינתה. נשים שהיו באותו מעמד היו מתלוות לה ברוב בכי והתיפחות. קינתה היתה ל„שם דבר" וכמובן גם פירנסה את יצר ההומור של העיירה. כך, למשל, סיפרו: מעשה ורחל׳ה עמדה והתקינה דגים לשבת והנה נתגלתה לפניה לויה, הניחה הכל וכבר ניצבה ליד ה„מיטה" ופתחה: „אזא יונגער בוים" ומיד נתחוור לה, כי הנפטר הוא בן תשעים. מאותה שעה, בכל פעם שאיש מבני העיירה ירד בשיבה טובה לקבר היו מתבדחים ואומרים: „אזא יונגער בוים". רחלה שהיתה השוכת בנים הטילה על עצמה דאגת הפרנסה והכלכלה ושכר הלימוד של כמה יתומים מאב ואם. היתה שולחת מתנות ליתומים ולילדי עניים סתם. וכן היתה שולחת בימות החורף לבתי דלים עצים להסקה ודיסת־ריפות חמה לפת ערבית. בלכתי לארץ ישראל בקשה ממני, כי אלך לקבר רחל אמנו ואתפלל למען בנות ישראל שהזקינו בבתו־ליהן שיזכו לזיווגן הטוב. תוך כדי בקשה פרצו דמעות מעיניה כי נזכרה בילד, מילדי־טיפוחיה, שנקפד באבו ופתחה ביללת־קינתה. כאשר אמרתי לה, כי רשמתי לי למשמרת זכרון את הקינה, נוסחה ומנגינתה, כעסה מעט תחילה, אך מיד מחלה לי, שכן זכיתי לילך לארץ ישראל. היא קבלה את הקינה מפי אמה זקנתה אשר לדבריה, היתה בקולותיה קורעת שחקים ופותחת שערי גן־עדן בפני כל הנפטרים, רחמנא יצילנו.

דרכה של רחל׳ה המקוננת בלבושי־רקמה נאים, מעשה משי וקטיפה. אף חיבבה תכשיטים ומטפחות צבעונין ואת קופטלי השבת שלה היתה מבשמת במימי־בושם שהיתה קונה מאת פטרו ציגיינער, ראש הכלי־זמר שבעיירה, שידע בכינורו לנגן „אל מלא רחמים", בחתונות של יתומים וכן ניגוני יראים, ביחוד ניגון „אבינו מלכנו" של ר׳ יונה החיגר, חזן בית הכנסת דחייטים, וכן ריקודי מצוה וריקודי זקנים וכמובן „כלה באדעקענס" וחתן־כלה „„דאבראנאטש" (לילה טוב). אולם ללוויות היתה רחל באה בלבוש קרוע ובלוי, בנעלים מרופטות, עטופה מטפחת תורכית מהוהה ובחיקה צרור מטבעות נחושת לקופסת „צדקה תציל ממות" לעניים. עיניה היו שחורות וניבט מתוכן צער של לב פתוח המסוגל לקלוט בקרבו אנחות יתומים ואלמנות.

חזקה היתה בידה — כל ערב שבת ויום טוב היתה שולחת ל־„באגאדעלניע" (מושב זקנים) חזרת מתוקנת לסעודה, שהיתה מפורסמת בחריפותה (כוחה — אמרו — להחיות מתים ולעורר נפש ישנים). פעם אחת התקינה את החזרת בפומפיה ונפצעה אצבעה וסופה נותחה ונקטעה יד ימינה ומחמת יסוריה אלה הלכה לעולמה והיא בת שבעים ומעלה.

השיר: אילן רך שכזה, רך בשנים, קצור ימים, אוי לי ווי לי. אוי, מה האדם ומה ערכו על האדמה החטאה? דומה כקערה, הנה הוא שלם והנה הוא כחרס הנשבר. אוי לי, אבא נלבב, נאמן!"

מהשירות בצבא הרומני

בפרבר סלובודה חנה הגדוד הרומני „גדוד הציידים הש־ביעי". בין החיילים היהודים, שמספרם אפשר היה למנות ביד אחת, היו שניים מתלמידי ביה״ס הצבאי לקצינים שבעיר, אני והמהנדס ניסנבום (בנו של סוחר אריגים, צלאל).

באותו זמן (1929) הגיע לגדוד קצין מילואים (סוב־לויטענאנט) קודריאנו ממשפחת צוררי ישראל המפורסמים ברומניה. בכל הזדמנות היה לועג לנו. מקובל היה שבשעה מסויימת בעת מפקד ימסור החייל תלונותיו. הגשתי תלונה על קודריאנו ושאלתי, האם אין אנו לובשים בגדים של הוד מעלתו מלך רומניה? התלונה נתקבלה. באותו ערב הלך קודריאנו העירה ונטפל לבת קפיטן. הבת התלוננה עליו בפני אביה ולאחר חקירה ודרישה הוא נעצר. החיילים שלא ידעו את סיבת ה„עונש" אמרו: ראו, כוחם של היהודים. אתמול הגישו תלונה נגדו וכבר בא על ענשו.

„שבועת אמונים"

הגיע יום שבועת אמונים. הגדוד לבש חגיגיות. החיילים במדים, על נשקם המבריק והפרדות, נושאות מכונות יריה מצוחצחות, צועדות לקצב התזמורת אל ככר ה„סובורול".

הגדוד הסתדר בחצר הכנסיה. הקצינים והחיילים בראש. הכמרים, סדרו תפילתם בכנסיה ולאחר מכן שוב הסתדרו בחצר לטקס „הנשיקה" בצלב ובדגל. אני וניסנבום ושני רבנים, (הרב מטעם, יוסף פגיס והאדמו״ר זילברפרב שליט״א) שעליהם היה להשביע אותנו בלווי מספר קצינים עברנו לבית הכנסת הגדול. הרבנים התעטפו בטליתות, סודרה תפילה קצרה וחזרנו לכנסיה למקום הטקס הרשמי. הרב פתח ב„מח־זור", בתפילת „כל נדרי" הגיש לנו לנשק. נשקנו בדגל וב־„מחזור" והטקס נסתיים. כששאלתי, בהזדמנות את הרב יוסף פגיס מה הטעם שפתח דווקא ב„כל נדרי"? ענה לי: הרי שם כתוב: „ושבועתנא לא שבועות"...

נתמניתי „צנזור"

מפקודת היום נודע לי שמינו אותי לצנזור ועלי להופיע בפני הקצין קונסטנטינסקו. הדבר לא היה לרוחי, היות ויחסי עם קונסטנטינסקו היו מתוחים למדי. הסברתי לקפיטן שלי שאין אני יכול לקבל עלי עבודה זו, משום שיקשה עלי להסתגל לדרישותיו של קונסטנטינסקו, והלז עלול לע־שות לי „צרות". התיעצתי באותו ערב עם יגולניצר ז״ל והוא ייעץ לי לקבל על עצמי את התפקיד, בנימוק שזה מספר חדשים שאין צנזור, וזה גורם לעיכובים בחלוקת הדואר. שוכנעתי מדברי יגולניצר ולמחרת חתמתי על טופס שאהיה „נאמן למדינה", הלכתי למנהל הדואר וקיבלתי לידי את הענינים. עשיתי היכרות עם צוות העובדים והוסכם בינינו על סדרי העבודה והתניתי שהצנזורה תיעשה בנוכחותי בלבד. זה היה חשוב משום שרינו בעיר על אי־סדר ואיבוד מכת־בים וכן אירע שאנשי הבולשת בעזרת פקידי הצנזורה היו מלשינים על אי־ם מסוים באמתלא, שמשהו חשוד במכתב שלו והיו סוחטים ממנו דמי „לא יחרץ".

שקדתי על כך שלא יחזרו דברים כאלה. וע״י כך מנעתי אי נעימות מהאוכלוסיה היהודית...

פעם גילה הקצין קונסטנטינסקו מכתב שהיה חשוד בעי־ניו. הוא הזמינני לבירור, כעס והתרה בי: „עוד נפגש בבית דין צבאי"... סיפרתי לקפיטן שלי את מה שאמר קונסטנ־טינסקו והזכרתי לו את שיחתי הראשונה עמו והתנגדותי לקבלת התפקיד. הקפיטן נכנס אתי למאיור. הלה הרגיע אותי ואמר ששום משפט לא יהיה.

„הקולונל מצטער"...

כעבור מספר ימים קיבלתי פקודה להתייצב בקישינוב בפני הקולונל. כשהתייצבתי לפניו נעץ בי מבט בוחן ואמר: הא לך מפה ומשקפת ותצפה לעבר הגבול הרוסי ושגר אלי יום יום ידיעות. על הסקירות הייתי חותם א. ר־עסקו. באחד הימים חתמתי שמי המלא אברהם רצולסקי. תוך 24 שעות הוזמנתי לקולונל בקישינוב. הזקן פגש אותי בחיוך והוסיף: הנני מצטער... בתור יהודי אינך יכול למלא תפקיד זה. מסרתי את המפה ובלבי אמרתי: אתה מצטער, אבל אני שמח...

הוקרה ו„תכלית" בצדה

מבין הנוער הלומד שבעירנו נתארגנה קבוצה שהיתה מבקרת מדי פעם בפעם בכפרים שבסביבה. עורכת נשפים לטובת קרן הקיימת או למטרות סוציאליות ולבית כנסת. בהיותי יליד משקאאוץ היו לי שם כל הסיכויים לקבל עזרה מצד הגורמים המקומיים ולהצליח. ע״כ היינו כמעט בכל קיץ עורכים שם נשף ריקודים או הצגה.

לרשותנו נמסר האולם הגדול ששימש בזמנו בית־חרושת לטבק. ביקורנו בכפר נהפך לחוויה ליהודים שבכפר וגם מה־סביבה היו באים לנשף. גם שלטונות המקום התייחסו אלינו באהדה ועזרו לנו. כך למשל, היה מנהל המכס ממציא לנו יין במחיר מוזל וכמובן, היין שימח והוסיף למצב הרוח המרומם ולהצלחת הנשף.

בחורף 1925 סידרנו נשף ספרותי על הנושא: „הילד בכפר" (השתתפו: מלובטסקי אברהם, זאדונאיסקי פנחס, שרייברמן, מרים בזנאס ואני). כנראה הצלחנו מאד, כי „הג־ביר" שבכפר ערך לנו נשף בביתו וחלק לנו כבוד ומחמאות. טוב ליבו עורר בנו הרושם, כי חשבון של „שידוך" כאן...

הסתבכתי ו... נעצרתי

בסתיו 1930, בשבת אחרי הצהריים, יצאתי לכפר כדי להרצות בפני קהל של נשים. אולם הללו לא הצטיידו ברש־יון. בעת ההרצאה הופיע במפתיע ראש הז׳אנדארמים שב־

כפר קוצף ורוגז על חטא כינוס אסיפה ללא רשיון. הוא ערך חיפוש בכלי ומצא מפה של מחוז ומכתב ארוך מאוד ברומ־נית, (מכתב פרטי כתוב בנוסח של מליצה על אהבה ו„קבלה" אשר הצריך הרבה סובלנות לקרוא בו)... ראש הז׳אנדרמים פקד עלי להתיצב למחרת בלשכתו (הארכה ניתנה כנראה, מתוך כוונה לקבל „בקשיש" הגון). כשבאתי ללשכה חקר אותי שעות ולבסוף שלח אותי ב„קונוואי" רגלי בליווי של שני ז׳אנדרמים לתחנת הז׳אנדרמים באורהיוב. בדרך לתחנה ראתה אותי צעירה והיא הודיעה על מאסרי ליגולניצר ז"ל. הובילוני לתחנה ושם מסר לי הז׳אנדרם, ששמר עלי, כי יגולניצר שלח לי אוכל ומטפלים בשחרורי. בבוקר נח־קרתי והועברתי למשטרה. שם כבר נמצא ראש הקהילה גרשון ווינשטוק שטיפל בשחרורי. הקצין הזמין אותי ובעמדי לפניו באותו רגע נכנס „קוסטיקה" הבלש הידוע (והוא הכיר אותי שאני ציוני) ואמר לקצין: זהו שאני טוען תמיד, שאצ־לנו אוסרים דווקא את אלה שהם „כשרים" ואת עקבות ה„חשודים" איננו משיגים... (כזכור, היה קוסטיקה מבקר באסיפות ומברך אותנו בעברית, שלום שלום).

הקצין שהיה כבר מוכן לשחררני לא יכול היה להסביר לעצמו את ענין ה„מפה" ולפענח את המכתב ה„סודי", קיבל את הסברתי, שבמפה השתמשתי בהרצאתי על ארץ ישראל והמכתב הוא מאותה צעירה, ידידה שלי, שהסיגורנצה נעזרת לעתים בידיעותיה לפיענוח כתבי־יד. נראה, שנוכחותו של ווינשטוק היא שהשפיע על הקצין ושחררוני.

הותקן לדפוס ע"י מ. ר.

השתוללות חיילים..

אוגוסט 1917. חילות הצבא הרוסי חזרו מהחזית הגרמנית דרך בסרביה והגיעו גם לארהיוב. מפקד הגדוד פנה מיד לעיריה ודרש להכין מקומות איכסון לקצינים ולחיילים. ראש העיר בימים ההם „פבלוב" שלא חיבב ביותר את אזרחיו היהודים, הטיל על אבי, ברוך כהן ז"ל ה„סטארוסטע" (מעין מוכתר), שיסדר את החיילים בבתי היהודים. הדבר היה קשה מאוד, הבתים באורהיוב לא הצטיינו כידוע ברחבות יתרה, גם התנאים הסניטריים לא היו לעילא ואילו החיילים היו נטולי כל חינוך להיגיינה ונקיון, הם היוו סכנה לבריאות האוכלוסיה.

בלית ברירה, סידר אבי מקומות לינה לחיילים. אולם הללו לא הסתפקו בזאת והציגו דרישות נוספות שימציאו להם יין ועוד... לאבי היה ברור שסכנה גדולה היא לשלום העיר, להמציא יין לאנשים שפרקו כל עול ואינם שולטים ברוחם, ע"כ השתדל להתחמק מלספק דרישתם. אבל החיילים לא חיכו לעזרת אבי ובן רגע התפזרו רבים מהם בעיר ופרצו למרתפי היין שברחובות המרכזיים, שתו לשכרה והשתוללו בשברם את החביות ושלוליות של יין הציפו את הרחוב טורגוביה. ה„קרבן" הראשון של התפרעות זו היה המרתף של סנדר פגיס שממול סימטת דויד בראנדיס המובילה לרחוב ה„ישיבה" שם גרנו. בשמוע אבי על התקרית רץ מיד ל„פבלוב" ודרש ממנו שינקוט באמצעים. הלה גילה אדישות נפשעת ועוד הטיל על אבי שיספק את כל דרישות הצבא. הוא היפנה את אבי למפקד הצבא. אך המפקד, במקום לנקוט באמצעים, דרש מהיהודים כי ימציאו לקלגסים שלו „גבורי המולדת", מבנות העיר... כמובן, שאבי הגיב על חוצפה זו של המפקד בהתנגדות נמרצת. בעד „העזה" זו ספג מכה בראש שחשכו עיניו. הוא הובל הביתה בלווי שני חיילים. אבי ספר לנו על דרישת המפקד וציווה עלינו 4 הבנות לחוש ולהסתלק מהבית ולמסור לבנות השכונה שתמצאנה להן מחבוא. אשה נוצרית מרחוב דימיטרי בשם „אירינה" אספה אותנו לביתה, אולם, למחרת נאלצנו להסתלק משם, לאחר שבנה, שגם הוא היה נגוע באנטישמיות, התרה בנו שימסור אותנו לידי הצבא באם לא נעזוב מיד את הבית. כשחזרנו הביתה מצאנו את אבא שוכב משותק. המחלה לא עזבתהו וביולי 1918 נפטר.

נדהמת מהמאורעות שנתרגשו ובאו עלינו לא מצאתי לי עוד מקום בעיר מולדתי ועזבתי את ארהיוב ב־1920.

מינה כהן

יהודי לאלובה / יוסף שיוביץ׳

הכפר לאלובה נמצא במרחק של 25 קילומטר בערך מאורהיוב, ושימש כנמל מסחרי ליישובי הדניסטר ולעירנו. בלאלובה עוגנות האניות העושות דרכן ממוהיליוב—סורוקה—רשקוב—ריזינה, בכיוון קושרניצה והלימן שמימיהם משתפכים מהדניסטר לים־השחור. רוב הנוסעים מאורהיוב היו יוצאים בעגלות בכיוון לאלובה, ומשם עושים דרכם בספינות על הדניסטר. גם לריבניצה תחנת הרכבת הקרובה ביותר היו נוסעים דרך לאלובה. חוף לאלובה שימש מקום רחצה, ואנשי אורהיוב היו באים בימי הקיץ להתרחץ שם. הנסיעה בספינה על הדניסטר השקט בקיץ היתה נעימה מאוד. הנסיעה באניות גם בה היה מעין מרגוע, לתענוג זה נמשכו רבים. בלאלובה התגוררו מספר משפחות יהודיות, אבל אלו עקרו במרוצת הזמן לאורהיוב, לאחר שהדניסטר נהפך לגבול בין רומניה ורוסיה.

הספינות היו מגיעות לנמל לאלובה בבוקר לכיוון ריזינה, סורוקה וכו׳, ולעת־ערב הפליגו משם לכיוון דובוסר.

לפיכך לא היו כאן בתי מלון או אכסניות, יהודי המקום נהגו מנהג של הכנסת אורחים. שמחים היו לקבל אורחים גם בשבת, כשלרגל מסיבות כלשהן לא הספיקו בערב שבת להמשיך בדרכם.

מדי שבת היו יהודי לאלובה מתפללים במנין בביתו של אחד מהם, גם ספר תורה נמצא במקום. לקראת „הימים הנוראים" היו שוכרים חזן, לתפילות מוסף, ואילו בתפילת „שחרית" נתכבד איש המקום.

בכפר הסמוך, סטודולנה, התגוררו שלוש משפחות יהודיות, אשר גם הן היו באות ללאלובה להתפלל.

בשנת 1920, כאשר באוקראינה היו קרבות בין אנשי דיניקין והקומוניסטים, נהרו פליטים יהודים מעבר לדניסטר, ללאלובה.

יהודי לאלובה הגישו להם עזרה וסייעו בידיהם להמשיך במסעם לאורהיוב.

לאחר 1922 עברו רוב יהודי לאלובה לאורהיוב. בחיי קהילה זו תפסו יהודי לאלובה עמדה מכובדת, למל ברזנר שימש גבאי בית כנסת של השוק ומשה שיוביץ גזבר בבית הכנסת „קאפסטרה".

***

יום הכיפורים בלאלובה

בסוף הקיץ היה נמל לאלובה מלא סחורות ותבואות שמטענם אלפי טונות. ובטעינה ובפריקה עסקו יומם ולילה מאות פועלים מתושבי הכפר והסביבה.

אניות מכל הסוגים רפסודות, דוברות עגנו בנמל. לאחר הטעינה המשיכו עד לים השחור.

ערימות, ערימות נערמו התבואות על חוף הדניסטר.

הבעלים חרדו לאיבוד הזמן וגם שהגשם עלול לקלקל את התבואה. למרות זאת שבתה העבודה בנמל מערב יום הכפורים ועד למחרתו בלילה. ואילו בכרם הגדול של הפריץ, קוש, עבדו הפועלים בבציר ענבים, וגם זה רק אז כשמנהל העבודה היה גוי.

מהרי בוקובינה גלשו רפסודות טעונות עצי־בוקובינה, קרשים, קורות, שחיפים וכו', מלאלובה היו שולחים בעגלות את המטען לאורהיוב וסביבתה.

אווירת חג הכפורים היתה שפוכה על הסביבה.

בבית הכנסת השוכן בבית של אחד מתושבי לאלובה התפללו גם יהודי סטודולנה, בושושקה, עובדי הנמל ואורחים שנזדמנו לכאן.

כל אחד מהם נתכבד בעליה לתורה, כובדו במיוחד האורחים. הנערים הוכיחו יכולתם בקריאת ההפטרה שכן, היתה זו להם הזדמנות להשמיע בפומבי את שלמדו בחדר. כאן עמד במבחן כשרונו של המלמד, שלרוב היה „ליטאי".

ומשהגיעה עת תקיעת השופר נחפזו הנשים לביתן ואילו הגברים המשיכו בתפילת מעריב של חול — חטופה.

הגיגים — — —

יש ואני אומר לנפשי, הן עיירתי ככל העיירות בגולה, רבים לפני פארו זכרן ומה כוחי אני, שאוסיף מנוף עיירתי ואעלה מנבכי העבר שלה...

אודה, התרשמתי עמוקות מהאווירא המלבבת בשני הכינוסים של בני עירנו.

רגשות תוגה מהולים בשמחת פגישת־רעים, שתוך כדי שיחה עולים זכרונות, על ימים שחלפו וחוויות שנשכחו...

אמנם את שאבד לעולמים אין להשיב... אף על פי כן, יש וצפה עיירתי לעיני ורבים המראות אשר אראה...

בעיני רוחי אחזה את בית־הכנסת הגדול. שם הרב מטעם, יוסף פגיס, ניצב על הדוכן, נושא דברו על מאורע היסטורי, שחוגגים אותו במדינת רומניה — ואנו התלמידים מבתי־הספר אזננו כרוייה לשיחו.

הנה „הקלויז הגדול", שם „חשובי" העיר מתפללים. ב„ימים־נוראים" אהבתי להאזין לקולו הערב של „בעל השחרית" ר' מוטיה גולדשטרן. מה נעמו לי סילסולי קולו של בעל ה„מוסף" והמיית המתפללים המחרים־מחזיקים אחריהם...

— ב„מזרח" ניצב במקומו הישיש, רבי אבי־גדור רעקיס, בן הרב מאורהיוב, עטוף בטליתו, שוקד הוא על ה„פותחין" ו„סוגרין" של הארון הקודש בעת תפילת ה„עבודה" ביום הכפורים.

ואזכור, את הצעדה המסורתית, בליל שמחת־תורה ל„הקפות". קהל חוגג של „בעלי־בתים", מלווה את הגבאי לקלויז, אחר „כיבוד" בבית הגבאי. ברחוב יתלוו אליהם פעוטים, בידיהם דגלונים ססגוניים, שנרות דולקים תקועים בהם. מתקדמת התהלוכה תוך שירה ומחול לעבר הקלויז. כמה קסמה לנו אווירת החג הזה.

בצד הקלויז עומד ה„שטיבל", — כאן מתלקטים — בלי־לות חורף, מגידי „תהילים". הללו גם כפור ושלג לא יעכבו בעדם להשכים ל„עבודת הבורא".

— זה ה„קלויז" אשר צר היה מלהכיל את כל הבאים, הצמאים לשמוע בשורות מפי שליחים מ„ציון".

— ויעלו בזכרוני רחובות העיר. רחוב ונופו. ה„אלקסנ־דרובסקי" ו„גוגוליבסקי" ה„מיוחסים", על מוסדות הציבור שבהם המשוכנים בבנייני־פאר, מוקפים גנים מרהיבי עין. דרים כאן „שמנה וסלתה", נוצרים כיהודים.

ולעומתם הרחובות: ה„טורגובי" ו„בסרבסקי", מרכז למסחר, להמולת ירידים, ושוק „הסינויה", מקום־שם בתי המרזח, בהם סרוחים אכרים סבואי־יין. סימטה שוממה — „די פוסטע ליק", עפופה מסתורין. בנפש הנער העובר דרכה עוררו סקרנות ובעותי אימה. והנה אחזה את ה„וואדאפרא־וואד" (באר פרימיטיבית) ליד ה„נויקאלאיעווסקי קלויסטר" ממנו ישאבו שואבי־המים. נחמד המראה בחורף עת סביב לבאר, ילדים סמוקי לחיים מכפור, יגלשו ויצהלו על „הקרח"...

ומשם, לחצר תלמוד־התורה, הסמוכה. באחד האגפים שוכנים בית־הספר „תרבות" והגימנסיה העברית — „נחבאים אל הכלים". קומץ מורים אשר נאבק על קיומם, אלה עמדו במערכה נגד התנכלות ה„רשות", עד כלות כוחם...

כך חולפות עוברות בעיני רוחי מראות מנופה של עיירתי. ואנחה עמוקה פורצת מעומק לבי, בראותי המציאות המחרידה, כי חרבה עיירתי־עריסתי ואיננה. והנאהבים והנעי־מים, יד הצורר השיגתם.

נעגם הלב וזעקה פורצת: זכור, תזכור, מה עשה לך היטלר... העמלק!

חניתה משה דוכובני

בקורו של צבר

בשנת 1938 יצאתי יחד עם אבי לביקור אצל קרובי משפח־תנו שנשארו באורהיוב.

עד קונסטנצה הפלגנו באניה, ומשם נסענו ברכבת לקישי־ניוב, ובאותו יום הגענו במכונית לאורהיוב.

לי היה זה מגע ראשון עם יהדות הגולה. נתקלתי בשני בחורים, כמעט בגילי, והם שוחחו ביניהם בעברית. וזאת היתה בשבילי הפתעה נעימה מאד. טיילתי בגן הצבורי, וגם שם נפגשתי עם דוברי עברית, אלה היו חברי תנועת הנוער. ישבנו יחד ואני ספרתי להם על הארץ ועל החיים בה, ומתוך שאלו־תיהם שהציעו לי ראיתי כי הם מתענינים מאד בכל הנעשה בארץ...

בין מכרי המעטים פגשתי ידידה אחת, חיה מונדריאן, שהקסימה אותי בעברית שלה. לא פללתי לשמוע מפי בחורה בגולה עברית כה יפה. אכן, היא היתה ציונית בלב ונפש, ובכל פגישותינו לא חדלה מלדבר, שהיא מתכוננת לעלות ארצה, ומשאת נפשה לחיות באחת הקבוצות.

והיא אמנם עלתה לארץ, אחרי שעברו עליה תלאות המל־חמה ובלהותיה.

עם דודי שהיה בעל רכוש רב לא היתה לנו לשון משותפת. כמה פעמים נסיתי לדבר על לבו שישקיע חלק מהונו בארץ והעליתי חרס בידי. הצעתי לו שידאג למשפחתו ויבטיח להם „מקום מחיה" לכשתבוא הפורענות, אך לשווא. הוא התיחס אלינו בלגלוג והביט עלינו כעל חולמי חלומות...

ולצערי הרב נודע לי, כי כעבור שנה אחת, ואולי פחות מזה, והנה הוא ובני משפחתו נספו ורכושו נשדד או הוחרם...

בוגוסלבסקי

„פיטומניק" — שדרה בגן העירוני

הגיונות משכיל עברי / ד. ב. בערקאוויטש

(מספר הזכרונות לישראל המשכיל)

אקנא בכם סופרים נכבדים ומו״לים, הנכם המאושרים בארץ, בידכם להביע רגשות נפשכם על כל שאלה ושאלה משאלות היהודים כהעולה על רוחכם. בעיני, ישראליק המשכיל, ובעיני אנשים כמוני אתם הסופרים והמו״לים הנכם לא בני אדם, כי אם מלאכים העושים שליחות המקום, כמדומה לי כי רק אתם קניתם „שני עולמות״, חיי עולם הזה וחיי עולם הבא.

אבל אנכי מה לעמתכם? עפר ואפר! הנני רק קורא, ולו גם „קורא נכבד״ המשלם במיטב כספו בעד כל מלה ומלה היוצאת מלבכם, הכבוד בורח ממני כמו שרודף אחריכם, לכן מר לי מר!

חפצי ומגמתי להיות גם כן סופר נכבד כמו הסופרים הנכבדים אשר בארץ המה, אך באיזה אופן? האשיר שירים ואספר ספורים? אבל הה! התורה והחכמה והכשרון מאין ימצאו?

לפעמים יבוא רעיון נורא בלבי: לו באתי לבית הסופרים הגדולים הכותבים הרבה, כי אז שמתי בכלי ספר אחד וקראתיו על שמי, ואז הייתי אך שמח ומאושר. אך ירא אנכי מאד, פן ואולי יבוא החי, המחבר באמת, ויכחיש את החי, המחבר המדומה, ומה אעשה אז? איך ארים ראשי? הלא אבוש ואכלם בפני עם ועדה?

פעם הנני חושב: הבה ואכתוב חדשות מעירי ואשלח למו״ל מכתבי־העת ואבקשהו להדפיס החדשות בתור „מאמר ראשי״ או לפחות „פליטון״ ואדמה בלבבי: הקצר קצרה יד המו״ל לעשות זאת אם יש לו רוח נדיבה ולב טוב?

ובכן ויהי בחצי הלילה, כל אנשי הבית הוזים שוכבים, ואני אינני ישן ולבי ער, שנסתי מתני לכתוב החדשות אודות בית הכנסת וגבאיו ובית הת״ת ומנהליו וכדומה דברים העומדים ברומו של עולם; השגתי לי עט ברזל חדש, ובדחילו ורחימו החלותי מאמרי, והתאמצתי לכתוב בשפה נקיה ובלי שגיאות כיד ד׳ הטובה עלי. גם להמו״ל כתבתי מכתב מיוחד, ובו הללתי אותו ואת מכה״ע שלו, אשר יעשה מטעמים לקוראיו מכל דבר קטן אשר הסופר ישלח אליו; גם אני הבטחתיו להפיץ ברבים מכתבי־העת שלו ע״י השתדלותי וכו׳, רק בתנאי שידפיס מאמרי כחפצי וכרצוני. ואם לא, אז כמובן אהיה תמיד הצד שכנגדו. לא אמרתי להודיע לחברי מאשרי העתיד לבוא. המה בקנאתם חשבתי בלבי, יוכלו לכתוב להמו״ל כי כל החדשות שכתבתי — שקר וכזב הנה, ועד אשר יצלח לי להראות צדקתי יעמידני המו״ל לפני עמוד הקלון. חכי נא, דמיתי, יום יבוא ותראו עין בעין כי הגדלתי לעשות. ה׳ האלהים יודע כמה אגלי זעה ירדו מעל מצחי בכתבי מאמרי זה בפעם הראשונה. ואני לא נסיתי בכמו אלה. ולא שכחתי גם לציין בראש מכתבי את השנה, החודש והיום, לבל יתרעם עלי, חלילה המו״ל, כי לא עשיתי כהוגן. ממילא מובן, כי שלחתי מכתבי מבוטח, כראוי וכנכון.

ימים אחדים צפיתי בכליון עינים לראות את שמי ומאמרי נדפסים באותיות מרובעות כחפצי, אך לשוא ולהבל כחי כליתי! אחרי חפשי, חפש מחפש בכל העלים מהחל ועד כלה — וראיתי ב„אגרת פתוחה״ תשובה זו: „לישראליק המשכיל בעיר אורהיוב... דברים כמו אלה לא נוכל להדפיס״. פלצות בעתתני בקראי אלה הדברים! היתכן כדבר הזה? קראתי מנהמת לבי. אנוכי ישראליק המשכיל עבדתי עבודת פרך בעט סופרים לטובת הכלל ולא לטובתי חלילה, וגם כסף הוצאתי מכיסי על הוצאות בולי־דואר, ואחרי כל אלה יבוא המו״ל וישיב פני ריקם?

אחרי עבור הבהלה הראשונה ואחר חשוב וספור כל מלה ומלה מה„אגרת פתוחה״ חשבתי בלבי עוד ישוב המו״ל ויתנחם וידפיס את מאמרי; בלי תפונה אנשי הרעדאקציא לא יכתבו פשוט בפשיטות כמוני, ואת אשר כתבו: „דברים כאלה לא נוכל להדפיס״, רצו לאמר: כי דברי לא ישרו בעיניהם מפני חסר מליצה ושפה צחה ונעימה לפי טעמם ונמוקם, וע״כ תבוא הרעדאקציא ותצרפם ותלבנם ותעש מטעמים ותדפיסם. — אך לשוא היתה תקותי! הבל הבלים כל מחשבותי! מכתבי נפל, בשוגג או במזיד, לארץ או — אל הסל.

*) מועתק מהנצנים — מאסף ספרות (העורך הנץ) ספר א׳ ורשא תרנ״ה 1894.

לייב סטאַליאַר

אַמאָל, צוריק מיט יאָרן, האָבן מיר מײַנע פֿרײַנד פֿון אוריעוו דערציילט אַ זייער רירנדע געשיכטע פֿון זייערס אַ יידן, אַ סטאָליער, זער אַ קורצזיכטיקער אויף די „קליינע פּינטעלעך", וואָס איז איינמאָל אין 1905 אַרײַנגעקומען אין בית־המדרש און זיך געשטעלט זאָגן קדיש צוזאַמען מיט אַלע אַבלים. ווען בית־המדרש־יידן האָבן אויסגעפֿונען, אַז קיינער פֿון זײַנע אייגענע איז נישט געשטאָרבן, זענען זיי נאַטירלעך צוגעשטאַנען צו אים, ער זאָל זיי דערקלערן די סיבה פֿון זײַן

לייב סטאליאר ז״ל

קדיש־זאָגן, נאָר דער סטאָליאַר האָט זיך פֿאַרעקשנט און נישט געוואָלט אויסזאָגן זײַן סוד: ער האָט שעמעוודיק אַראָפּגעלאָזט די אויגן און זיך מתחנן געווען, מען זאָל אים נישט צווינגען צו דערציילן. נאָר דעם רב איז געלונגען אויסצוגעפֿינען, אַז דער סטאָליאַר האָט זיך באַטראַכט, אַז צווישן די הונדערטער יידן, וואָס זענען דעמאָלט אויסגעהרגעט געוואָרן דורך די פּאָגראָמען, זענען בלי ספק געווען אויך איינזאַמע מענטשן, וואָס האָבן נאָך זיך קיין „קדיש" נישט געלאָזט, האָט ער דערפֿאַר אַ נדר געגעבן אַלע עלף חדשים צו זײַן דער קדיש־זאָגער פֿון די אַנאָנימע קדושים. ער האָט זייער באַדויערט, וואָס ער קאָן נישט מכבד זײַן די נשמות פֿון די קדושים מיט אַ פּרק משניות — ווער איז ער, ער זאָל זיך לאָזן שפּאַנען אויף די „הורודעס" פֿון משניות־עברי? — נאָר דעם קדיש האָט ער שטיל און הייליק אָפּגעהיט אַלע עלף חדשים.

ווען איך בין צוריק מיט פֿינף יאָר אַרײַנגעפֿאַלן אויף עטלעכע טעג קיין אוריעוו און זיך באַקענט דאָרט מיט לייב סטאָליאַר, האָב איך באַלד פֿעסטגעשטעלט, אַז דאָס איז דער זעלבער ייד, וואָס האָט אַמאָל אַזוי שעמעוודיק־חנעוודיק געדינט דעם זכר פֿון די איינזאַמע פּאָגראָם־קדושים.

ווען כ'בין אָנגעקומען פֿון רוסלאַנד קיין בוקאַרעשט האָב איך זיך באַלד באַגעגנט מיט מײַנע אַלטע פֿרײַנד — וולאַדימיר טיאָמקין און ד״ר שוואַרצמאַן — וואָס זענען אָקאָרשט אַרויסגעפֿאָרן פֿון לאָנדאָן אַלס די ערשטע שוועלבלעך פֿונעם „קרן היסוד", און זיי האָבן מיך צוגערעדט, אַז איך זאָל מיך מצטרף זײַן צו זיי און זיך אַוועקלאָזן אַלס דרייקעפּיקע כאַליאַסטרע „באַאַרבעטן" בעסאַראַביע. אוריעוו האָט זיך געוועכנט אין יענע קאַנטן פֿאַר אַן אַלטער ציוניסטישער פֿעסטונג און מיר האָבן זי, מהאי טעמא, אויסגעקליבן אַלס אונדזער ערשטן פּונקט.

מילא, אַ פֿעסטונג... די יידן, וואָס האָבן נישט געוואָלט געבן קיין געלט זענען געווען אַ שיין ביסל פֿעסטער פֿון דער ציוניסטישער „פֿעסטונג", נאָר אַ דערפֿאָלג האָבן מיר דאָך געהאַט. און אַזוי ווי איך וויל נישט פֿעלשן די היסטאָריע, וואָס ווערט, כּידוע, זייער און זייער געפֿעלשט צוליב אַ מין „אמת של מעלה", מוז איך באַלד אויסזאָגן דעם סוד צוליב דעם „אמת של מטה", אַז דעם דערפֿאָלג דאַרף מען פֿאַרדאַנקען נישט אונז, נאָר לייב סטאָליאַר.

אין דעם אַמאָליקן שעמעוודיקן קדיש־זאָגער האָט פּלוצים, ווי בדרך נס, דערוואַכט אַ כלל־טוער פֿון „גאָטס גענאָד". וואָס זאָג איך אַ „כלל־טוער"? אַ דיקטאַטאָר, וואָס באַפֿעלט און קאָמאַנדעוועט און אַלע פֿאָלגן.

אָנגעהויבן האָט זיך זײַן דיקטאַטאָר־קאַריערע, ווען קיין אוריעוו האָט זיך אָנגעהויבן ציען אַ גרויסער שטראָם פֿון פּאָגראָם־פּליכטלינגען, וואָס האָבן זיך געלאָזט אויף קידוש־השם איבערן דניעסטער אין געבענטשטן לאַנד רומעניע, וווּ שטענדיק שטייען, כּידוע, אָנגעגרייט צוויי שיפֿן — רעכטס קיין ארץ־ישראל און לינקס קיין אַמעריקע: אָבער ביז וואָס, דערווײַל דאַרף מען דאָך די פּליטים מיט זייערע ווײַבער, קינדער און שיריים פֿון זייערע „בעבעכעס" ערגעצוווּ אַהינטאָן, — אוריעוו איז אָבער נישט צוגעגרייט אַרײַנצונעמען אין זיך אַזאַ אומדערוואַרטעטע עמיגראַציע. דער „קאָמיטעט" זיצט ביז 3 אַזייגער בײַנאַכט, מען פּלאַנעוועט, מען האַלט רעדעס, מען שרײַט, מען ווערט הייזעריק — די פּליטים וואַלגערן זיך אין די בתי־מדרשים, אויף די גאַסן, און מען קען נישט געפֿינען קיין הייזער, ווו זיי זאָלן קענען צולייגן זייערע אויסגעמאַטערטע ביינער און דאָ איז אויפֿגעשפּרונגען לייב סטאָליאַר מיט אַ „דעקלאַראַציע" צום „קאָמיטעט", אַז ער פֿרעגט ביי קיינעם קיין דעות נישט און גרינדעט זיך אַ צווייטן „קאָמיטעט", וואָס וועט באַשטיין טאַקע פֿון אים אַליין, און אַז דער דאָזיקער נייער „קאָמיטעט" וועט זיך באַלד נעמען אַליין לייזן די שווערע פֿראַגע.

געמאַכט האָט ער דאָס אויף אַ פּשוטן אופֿן. ער קלאַפּט אָן אין דער טיר צו אַ בעל־הבית: „ר' יחיאל, איך ברענג אײַך היינט פֿיר געסט. זײַט מוחל אָנצוגרייטן אַ גוטע וועטשערע, גוט דורכהייצן די הרובע און לייגט זיי שלאָפֿן. און מאָרגן וועל איך קומען זען, צי איר האָט זיי גוט באַהאַנדלט; „ר' משה, איר מעגט זיך לייגן, במחילה, אויף דער קאַנאַפּע און דאָס בעט, זײַט מוחל, וועט איר אַוועקגעבן די אורחים, וואָס איך וועל אײַך באַלד ברענגען."

וואס זאגט איר, ר׳ שמחה? איר האט אייגענע געסט פון יענער זייט דניעסטער? וועל איך אייך דערפאר צושטעלן איין קליין יתומל, און פאר א נויט קענט איר אים אויסבעטן אויף אייער טאכטערס פיאנא; „ביי אייך, ר׳ בערל, איז אמאל איינגעשטאנען דער קוריל׳אוויצער רבי. א רב דארף האבן באקוועמלעכקייטן, לכל הפחות, פאר צען יידן, און אים איז ביי אייך געווען זייער באקוועם, — היינט, אז איך ברענג אייך נאר זעקס אורחים — איז עס געוויס מיט חסד...; וואס קריוודעט איר זיך, ר׳ בערל? מיט די רומענישע אפיצירן, וואס זענען ביי אייך איינגעשטאנען, האט איר שטאלצירט, זייטזשע מוחל אצינד אריינצונעמען אברהם אבינו׳ס אייניקלעך...״

אין קורצע עטלעכע טעג האט ער אן א ביורא, אן געלט, אן פראפאגאנדע, אן זיצונגען, נאר מיט בלויזע באזוכן, געלייזט די וווינונגס־פראגע פון דעם גרעסטן טייל פליכטלינגע. דער אלטער „קאמיטעט״, וואס איז באשטאנען נאר פון „פאטענטירטע״ כלל־טוער, וואס טרעטן צו צו יעדער זאך מיט א מעטאדע, מיט סטאטיסטיק און מיט אויסגעארבעטע פלענער, האט פלוצים דערזען, אז מיט א ביסל העזה און א ביסעלע לייכטזין לאזט זיך מאכן א סך מער און א סך לייכטער, ווי מיט זייער גאנצן קלאפערגעצייג, און האט אנגענומען לייב סטאליארס „אנארכיסטישע״ מעטאדע אויף צו פארזארגן די פליטים מיט מלבושים און אנדערע נויטיקע זאכן. די גרענעץ דרעמלט נישט, אלעמאל קומען אן נייע „געסט״.

***

ווען מיר זענען אנגעקומען קיין אוריעוו איז ער געווען אין סאמע ברען פון זיין ציוניסטישער טעטיקייט. ער האט אונז פיעל מיטגעהאלפען אויף זיין „דיקטאטארישן״ שטייגער. מיר האבען בעשלאסן צו זיצן יעדן אוונט אין ציוניסטישן ביורא און איינלאדן אהאנצו איינציגווייז, לויט א באשטימטער רשימה, די פארמעגלעכע יידן דורך ספעציעלע בריוו. אבער די פארמעגלעכע יידן זיינען נישט געקומען. ווען נישט דער „דיקטאטאר״ וואלטן די מיינסטע יידן, וואס האבן אונדז אפגעגעבן „שלום עליכם״ אונדז ארויסגעלאזט פון שטאט אן א „זיי געזונט״. דער „דיקטאטאר״ איז געקומען צום גדאנק און האט אנגענומען רעפרעסיווע מיטלען: ער איז געווארן אויף עטלעכע טעג א „ציוניסטישער לאוטשיק״ און אנגעהויבן ברענגען יידן־נעלמים מיט „גוואלד״. אלע האלבע שטונדע פלעגט ער ארויסגיין אויף זיינע „אבלאוועס״ און ברענגען מיט זיך א האלב טוץ און אמאל א גאנץ טוץ „קרן־היסוד״־געפאנגענע. „אט האב איך געבראכט „פלענניקעס״ (געפאנגענע). נו, גוטער ברודער, קויף דיך אויס! באצאל פדיון שבויים — אלא נישט, ווערסטו דא בלייבן נעכטיקן און דיין ווייב וועט מיינען, אז מ׳האט דיך אויפגעהאנגען אויף א ווייסער ציג״. און די „געפאנגענע״ קויפן זיך אויס... מ׳דינגט זיך א ביסל, א רענדל אראפ, א רענדל ארויף — מען קומט ווי עס איז דורך. דער „דיקטאטאר״ שטייט בשעת דעם משא־ומתן און נעמט אין אים א פראוואקאטארישן אנטייל. א ייד, א בעל־גוף, בעט זיך מען זאל אים אראפלאזן כאטש 60 פראצענט, ווייל ער דארף דאס יאר חתונה מאכן א טאכטער, גיט אים באלד דער „דיקטאטאר״ אן עצה, ער זאל פארקויפן דעם פליגל אין זיין שטיינערנעם הויז פון דער פריצישער גאס. א צווייטער ייד מיט א ווייבערשן קול באקלאגט זיך, אז ער האט דערלייגט דאס יאר כך וכך אלפים אין ווייץ און פלוימען, באשטעטיקט עס דער „דיקטאטאר״, נאר אין דער זעלבער צייט טוט ער אים א באזונדער מין ווינק און דערמאנט אים א וויכטיקן „עיקר שכחתי״: „אבער, מיין טייערער רב משה, פארוואס דערציילט איר נישט, וויפל איר האט פארדינט אין די „שמוישן״? מיט איין ווארט, לייב סטאליאר האט אזא גענויע אינפארמאציע וועגן יעדן באזונדער, אז ווען דער שטייער־אינספעקטאר וואלט זי פארמאגט, וואלט זיך אין שטאט אנגעהויבן, ווי דער עוואנגעליסט הקדוש זאגט, א גרויסע יללה און א גרויסן ציין־קריצעניש.

פון דעם „דיקטאטאר״ האט זיך קיינער נישט געקענט ארויסדרייען. איינמאל האט ער, אליין א שוואכער, א דארינקער, אריינגעטראגן אין ציוניסטישן ביורא א פאומעגלעכן יידן אויף די הענט (פון וואנען האט זיך צו אים גענומען אזא גבורה?): „אט האב איך אייך געבראכט א דעזערטיר״. דער „דעזערטיר״ האט זיך א ביסעלע געביי־זערט — „מען נויט מיט קאזאקן! צוליב ארץ־ישראל טאר מען דאך קיין פאגראם אויף יידן נישט מאכן״ — נאר דער סוף איז געווען, אז מען האט ביי אים אויך ארויסגעקריגן דעם מאקסימום, וואס מען האט געקענט אויסמעלקן פון א פארעקשנטן „נהרג על שוה פרוטה״. אויף אזא אופן האבן ארגעווער בעלי־בתים גוט „אפגעשוויצט״ אין א וואך צייט, אין זיי האבן מסתמא געזאגט אן אמתן „ברוך שפטרני״ ווען דער „דיקטאטאר״ האט געגעבן צו וויסן, אז אונדזער אויטאמאביל איז שוין ווייט־ווייט אויף יענער זייט בריק...

***

„יא, איך וויל, אז איר זאלט מיר פסקענען א שאלה. אייערע הברים זענען זייער ווילע יידן, אבער איך זע, אז אין די קליינע פינטעלעך — אין די יידישע, מיין איך — פארשטייט איר מער פון זיי. צו אונדזער רב שעם איך זיך צו גיין, וועט איר שוין מוזן זיך מטריח זיין און מיר זאגן דעם דין. זאגט נאר: על פי דין מוז א ייד דאווענען?״

איך ווער א דערציטערטער: דער „דיקטאטאר״, טראכט איך מיר, האט אנטדעקט, אז קיינער פון די דריי „ציוניסטישע נאטשאלניקעס״ דאוונט נישט און לייגט נישט קיין תפלין, און ער וויל מיר איצט זאגן א ביסל מוסר. איך פרווו מיך ארויסדרייען און גיב אים צו פארשטיין, אז א פרומער ייד מוז דאווענען, אבער א פריידענקער (איך האב שיער־שיער נישט געזאגט „אפיקורס״) איז גענוג, אז ער איז מקיים די „שבע מצוות בני נח״.

דער דיקטאטאר לאזט זיך אבער נישט:

א באקאנטן קרעמער און — אדיע דאווענען! פון מנחות

איז שוין אָפּגערעדט, נאָר דער מעריב האַלט זיך נאָך ביי מיר שטאָל און אייזן. איז וואָס זאָל איך אייך זאָגן? עס מאַכט זיך אַמאָל, אַז איך שלאָף נישט אַ גאַנצע נאַכט און איך „הריזע" קיין תפלין. אַמאָל אָבער טראַכט איך מיר: עט, נאַרישקייטן! דער רבונו של עולם איז נישט קיין גזלן און ער האָט ליב אַ ידן נישט ווייניקער פון לייב סטאָליאַר... נישקשה, ביים יום הדין וועלן מיר שוין מסתמא ווי עס איז דורכקומען מיטן חשבון... וואָס זאָגט איר? ערשט נעכטן האָב איך מיר געטראַכט, אַז דער רבונו של עולם אַליין האָט מיך אַראָפּגעפירט פון וועג, אַז ער אַליין טרייבט מיך צו די „געסט", צו די חלוצים, צו די גויים...

ווען די ערשטע גרופּע חלוצים האָט שוין געהאַלטן ביים אָפּפאָרן קיין „קינעועט", האָט דער „דיקטאַטאָר" אָפּגעטאָן אַ שטיקל אַרבעט, פאַר וועלכער, ווי זיין ווייב האָט געמיינט, ס'איז אים געקומען אי הרג, אי סקילה, אי חניקה. קיין גרויסער ברויטגעבער איז ער שוין אין יענעם יאָר נישט געווען: ווער האָט עס צייט צו אַרבעטן, אַז מען מוז פאַרזאָרגן, קיין עין־הרע, אַזויפיל „געסט", פירן זיי איבערן בריק, און דערצו נאָך זוכן אַרבעט פאַר חלוצים ביי די „פאַרשטאָפּטע קעפּ" — בפרט נאָך ווען אין אָוונט קאָן מען זיצן אין „בית החלוץ", ביי אַ בלעכענעם „טשאַיניק" הייסע וואַסער, וואָס אַלע האָבן זיך אָפּגערעדט אָנצורופן „טיי", און זינגען מיט פריילעכע חברה נישט אינגאַנצן פאַרשטענדלעכע, נאָר עפּעס מאָדנע יצר־הרעדיקע ווערטער: „אל יבנה הגליל". דער „דיקטאַטאָר" האָט געמאַכט אַ הפסקה אין זיין לאַנגיאָריקער שווערער אַרבעט און האָט „צוגעאַרבעט" בלויז אַן אַנדערהאַלבן־צוויי שעהן אַ טאָג, נאָר כדי צו דערהאַלטן די נשמה אין זיך און אין זיין הויזגעזינט, און גאַנץ אָפט פלעגן זיך שוין טרעפן טעג, ווען אין שטוב איז נישט געווען נישט קיין ברויט, נישט אַפילו קיין קוילן אויף צו שטעלן דעם „סאַמאָוואַר". אַז די „פלוניתטע" פלעגט אַמאָל שוין צו ברייט עפענען איר „פּה הקדוש" און פאָדערן וואָס אין כתובה שטייט, פלעגט דער דיקטאַטאָר, חלילה, נישט אַראָפּפאַלן ביי זיך. אַלס תשובה פלעגט ער דעמאָלט אָנהויבן צו זינגען דאָס חבד"סקע באַסיאַנקע לידל, וואָס ער האָט געכאַפּט ביי עטלעכע ליטווישע חלוצים:

„וואָס מער קבצן — מער הוליאַנקע,
וואָס מער עושר — מער סאַבאַקאַ,
אוי וואָס הער איך אייך,
אוי וואָס דאַרף איך אייך."

און אַז ער פלעגט נאָך דערביי אַביסל צוקנאַקן מיטן גראָבן פינגער און זיך לאָזן גיין אַ טענצל — נו, איז פאַר קליינע חברה גלאַט אַ גוט געשעפט: דער טאַטע גייט טאַנצן, לאָמיר אים צוהעלפן. און פון דעם הונגעריקן געזינדל ווערט מיטאַמאָל אַ „קאַראַהאָד". די פלוניתטע בייזערט זיך, בייזערט זיך — אַ פולע שטוב מיט משוגעים, „אַזוי ווי דער טאַטע אַזוי זענען די קינדער" — נאָר דאָס בייזערן זיך ווערט פאַרוואַנדלט סוף־כל־סוף אין אַ געלעכטער און זי ווערט אין כעס אויף זיך אַליין, און איז מודיע דעם טאַנצנדיקן עולם, אַז זיי האָבן זי שוין אויך געמאַכט משוגע, און — ווייטער זיך „געקאַטשעט פאַר געלעכטער".

דער „דיקטאַטאָר" איז אָבער שוין אינגאַנצן אַרויס פון די „האָלאָבליעס" און אין אַ שיינעם פרימאָרגן, ווען חלוצים האָבן שוין אָנגעהויבן פאַקן די זאַכן, איז ער פאַר גרויס חדוה אַוועק צום פאָטאָגראַף און אים איינגעצאָלט וויפל ער האָט נאָר פאַרמאָגט, ער זאָל פון אים אַראָפּנעמען 14 פאָטאָגראַפישע בילדער פון יעדן איינעם פון די 14 חלוצים, וואָס זענען שוין געשטאַנען פאַרטיק אָפּצופאָרן קיין „קינערעט". דאָס ווייב ווערט געוואָר און רייסט אויף זיך די האָר — „אַ חלוצישער דבוק איז אין אים אַריין" — און ער האָט איין טענה: „איך וועל דאָך אין ארץ־ישראל נישט זיין, דו לאָזט דאָך מיך נישט פאָרן, זאָל כאָטש מיין קאָרטע שטיין אין „קינעועט" און זאָל דאָרט בלייבן אַ זכר פון לייב סטאָליאַר..."

דאַרף מען זיך וווּנדערן, וואָס ער האָט אַרונטערגענומען אונטער זיין „דיקטאַטור" אויך דעם קרן היסוד? ווען מיר זענען אָנגעקומען קיין אָרגיעוו, איז ער געווען אין סאַמע ברען פון זיין „קינערעט"־פּאַטריאָטיזם און אין די עטלעכע טעג, וואָס מיר האָבן דאָרט פאַרבראַכט, האָט ער אַרויסגעוויזן אַזויפיל ענערגיע און אַזויפיל תקיפות, אַז, דאַכט זיך, ער אַליין האָט זיך אָנגעהויבן וווּנדערן און פרעגן, וואָס פאַר אַ שד „שטייט אין אים איין אויף קוואַרטיר". די שווערסטע פראַגן אין דעם גאַנצן „קאַמפּיין" איז געווען: וויאַזוי פאַקט מען דעם יידן: אויף פאַרזאַמלונגען קען מען ביי דעם עולם קיין געלט נישט נעמען: די „טייערע ברידער" און די „טייערע שוועסטער" אַפּלאָדירן זיך אָפּ און ניסט. ער ווייסט, אַז ארץ־ישראל באַשטייט פון צוויי טיילן: פון ירושלים און פון „קינערעט" (כנרת). קיין ירושלים פאָרן אַלטע יידן שטאַרבן, קיין „קינערעט" פאָרן יונגע חלוצים אַרבעטן. האַלטן האַלט ער פון ביידע, נאָר ציען ציט אים דאָס האַרץ צו די יונגע חלוצים. פאַרוואָס, ווייסט ער נישט. ער ווייסט נאָר, אַז ער וואָלט זיך אַליין אַוועקגעלאָזט מיט די חלוצים קיין „קינערעט", נאָר דאָס ווייב וויל אַפילו נישט הערן דערפון. זי ווייסט, אַז קיין ארץ־ישראל אָדער עס גייען צדיקים אָדער עס פאָרן הולטאַיעס. און אַזוי ווי זי איז זיכער, אַז איר מאַן איז נישט קיין צדיק, ווערט ער דאָך מוזן בלייבן אַ „הולטאַי" — איז שוין גלייכער ער זאָל בלייבן דאָרט, ווו מען קען אים. דער „דיקטאַטאָר" נעמט זיך פאַרזאָרגן די חלוצים מיט אַרבעט. און אַ פרעג געטאָן: „איר ווילט זיך פאַרשטעלן פאַר אַן אכזר? די מעשה וועט נישט גיין, די שטאָט וועט אייך נישט גלויבן. היינטיקע צייטן זענען נישטאָ קיין אכזרים". און דער ייד האָט נישט געוווּסט פאַרוואָס, נאָר ער האָט אַליין אָנגעהויבן גלויבן, אַז זיין „אכזריות" איז געווען נישט מער ווי אַ „פאַרשטעלעניש". ער האָט אַריינגענומען צו זיך

אין הויז צוויי רעדעוודיקע יידענעס מיט אַ שטומער אי־דיאָטקע, וואָס זיי האָבן זי ערגעץ אויפן וועג „אַדאָפּטירט".

אין לייב סטאָליאַר האָט זיך פּלוצים, ווי פון אַ פאַר־חתמעטן קוואַל, אַנטדעקט אַ „טאַלענט", וואָס אַלע האָבן אים געמוזט אָנערקענען און קיינער האָט נישט געקענט געבן צו פאַרשטיין, אין וואָס דער דאָזיקער „טאַלאַנט" באַשטייט און פאַרוואָס מוז מען אים פאָלגן. זיין „טאַלאַנט" האָט מיט דער צייט אַריינגענומען אַפילו די טאָטערישע הערצער פון די רומענישע זשאַנדאַרמען. די פּליטים האָבן מיט דער צייט געמוזט אריבערפאָרן קיין קישיניעוו, פון וואַנען ס'איז „נאָענטער" קיין אַמעריקע. האָט אָבער דער רבונו של עולם באַשאַפן אויפן וועג קיין קישינעוו אַ היל־צערנע בריק. אויף דער בריק שטייען אָנגעפּרעסענע רומע־נישע זשאַנדאַרמען, וואָס זייער חוב איז נישט דורכצולאָזן קיין פּליטים אין דער „הויפּטשטאָט", און ווען עמעצער וויל זיך דורכגנבענען, מעג מען אים שיסן אויפן אָרט און נאָך דעם שיסן — אים וואָרענען דריי מאָל, אַז מען וועט אים שיסן, אויב ער וועט נישט צוריקגיין... לייב סטאָליאַר האָט זיך פאַרלייגט אויף די זשאַנדאַרמען און האָט זיי גובר געווען. ווי אַזוי? מיט דעם זעלבן „געווער", מיט וועלכן ער האָט גובר געווען די יידן: מיט „לייכטזין". אָנגענומען אַ „בעזשענעץ" ביי דער האַנט און געפירט אים גלייך אויף דער בריק. דער זשאַנדאַרם פרעגט אויף פּאַפּירן; דער זשאַנדאַרם שיקט זיי ביידע „צו אַלדע רו־הות", לייב סטאָליאַר דערציילט אים, אַז זיין „פּראָטעזשע" איז שוין געווען „ביי אַלדע רוחות". דער זשאַנדאַרם שרייט „שיסן", גיט אים לייב צו וויסן, אַז ס'איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט; דער זשאַנדאַרם כאַפּט אַרויס דעם רעוואָלווער, לייב סטאָליאַר רוקט זיך אַרויס פאָרויס, דעם „בעזשענעץ" הינטער זיך, „צעכראַסטעט" דאָס העמד, גייט צו נענטער צום זשאַנדאַרם, שמייכלט אים אַריין אין די באַנדיטישע אויגן און זאָגט קאַלטבלוטיק: „טאָ שיס! לאָמיר נאָר זען, צי דו וועסט שיסן. אדרבה, איך וואָלט געוועז אַ בעלן צו זען, וויאַזוי דו וועסט עס מאַכן". דער זשאַנדאַרם צעלאַכט זיך, טוט אַ בייזן שפּיי אין וואַסער אַריין, אַ שטויס דעם „בעזשענעץ" אין רוקן: „לויף גיכער איבער די בריק, איך זאָל דיין פּנים נישט אָנקוקן". און אַזאַ סצענע חזרט זיך איבער יעדן טאָג, און יידן פאָרן קיין קישינעוו, „נאָענטער צו אַמעריקע"...

אַנדערע נויטיקע זאַכן. לייב סטאָליאַר איז אויך דעמאָלט נישט אַריינגעגאַנגען אין יענעם קאָמיטעט, נאָר פאַקטיש, אָן אַ רעוואָלוציע און אָן „שפיכת דמים" איז ער געקרוינט געוואָרן פון אַלעמען אַלס דער „דירעקטאָר" פון דער שטאָט. די גרענעץ דרעמלט נישט, אַלעמאָל קומען אָן נייע „געסט", אין בערדל אַריין. ווען אַ ייד האָט זיך אַמאָל געפּרוווט נישט וויסנדיק פאַרוואָס. יעדער וווּנדערט זיך, פון וואַנען האָט זיך גענומען לשון צו אַזאַ שווייגנדיקן, שעמעוודיקן מענטשן, וואָס האָט אַלע יאָרן בלויז געשמייכלט צו זיך

און לייב סטאָליאַר קאָמאַנדעוועט, און אַלע פאָלגן אים אַנטקעגנשטעלן און מורד זיין אין לייב סטאָליאַרס „דיקטאַ־טור", האָט ער אַ שמייכל געטאָן, אים אָנגענומען ביי אַ לאַץ

באַזונדער רירנד איז געווען, ווען לייב סטאָליאַר איז געקומען זיך געזעגענען מיט אונדז. ער האָט געבעטן מחילה ביי מיינע עלטערע חברים און מיך אַוועקגענומען אין אַ באַזונדער צימער „אויף אַ סוד".

„איך וויל, אַז איר זאָלט מיר פּסקענען אַ שאלה. על פּי דין מוז אַ ייד דאַוונען?"

איך מיין עס טאַקע אַנטקעגן מיר. איך אַליין, ווי איר קוקט מיך אָן, האַלט מיך פאַר אַ פרומען ייד. ביז היינטיקס יאָר נישט פאַרפעלט קיין מנחה, קיין קדושה. אָבער דאָס יאָר האָב איך, לא עליכם, אַ ביסל צוגעפאַלשעוועט... איר פאַר־שטייט מיך. אַ ביסעלע באַוואָלה'ט דעם רבונו של עולם. עס מאַכט זיך אַמאָל אין דער פרי, איך דאַרף זען וואָס ס'טוט זיך אין שטאָט, איבעררעדן מיט אַ פאָר גוים וועגן אַרבעט פאַר די חלוצים, פאַרריכטן אַ בעטל פאַרן בית החלוץ, קריגן אַ מאַטראַץ, און די פלונית'טע — לעבן זאָל זי ביז 120 יאָר — לאָזט מיך נישט אַרויס פון שטוב. האָסט, זאָגט זי, וועמען צו פאַרזאָרגן, זיץ בעסער אין דער היים און מאַך דיין אַרבעט. נו, וואָס טוט מען? „טאָקע" איז איר אָפּ אַ קיילעכדיקן ליגן, אַז איך גיי אין בית־המדרש דאַוונען. איך נעם טאַקע מיט מיר דעם טלית און תפילין. און אַבי אַ באַקאַנטן קרעמער און — אַדיע דאַוונען!...

איך ווייס נישט, צי ס'האָט זיך מיר געחלומט, אַז דער איך ווייס נישט, צי ס'האָט זיך מיר געחלומט, אַז דער רבונו של עולם האָט מיר געגעבן צו וויסן: נו, לייבל, שווייג נישט. וועגן מיר זאָרג זיך ווייניקער. יידן זענען ביל־כער פון מיר. איך וועל שוין מיין שטעטל אַליין באַשטיין. איך קאָן מיך באַגיין אָן דיין שמונה־עשרה, נאָר די „געסט" זענען הונגעריק און שלעפעריק, און די חלוצים דאָ פן האָבן מאַטראַצן. עפּעס אַלעמאָל חלומען זיך מיר אַזעלכע מח־שבות... וואָס זאָגט איר? דער רבונו של עולם וועט עס מיר פאַררעכענען פאַר עבירות? וואָסזשע, ער פאַרשטייט נישט וואָס דאָ טוט זיך? ער דאַרף זיך גיין לערנען שכל ביי לייב סטאָליאַר?

עס איז איבעריק צו דערציילן וואָס איך האָב אין יענעם מאָמענט דערפילט. מיט אַן אומגעוויינלעך רואיקן געוויסן האָב איך געפּסקנט די שאלה:

„איך האַלט, אַז על פּי דין זייט איר פּטור פון דאַוונען."

„און אויב רבנים, וואָס קענען דעם שולחן־ערוך בעסער פון מיר, וועלן מיך רופן אויף אַ חקירה ודרישה און מיר באַווייזן ווי צוויי מאָל צוויי איז פיר, אַז דער שולחן־ערוך זאָגט אַנדערש, און אַז לייב סטאָליאַר איז אַ „פּושע ישראל", וועל איך זאָגן, אַז צוויי מאָל צוויי איז נישט פיר, און אַז דער שולחן־ערוך ווייסט נישט דעם דין: — הלכה כרבי לייב סטאָליאַר.

כשהגעתי לגיל חמש וחצי הוליך אותי אבי להרשם בת״ת. כבר ממבט ראשון נתרשמתי מהחצר הגדולה ומהבנינים המרווחים. מאידך, עורר בי קצת פחד, המנהל אשר קמטי פניו העידו על גילו הקשיש, המרחיק כל אדם הנפגש עמו.

מפאת גילי הצעיר סירב המנהל לקבלני לביה״ס, ובלב שבור ודמעות בעיני חזרתי כלעומת שבאתי... אבי אשר ראה בצערי, ניחם אותי בהבטיחו שיזמין מורה אשר יכין אותי לשנה הבאה לכתה ב׳, וכן עשה.

במשך השנה קבלתי שיעור עפ״י התכנית של הת״ת מפי בתו של המורה לעברית מיכאל גרויסר, ובהגיע עונת ההרשמה לביה״ס נתקבלתי לכתה ב׳.

אין לתאר במלים התרגשותי הרבה משמחה. מילתא זוטרתא היא להיות שעות בחברת ילדים וילדות עליזים וצוהלים בשובבותם, או לשבת על ספסל בין רבים, בחדר מרווח וחלונות גדולים שופעים אור רב ואוויר צח... זמן מה סבלנו אמנם מצפיפות, כי הבניין הגדול היה תפוס ע״י הצבא הרוסי (בשנת 1915) ונאלצים היו ללמוד בשתי משמרות, אולם, כשפונה הבנין נהנינו שוב מהרווחה והרגשתי את עצמי מאושרת.

כשעברתי לכתה ג׳ מצאתי את המורה יצחק שרמן מכהן כמנהל במקום קריפס שפרש מהעבודה. כן היו חילופי גברי בחבר המורים. עם שנוי זה הרגישו הילדים אווירה חמה וקרובה יותר ללבם. ממש נשמנו לרווחה.

עדיין חרות בזכרוני הרושם שכל אחד מהמורים והמורות עשו עלי. הנה לנגד עיני דמות המנהל י. ש. אדם, בעל פנים רציניים, קול בטוח ועמוק, וחיוכו הנעים כלפי הילדים. והנה דמותו של זקן החבורה ר׳ מנדל נייחין, החולני בגופו והחזק ברוחו. מה נעמו לנו שעוריו בהיסטוריה ביידיש. המורה לעברית מיכאל גרוסר הער והעליז, וולוול שאפאטשניק, המורה לידיעת הטבע, בעל עינים שחורות, רכות ומבריקות אשר לבו טוב עליו. רושם כביר עשה עלי המבטא הנקי שלו ביידיש ללא כל תערובת לשונית בשפה הרוסית, כפי שרבים רגילים היו לתבל שפת דיבורם.

טעם מיוחד היה לברכתו „א גוט מארגן״ העסיסית ביידיש במקום ה„זדראווסטוואיטי״ השגור בפי יתר המורים. שיעוריו גרמו לנו תענוג מיוחד. לוו. ש. היה חוש לאמנות דרמטית. (הוא השתתף בשעתו בחוג הדרמטי בעירנו) הוא ארגן חוג דרמטי מבין גומרי ביה״ס אשר הציגו בגמר השנה האחרונה של הלימודים בהצלחה רבה. זכורים, המורה פיאטר אבראמוביץ׳ ואשתו המורה פניה איסאקאוונא ראבינוביץ׳. הראשון, מראהו תמיד רציני, אולם לתלמידים חייך, בעל חוש הומור, לימד אותנו חשבון, והיא, פניה איסאקאוונא, זקופת קומה, יפת מראה, שערות זהבהב ועינים כחולות מלטפות, טובת לב ומסורה לתפקידה, לימדה אותנו השפה הרוסית וגיאוגרפיה. היא גם הדריכה אותנו בקריאת ספרי ילדים, בעצמה היתה בוחרת ומגישה לנו. ואנו התגאינו בזאת.

תענוג רב היה לנו בטיולים. שבלווית המורים. עדיין זוכרת אני טיול ביום חורף שטוף קרני השמש על ההר איבנוּס המפואר. שלג קפוא מסנוור עינים כיסה את פני הקרקע, ואנו מטפסים וגולשים, נופלים וקמים ושוב מטפסים עליזים ומתרוננים מרוב אושר...

ומורה למלאכת יד היתה לנו, בלה גריגורובנה רבינוביץ׳. אשה נחמדה, נהגה בפשטות, לבשה שמלות פשוטות אולם ברוב טעם. היא נטעה בלבנו אהבה רבה לעבודה. עפ״י רוב היינו מתאספות בהפסקות מסביב לה, והיתה מלמדת אותנו שירי עבודה.

אכן, מוסד יקר זה, על חבר מוריו המסורים, גידל וחינך מאות ילדי עוני, אשר תנאי דיור גרועים, חוסר מזון ולבוש, האפילו על שנות הילדות בבית הוריהם. מרירות ורוגז, עצב ודכדוך נפשי היו מנת חלקם בבית. וכאן בת״ת כשנמצאנו בחדרים המרווחים שופעי אור, ביחס החם והלבבי מצד המורים, היינו מאושרים.

מאידיש: מ. ר.

אַ פּאָר טיפּן פון דאָרט ווו מיין וויגעלע איז געשטאַנען. נישט פון „אַלעקסאַנדראָווסקי״, נאָר טיפּן פון אונטער מאַרק־שילעכל, אונטער דער באָד, פון „סענויא״ און בריק. טיפּן האַראַפּאַשנע, פּאַריאַגטע, אָבער מיט אוצ־רות הומאָר באַשענקטע... אַט שוועבן זיי אין מיין זכרון מיט זייער אַנשטעקנדן שמייכל...

.1

אונטערן מאַרק־שילעכל, האַרט נעבן שטיינערנעם מויער פון מוכישן קלויסטער, האַלב אין דער ערד געזינקען, איז געשטאַנען ראובן מאַלערס שטיבל. אין דעם שטיבל האָט ראובן, דער קאָמיקער פון „ליוביטעלסקי קרוזשאָק״ געלעבט מיט זיין מטופּלדיקער משפּחה אין שטענדיקער נויט. פון דאָרט האָט ראובן געשעפּט זיין לעבעדיקן וויץ און טרעפלעכן הומאָר.

— „הערסטו, אלי, — זאָגט ער צו מיין טאַטן מיט אַ ברייטלעכן שמייכל, — זעסטו מיך, דאַכט זיך נישט קיין גרויסער „קראַסאַבעץ״ האַ? ! דאָך צווייפל איך אויב דיר לויפן אַזוי נאָך די ווייבער, ווי מיר. אָבער... נאָר איין מאָל, ערב פּסח, צום „טרעפּארעטלען״ זייערע פּאַלאַצן״...

ראובן דאַרף נישט קיין ספּעציעלן „גריבּ״, כדי צו גע־ווינען ברייטהאַרציקן געלעכטער פון טעאַטער אוידיטאָריע. אַ קאַפּאַטע, אַ פּאַטשיילע, אַן אייגנאַרטיקן קיצלדיקן בליק, אַ וויץ פון השדכן אָדער בדחן, און די גאַנצע אוידיטאָריע קייכט פון געלעכטער.

.2

לייזער „באַס״ — דעם נאָמען „באַס״ האָט זיך לייזער כשר פאַרדינט. ווייל וואָס איז ער געווען אַן דעם באַס, אויף וועלכן ער האָט זיין לעבן אויסגעשפּילט... אַן אייגנ־אַרטיק מיטל צו פאַרוואַנדלען די שטאָטישע גבירים אין ניי־געבוירענע „קבצנימלעך״ האָט בלויז לייזער פאַרמאָגט. אַ מנהג געווען ביי יידן זיך צו פאַרזיכערן, אַז איבער הונדערט יאָר זאָל דער נאָמען פון נפטר פון דאָס ניי גע־בוירן ווערן און ווי אַמשנעלסטן, געוועגלעך, פאַר אַ באַ־שטימטן לוין. לייזער „באַס״ האָט שוין באַצייטנס נאָכגע־שפּיוט ווען אַ קרענק האָט זיך לענגער פאַרהאַלטן אין אַ גביריש הויז און... „אַ לאַנגע קרענק איז דאָך אַ געוויסער טויט״... און, קוים איבערוואַרטנדיק די „שלושים״, האָט ער ברייטהאַרציק אונטערגעטראָגן דעם פאַריתומטער פאַ־מיליע זיין ווייבס באַצייטנס פאַרגרייטן „ברית״... דעם גבירס נאָמען האָט באַקומען אַ „תיקון״ און... לייזער מיט זיין פלונית׳טע האָבן מקיים געווען מצוות פרו ורבו נישט בלויז פאַר עולם הבא... אַזוי האָט לייזער אַנגעזאַמלט ביי זיך עטלעכע געווענע „נגידימלעך״ און זיי פאַרזאָרגט מיט ראַכיטיש־כראָנישע קרענק אויף לאַנגע יאָר.

.3

משה מאַגיטש — אַ בעל־עגלה, אַ יונג מיט ביינער. שוואַרצע, ברענענדיקע אויגן, האָט גאָר נישט פיינט קיין „כוסה״... „קידוש״ מאַכן דאַרף אַ ייד ווי משה וואָס אָפּטער. אָבער, דעם אמתן געמיטלעכן „קידוש״ מיט זיינע חברים בעלי־עגלות האָט ער געמאַכט נאָכן טאָג אַרבעט. און ווען משה איז אַרויס פון יענקל וואַסערמאַנס באַלעבאַטישן שענק, וואָס אויף דער „סענויא״, געפייפט און געטאַנצט בהתלהבות און אָנגעפילט די לופט און אַלעמען אַרום מיט זיין גע־זונטער פרייד, פלעגן אַפילו די פאַרדאגה׳טע יידן זיך דער־לו׳בן אַ שמייכל צו טאָן... נישט שיכור איז משה, בלויז פריילעך... זאָל זיך אַ ייד פרייען!...

.4

שמואל „אמת״. אמת פלעגן אים רופן — ווי שמואל האָט אַליין אויף זיך עדות געזאָגט, — ווייל זינט ער לעבט האָט ער נאָך פון „אמת״ נישט גערירט... יאָרן לאַנג איז שמואל געווען אַ טרעגער ביי די מצות. אַ ציכטיקער, אַן איראָניש שמייכלענדיקער, באַליבט ביי זיינע מיטאַר־בעטער פאַר זיינע שפּיצלדיקע איינפאַלן... ווי דער שטייגער פון אַרבעטער, האָט שמואל הנאה געהאַט פון „קיביצן״ שיינע „בעלי־בתים״ און כלל־טוער.

ווען משה קלמאַנאָוויטש פלעגט אַריינקומען אין בע־קעריי פון מצות, פלעגט אים שמואל מקבל־פּנים זיין מיט אַ ניגון צום גראַם:

איך וויל ברויט,
און אַ שטיקל פלייש אויך
און משה קלמאַנאָוויטשן
אַ גרימעניש אין בויך...

חברה כאַפּט פריילעך אונטער די לעצטע פּאָר גראַמען, און אין געטומל פון שאַרנדיקע לאַפּאַטעס, דריייעריי פון מאַשינען דרייט חברה די לעצטע פּאָר שורות אַזוי לאַנג ביז משה דרייט זיך אַ צעטומלטער אַרויס... שמואל׳ס איינ־פאַל איז געקרוינט געוואָרן מיט דערפאָלג...

טמואל מיט זיין געהילף טראָגן אָפּ מצות צו פּעסי רעזניק. אין קיך, ביים אויספּאַקן די מצות, באַמערקט ער, מיט זיין שאַרף אויג, עפּעס, וואָס קען דער „חברה״ לוסטיק מאַכן. נישט געטראַכט ווערט שנעל אַריינגעוואָרפן די „מציאה״ אין קויש. לויפט מיט אימפּעט צוריק אין בע־

קעריי... „געגנזענע פּאַסטראַמען, געפּילטע קאַטשקעס פּופּיקעס — גיב איך!" — זאָגט שמואל אַ שטראַלענדיקער, געזייערטס און ווייַן, דאָס האָט פּעסי אייך געשיקט „נאַ טשאַי"...

.5

טוביה לאָקש — פאַרוואָס גראדע לאָקש? ווער ווייסט. אפשר בלשון סגי־נהור. טוביה איז דוקא געוועזן נישט לאַנג ווי אַ לאָקש. פאַרקערט — אַ ברייטער, מגושמדיקער יונג, גרייט צום שלעפּן יעדע שווערע משא פאַר אַ פּאָר קאָפּיקעס. דרייט זיך אַזוי טוביה אויפן מאַרק און גיטעלע וואָלאָווסקי קומט אונטער אייַנצוקויפן פון פרישן מילכיקס, וואָס די פּויערטעס פון די נאָענטע דערפער ברענגען אַרויס אויפן מאַרק. גיטעלע דערזעט טוביה'ן באַשטעלט זי אים ער זאָל איר אָפּטראָגן די איינגעקויפטע קעז פּוטער, סמעטענע, אייער און נאָך... אַ פּאָר „יאַטן" באַמערקן גיטעלען און טוביה'ן און אַ טייוולאָנישער געדאַנק גלאַנצט ביי זיי אויף: זיי זאָגן עפּעס שנעל טוביה'ן. גיטעלע באַהענגט אים מיט אַלע קוישן און יאָגט אים: „גיכער, גיכער, די קינדער וואַרטן אויפן מילכיקס". אַ געבויגענער אונטער דער משא שפּאַנט טוביה שנעל און סאַפּענדיק גרייכט ער קוים ביז צו דער טיר. — די „יאַטן" שפּיאָנירן פון ווייטן, און... טררר—אַך! אַלץ פאַלט אַרויס פון טוביה'ס מידע הענט. אוי, אַ בראָך, זידלט די „מאַדאַם". פאַרבייגייער שמייכלען, און ער, אַ דערשלאָגענער, האָט חרטה. ווי האָט ער דאָס געוואַגט?! אַ פאַרשעמטער שפּאַנט ער און אָט, באַמערקט ער זיינע „באַשיצער"... אַ ברייטער שמייכל צעגיסט זיך אויף זיין צעשראָקן פּנים.

אין אַ פּאָר טעג אַרום — טוביה איז אויסגעפּוצט אין אַ ניי היטל און נייע הויזן. „האָסט זיך דאָס כשר פאַרדינט, טאָוואַרישטש טוביה... ביסט אַ „מאָלאָדיעץ"!

.6

אַ באַזוך פון יעקב שטערנבערג מיט זיין באַרימטער קונסט־סטודיע האָט אונדז, יוגנט, אַריינגעבראַכט אַן אויסערגעוויינלעכע באַגייסטערונג. דורשטיקע נאָך גייסטיקער שפּייז האָט אונדז געטראָפן שטערנבערג אין „פּינטל" אַריין...

אַ ריזיקן דערפאָלג האָט געהאַט די פּיעסע „ביינאַכט אויפן אַלטן מאַרק" פון י. ל. פּרץ. אין אַן איבערנאַטירלעכן עקסטאַז פאַלט אַריין די יוגנט ביי דער סצענע „מיר שטרייקן", ווען עס שטאַרצן אַרויס מאַסן, בלויזע, דאַרע הענט פון אונטערן אייזערנעם טויער אויף דער בינע. אויפגערודערטע פון פּיין און צאָרן, וואָס די סצענע טראָגט אין זיך, לעכצן יוגנטלעכע נאָך נקמה און זוכן עפּעס אַן „עקספּלאָטאַטאָר" פאַר אַ קרבן...

.7

אין עקסטאַז פון רעוואָלוציע.

מיטינגען, פאַרזאַמלונגען אין אַלע ווינקעלעך פון שטאָט. אין דער גרויסער קלויז רעדט דער ראַבינער פּאַגיס וועגן ציוניזם. די קלויז איז געפּאַקט מיט יידן פון „אַ גאַנץ יאָר". בירגערלעכע, מיטלשטאַנד א.א.וו. ווי מ'זעט, רייסט זיך אַ המון יוגנטלעכע אין „קאָסאָוואַראַטקעס" מיט הורראַגעשרייען. העכער פון אַלע קעפּ זעט זיך טראָגן איינעם אין אַ שוואַרצער פּעלערינע מיט אַ שוואַרצער פּעטלע האָר אויפן קאָפּ. זיידל! זיידעלע באַקאָווסקי, טראָגט זיך אַ שוש־קען איבערן עולם, און... אַ מעכטיקע שטימע צעדונערט זיך און ווערטער ווי פייערדיקע שפּיזן פאַלן איבער די פאַרזאַמלטע: „איצט, ווען די קייטן פון פאַרשקלאַפונג זענען צעריסן, ווען אויף אַלע וועגן פון רוסלאַנד גיסט זיך בלוט פאַר דער באַפרייאונג פון אַלע פעלקער — קריכט איר מיט אייער רעאַקציאָנערן ציוניזם?! נידער מיט דער בורזשואַזיע, נידער מיטן קאַפּיטאַליזם!!!" — שרייט די „פּעלערינע". „הורראַ!!!" — דינערן די „קאָסאָוואָראָטקעס". און זיידעלע זעצט פאָר פלאַמפייערדיק...

.8

אונדזער „נביא"

פון זיינע שפּיצלעך.

„נביא" האָט מען אים גערופן ווייל ער איז געווען אַן אויסערגעוויינלעכער „טרעפער". אויב די שטאָט איז איבערראַשט געוואָרן פון אַ ביינאַכטיק סענסאַציאָנעל שטיקל אַרבעט, האָט מען נישט באַדאַרפט דעם „סקאָטלאַנד־יאַרד". אונדזער „נביא" שלום־שכנא האָט דייטלעך געטראָפן...

איינס פון זיינע היימישע שפּיצלעך:

איינמאָל זיצנדיק אַלע בני משפחה מיטאָג־צייט ביים טיש, איז שלום־שכנא אַריינגעקומען צו אונדז מיט אַ שפּאָגל נייעם האַמער צום פאַרקויפן. מיין טאַטע באַצאָלט אים וויפל ער פאַרלאַנגט, מיטן געדאַנק, אַז מסתמא וועט עמיצער פון די שכנים דערקענען דעם האַמער וועט ער אים אָפּגעבן. ס'איז פונקט אַ פאָר צו אונדזער האַמער, זאָגט עמיצער פון דער חברה. אין אַ פּאָר שעה אַרום, מ'קוקט זיך אַרום און מ'זוכט אונדזער האַמער — אַ נעכטיקער טאָג! שלום־שכנא האָט פאַרקויפט מיין טאַטן אונדזער אייגענע סחורה...

אין איינעם אַ כמורנעם ווינטער בין־השמשות. שלום־שכנא גייט זיך רואיק אַריין אין הויף פון משה קליסטער, פירט אַרויס די פערד פון שטאַל גאַנץ געלאַסן, מעשה בעל־הבית.

אין אַ פּאָר שעה אַרום באַמערקט דער סטרוזש, אַז די פערד זענען נישטאָ. ער מעלדעט קליסטערן וועגן דער גנבה. קליסטער ווערט נישט נתפעל און זאָגט דעם סטרוזש: „גיי צו שלום־שכנא און זאָג, אַז איך רוף אים".

שלום־שכנא, וויסנדיק וועגן וואָס קליסטער רופט אים, איז נישט נתפעל געוואָרן און זיך נישט געאיילט צו גיין. צומאָרגנס ברענגט שלום־שכנא צוריק די פערד און באַקומט אַ מנה־יפה פאַר דער „טובה"...

— — — — — — — — — — —

טיפּן, עפּיזאָדן פון אונדזער שטעטל. אָט שוועבן זיי מיט זייער אָנשטעקנדן שמייכל...

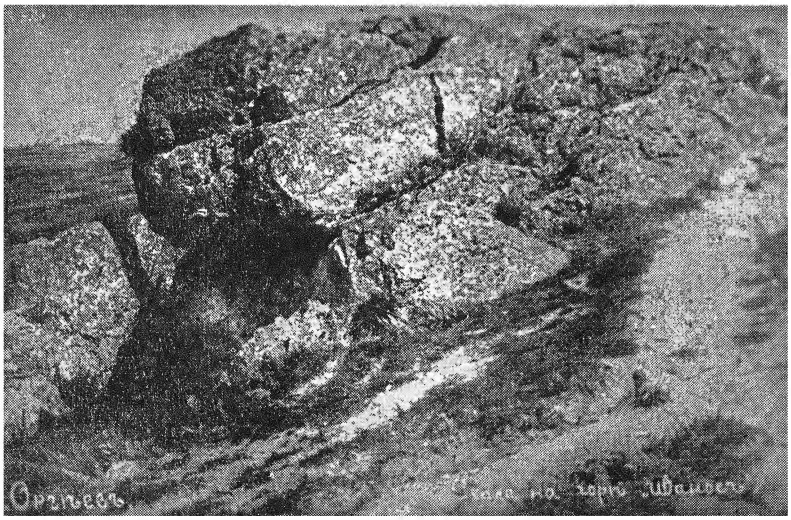
באַאַרבייט מ. ר.

בשואה

יזכור

זכור את שואת ישראל,
זכור את האבדון ואת המרי,
יהי לך לאות וללקח
לשנות דור ודור,
ונלוה הזכרון הזה
אליך תמיד
בלכתך בדרך
ובשכבך ובקומך.
ושוית לנגד עיניך
זכר אחים אשר אינם עוד,
ובא הזכר בבשרך, בדמך ובעצמותיך,
חרוק שיניך וזכור,
באכלך את לחמך זכור,
בשתותך את מימיך זכור,
שיר כי תשמע זכור,
בזרח השמש זכור
ובבא הלילה זכור,
וביום חג המועד זכור תזכור!

ד"ר דבורז'צקי

ה„סקאלא" על ה„איבנוס"

מקום בידור לנוער ולשיחות רעים של מבוגרים

עיירתי־מולדתי / דב סיני

עיירתי אורהיוב עומדת לנגד עיני, זכרונות רבים, עליזים ועגומים, עולים ומציפים את הלב.

עובר אתה מעל גשר עץ. המים הזורמים מתחתיו משמשים לרחצה וטבילה, וגם להבדיל ל„תשליך" בימי ראש השנה. — זהו נהר הראוט, המשמש את אנשי העיר בחול ובקודש.

עובר אתה הלאה, ואתה בתוך העיירה, במעלה הדרך, בסבוב, מתרוממת הכנסיה הנוצרית הגדולה, ה ס ו ב ו ר , אתה פונה שמאלה ולפניך רחוב — — — בתוך העיירה אתה — במעלה הדרך, בסיבוב, הכנסיה הנוצרית הגדולה, הסובור. בפנותך שמאלה הנך בתחום רחוב הטורגובאיה — רחוב יהודי טהור.

תמשיך בדרכך והגעת לבסרבסקאיה, מרכז החיים הכלכליים, השוק עם הדוכנים, לכל סוג סחורה דוכנים משלה: ירקות, טקסטיל, צרכי־בית — שוק „כל־בו". ובקרבתו הגן „בולוואר". ובקצה הרחוב מתנוסס בנין גדול מבהיק בלובנו ומסביבו גן, — בית החולים העירוני הוא זה.

אתה ממשיך בסמטאות ומגיע לתחום של בארות מים ובית מרחץ, שמעבר להם שדות, — ה„שעס".

בערבים ובשבתות מטיילים ברחוב האצילים (די פּריצישע גאס) הוא אלכסנדרובסקיה, רחוב יפה ורחב, שבו מזדקרים בניני גימנזיות ומוסדות תרבות הממשלתיים. מכאן לגן העירוני המטופח בטעם, שבמרכזו נחל קטן עליו משיטים סירות. בצדו של הנחל שולחנות קטנים — יהודי העיירה טועמים כאן מפרי הגן — ענבים משובחים — זה הוא ה„גורודסקוי סד" (הגן העירוני).

וליד שולחנות לא תמצא את הנוער, הללו עולים ומטפסים מעל הכרמים, מנסים לטעום אשכול ענבים, גנובים ומתוקים — שובבות עליזה המתלווה להרהורי נוער. הוא עולה ומטפס מעל שריגי הגפנים — ובין סלעיו נרקמים חלומות.

והנה הר גבוה, ה„איבנוס" המושך בקסמו; ובמרכזו סלע עתיק־יומין. בצלו מסתופף נוער מכל הזרמים וגילים. לכל בן אורהיוב זכרונות מה„סקלה".

מפסגתו אתה צופה למרחביה, — גנים מרהיבי עין ובתוכם בתים לבנים גדולים וקטנים, פזורים לעשרות. אלה בתי־מרגוע של העיירה.

הובלתיך, בן אורהיוב היקר, בסיור קצר בתוך העיירה, כפי שהיתה, על רחובותיה, בתיה בהם נרקמה יום יום מסכת חיים מופלאה במינה. הנך נזכר בפינה זו שבה תססו חיי עיירה יהודית שלווה.

זאת היתה עיירתנו אורהיוב — שאיננה עוד...

יוני 1940. בעיר נפוצו שמועות שהרוסים פנו באולטימטום לשלטונות הרומנים לפנות את בסרביה. היישוב היהודי קבל ידיעה זו ברגשות מעורבים. קורת רוח על חיסול השלטון האנטישמי שהיה לרועץ ליישוב היהודי, וחששות וספקות ביחס לשלטון החדש ופחד מפני הזעזועים העלולים לבא עם חילופי המשטרים.

באופן אינסטינקטיבי, התארגנו פלוגות נוער להגנה עצמית מבלי שיהיה להם מושג כל שהוא בפני מה יועמד היישוב בעוד מספר ימים.

27 ביוני בחצות, אור ליום ששי, נשמעו צעדי פרשים, עגלות ואוטובוסים — עמוסי ציוד צבאי ורכושם של שלטונות הרומנים — בעברם בבהלה ברחובות בסרבסקיה וטורגוביה בדרך לקישיניוב. אש מדורה גדולה בקעה את חשכת הליל. זו היתה האש של בנין הז׳נדרמריה אשר הרומנים הציתו אותו על הארכיון וספרי המשרד שבו כשנמלטו על נפשם.

ליל בלהות היה אותו לילה ליהודים אשר גרו בשכונת הנוצרים. אלה האחרונים היו חדורים שנאה ואיבה ליהודים. באותם הבתים הקימו היהודים מתרסים (בריקדות). למחרת, בבוקר נשם היישוב לרווחה.

השלטונות הרוסים הגיעו

מיד לאחר פנוי העיר ע״י הרומנים תפשו נציגי המפלגה הקומוניסטית את בית העירייה ויתר מוסדות ציבור.

בשבת בבוקר (29 ביוני) זרמו המונים, יהודים ונוצרים מלובשים בגדי חג במצב רוח מרומם וגם בחרדה מפני הבלתי נודע... תהלוכה עצומה של צוהלים ושרים את מנגינת ה„אינטרנציונל". באופן ספונטני הסתדרו שורות שורות, זקן נוער וטף, הלכו בעקבות נושאי דגלים אדומים בכיוון לדואר, שם עמדה להופיע משלחת השלטונות. בשעה 11 לפני הצהרים קרב רעש אווירוני רוסים וגשם של פתקאות ברכה ירד על פני ההמון החוגג.

בהגיע המשלחת ליד הדואר נישאו על הזרועות עד לבנין הפרפקטורה. משם נשאו אנשי המשלחת נאומים מלהיבים ומבטיחים רבות שהמשטר החדש יביא שלום והרוחה לאוכלוסיה על כל שכבותיה ללא הבדל דת ולשון.

אכן, היה רצון להאמין ולקוות שתקופה חדשה, נושאת בחובה שחרור סוציאלי ולאומי, היא לפנינו. אולם, כבר בראשית השבוע הראשון עם קבלת השלטון ע״י שליחי המפלגה הקומוניסטית וגרוריה, נעלמים ונאסרים אזרחים, מהם אמידים אשר מעמדם אינו הולם את החברה החדשה ומהם עסקנים ראשי הקהלה וציונים... נשלחו לסיביר הרחוקה.

מבתים רבים מוצאים בעליהם ושליטי המשטר ופקידיו תופסים מקומם. במשך שנת השלטון של הרוסים בעירנו גורשו לסיביר עשרות אנשים בעזבם את משפחותיהם ללא מחסה, נתונים לרעב ולקור. רוב האוכלוסיה היהודית נשארה ללא פרנסה, היות והמסחר עבר לידי השלטונות. סבל מר היה מנת חלקם בימי השלטון של המשטר החדש. אולם איש לא הרגיש בכך שתבערה עצומה משתוללת מעבר לגבולות בסרביה ואוכלת כל חלקה טובה באירופה, והאש מתפשטת והולכת וקרבה לפינה נדחת זו ועתידה להביא עמה הרס, חורבן ושמד. והאסון בא כחתף, כרעידת אדמה מבהילה...

בסוף חודש יוני 1941, בתום שנה לכיבוש בסרביה ע״י הרוסים, פלשו צבאות גרמניה לרוסיה והתקדמו דרך בסרביה למרחבי רוסיה הגדולה כמעט ללא מעצור. מיד הוכרז גיוס לצבא עד גיל 50 ונשלחו לפנים רוסיה. יתר האוכלוסיה היהודית שנשארה לאחר ה„טיהורים" ע״י שלטונות הרוסים ללא רועה וללא מדריך מצאה עצמה אובדת עצות... ובטרם יכלו לטכס עצה כל שהיא הגיעו אווירוני הגרמנים והפילו מספר פצצות אשר פגעו בטחנת הקמח שליד בית הקברות. נדהמים ומבוהלים חיכו להתפתחות האסון מבלי לתפוס היקף הממדים העלול ליפול בגורלם המר. כעבור מספר ימים, בראשית יולי, שוב הותקפה העיר מהאוויר וגברו הידיעות שהאויב צועד ללא מפריע לצד עירנו. החלו להגיע העירה שיירות פליטים מצד הצפון בכיוון לדניסטר. רבים מבני עירנו הצטרפו גם הם לשיירות, אולם, רבים לא השלימו עם הרעיון שעליהם לעזוב מכורתם מדורות ולהיהפך לנודדים אומללים. המצב הלך ורע משעה לשעה והצבא האדום דרבן והמריץ וגם עזר לאוכלוסיה היהודית להמלט.

ב־7 ביולי בשעה 8 בערב הגיעו לקריאוליאני שעל שפת הדניסטר כמעט כל תושבי אורהיוב היהודים על נשיהם וטפם. מיד הוקם גשר על הנהר ונתנה הוראה לגברים שיעברו ראשונה את הגשר ואחריהם תלכנה המשפחות. אך הספיקו הגברים לעבור לעבר השני הופיעו אווירוני הגרמנים והפציצו את הנשארים ליד הגדה, ורבים נפלו מבני עירנו. מספר ניכר נשארו בקריאוליאני מחוסרי כל. פתאום נפוצה שמועה שהגרמנים עזבו את העיר ואפשר לחזור הביתה. חלק ניכר חזר העירה, אולם מצאו כבר אדמה חרוכה בחלקה הגדול, על־ידי הצבא האדום. ושוב חזרו לקריאוליאני ומשם המשיכו במנוסתם בבהלה מבלי לדעת לאן.

כאמור הועברו הגברים את הדניסטר לחוד והמשפחות נשארו ליד הנהר, בינתיים אבד הקשר ביניהם לבין בעליהם. חדשים רבים נדדו המשפחות במרחבי רוסיה הדרומית בתנאים ללא נשא, בעגלות וברכבות בצפיפות שאין לתארה, בקור ובגשם ערומים ויחפים, תחת הרעשת אווירוני האויב בסיוט אחד ארוך ללא זיק של תקווה להגיע לנקודת יישוב שמחוץ לשדות קרב. מחלות מדבקות נפוצו והפילו חללים לאין

ספור. אבות נפלו חללים על פני בניהם ותינוקות על פני אמותיהם, והנשארים בחיים געלה נפשם מזוהמה וצחנה בהם היו נתונים... מר היה לראות בגסיסת אב, אם, תינוק וילד, אולם שבעתיים היה נוגע ללב הסבל של אהובי נפשך בהתכווצם מרעב ומפצעים אכולי כנים ופרעושים, ללא כל אפשרות לעזור, מתוך חוסר טיפת מים נקיים. אכן, חזק מברזל האדם! רבים, רבים נפלו בדרך ואף קברם לא ידוע, אולם רבים התגברו והגיעו סוף סוף לסטלינגרד וסביבותיה שהיו מרוחקים מהחזית, השלטונות פזרו את הפליטים בקולחוזים, ורק אז נחו מתלאות הדרך הארוכה.

אולם, התחנה הזאת לא ארכה ימים. צבאות האויב צעדו בסערה קדימה והגיעו בזמן קצר לשערי סטלינגרד. שוב היה על הפליטים לאחוז במקל נודדים על פני מרחקים של אלפי קילומטרים למקומות בלתי נודעים. עפ״י פקודת צבא האדום נחלקו הפליטים לשני כיוונים. חלק אחד לכיוון הרי אורל, וחלק לאסיה התיכונית ולאוזבקיסטן. ריכוז גדול של פליטים ובתוכם מבני עירנו היה בטשקנט והסביבה. רבים נקלטו בקולחוזים ורבים מצאו לחמם בדוחק כשכירי יום ורוכלים. רבות מהנשים עבדו בעונת קטיף כותנה ובעבודה חקלאית אחרת, בקולחוזים בעיקר. שכר העבודה היה זעום ביותר. כ־300 גרם שעורה ליום עבודה. משך חמש שנים קיימו רבים מבני עירנו חיים מלאי סבל של רעב, מחלות, אבדות בנפש ללא כל זיק של תקווה, ללא כל תוכן ומטרה, מנותקים מחיי תרבות ובידור. שקועים יומם ולילה בתוגה ובפחד מפני צל המוות שארב להם על כל צעד ושעל.

1945. היטלר וקלגסיו נפלו. והנה בשורת השלום הגיעה, והתקווה, שמתקרב היום ואפשר יהיה לחזור לעיר המכורה ומחדש לבנות קן לאודים המנוצלים.

פה ושם משיגים בודדים רשיון לחזור לעיר מכורתם. שברי משפחות, רצוצים ואבלים לנעדרים חוזרים לאורהיוב. „אדמה חרוכה״, רוב רחובותיה המרכזיים, הפכו לעיי מפולת. אי־פה אי־שם מתרומם בית עזוב שגם הוא הרוס למחצה. המעטים שחזרו, שכולים ומיותמים, אכולי געגועים לפינה חמה, מצאו זרות קרה ושיעמום מחריד. משלוש עשרה בתי כנסת נשאר רק בית הכנסת ד„קפעסטרו״. מראשי הקהלה נשארו היושב ראש ד״ר נירנברג והשוחט והעסקן חבר הקהלה ר׳ משה ינוביץ׳ בלבד. רוב שארית הפליטה עזב בכאב את אורהיוב ועברו לקישיניוב, שם מצאו ריכוז יתר של יהודים אף כי מרוקן מתוכן יהודי ואווירה לאומית חמימה.

צחוק הגורל. בית הקברות באורהיוב לא ניזוק אלא במעט.

רשם: ד. ס.

ימיה האחרונים של קהילתנו / בן־ציון חיימוביץ

בבוקר של יום 29.6.40 שודרה ברדיו מוסקבה פקודה, לפיה היה על הרומנים לעזוב את בסרביה. וכן שעל האוכ־לוסיה הרומנית, הפקידות האזרחית והצבאית לעזוב את החבל. כאשר שודרה ההודעה ברדיו עמד כבר כוח צבאי ממוכן לפלישה. למחרתו, היה זה ביום השבת, טסו אוירונים סובייטים בשמי בסרביה ופיזרו עלוני־תעמולה שקראו לחזור ל„אמא רוסיה״ ולהשתחרר ממלסטמי המיסים הרומנים וכו׳ וכו׳. בצהרי אותו יום הגיעו מכוניות גדושות צבא לחוצות אורהיוב. בניגוד גמור לעלוני התעמולה שהבטיחו את ה„גן־עדן״, שמעתי מפי קבוצת חיילים בשוחחם ביניהם במספרה „עכשיו הנכם מברכים אותנו, אבל עוד תקללו את היום שנכנסנו״. לצערי התאמתו הדברים. ימים ספורים חלפו והם השתלטו על כל מערכת החיים; פגעו במסחר הפרטי והטילו מיסים כבדים. החלו רדיפות וגירושים לסיביר. המשלוח הראשון כלל 42 אנשים (ביניהם הד״ר נחום ברקוביץ, חיים יסקי, למל קופצ׳יק, ליזר שברצמן, אפרים פגיס, משה פרנט, יעקב ולובסקי, מוטל רזניק, גלוזגולד ועוד). האוכלוסיה היהודית התקיימה בעיקר על הסכונותיה מהעבר. נמצאה גם עבודה, הרוסים חילקו את הקרקע, והתארגנה קבוצת יהודים לעבוד בכרמים. (גם אני קבלתי כרם על האיבנוס). נדמה היה, שהחיים נכנסים אט אט למסלול. ב־7.7.41 נתפרסמה הודעה המרשה לכל תושב הרוצה לעזוב את הארץ לעבור לחבלים הפנימיים של רוסיה. (המסע ברכבת על חשבון הממ־שלה). הורגשה תכונה קדחתנית לעזיבת העיר ע״י האוכלוסיה היהודית אשר חששה לכניסתם של הגרמנים והרומנים לבסרביה. החלה בריחה לגבול מי ברגל, ומי ברכב — עגלות רתומות לסוסים ושוורים — חלק מהנמלטים פנו לקריאולני וחלק לרזינה. כעבור יומיים התרוקנה העיר מתושביה היהודים, פרט למעטים שלא היו להם די אמצעים לבריחה.

עם פלישת הגרמנים והרומנים העירה, התיצבה משלחת בפני השלטונות החדשים והקבילו פניהם בלחם ומלח. בראש המשלחת היו: ר׳ משה בוקס ור׳ משה רישטאנט, שניהם קשישים ומכובדים. כנראה, חשבו שלא יאונה להם כל רע, אולם יד הרשע לא פסחה גם עליהם והם נרצחו יחד עם עוד יהודים.

באחד הימים נפוצה שמועה כי הגרמנים נסוגו, ומי שרוצה יכול לחזור לאורהיוב. אולם התברר שזאת היתה שמועת־שוא ורבים שנתפסו במלכודת מצאו את מותם בדרך הביתה.

מבצע הגירוש מהעיר לקישיניוב בוצע באכזריות וגרם למספר קרבנות. בהגיעם לכבשני הסיד שבסלובודה, נורו ע״י החיילים ש ל י ו ו ם. אותה שעה פקדו החיילים על ר׳ שמואל

רוטמן (מי שהיה הקברן מטעם החברה קדישא), לכרות קבר לנרצחים, ובגמרו את המלאכה השליכוהו לתוכו חיים.

בכפר איסאקובה רוכזו היהודים מהכפר ומהכפרים הסמוכים בבית קליכמן וכעבור מספר ימים הומתו במכונות יריה. הניצולים נשלחו למחנות כפיה בבלטה וז׳מרינקה.

הדיין מאורהיוב ר׳ אברהם יוסף אלקין, מצא את מותו בגיטו ריבניצה. בלכתו לבית הכנסת סטה בטעות מהדרך ונורה. מר היה גורלם של אלה שנשארו בחיים באורהיוב. השלטונות הרומניים התעללו בהם והשפילו אותם. כך למשל, פקדו על רופאת השיניים ד״ר אוורבוך לנקות את בתי־השימוש, את ר׳ אברהם גולדנברג בן ה־75 העבידו בפרך. כשהעיז לבקש שיתחשבו עמו כאזרח רומני וזקן, ספג מכות רצח. רבים מאלה שהצליחו להימלט אבדו בדרכים הרחוקות בפנים רוסיה, רבים נפרדו ממשפחותיהם ולא נפגשו יותר. רק חלק הצליח להתגבר על התלאות בנדודיהם וחזרו לאורהיוב בסתיו 1944, בתום המלחמה ולאחר שהרוסים השתלטו שוב על בסרביה. אולם מצאו את העיר הרוסה ושוממה. בודדים שרדו באורהיוב. רוב החוזרים פנו לקישינוב והסתדרו שם איך שהוא...

נדודים / עו״ד יוסף שיוביץ

במאי 1941, החלו יהודי אורהיוב לעזוב את בתיהם, אליהם נצטרפו המונים מהסביבה — מי במכונית, מי ברכב ומי ברגל. האנשים שמו פעמיהם לתחנת הרכבת, או אל הדניסטר, ואחת שאיפתם, להמלט על נפשם מידי המרצחים הנאצים והרומנים.

עוד בימים הראשונים של מלחמת העולם השניה היו תושבי קישינוב ואורהיוב שרויים בפחד מפני התקפות־אוויר על ידי הגרמניים. התושבים היהודיים היו אחוזי פחד וגם לאחר שפחד ההפצצות עבר. ידוע־ידעו כי הכול צפויים להרג ולהשמדה, אם הגרמנים והרומנים ישתלטו חלילה. הוא הדבר שהמריצם לנוס על נפשם ולעזוב נכסיהם ורכושם בידי השודדים. קרונות הרכבת צרים היו מלהכיל את המוני היהודים והנוצרים. הללו הלכו ברגל בכוון קריאוליאן, שעל יד הדניסטר, את הילדים והחולים בלבד הסיעו בעגלות.

הטייסים הגרמניים והרומניים כאשר הבחינו בפליטים, הנמשכים לאורך הדרך, הנמיכו טוס, הטילו בהם צרורות והשמידו בדרך זו מאות ואלפים אנשים. פליטי אורהיוב הלכו אל הכפרים, ללובה, סטודולנה, ז׳ורה ומולובטה. במקומות אלה נהגו בהם מנהג הכנסת־אורחים בעין־יפה. ככה נדדו מכפר לכפר — למחוז־חפצם — תחנת הרכבת. אחרי ימים של הליכה ברגל כבר היו ניכרים בפניהם סימני רעב. כוחותיהם פחתו והלכו, ונתגלו בקרבם מחלות קשות.

הנדודים ועינויי הדרך עשו בהם שמות, וכעבור שנים שלושה שבועות נעלמו רבים מהפליטים, ובני משפחתם לא ידעו לאן נעלמו. בני משפחת שיוביץ, מקצתם נמלטו מאורהיוב וקצתם מקישינוב, כעבור חדשים נפגשו אלה עם אלה ברוסטוב שעל הדון. בדרך נדודיהם עברו את אודיסה, בנם סיומה, כבן 11 התרחק מהוריו והלך לרחוץ בים, כאשר האב הרגיש שהילד נעלם, קפץ מהקרון ורץ אל מקום חניית הרכבת, למזלו מצא את בנו בקרבת שפת הים. הוא תפס את הילד בזרועותיו, וחזר לקרון.

לילה לילה הופצצה הרכבת, והיה הכרח להשאיר אותם הקרנות שנהרסו במקום, והרכבת המשיכה הלאה את דרכה.

הרעב והמחלות פשטו בין הפליטים ברכבת, היו מהם שיצאו באחת התחנות לחפש מים או לחם ולא הספיקו לשוב. לעתים הוזזה הרכבת לפסים אחרים ואירע שבני משפחה אחת אבדו אלה את אלה. הרכבת המשיכה דרכה לרוב בלילות, בחשכה. בדרך זו השבו להמלט מעיני הטייסים הנאצים אשר דלקו אחריהם.

לאחר חודש ימים של תלאות, הגיע חלק ממשפחת שיוביץ למורוזובסקיה, שבפלך רוסטוב על הדון, וחלק לקולחוז, הסמוך לרוסטוב.

על מקום המצאם נודע להם במקרה. כך נפגשו שוב בצוותא והשתכנו במורוזובסקיה, עיירה השוכנת ליד הצטלבות רוסטוב—סטלינגראד. בינתיים נודע על התקרבות הגרמנים, והמשפחה החליטה להמשיך נדוד לאסיה המרכזית.

כרטיסי נסיעה אי אפשר היה להשיג, ובני המשפחה נשארו בתחנת הרכבת שבעה ימים ושבעה לילות, עד שעלה בידם לעלות לרכבת לרוסטוב ומרוסטוב לליסקי. מטרתם היתה: אסיה המרכזית.

הנסיעה ברכבת לכל בני המשפחה בצוותא היתה בגדר הנמנע, על־כן סדרו את הנשים ואת הילדים ראשונים ברכבת, שהלכה בכוון לפנזה. הצידה לדרך היה שק לחם אחד וחמישה ק״ג סוכר. אבל הלחם נגנב בלילה הראשון לנסיעה. מנת מים חמים ומעט סוכר שנשאר, הם שהצילו את האנשים ממות.

משהגיעו לפנזה קידם את פניהם חורף קשה. האנשים נאלצו ללון בחוץ. כתוצאה מקור ורעב חלה הילד סיומה במחלה הנוראה „צפדינא״. הוא הוכנס לבית החולים. במקום אי אפשר היה להשיג מזון מתאים לחולה. המוצא היחידי היה — להמשיך במסע עד אסיה המרכזית.

שלושה חדשים חלפו עד שהגענו לטשקנט. ליד תחנת הרכבת השתרעה גינה קטנה, שם מצאו הפליטים מנוחה

לנפשם לאור פנסי חשמל שהאירו במשך כל הלילה. שם מוגנים מפני האוירונים הגרמנים, זורקי הפצצות. כל משפחה תפסה לה מקום בין העצים. שם הניחו חפציהם, כך שתמיד היה נשאר מישהו במקום לשמור על הכלים, השאר יכלו להיפנות לרגל עסקיהם. למרות הגל היו מקרי הגנבות שכיחים מאד. הגנבים לא השגיחו בשומרים ולא נרתעו מפניהם. היו סוחבים מכל הבא ליד. להתלונן על מקרי־גניבה לא היה טעם. ממילא לא היה שומע לתלונה כזאת. בגן הזה התגוררו הפליטים עד שנמצא להם מקום אחר לדור בו.

לעיתים באו מטעם השלטונות והוציאו את הפליטים מהגן והעבירום לאחד הקולחוזים או למקום אחר. בטשקנט הורשו לגור רק אלה שקבלו רשיון מיוחד על כך מאת השלטונות.

כרטיסי־לחם קשה היה להשיג. המנה היתה שלוש מאות גרם לנפש בלבד. הילדים היו תמיד חולים והמבוגרים תמיד רעבים.

כחודש ימים ארכה הנסיעה ברכבת־משא מטשקנט לאודיסה. והגענו בחג הפסח לקישינוב. אז, כמובן, קשה מאד היה למצוא דירה. יחד מאתנו סר לאורהיוב, בתקוה כי ימצא שם שכון, אבל לאחר שראה את ההרס הנורא, שב על עקבותיו. מהבית נותרו רק שני חדרים בהם התגוררה משפחתו של משה ינוביץ, אח״כ עברנו לצרנוביץ, משם לרומניה. בסוף שנת 1950 הגענו ארצה...

משימות ההצלה*)

רבות נכתב על ההרג שנעשה ביהודי בסרביה ורומניה בדרכם מאורהיוב ויישובים אחרים ל„טרנסדניסטריה". ימים רבים חלפו מאז ודברים רבים נשתכחו. אבל עדיין שמור בזכרוני הרושם המזעזע שעשתה עלי ידיעה אחת שקראתיה אז בעתון רומני־יהודי.

להלן תמצית דברי אותה רשימה על משימותיו של העו״ד א. שפירא:**)

אנא, אחי, הסיחו דעתכם לרגע קט מדאגותיכם הפרטיות על רכושכם שנשדד, על ביתכם שנהרס, על כספכם שאבד, ועל מעמדכם שעבר מן העולם, הטו אוזן לדברים הבאים:

בוקר אחד בחדש נובמבר 1941, הופיע אצלי העו״ד הידוע אברהם שפירא, מבוהל ונרגש ופתח בסיפורו העגום:

„הגעתי ברגע זה מקישינוב (התחפשתי בבגדי קצין כדי להגיע הנה, (לאזרחים אסורה התנועה בדרכים), במטרה להזעיק את ד״ר פילדרמן ולהעמידו על המצב המסוכן, בו שרויים יהודי בסרביה, יום יום מרחפת הסכנה להגלות למעבר לדניסטר. חובה על מנהיגי היהדות בבוקרסט, לנקוט באמ־צעים ומיד, למען לבטל את הגזרה הנוראה. חלק כבר גורש והיתר מחכים לגורלם בימים הקרובים ביותר. לרוע המזל גם מזג האוויר הוא רע, גשם וקור ובוץ, מה לעשות? יאוש קודר אוכל את אנשינו. מחכים הם לתשובתכם".

„חיוור ונרגש הוא מצפה לתשובתנו, ואנו אין מלים בפינו. עמנו גם ד״ר שפרן, הרב הראשי. בקול חלוש אנו פולטים חצאי מלים, כבר השתדלנו למענם, אבל ללא תועלת... השלטונות אינם נענים לבקשתנו.

אנו מנסים לנחמו שד״ר פילדרמן ממשיך לטפל בענין ואולי יצליח, ברגע האחרון, להסיר את רוע־הגזרה. „אולי יתרחש נס! נמתין עוד 2—3 ימים"... שפירא מזדעזע. חלילה, רבותי! יהיה מאוחר, מאוחר ללא תקנה! הוא מוסיף — בדעתי לשוב מיד לקשיניוב, הבטחתי לשוב עד מחר לגיטו". „אנו מסתכלים בפניו החוורים של שפירא ודמעות חונקות את גרונו. לבסוף, הגיע ד״ר פילדרמן. לדאבון לבנו גם הוא חזר על הסירוב העקשני של השלטונות, המסרבים לשנות החלטתם לגבי יהודי קישיניוב. „אין כל תקוה להצלה" — קבע בצער. מישהו מאתנו מציע כי שפירא יציל את... עצמו וישאר בבוקרסט, אולם תשובתו היתה שלילית: „ממלא־מקום יושב־ראש של קהילת קישיניוב אנוכי, לא אוכל לעזבה בעת צרה ולהציל את בשרי" הכרח לי ויהי מה לחזור אליהם, ולמקום שנגזר עליהם לילך, אלך גם אני".

בשנת 1944 נפגשתי עם יהודי מקישיניוב, אוד מוצל מטרנסדניסטרה, בחרדה שאלתיו לגורלו של עו״ד שפירא. והוא סיפר: יומיים לאחר שחזר שפירא מהשתדלותו לטובת יהודי קישיניוב, הוצאה פקודת גירוש על האוכלוסיה היהודית. הם נשלחו בשלשה טראנספורטים. שפירא הלך עם המשלוח הראשון. עדי ראייה סיפרו, כי 15—20 קילומטר מקישיניוב פקדו על המגורשים לפשוט בגדיהם, נעליהם ולמסור את כספם. אלה שלא נענו נורו במקום.

שפירא נפל גם הוא בנופלים. האחד, שחירף נפשו על הצלת יהודי בסרביה רגע לפני הגירוש, נספה עמם. יהי זכרו ברוך!

המציא למערכת י. ש.

*) מארכיונו של העו״ד שיוביץ.

**) העו״ד א. שפירא הוא יליד שינשאוצי, מחוז אורהיוב.

ווהין לויפט מען?! / ריבה מילשטיין־רוזנפלד

לזכר אישי, היקר באדם ואציל
הרוח יצחק בן אברהם מילשטין

ווי שווער איז אויפצוּוויקלען אין זכרון יענע פאַרשאָל־טענע צייט פֿון אכזריותדיקע געשעענישן פון 1940, וואָס איז מיר מיט מיינע צוויי פּיצלעך קינדער אויסגעפאַלן דורכצו־מאַכן, און וועלכע ס׳ווילט זיך אַזוי שטאַרק פון זכרון אויסרייסן און אייף שטענדיק פאַרגעסן... אָבער צו גרויס איז דער ווייטיק... און — אפילו, אין די זעלטענע פאַלן, ווען דאָס לעבן ברענגט דיר אונטער עטוואָס צו געניסן פון אַ פרייד, אַ שמייכל פאַרשפּרייט זיך אינסטינקטיוו אויף דיינע ליפּן אָן ווילסט זיך באַפרייען פון די טרויעריקע געפילן פון צעווייטיקטן האַרץ, אויך דער זעלטענער שמייכל איז בלויז אַן אויסעו לעכער, אויך דעמאָלט בלייבט דער ווייטיק אומ־היילבאַר.

יאָ, שווער אויפצוּוויקלען די פינסטערע פרשה, וואָס ווילט זיך פאַרגעסן, דאָך וועל איך פּרוּוון אַרייפברענגען בלויז טראָפּנס פון דעם, וואָס פּרעסט אַזוי אויפן האַרץ.

...העט׳ער זומער 1941. די אויפגעבלאָזענע פריינדשאַפט צווישן די סאָוויעטן און דייטשן האָט געפּלאַצט. די פּאָליטישע לופט עלעקטריזירט פון מאַרשירנדן דייטשישן שטורם. יעדער ציטערט פאַרן מאָרגן. אָבער דער לעבנס־אינסטינקט האָט נישט געוואָלט דערלאָזן דעם שרעקלעכן געדאַנק, אַז דער שטורעם דערנענטערט זיך אַזוי דראַסט... „אפשר, אפשר וועט דער שטורעם אַריבער און אונדז נישט באַרירן“...

אין יענע פינסטערע טעג, נאָכן פאַרשיקן מיין אומפאַר־געסלעכן מאַן און האַרץ־פריינד איסאַק אַבראַמאָוויטש מיל־שטיין קיין סיביר, האָבן איך און מיינע ייִנגלעך, זיך אויפ־געהאַלטן ביי מיין פעטער איצל ראָזנפעלד אין אוריעוו. מיט אונדז האָבן זיך אויך געפונען, זיין טאָכטער — ציינ־דאָקטאָר ליזא ניידלמאַן, גרישא ראָזנפעלד, זיין פרוי און וואַווא אין חסיה זייערע קינדער. מיט ציטער און שרעק האָבן מיר געוואַרט אויפן שטורעם, אָבער קיינעמס רייכסטע פאַנ־טאַזיע האָט נישט געקענט זיך פאָרשטעלן אין וואָסער מאָס דער צאָרן וועט אויפרייסן...

אינעם העלן פרימאָרגן בין איך אַרויס אין גאַס און דערזען, פיל צעשראָקענע, צעטומלטע, לויפן. ביי אַ סך — שווערע פּעק אויף די פּלייצעס. אַ פאַרשטיינערטע, בין איך געבליבן אויפן אָרט, צוקוקנדיק די שרעקלעכע בילד, נישט אויפפאַסנדיק, וואָס איז געשען.

פלוצלינג דערזע איך אודל סניטקאָווסקי־שיסטיק. איך בין צו איר צו און געפרעגט, וואָס איז געשען. האָט זי אָנ־געשטעלט אויף מיר אַ פאַרוווּנדערטן בליק. „וואָס, ווייסט נישט, אַז די היטלעראָווצעס דערנענטערן זיך קיין קישענעוו און די באַפעלקערונג אַנטלויפט פון דאָרט?“

איך בין באַלד צוריק אין שטוב און דערציילט וועגן אָנקומנדן אומגליק.

דערשיטערטע פֿון דער איבעראַשנדער בשורה האָבן די שטוביקע געוואָרפן פאַרשידענע פאָרשלאַגן. אַ טייל: „מ׳זאָל שוין זיך פּאַקן און אַנטלויפן, אַנדערע, מ׳זאָל נאָך וואַרטן“. „וואוהין קען מען לויפן? פון טויט קען מען זיך נישט באַ־האַלטן“. „אפשר וועט דער אומגליק נישט געשען. און אויב ס׳איז אונדז באַשערט דער טויט, זאָל דאָס אונדז טרעפן כאָטש אויפן אייגענעם געלעגער.“ אַ צעטומלטע בין איך געלאָפן צו מיין שוואָגער יוסל מילשטיין נאָך אַן עצה. ווי מיר שטייען און קלערן, דערהערן מיר אַ געוויש פון שונא׳ס פליער. צעשראָקענע לויפן מיר זוכן אַ באַהעלטעניש... צוויי טעג נאָכאַנאַנד האָבן מיר זיך געראַנגלט מיט די געדאַנקן, לויפן אָדער נישט. אין דער צייט האָבן זיך פאַרשפּרייט קלאַנגען, אַז ווי די סאָוויעטן וועלן פאַרלאָזן בעסאַראַביע, וועלן זיי אַלץ אונטערצינדן. די פּאַניק איז גרויס. איצט איז שוין קיין צייט צו קלערן... אָבער מיט וואָס לויפט מען, און וואוהין לויפט מען?

מיטן שטראָם

איך בין נאָכאַמאָל אַוועק צו מיין שוואָגער. ער האָט אויסגעזוכט אַ לאַסט־אויטאָ (דאָס איז גאָר נישט לייכט געווען, ווייל אַלע מאַשינען זענען געווען מאָביליזירט) און איך און מיינע קינדערלעך מיטן שוואָגער און זיין פאַמיליע, האָבן זיך געלאָזט מיטן שטראָם עוואַקויאירטע. נישט ווייניקער האַרצ־רייסנד פֿונעם טראַגישן אַרויסלאָזן זיך אויף אומבאַוווּסטע שטעגן און וועגן, איז פאַר מיר געווען דאָס אָפּשיידן זיך פון אַלע מיינע קרובים און פריינד, ביי וועלכע איך האָב פאַר־בראַכט די טרויעריגסטע און שווערסטע טעג אין מיין לעבן, פון נאָכן פאַרשיקן מיין טייערן לעבנס־חבר קיין סיביר, האָב איך געפונען ביי זיי האַרציקע איבערגעגעבענע טריישאַפט און אויפנעם, מוז זיי איצט פאַרלאָזן, נישט וויסנדיק, וואָס דער אומגליקלעכער מאָרגן וועט זיי ברענגען (זיי זענען טאַקע אומגעקומען).

דער מאַסן־שטראָם האָט געפלאָסן אין דער ריכטונג צום דניעסטער, קיין קריאוליאַני, כדי פון דאָרט אַריבער אין דער כאָווטישער טעריטאָריע. ערשט איצט האָב איך באַגריפן דעם ווירקלעכן אינהאַלט פֿון באַרימטן קינסטלערישן בילד „דער אייביקער וואַנדערער“, וועלכע איך האָב קיינמאָל זיך נישט פאָרגעשטעלט אַלס אַן אמת, נאָר בלויז אַלס פאַנטאַס־טישע פאָרשטעלונג פון קינסטלער. און איצט בין איך מיט מיינע קינדער אויך איינע פון טויזנטער אומגליקלעכע, וועלכע טראָגן זיך אין אומבאַקאַנטע ווייטן פֿון אומפאָרגעזעענעם גורל, בעת דעם שונא״ס פליער באַשיטן זיי פון די הויכע שיינענדיקע הימלען מיט טויט און חורבן....

אין קריאַליאַן האָבן מיר געמוזט זיך פאַרהאַלטן אַ פּאָר

טעג, ווייל די פאַראָמען זענען צעבראָכן געוואָרן פון באָמבאַרדירונגען. דאָ האָב איך באַגעגנט פיל באַקאַנטע פון אוריעוו און קישענעוו (די ראַוויטשעס, יוסל מונדער און פרוי, מיניילאָוו און פאַמיליע, ד״ר וויינשטוק און פרוי, איטא און וואווא רוזנפעלד א. א.).

נישט דערוואַרטנדיק קיין מעגלעכקייט אַריבערצוגיין דעם דניעסטער אין קריאוליאַן, האָבן מיר, מיט פיל אַנדערע, זיך געלאָזט קיין וואָדע־לוואָדע. אָבער דאָרט האָט מען אויך נישט געקאָנט אַריבער. גלייכצייטיק יאָגן די דייטשישע פליער און באָמבאַרדירן. ווי ס׳איז האָבן מיר זיך געשיצט אונטער די געדיכטעביימער פון נאָענטן צום ברעג וואַלד, דערווייל האָט שוין אָנגעהויבן אויספעלן פון דעם ביסל צוגעגרייטן פראָוויאַנט און ס׳האָט געדראָט מיט הונגער, באַזונדערס פאַר די קינדער.

אפגעטריבן דעם שונא?

דאָ האָט די אָרטיקע מאַכט געמאָלדן, אַז דאָס סאָוויעטישע מיליטער האָט צוריקגעטריבן דעם דייטש אויף 60 קילאָמעטער און ווער ס׳וויל קען זיך אומקערן אַהיים. צווישן פיל אַנדערע האָב איך אויך באַשלאָסן זיך אומקערן קיין קישענעוו. ווי ס׳איז, האָבן מיר אויפגעזוכט אַ פויער, וועלכער האָט אונדז אָפּגעפירט ביזן וואַקזאַל אין קישענעוו און אָפּגעוואָרפן אונדז מיט דעם ביסל באַגאַזש. נישט געפונענדיק ווער ס׳זאָל אונדז אַרויפפירן אין שטאָט, האָב איך געמוזט איבערלאָזן די קינדער מיטן שוואָגערס פאַמיליע און אַוועק אין שטאָט אויפזוכן עמיץ זאָל אונדז אָפּפירן אין שטאָט אַריין.

ווען איך האָב, אַ מידע און צעבראָכענע, געגרייכט אויף פּאַוולאָווסקי־גאַס, האָב איך געטראָפן אַ שרעקלעכע פוסטקייט, טיר און טויער פאַרקלאַפּט, קיין לעבעדיק נפש צו זען. כאָטש ס׳איז געווען אַ ליכטיקער זומער־טאָג, האָט מיר אַלץ אויסגעזען פאַרנעפּלט און אומעטיק. פּלוצים האָב איך דערהערט אַן אויפרייס און אַ שווינדל פון בלענדנדן אַוויאָן. אינסטינקטיוו האָב איך געגעבן אַ פאַל צו דער ערד און בליץ־שנעל אַ צווייטער אויפרייס אין ריכטונג פון וואַקזאַל. אַ צעטומלטע פון שרעק פאַרן גורל פון די קינדער, בין איך אַרומגעלאָפן אויפזוכן עמיצן, אַרויפצוברענגען די קינדער פון וואַקזאַל. ענדלעך האָב איך געטראָפן די פאַמיליע ברילמאַן. ווי אַ מלאך האָט מיר אויסגעזען דער הער ברילמאַן, ווען ער האָט אויפגעזוכט אַ טאַטשקע און איז מיט מיר אַראָפּ צום וואַקזאַל. מיר האָבן געפונען די קינדער נישט באַשעדיקט און מיר זענען צוריק צו די ברילמאַנס.

ס׳ברענט!

שפּעטע שעהן אין דער דריטער נאַכט וועקט מיך ברילמאַן. איך גיב אַ קוק אויסן פענסטער, פייער! צעשראָקענע פראַלן מיר אַרויס אין דרויסן... פלאַם־פייערדיקער הימל, פינקן גרויסע פאַלן איבערן קאָפּ, געדיכטער שוואַרצער רויך פּילט אָן די לופט אין די הייזער. דערשראָקענע, צעטומלטע, לויפן מענטשן און דישן זיך פון רויך. מיר זוכן אַ באַהעלטעניש אָפּצודעקן. מיר זענען אַריין אין אַ הויף פון אַ קלויסטער, וווּ ס׳איז געווען געדיכטע ביימער און מיר האָבן אָפּגעאָטעמט. דאָ האָבן מיר גענעכטיקט. צומאָרגנס בין איך אַוועק זוכן אַ מעגלעכקייט צו פאַרלאָזן די שטאָט. אָבער אומזיסט, קיין אויסוועג. נאָר אַרויסגיין צופוס. איך בין אַוועק אויף טיאַבאַשעווסקי־גאַס צו מיינע פריינד, פאַמיליע גאָלדענבערג, זיך געזעגענען. דאָ האָב איך זיך אָנגעשלאָגן אין אַ בילד, וואָס האָט זיך מיר איינגעקריצט טיף אין האַרצן און קען זי נישט פאַרגעסן. ווען איך בין אַריין צו זיי און געטראָפן די אַלטע, שלאַפע און צעבראָכענע, בעטן זיך רחמים ביי דער איינציקער טאָכטער באַסיע, זי זאָל זיך ראַטעווען און אַנטלויפן מיט אַלע. זי אָבער זאָגט זיך קאַטעגאָריש אָפּ איבערצולאָזן די עלטערן אין סכנה. איך ווענדע אָן אַלע מיינע קרעפטן איבערצורעדן זי, זי זאָל ראַטעווען איר יונג לעבן, ווייל די עלטערן קענען דאָך נישט אַנטלויפן. מיט בלוטיקע טרערן געזעגן איך זיך מיט זיי, טראָגנדיק אין זיך דעם אומאויסדריקלעכן ווייטיק, וואָס לדז איבער די אַלטע און נאָך מער צוזעענדיק די גרויסמוטיקייט פון באַסיען זיך מקריב זיין, כדי צוזאַמען מיט די עלטערן טראָגן דעם ביטערן גורל.

אַ צעבראָכענע, אַן אויסגעשעפּטע פון לעצטן ביסל כוח, בין איך צוריק צו די קינדער, געכאַפּט איניקע שפּייזפּראָדוקטן, אַ קיישל קליינע זאַכן פאַר די קינדער און מיר לויפן צום וואַקזאַל. אין דער צייט האָט זיך די באָמבאַרדירונג פאַרשטאַרקט און מאַסן לויפן צוריקוועגס פון וואַקזאַל, ווער פון זיי האַלט אונדז אָפּ, וואָרנענדיק, אַז ס׳איז נישט צוצוטרעטן צום וואַקזאַל, ווייל מ׳אַטאַקירט די גאַנצע געגנט. ווי איך וויל זיך אומקערן, כאַפּט מיך מיין עלטער יינגעלע ביי דער האַנט און שרייט, „מאַמע! איך, וועל לויפן ווייטער. אויב מיר וועלן איצט נישט אַנטלויפן, וועלן מיר שוין קיינמאָל דעם טאַטן נישט זען. זאָל זיין וואָס ס׳וועט זיין!״ און ער לאָזט זיך לויפן פאָרויס.

אליין אויפן פוסטן פעלד

טיף גערירט פון דעם קינדס אַנטשלאָסענע ווערטער און דרייסטע האַנדלונג האָב איך מער נישט געטראַכט און מיר זענען געלאָפן נאָך אים פאָרווערטס אונטערן פייער און רויך, אויסמיידנדיק דעם וואָקזאַל. מיר קוקן זיך אַרום, געפינען מיר זיך אויפן פוסטן פעלד אויסער דער שטאָט איינע אַליין. קיין לעבעדיק באַשעפעניש חוץ אונדז. מידע און מאַכטלאָזע זענען מיר צוגעפאַלן צו דער בלויזער ערד אונטער דער ברענענדיקער זון. ווי איך קוק, דערנענטערט זיך אַ מיליטערישער טראַנספּאָרט. ווי דאָס מיליטער האָט זיך דערנענטערט בין איך צו צו אַן עלטערן אָפיצירן און מיט טרערן אין די אויגן אים געזאָגט: „טאָוואַרישטש, ביזט מסתם אויך אַ פאָטער פון קינדער, דו קענסט מיר מיטפילן. העלף מיר, ראַטעווען מיינע קינדער״. ער האָט געגעבן אַ קוק אויף די קינדער און אויף מיין אַלטער מוטער און האָט גלייך צוגערופן אַ שאָפער און באַפוילן אונדז אָפּפירן ביז אין דער נאָענטער באַן־סטאַציע ווי ס׳האָט געזאָלט זיין איין עשאַלאָן פון פליטים.

מיר זענען באַלד אַלע אַרויף אויפן אויטאָ. אָבער דאָס פֿאַרגניגען האָט לאַנג נישט געדויערט. אָפּפֿאָרנדיק עטלעכע קילאָמעטער, שטעלט אונדז אָפּ אַ מיליטער־מאַן און באַפֿעלט אונדז אַראָפּ פֿון אויטאָ, ווייל ער איז רעקווירירט פֿאַרן פֿראָנט. קיינע טרערן און געבעטן האָבן אונדז נישט געהאָלפֿן. מיר זיינען אַראָפּ פֿון מאַשין און ווידער געבליבן איינזאַמע אויפֿן פֿעלד. און דאָ פֿאַלט צו די נאַכט. וווּ זענען מיר און וווּהין דאַרפֿן מיר גיין? בלית ברירה, נעמען מיר זיך שפּאַנען ווייטער. אַרויסקוקנדיק אויף אַ נס... און ווירקלעך האָבן זיך ווידער באַוויזן מאַרשירן מיליטערישע אָפּטיילונגען, אָבער קיינער פֿון זיי האָט זיך אפילו נישט געוואָלט אומקוקן צו אונדז. נישט קוקנדיק אויף אונדזערע פֿאַרצווייפֿלטע געשרייען און געבעטערייען. סוף־סוף האָט זיך איינער דערבאַרעמט און אונדז אַרויפֿגענומען אויף אַ וואָגן און מיר האָבן געגרייכט צו דער באַן־סטאַציע בוקאַוועץ. דאָ האָבן מיר געטראָפֿן צוגעגרייטע עשאַלאָנען הימלאָזע, אחינו בני ישראל, אַוועק צו שיקן אין טיפֿן רוסלאַנד. מיר האָבן ווי ס'איז זיך אַריינגעשטופּט אין אַ וואַגאָן און גלייך זיך אַוועקגעוואָרפֿן אויפֿן ברודיקן באַשפּיגענעם פֿאָל, נישט האָבנדיק עטוואָס אונטערצושפּרייטן. אין אַ פּאָר מינוט האָט דער לאָקאָמאָטיוו געגעבן אַ ווילדן פֿייף און ווי מיט געוואַלד, זיך לאָקאָמאָטיוו געגעבן סטאַציע דערווייטערנדיק זיך פֿון שונאס לופֿט־אַטאַקן.

...דער שנעלער אָפּרייס פֿון פּלאַץ, דאָס פֿאַרשווינדן הונדערטער קילאָמעטער אונטער די רעדער פֿון צוג, פֿאַרטראָגנדיק אונדז אין פֿרעמדע ווייטן פֿון אונדזער היים, האָט אויף מיר געווירקט גלייך ווי ס'וואָלט זיך מיר עפּעס אין האַרץ אָפּגעריסן... איצט האָט זיך אויסגעריסן דער שענסטער און רייכסטער בלאַט פֿון מיין לעבנס־געשיכטע... און אַ ניי בלאַט, אַ בלאַט פֿון מענטשלעכער דערנידערונג, פֿון אומבאַשרייבלעך ביטערן הונגער, נויט און גייסטיקן פּיין, און טייכן טרערן... דער בלאַט פֿון... היימלאָזיקייט וועבט זיך אין האַרץ...

בלויז די, וועלכע האָבן די היימלאָזיקייט דורכגעמאַכט, פֿילן נאָך דעם טעם, וואָס דאָס וואָרט באַדייט. ווער ס'האָט די ליידן נישט דורכגעמאַכט, קאָן פֿאַר קיין פֿאַל נישט באַגרייפֿן. טראָץ אַלע ליידן, וואָס ס'איז אונדז אויסגעפֿאַלן שוין אין די ערשטע טעג פֿון פֿאַרלאָזן קישינוב, איז דאָס געווען ווי אַ טראָפּן קעגן דעם, וואָס מיר האָבן געדאַרפֿט געווינט ווערן, סיי אונטערוועגנס ביז אין ווייטן רוסלאַנד און סיי אין די פּונקטן וווּהין מיר זענען פֿאַרוואָרפֿן געוואָרן. פֿון בוקאַוועץ זענען מיר אויפֿן צווייטן טאָג אָנגעקומען קיין טיראַספּאָל. דאָ האָבן מיר געדאַרפֿט זיך איבערזעצן אין אַ צווייטן עשאַלאָן, וואָס זאָל אונדז אָפּפֿירן אין ווייטן רוסלאַנד. די וואַגאָנען זענען שוין געווען איבערפֿולט. מיר האָבן מיט גרויס מי זיך אַריינגעכאַפּט אין אַ וואַגאָן. צו אונדזער פֿרייד האָבן מיר דאָ געטראָפֿן היימישע פֿון קישינוב. פֿון גרויס איילעניש האָב איך נישט בעוויזן אנקויפֿן שפּייז, וואָס ס'איז שוין ממילא אויך געווען שווער צו באַקומען. אונדזער געפֿינען זיך צווישן היימישע, האָט מיר אוודאי פֿאַרלייכטערט די ליידן, מיט אַ גוט וואָרט און אַ שמועס און בעיקר, וואָס זיי האָבן אָפּגעטיילט פֿון זייער באַגרענעצטער שפּייז אויך פֿאַר מיינע קינדער. אָבער ווי געזאָגט, זענען זיי אַליין געווען באַגרענעצט און מיינע קינדער, שעמעוודיקע, האָבן מער געליטן הונגער.

פֿון צייט צו צייט פֿלעגן זיי זיך איינגיורן איינער אין צווייטן, וועלנדיק זיך שטילן דעם הונגער. אַ שרעק האָט מיך באַפֿאַלן צוזעענדיק ווי זיי ליידן און אַז זיי קענען, חלילה, אויסגיין פֿון הונגער. כאָטש צומאָל, אַז ס'האָט געטראָפֿן אַ מיליטערישער עשאַלאָן אויפֿן וועג, פֿלעגן זיי אָפּטיילן אַ שטיקל ברויט אָדער אַ ביסל זופּ, אָבער, דעם הונגער, מיט דעם איז נישט געווען צו שטילן. ביי יעדער באַן־סטאַציע פֿלעגן מיר צופֿאַלן צו די וואַסער־קראַנען און זיך אָנטרינקען, כדי צו פֿאַרטויבן דעם הונגער. אויפֿן דריטן טאָג האָט מיין עלטער קינד געחלשט. די שרעק פֿאַר די קינדערס גורל האָט מיך געצווינגען, ביי דער ערשטער געלעגנהייט, בלייבן אין אַ ישוב, אפשר וועל איך דאָרט דעראָבערן עפּעס שפּייז. ביים ערשטן וואָקזאַל ביי וועלכן אונדזער צוג האָט זיך אָפּגעשטעלט, האָב איך פֿאַרלאָזט די גוטע פֿריינט, און בין אַראָפּ, כדי צו געפֿינען אַ ביסל שפּייז.

אין די הענט פֿון גורל

מיט זער אַ שווערן געמיט האָב איך זיך אָפּגעטיילט פֿון די גוטע פֿריינט, וועלכע האָבן מיט זייער וואַרעמער באַציאונג צו מיינע קינדער מיר פֿאַרגרינגערט די ליידן און עלענד. איך האָב געטראַכט, אַז די עוואַקואַציע גייט זיכער אין אַ ספּעציעלער ריכטונג און מיר וועלן זיך ווידער באַגעגענען. אָבער דאָ איז געשען אַזוינס, וואָס אַ דאַנק דעם בלינדן גורל בין איך מיט מיינע קינדער און מוטער געראַטעוועט געוואָרן פֿון זיכערן אומקום. דער עשאַלאָן, וואָס מיר האָבן אים פֿאַרלאָזט, איז אַוועק אין ריכטונג פֿון פּיאַטיגאָרסק, וווּ די היטלערווצעס האָבן אכזריותדיק אַטאַקירט און דער גאַנצער עשאַלאָן איז אומגעקומען. מיר ווידער זענען על פּי נס ניצל געוואָרן. נאָך לאַנגע מאַטערנישן זענען מיר אָנגעקומען אין קראַסנאָדאַרער געגנט (אין דאָרף קאַריענאָווקא). דאָרט האָבן מיר זיך באַגעגנט מיט פֿיל אוריעווער און באַזונדערס האָב איך זיך דערפֿרייט איבער אונדזער געוועזענעם ליבן לערער מיכאַל גרויסער, וועלכער האָט שוין אַ לענגערע צייט געוווינט דאָרט (אין קראַסנאָדאַר) מיט זיינע קינדער. דאָ האָט זיך ווידער באַוויזן ווי דער מענטש איז אָפּהענגיק פֿון בלינדן גורל. נאָך איצט כאַפּט מיט אַ שוידער, ווען איך דערמאָן זיך. אין קראַסנאָדאַר האָב איך זיך באַגעגנט מיט אברהם ליפשין און משפּחה. אונדזער ביידנס פֿרייד איז נישט צו באַשרייבן. ער האָט דערציילט, אַז ער האָט זיך גוט אַראַנזשירט אין אַ נאָענטן ישוב, מיאַסאיעדאָווקא, און איז דאָרט בוכהאַלטער אין אַ זאַוואָד, זיין פֿרוי ציליא אַרבעט ביי איר פֿאַך (ציינדאָקטאָר) און ער לייגט מיר פֿאָר, אויך אַריבער צו זיי. מיט גרויס פֿרייד האָב איך אויפֿגענומען דעם פֿאָרשלאַג, נאָר מיין

צביקה איז גראַד שלאָף געוואָרן אויף סקאַרלאַטינע און איך האָב נישט געקענט שוין אַריבער פאָרן צו זיי. דערווייל האָבן די היטלעראָווצעס זיך דערנענטערט צו קראַסנאָדאַר. איך האָב אַרויסגערופן ליפשינען זיך צו באַראַטן. מיין מיינונג איז געווען, אַז מ׳דאַרף באַצייטנס פאַרלאָזן די געגנט, ווי פיל עשאַלאָנען האָבן דאָס געטאָן. איך האָב נישט געקענט ווירקן אויף ליפשינען, ער איז צוריק קיין מאסאיעדאָווקא און איך בין אַוועק מיט די עוואַקואירנדע. מיר זענען געראַטעוועט געוואָרן, אברהם, ציליא און נאָך אַנדערע זענען דאָרט טראַגיש אומגעקומען.

אורהיוב ב־1957 / מפי מ. פריימן

אנו מביאים בזה את תיאורו של י. פריימן על אורהיוב שלאחר השואה והחורבן שעבר עליה. י. פריימן הגיע לארץ מאורהיוב בסוף 1957. הוא עמד שם במרכז החיים היהודיים, ומשום כך מותר להתייחס לסיפורו כאל דוקומנט היסטורי על העיירה ועל היהודים המתגוררים בה כעת.

בתיאורו הוא מעביר לפנינו תמונה של החיים בעיירה מהתקופה שלאחר מלחמת העולם השניה, כאשר „שארית הפליטה" החלה לחזור מהגירוש לעיירות ברחבי בסרביה.

סיפורו בא להשלים את התמונה על קורות יהודי אורהיוב אחרי השואה, והיא דרישת שלום מפורטת ובהירה ביותר אשר הגיעה אלינו מרוסיה בתקופה האחרונה, וחשבני, שזוהי גם האחרונה אשר בה יחתם הספר על אורהיוב.

לא נתעכב על אותו חלק מסיפורו אשר ידוע לנו מקודם ועל אותם הדברים אשר כבר נכתבו בספר זה על ידי אחרים. לא נפרט את הטרגדיה האישית הגדולה, הצרות והיסורים שהיו מנת חלקו של י. פריימן, מאז בריחתו מהעיר ועד שובו אל חורבותיה בתום המלחמה. במשך שנים — מספר י. פריימן — טולטלנו, אני ומשפחתי, בדרך לא דרך בתוך זרם אין סופי של פליטים — אלפי יהודים, נשים, גברים וטף, הבורחים מאימת הקלגסים. אולם בריחתם לא מנעה את הגורל האכזרי שהיה צפוי להם. אוירוני האויב קצרו בהם בדרכים, ובשדה הפתוח, והפילו חללים לרוב. מעטים בלבד שרדו. מתי מספר הצליחו לחזור לעיירה. בין המעטים האלה היה גם פריימן ומשפחתו.

בהוזרו לאורהיוב לא מצא את העיירה ולא את יהודיה. שריד לא נשאר מביתו ומכל הרחוב בו גר שנים רבות. רק חלק קטן במזרח העיר נשאר בשלמותו וכל אותו איזור שהיה מאוכלס יהודים הפך לתל־חורבות. על עפר החורבות האלו התנודדו והתהלכו מתי־מספר, ספק צללים, ספק אנשים ונקרו בתוך תילי החורבות בחפשם אחרי שביב חייהם מאתמול, אנשים מחוסרי־תקוה אכולי־יאוש ומוכי־רעב היו אלה שחזרו מהגירוש, קצת מאורהיוב, ויתרם מעיירות וכפרי הסביבה.

בתוך האוירה הקודרת הזאת, שבה הילכו אבלים, הלך וגבר למרות הכול כוח החיים, והיהודים הללו יחד עם י. פריימן החלו הכול מחדש. וכך שוקמו ושופרו החורבות וקוממו אחדות מהריסותיה של אורהיוב.

תחילה ביקשו לשקם בית־כנסת כלשהו. למטרה זו שכרו את ה„קפסטרי שוליכיל", בית כנסת יחידי אשר נועד לשמש בית־ועד ליהודים במקום שבו יוכלו לשפוך את לבם איש באזני רעהו. כמובן, רשמית היה זה בית תפילה.

עם סיום מלאכת־קודש זו ניגשו לשקם את בית הקברות. שיקומו נמשך שנים; כל הגדר המזרחית וכן מצבות רבות היו הרוסות. רבות מהן נסחבו על ידי האוכלוסיה המקומית (הלא־יהודית) לצרכיהם הפרטיים. אבל גם לבניה ציבורית השתמשו במצבות גנובות.

פעם השתוללה סופה, ורעם חזק פגע בטחנה שהשתייכה פעם לגלוזגולד. הבניין התמוטט ומתחת עיי־המפולת הוצאו 28 גופות הרוגים, מהם 7 יהודים. בין אבני המפולת הפזורות נתגלו מצבות מבית הקברות היהודי. לאחר מקרה זה החלו הגנבים להחזיר את המצבות לבית הקברות.

אט־אט צמחו חיים יהודיים במקום. הוקמה קהילה יהודית ובראש ועד הקהילה עמד י. פריימן. מובן, שפעולות אלו היו טעונות אישור השלטונות הסובייטיים במקום, פרט למינוי יושב ראש, אשר חורג מסמכות השלטון המקומי והצריך קבלת אישור ה„ריספולקום" מקישיניוב. (לריספולקום הוגש טופס עם ציון שם המועמד ועליה חתומים 20 אזרחים סובייטיים־יהודים מאותה עיר). לפי החוק חייב להיות בכל קהילה נוסף ליו"ר הועד גם רב. לגבי בחירת רב הקהילה קיימת פרוצדורה דומה, אלא שנוסף לכך נחוצים מכתבי המלצה משני רבנים בשתי ערים גדולות בברית־המועצות. מבחינה רשמית לא קיים כל קשר בין קהילה אחת לשניה וכמו כן בין רב למשנהו. הקשר שביניהם הוא באמצעות המיניסטריון לפולחן ולתרבות. בהתאם לחוק האָמור נבחר ונקבע י. פריימן בתור יושב ראש ועד הקהילה ומאוחר יותר אושר על ידי השלטונות לכהן גם כרב הקהילה. ואָכן בתפקידים אלה שימש עד לעליתו לארץ.

באורהיוב חיים כיום 450 משפחות יהודיות, רובם וותיקי העיר, שחזרו אליה, ובחלקם יהודים מהכפרים שבסביבה. לכפרים היהודים לא חזרו בכלל, ומשום כך אין למצוא יהודי בכפרים הסמוכים. יהודים אלה מתפרנסים בעיקר ממלאכה, פקידות ומקצועות חופשיים. קצתם מאורגנים בקואופרטיבים: לסנדלרות, חייטות, נגרות, מסגרות ועוד. בעבודות בנין ובסלילת כבישים אין למצוא יהודים פרט למהנדסים יהודים. כן מצויים מורים ורופאים יהודיים. בתי ספר יהודיים אינם בנמצא, וילדים עד גיל 11—12 אינם

מקבלים חינוך לאומי בבית. אולם כאשר הם מתבגרים מת־עוררת אצלם ההכרה והרצון לדעת יותר על יהודים. מת־עוררים געגועים לחיים יהודיים, וכמובן, שעם התבגרותם הנוספת מתעוררת אצלם גם הכמיהה לישראל. רוב הילדים נימולים בהולדם, פרט לילדים שהוריהם מחזיקים במשרות ממשלתיות רמות. לרוב מדברים עם הילדים אידיש ואילו בבית־הספר וברחוב שולטת הרוסית והמולדבית.

בבית הכנסת מתכנסים יהודים לתפילה בכל ימות הש־בוע אולם בשבתות ובחגי ישראל צר בית הכנסת מלהכיל את הבאים, וגם החצר ומבואותיה מלאים עד אפס מקום. גם האוכלוסיה הלא־יהודית מוגבלת בשטח הדתי, אולם במידה פחותה מהאוכלוסיה היהודית.

בתי הכנסת שלא נהרסו משמשים למטרות אחרות, כגון: הקלויז הגדול — מוסד לשיקום נכים, השיסטר שיל (בית כנסת הסנדלרים) נהפך לנגריה קואופרטיבית, הישיבה — למקום מגורים. הנוער היהודי שואף להשכלה גבוהה באוני־ברסיטה, כמובן, שלא תמיד ניתן הדבר. על מדינת ישראל יודעים שם את המצב לאישורו. (מתוך מכתבים, נמסרת כל ידיעה אשר מגיעה מפה לאוזן). בהנהלת העיריה וב־משטרה אין ליהודים כל חלק. היחסים בין היהודים ושאר האוכלוסין המגיעה ל־25.000 נפשות — לא טובים. בזמן האחרון פיתחו בעיר כמה מפעלי תעשיה המבוססים בעיקר על חומר גלם מקומי, המשרתים באופן יעיל את החקלאות. קיימות שתי טחנות קמח, בית חרושת לשימורים, המעסיק 50—60 פועל, המייצר מיצים וריבות מפירות מקומיים, מפעל לייצור בירה המשווק תוצרתו גם לקישינוב. מצויות משרפות סיד, בית חרושת לייצור רעפים וצנורות שרופים. וכן בית־חרושת לאריגים המייצר גם שמיכות. הוקם גם יקב גדול ליינות הקולט ענבי־יין מהקולחוזים שבסביבה.

כך קמה והולכת העיר מחדש על חורבותיה הישנות. ואפשר להניח, כי תקום עיר יפה יותר מאשר הקודמת. אולם לנו, ליהודים, אין חלק בתוכה.

רק זכרונות עצובים הקשורים בבית הקברות העתיק ומציאות קודרת ועגומה. ליהודיה נותרה תקוה אחת ויחי־דה — ישראל.

רשם: **מ. פרנק**

הרץ באריינבוים ז״ל

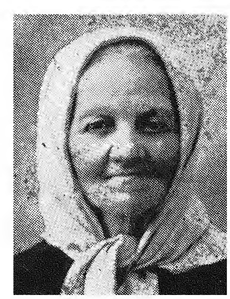
הרץ התחנך ברוח מסורתית. בגיל 13 עלה הרץ עם אמו לארץ. מפאת קשיי קליטה, אמו החליטה לשוב לאורהיוב ולחצה על הרץ שישוב יחד עמה ולא יעזבנה לעת זקנה. ואכן הוא שב לעיירה. עם זאת נשאר הרץ נאמן לרעיון

הציוני ופעיל בתנועה, תרם ביד רחבה לקרנות ולקהילה, היה חבר הנהלת הספריה וכל ימיו שאף לרכוש נחלה בארץ. את בתו היחידה, נעמי, חינך ברוח לאומית.

עם כיבוש בסרביה על ידי הרוסים גורש לסיביר ושם נספה. אשתו פוגה ובתו נעמי בת העשרים נספו אף הן בערבות רוסיה בימי השואה.

אלקה ברונשטין ז״ל

בני משפחת שמואל־זליג, יוסף ומשה ברונשטין
משפחה מושרשת מדורי־דורות באדמת אורהיוב — בסרביה שניספו ואבדו בידי צר

ד״ר ברקוביץ׳ ז״ל

ד״ר ברקוביץ׳ בנו של ברל׳ה ונכדו של הרב ר׳ נחומצ׳ה (דער אורהיעווער רב) קיבל בילדותו חינוך תורני ולאחר מכן השתלם באורח פרטי בלימודים כל־ליים. על אף הקשיים שהערימו שלטונות הצאר במנעם מיהודים ללמוד רפואה, עלה בידי נחום, הודות לכשרונותיו, להתקבל לפקולטה הרפואית באודיסה, לסיימה ולקבל תואר ד״ר לרפואה. עם פרוץ המלחמה הראשונה התגייס ד״ר ברקוביץ׳ לצבא. בצבא רכש לו נסיון רב במחלות פנימיות ובחירורגיה.

עם שובו העירה נתקבל מיד בבית החולים היהודי בו עבד יחד עם הרופאים ד״ר ווארשבסקי וד״ר לשקו במשך שנים. תוך זמן קצר נתחבב על החולים אשר טיפל בהם, הן בבית החולים והן ב„פראקטיקה״ הפרטית שלו. אולם נוסף למומחיותו המקצועית הצטיין ד״ר ברקוביץ׳ בתכונות עממיות אשר בהן קנה עולמו בציבור. בחולים טיפל מתוך רגש אנושי מבלי להתחשב עם מעמדם. בעת הצורך, יש והוא ויתר על התמורה הכספית והוסיף להתעניין במצב החולה גם אם לא הוזמן שנית.

על אף היותו רופא מומחה, פרנסתו היתה מצומצמת. כאמור, לא הקפיד על תשלום וכן את רוב זמנו הקדיש לצרכי ציבור. זמן רב כיהן ד״ר ברקוביץ׳ כסגן יושב־ראש הקהילה; סגן יושב־ראש בקואופרטיב לאשראי למעמד הבינוני; ציר קבוע בוועידות ה„פארבאנד פון די אידישע קאאפעראציון אין בעסעראביע״ ומדבריו הראשיים; היה חבר המועצה־העירונית ומועמד ראשון ברשימה היהודית המחוזית לפרלמנט הרומני ב־1922.

ד״ר ברקוביץ׳ תרומתו רבה בשטח התרבותי. כאדם אשר גדל והתחנך בתוך „עמך״ והאידיש המדוברת היתה שגורה בפיו, נמשך קהל רב לשמוע קריאתו מיצירות שלום־עליכם. לכותבת השורות האלו היתה הזדמנות להשתתף יחד עמו בהצגת המערכון של שלום עליכם „נאר א דאקטאר״ — זוכרת אני את ההתלהבות בה קיבל הקהל את הופעותיו של ברקוביץ׳. צחוק מהול בדמעות ותשואות בלתי פוסקות לוו אותו. מי שנזדמן בחברתו, אם זה ברחוב בחושו לבקר חולה ואם בפגישה במוסד ציבורי, או בדירתו הצנועה, נהנה ממילתא דבדיחתא, מלוא חפניים.

ד״ר ברקוביץ׳ פעל בהרבה שטחים בציבורנו, אולם, תשומת־לב מיוחדת הקדיש למפעל הציוני. משחר נעוריו פעל בתנועה באודיסה. בעת לימודיו באוניברסיטה ואחר כך בעירנו הקדיש מזמנו לקרנות (קרן הקימת וקרן היסוד); הופיע בהצלחה רבה באסיפות פומביות בעניני התנועה.

ואף כי השתייך לציונים הכלליים, נמשך גם הנוער הציו־ני־חלוצי־סוציאליסטי ואחרים לביתו לשיחה ולהחלפת דעה. ביתו היה בית־וועד לכל הציונים בעיירה ופתוח לכול. שם היו עורכים נשפים ספרותיים, ויכוחים ציוניים וכן מסיבות של חג ומועד.

בעריכת המסיבות, ובקבלת הקהל עזרה לידו תמיד רעיתו, מריקה היפהפיה. הנאה רוחנית רבה נהנה מי שהיו מבאי־ביתו. הוא בעליצותו, בהומור המיוחד לו והיא, בקולה הנעים, חיוכה המלבב ובחדוות החיים שבה. שניהם השרו מצב רוח מרומם על כל הבא בצילם — וכך... חלפו שנים עד אשר הרוסים כבשו את בסרביה (1940), ובית ד״ר ברקוביץ׳ נהרס ונחרב והמשפחה הוגלתה למרחקים...

קרוב ל־15 שנה היה בגירוש בעוון ציונות, ואיבד צלמו — צלם האדם. משׁשוחרר לא חזר לעיר מולדתו שנתרוקנה מתושבים־ידידים, אלא השתקע בבלצי, ליד אחותו פניה. את ימיו האחרונים בבלצי, מתאר מרדכי גיטניק מפוצנטיי.

„עם ד"ר ברקוביץ' נפגשתי לעתים קרובות בבית אחותו (אלמנת יעקב גלויבמן). כבר מפגישה ראשונה עשה עלי רושם מדכא. לא היה זה אותו איש שיחה, הער, המלבב שהכרתיו לפני־כן מביקורי־בקואופרטיב לאשראי באורהיוב. מכונס בתוך עצמו, מדוכדך, מרושל בלבושו, גוף מדולדל איברים. להצעותי, שיסתדר בדירה אנושית ויתאושש, גם יקפיד הקפדה יתירה בלבושו, ענה בביטול: „לא כדאיים החיים. איני יכול עוד להביא תועלת, כבר הגיע זמני להסתלק מהעולם הארור הזה". ואכן לא ארכו הימים והגי־עתנו הידיעה שד"ר ברקוביץ', הער והעליז, שבק חיים ערירי ובודד בעיר נכריה. יהי זכרו ברוך!

ר. מילשטיין

מרוסית: ר.

בית מתתיהו גלובמן

על בית הורי שאיננו

נר לאמי היקרה, פריבה, לבנימין אחי, צביה אשתו, יוכבד בתם הסטודנטית, יוסף בנם, וחיקה ילדתם, לפרל אחותי, למלך בעלה וילדתם שנספו בשואה. — ה"ד.

ששה בנים ובנות היינו בבית אבי, כולנו עמלים. היתה זאת אמי אשר עמלה וטרחה לספק צרכינו. ולכשהתבגרנו

פריבה

מתתיהו

נהפך ביתנו מקום מפגש לנוער בלי הבדל זרם או כיוון מפלגתי. לאחי בנימין היו „כלים" של ה„הגנה" חבויים בתוך הארובה. פעם הגיעה שמועה, שהמשטרה עורכת חיפושים

מלך חייקה פרל (פולינסקי)

בשכונה. הוציא בנימין ז"ל האקדח ופגיון, עטף אותם ומסרם לי להעבירם לדודה סוסיה, שברחוב הדואר. ואני אז בת תשע.

לכל אחד מאתנו היו חברים משלו והמפגשים היו על פי רוב בביתנו. כאן היו עורכים מסיבות ספרותיות בשבתות. לעתים נפגשו חבריו של אחי, וחבריה של אחותי ז"ל בעת ובעונה אחת וכבשו את הבית על כל חדריו. ואמי, טובת המזג מחייכת ונהנית הנאה רבה. וכשהארכנו שבת הופיעה

בנימין

יוכבד

אמי ובידה קערת תפוחי־אדמה שההבל עולה מהם ובצלחת שניה דג מלוח וחלות מלאכת ידיה. החבריה עטה על המטע־מים וזוללים בתאבון רב ופני אמי קורנים משמחה. היו אלה רגעים מעטים של אושר אשר נתנו לנו כוח לשאת את חיי המצוקה בימים אפורים.

בחודש אלול תרצ"ו נפטר אבי בגיל 78 ועל אמי נגזר בערוב ימיה לשאת בסבל הנורא בברחם מאימת הרודפים יחד עם המשפחה, שם נפלו כולם בידי מרצחים.

יהא זכרם ברוך.

צפורה

יעקב גלובמן ז"ל

יעקב בן מתתיהו ופריבה נולד באורהיוב בשנת 1890 קבל מאביו המורה חינוך מסורתי ומגיל 12 החל ללמוד באופן אקסטרני. מפאת מצבו הקשה של אביו נאלץ היה מגיל 16 לעסוק בשיעורים פרטיים, גילה כשרון פדגוגי ונתפרסם בתור מורה לנוער מתלמד אקסטרני. בשנת 1911 גוייס לצבא וב־1914—1915 השתתף במלחמה העולמית ונפצע בידו הימ־נית. לאחר שהשתחרר מהצבא נרשם באוניברסיטה באודיסה. כשנתיים לאחר מכן הוזמן לגימנזיה העברית באקרמן בתור מורה למתמטיקה ומשם עבר לבלצי לגימנסיה העברית, שם גר עם משפחתו עד לימי השואה 1941. על תקופה זו כותב תלמידו בעבר צבי פינקנזון:

המורה האהוב

מאות ואלפים בכל הגילים למדו מפי יעקב תורת החשבון. והוא חיפש ומצא את הדרך להורות ולהשכיל כל אחד, לבל ישאר חלילה מישהוא שלא הגיע לרמת ידיעות הכרחית בהוראתו... „שב ושמע, אולי תבין גם אתה דבר מה" —

אמרה זו שמורה באהבה בזכרו של כל מי שבא במחיצתו.

אף אמנם, ההוראה היתה מקור מחיתו, אולם איש לא חשד בו שהיא שימשה לו קרדום לחפור בו. יעקב היה קפדן לגבי אלה מתלמידיו אשר היו מנסים להתחמק משטחיות בלימודים ולעסוק ב„ניחושים" במעגלות המדע המרווייק. אולם, מתחת לקליפת הקפדנות דפק לב רגיש ואוהב אשר מיד לאחר מנת ה„מוסר" שהעניק לך היה מקרב אותך ומסביר לך, עד אשר בעל כרחך ידעת את אשר רק לפני רגעים מספר היה כה רחוק מכושר בינתך ויכולת תפיסתך.

גדולה ומעמיקה היתה נאמנותו לשפה העברית, הוא לא חסך מאמצים למלא שעוריו תוכן מלא בלמדו בשפה העברית תורת החשבון ומתמטיקה, גם בטרם היו בידיו ספרי לימוד מתאימים. וכשהגיעו ספרי חשבון בעברית מהארץ היה ממש מאושר. יעקב היה הראשון מבין המורים שלנו אשר הפך הלכה למעשה את השיטות המודרניות בהוראה.

היו אלה תקופות של התעלות וקשרים, שלא ישכחו, בין המורה והתלמיד. כה הוא רכש אימון ואהבה מתלמידיו וכולם־כולם חיפשו דרך להיפגש עמו ולהמצא בסביבתו אף מחוץ לשעות הלימודים, ככל האפשר.

וכאשר אני מעלה קטעי זכרונות על יעקב המורה הדגול, משוכנע אני שלא אגזים, שמאות ואלפים מתלמידיו מעלים אותו על זכרונם באהבה, בהערצה והוקרה.

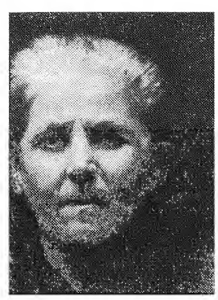
צ. פינקנזון

מיכאל גרויסר ז"ל

דמות פופולרית באורהיוב. מורה עברי בעל השקפות מתקדמות, ציוני נלהב ונואם לעת מצוא, פעיל בקרנות הציוניות ובחיים הצבוריים עשרות בשנים.

מיכאל גרויסר

רבקה גרויסר (אשתו)

מלחמת העולם הראשונה בראשיתה. צעירי עירנו נתגייסו למלחמה ורבו המשפחות שמפרנסם נעדר. יהודים קשישים נחטפו לעבודות בביצורים שבסביבות העיר, שיירות חיילים עייפים ורצוצים וביניהם יהודים רבים עברו בעירנו. הרוח החיה בארגון עזרה לעוברי דרך נדכאים אלה היה מיכאל גרויסר. אודות להשפעתו בציבור ולמסירותו בשליחות מצווה זו נענו רבים לקריאתו והגישו את עזרתם.

בהוראה הוא הצטיין במלחמתו לשיטות החדשות. בבהירות ההסברה ובהומור הדק בו היה ניחון, התחבב על תלמידיו ועל כל יודעיו. היה מקובל גם על תושבים נוצרים ועל המורים של שתי הגמנסיות הנוצריות בעירנו.

על אף גילו הקשיש היה מיכאל גרויסר צעיר ברוחו. באחד במאי 1917, הראשון למהפכה ברוסיה, נערכה תהלוכה המונית עצומה. צעירי ציון צעדו בראש העדה העברית על הדגלים התכול לבן. מיכאל צעד בצוותא והלהיב בכרזותיו ובסיסמותיו הלאומיות את המוני היהודים.

בעת מלחמת העולם השניה פונו שטחים גדולים מאוכלוסיה ומיכאל הגיע לעיר קראסנודאר שבצפון קאוקז, שם נפגש עם רבים מפליטי בסרביה ובתוכם גם מיוצאי אורהיוב. לרגל זקנה (כבן 70 היה) נמנע ממנו להמשיך בנידודיו ונשאר במקום.

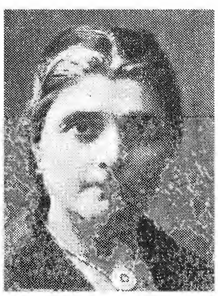
עם השמדתם של מאות יהודים מידי הקלגסים הגרמנים מצא מיכאל את מותו.

רבים מתלמידיו וידידיו ישאו את זכרו בלבם.

בית דיוקמן

שואל דיוקמן (האב)

סימה דיוקמן (האם)

בשנים 1920—25 שימש ביתם של סימה ושואל דיוקמן בית־וועד לנוער הציוני בעירנו. בבית זה התרכזו חוגי־נוער שהתמסרו לתנועה הלאומית בעודם חניכי הגימנסיה ובמשך הזמן נהפכו החוג והבית, למקור של פעילות ציונית חשובה במקום.

שואל, ראש המשפחה, היה מצוי אצל עניני ציבור במדה

דיוקמן יונה, בנם

דיוקמן הרץ, בנם

מעטה בלבד. תפקיד נכבד אחר, היה לו: לפרנס ולגדל 8 בנים ובנות לתורה ולמעשים. שכן טרוד היה האיש בעסקיו — מסחר של צאן ובקר; את ילדיו חינך ברוח הזמן: הבנים ברוח מסורתית וכללית גם יחד, לבנות נתן השכלה כללית.

אם הבית, סימה — בתו של ר' יוסל מונדריאן, יהודי מכובד ומקובל על הבריות — אשת־חיל וטובת לב פתחה את ביתה לרווחה לכל נצרך, אף הושיטה יד נאמנה לנוער, מבאי־הבית.

במרכז העיר מול כיכר השוק, בתוך חצר רחבת־ידיים, עמד בית דיוקמן על חדריו המרווחים והמרפסת שנתמשכה לכל אורכו. בתוך הבית ובחצר — רעש והמולה ברוב שעות היום והלילה. חבורות חבורות בני נוער נתלקטו כאן, מהם מעיינים בספר, מתווכחים בענייני תנועה.

שליח התנועה כי בא העירה, פניו לבית דיוקמן — כינוסי נוער, אירגון וביצוע פעולות ציוניות מקומם בבית זה.

זכורני, עת התכונן יעקב בנם בשנת 1921 לעלות עם קבוצת חלוצים לארץ, באה הקבוצה העירה. וכמובן, למי יפנו? לבית דיוקמן. סימה האם תפתור בעית הלינה כדרכה; יסירו דלתות מציריהן ישימו אותן על השרפרפים, והיא תפרוש מצעים והרי לכם מקומות לינה ל„חלוצים", גם אוכל תספק בעלת־הבית כטוב לבה עליה.

במשך 5—6 שנים היה הבית הומה־גועש ימים כלילות. שואל וסימה — פניהם קרנו מרוב עונג. ההמולה שהקים הנוער לא הכבידה עליהם, שכן לבם היה ער למאויו.

אכן, היה זה בית־ועד שוקק פעילות ציונית באותם הימים. ובהגיע תורם של שאר בני המשפחה לעלות ונתפרקה ה„חבילה" היה האב מהלך עצוב ומדוכדך: „שקט מדי בביתנו", סח לי עת נפרדתי ממנו בעזבי את הבית — התגעגע האב שואל לאותם ימים כאשר „חברה" צעירים נמשכו בהמוניהם אל ביתו, בדרכם אל הארץ הנכספת. עתה הבית דומם ועצוב.

דב ס.

* * *

לארהיוב הגעתי בה' בטבת תרפ"א. את שארית כספי שלמתי כופר־נפש לז'נדרם שתפסני בדרך. מחוסר כל נשארתי, ולפני עוד דרך ארוכה, לארץ ישראל. אובד עצות שוטטתי בעיר. פניתי לצ"צ ובקשתי שיעזרו לי להגיע לקישיניוב. הואיל ושמעתי, כי שם מתארגנות, קבוצות חלוצים לעליה לארץ. חברי צ"צ הפנו אותי למשפחת דיוקמן, שבנם יעקב אף הוא התכונן לעלות. כשסרתי אליו וספרתי לו את הענין, הציגני בפני אמו. ה„אם" סימה אף כי טרודה היתה ומטופלת בילדיה היא, לא צר היה לה המקום והאכילתני ומיד הרגשתי חמימות וקרבה נפשית. כשאמרתי ללכת, עצרה בעדי, תשאר עמנו — אמרה — תשאר בביתנו עד שתסתדר הנסיעה לארץ.

חמישה שבועות נשתהתי בביתם. היתה זאת תקופה קצרה, אבל יפה. בימים אלה הרגשתי את עצמי כמו בבית, בתוך משפחתי. בני הבית כלם כאחד, החל מאבי המשפחה, הטרוד תמיד בעסקיו ועד הצעירה שבילדות, שרה'לה, כולם קרבוני והשפיעו עלי מטוב לבם וחמימות נפשם.

משהתארגנה סוף סוף קבוצת ה„חלוץ", ונשתכנה בבית הכנסת של ליב רזניק, ואני אחד ממארגניה, החלטתי, כמובן, לעבור לגור יחד עם החברים, ואז הפצירה בי ה„אם" שלא אעזוב את ביתם. „כלום תוכל לישון על קרשים ועל שקים ממולאים קש? כלום ינעמו לחכך מאכלים, שנערות בלתי מנוסות תבשלנה? והאם אתה מסוגל להיות חוטב עצים?" הרגשתי שדבריה יוצאים מלב אם רחמניה, שדואגת לי בכנות, ובייחוד ציערוה תנאי החיים הקשים, שנטלתי על עצמי מרצון.

והנה עלה הכורת עליהם. עם כל בית ישראל עלו על המוקד, האב השופע עוז ובטחון, ה„אם" טובת הלב, והבנים יונה ושר'לה החמודה... יהי זכרם ברוך!

משה ארזי

גדליהו ורבקה וייצמן ז"ל

חקלאי. מהתושבים הנכבדים בכפר מאשקאוץ (מחוז אורהיוב).

עיקר פרנסתו היה על גידול טבק ועבודו. עם ביצוע הריפורמה האגררית בבסרביה, קיבל חלקת קרקע, כרוב החקלאים הוותיקים. הוא קיבל גם חלקה נטועה גפן באדמות שחברת יק"א רכשה מבעל האחוזה סירבו שבכפר. בתקופות שונות עמד גדליה בראש ארגון החקלאים היהודים שבכפר ושימש מקשר בין החברה לבין החברים.

גדליה היה בעל חוש ציבורי ודאג לצרכי הציבור. פעולתו הראשונה היתה, שהקים, יחד עם חברו אברהם, בית כנסת במקום והיה גבאי, עד סוף ימיו. הוא שדאג לעניני חינוך בכפר, היה מזמין מורים והבטיח להם קיום הוגן.

את בנו היחיד, ליב, חינך ברוח לאומית ועזר לו להגיע לדרגת השכלה גבוהה — מהנדס אגרונום.

(ליב ומשפחתו עלו לארץ אחרי מלחמת העולם השניה והוא מכהן כעת בתור ראש המחלקה לגידולי תעשיה — כותנה, סלק סוכר, טבק — במשרד החקלאות).

גדליה ורבקה היו בעלי מזג טוב והושיטו עזרה לכל נצרך ועובר אורח. גורלם, כגורל המליונים, אינו ידוע — ומי יודע אם באו לקבורת ישראל.

לייב זיסרמן ז"ל

אדם בעל תכונות ומדות תרומיות. מבני העם הפשוט היה שופע חמימות ואהבה לזולת. אב למשפחה מטופלת בבנות ובנים עשה מאמצים רבים לגדלם ולחנכם ברוח הזמן. לכולם נתן השכלה תיכונית, דבר, שבימים ההם היה למעלה מהרגיל. התפרנס ממסחר באריגים בכבוד, אולם, לא מצא סיפוק במעמד כלכלי הוגן בלבד.

לבו נמשך לעשות למען הזולת, והוא התמסר בכל לבו לעבודה צבורית. היה חבר בוועדות שונות בקהלה, היה מהפעילים ביותר בהקמת בניני בית החולים החדש, בחברת „עזרת עניים" ועוד.

לא זכה להנות מפרי עמלו. מוסדות הציבור, למענם הקדיש מיטב זמנו נחרבו והוא נפל קרבן השואה.

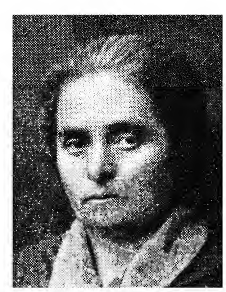
איציק דוד חר"ין ז"ל

חייט לפי המקצוע. אחד הבולטים ביותר בקרב צבור בעלי המלאכה. עסקן מסור ופעיל בהרבה שטחים הן לטובת חבריו למקצוע והן בצרכי הכלל. יודע ספר ומצוי אצל הספרות העתיקה. יושב ראש חברת „עזרת העניים", סגן יושב ראש במועצת הלוואה וחסכון לבעלי מלאכה. את בניו חינך לפי המסורת ואהבה לעבודה.

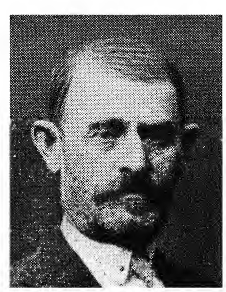
יהא זכרו ברוך.

אברהם דוד ופעיה כץ ז"ל

אחד מקבוצת בעלי־מלאכה המתקדמים. בעל מקצוע לרהיטים מובחרים, ובתחום זה היה אחד הראשונים, ולתו־צרתו היתה דרישה מצד בעלי טעם מעודן. את פרנסת משפחתו (בת 8 נפשות) מצא בכבוד, ואת ילדיו חינך ברוח לאומית מתקדמת. בזמנו נתמנה כחבר בין חבר „השופטים המושבעים" בבית המשפט המחוזי. וכאשר נתארגנה קבוצת פורר לעליה ארצה, היה אף הוא בין חברי הקבוצה, אלא שלאחרונה, מפני סיבות שונות, לא נמנה בין המגשימים. הוא נענה ביד רחבה ובעין יפה לכל מגבית לאומית ומקומית כשנתבע לכך.

פעיה כץ (האם)

אברהם דוד כץ (האב)

בתם רבקה

הילדים עם התבגרותם התכוננו לעלות ארצה.

בנם הבכור, איזיק, לא השיג סרטיפיקט לעליה — והיגר לארגנטינה.

לאחר מכן עלו שלושה ילדים ארצה. ב־1935 עולים ההורים ומאהדים שוב את המשפחה בחדרה. (פרט לבתם רבקה שנישאת לצעיר מאקרמן ובנתה שם ביתה).

מפאת קשיי הקליטה ומצב בריאותו הרופף של ראש המשפחה נאלצו לחזור לחו"ל.

הם רצו להסתדר ולחיות בקרבת בתם רבקה, שילדה להם נכד ראשון. התאכזר להם הגורל, ובפרוץ השואה, עוד טרם הספיקו לברוח מידי הצורר נפלה רבקה ומשפחתה. דבר האסון נודע להורים הזקנים והעייפים לאחר שחזרו לקישי־נוב מנדודיהם ברחבי רוסיה. כבדה היתה המהלומה ולא התאוששו ממנה.

נפטרו בקישינוב ב־1945.

אברהם וצילה ליפשין ז"ל

אביו של אברהם, שמואל, היה עסקן ציוני בתקופת חיבת ציון ויחד עם אברהם ברסוצקי היה ציר בוועידות הארציות של התנועה, אחד המייסדים של החברה „בסרביה פלשתינה" אשר מגמתה היתה לגשר בין יהודי בסרביה והיישוב. יהודי בר אוריין, שתקן ומתון, דעותיו ידע להביע בכשרון.

אברהם בנו ניחן בתפיסה חריפה וכשרוני כמוהו. חונך ברוח המסורת הלאומית, נאמן לעם. אברהם הצטרף לתנועה הסוציא־ליסטית „בונד" בעירנו, ואף עמד בראשו. בעל מרץ ולהט נעורים, מתמסר אברהם לתנועה זו. הנוער היהודי ניצב לעתים אובד־דרך והיה נתון לבלבול רעיוני שנשתררה אז ברחוב היהודי; ידע אברהם לשמור על ערכים לאומיים וכל שהתרחש בציבור היהודי היה יקר לו. וכאשר הוזמן פעם ע"י העסקנים בעירנו להטות שכם לפעולה ציבורית ואף הוצע לו לעמוד ברשימה, במקום השני, לבחירות מועצת העיריה. הוא נענה והוכיח מסירות ויכולת רבה להגן על עניני הציבור היהודי, תוך מאבק קשה עם הכוחות הריאק־

ציוניים בציבור היהודי והלא־יהודי. מתוך פעולתו היטיב להבחין בטעותו (לפתור שאלת העם היהודי ע״י אוטונומיה במקום גלותם), וחזר בתשובה. יום אחד נודע בעירנו, שאברהם עולה לרגל לארץ (ב־1929). במשך חודש אחד הוא סייר אותה לארכה ורחבה. להתפעלותו לא היה גבול. וכשחזר מסר בהזדמנויות שונות על ההישגים הכלכליים והחברתיים, ומכאן ואילך הצטרף לשורת פעילי התנועה הציונית באותו להט האופייני לו.

ביתו היה בית־ועד לכל הבא בצל קורתו. זכורים לי הערבים הנעימים שבליתי בביתו, הסברת הפנים, אימרותיו השנונות יצאו להן מוניטין. לעולם אזכור רוח טובה זו. חבל שכל זה נעלם. ואיננו — אברהם ובני ביתו האצילים נכחדו.

יהיו שורות אלו ציון צנוע לנפשות היקרות!

י. טורקנובסקי

ארקדי לושקוב ז״ל

ארקדי נולד באורהיוב ב־1892. קיבל חינוך רוסי. באודיסה למד שנתיים באקדמיה לאמנות. היה גם חובב ספורט. כשקמה אגודת ה„מכבי״ בעירנו, התנדב ארקדי להדריך את חברי האגודה והקדיש הרבה מזמנו ומרצו. זכורות ההופעות הפומביות של חברי ה„מכבי״. הופעות אלה היו מקסימות.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה הוא התגייס לצבא הרוסי. היה בחזית. הצטיין וקיבל ציון גבוה. לאחר מכן גמר בית ספר לקצינים.

בשנת 1920 הוא הולך לפאריז שם הוא פעיל ב„מועדון של הבלתי תלויים״. בין היתר הוא מצייר דיוקנו של ה„פרו־פסור״ הרומני יארגא וכן של המשורר בן עירו דוד קנוט. דיוקנו של זה האחרון הוצג ב„מועדון הסתיו״ בפאריז בהצלחה רבה.

בשנת 1932 ערך תערוכת ציוריו (80 במספר) בגלריה ע״ש „האסמן״. כן הציג בתערוכה הבינלאומית הגדולה בפריז (ב־1937). כעבור שנה נראו יצירותיו בתערוכה הבינלאומית בשיקגו.

חלק מיצירותיו מסר במתנה לאחד המוזיאונים בפאריז.

ארקדי היה אמן בחסד, אולם מתבודד מחברה, אף עם ידידיו הטובים נמנע מלהיפגש, שלא להכביד עליהם חלילה. ארקדי חי בעוני ובדחקות, ולא רצה לעורר אצל חבריו רגש של רחמים, של רצון לעזור לו ולהיות למעמסה.

ארקדי המהדר בלבושו, חי חיים של נזיר, לא עישן, מיעט באכילה וגם בדיבור, עדין נפש ומתבודד, מת בודד והובא לקבורה ב־9 באוקטובר 1941. (בפריז).

מאידיש: מ. ר.

*) מתוך הספר: „אונזערע פארפייניקטע קינסטלער״ — המו״ל הירש פענסטער פאריז תשי״א 1951.

יחיאל לדרברג ז״ל

יחיאל נתייתם בגיל רך. עם זאת למד בשקידה ורכש לו ידיעה רחבה בספרות ובמיוחד ספרות אידיש ואף נתפס „בקלקלתו״ בכתיבת שירים וכן שימש כתב בעתון היהודי בבסרביה (אונזער צייט).

יחיאל, שבע הסבל ויתמות מילדותו היה רגיש לסבל הזולת ונשא לבו לעזור כמיטב יכלתו ולמעלה מזה. בעודו

בכיתה ד׳ בגימנסיה התמסר להדריך נערים עובדים בקריאה ואף ללמדם ממש. לב פתוח היה לו, מבין למצבם של ילדים עניים.

נפש טובה ואצילה, נשא עמוק בלבו את היתמות גם בהתבגרותו. „לו אמי היתה חיה והייתי גדל בחיקה ונהנה מטיפוחיה הייתי יותר מחוסן מבחינה פיזית ויכולתי גם אני כרבים מחברי להצטרף לתנועה החלוצית ולהיות בין בוני הארץ״ — אמר. יחיאל לא היה ציוני לפי המושג המקובל, אולם, היה נאמן לעם, והעליה לארץ היתה לדעתו פתרון טוב להמוני היהודים. בכל פעם כשהיה מלווה קבוצת חברים בעלייתם לארץ זלגו עיניו דמעות, נפרד בכאב עמוק. לא זכה להיות בין העולים...

את געגועיו לארץ־ישראל הוא מבטא בשיריו.

עם סערת השואה נסחף גם גופו החלש והנפש העדינה עמו.

זכרו יישמר בלבנו.

בית משה למברג

אבי — משה בן מרדכי למברג, נולד ב־ימפול ב־1867, גר באורהיוב משנת 1890, היה בעל־תפילה שנים רבות בבית־מדרש ע״י גרויסע־שול וגם בביה״כ דטולנה. אחד מהמלומדים התורניים בעירנו. נשאר באורהיוב בזמן שיתר בני המשפחה ברחו, — בטח באלוהים שיציל אותו ואת בית ישראל. הושמד יחד עם כל התושבים בשנת 1941.

אמי — פרל בת לייב ולאה קורנפלד מבית ריבאקאלי. נולדה בריבניצה בשנת 1876, גרה באוריהוב משנת 1897. בזמן השואה ברחה עם אחי מוטל ואחיותי, אסתר ורחל,

משה למברג (האב)

פרל למברג (האם)

מוטל למברג (בן)

והגיעו עד לאוזבקסטן, בזמן המלחמה שכלה את בנה מוטל, וחזרה אחרי המלחמה לאורהיוב עם אחותו שבורה ורצוצה, מתה ונקברה באוריהוב ב־כ״ד תמוז תשט״ו, 25 ביולי 1954.

ברוך

יצחק בן אברהם מילשטיין ז״ל

אישיותו ופועל חייו

נולד באורהיוב בחודש יולי 1890 — נספה בסיביר ב־1942.

בעודו בגיל רך, עברו הוריו לכפר במחוז אורהיוב, שם קיבל אביו עבודה בבית־חרושת לספירט בתור מנהל חשבונות. במשכורת זעומה למדי צריך היה אביו לפרנס את בניו ולחנכם. איצעלע גילה כשרונות בעודו על ספסל הלימודים. אביו עבר אחר־כך העירה, שם גמר, איצעלע, בית־הספר העירוני, נתקבל למשרדו של העורך־דין גאוזשטיין בתור חניך, והוא כבן 14. העלם העדין, יפה התואר, בעל העינים הכהות המבריקות, משך את לב כל מי שבא אתו במגע. לאחר זמן מה הוא עבר לבית משה ראוויטש, העורך־דין. איצל נתחבב על משפחת ראוויטש ובאי ביתם. בעת ובעונה אחת הוא המשיך ללמוד באופן פרטי. כאשר בסוף 1906 נוסדה הקופה להלוואה וחסכון של הסוחרים הזעירים הוא עבר לעבוד בה. מילשטיין ראה במפעל ציבורי זה גרעין לתנועה חברתית חשובה ושדה פעולה רחב עבורו, על כן ויתר על התנאים הטובים שבבית ראוויטש והסתפק במועט ובלבד ללמוד ולהכיר מקרוב שטח עבודה ציבורי שבמהותו היה קרוב ללבו.

ראשית עבודתו בקופה היתה בתור עוזר למנהל החשבונות, אולם כעבור מספר חדשים הוא נכנס בתוך תוכם של עניני הקופה, וכשהמנהל עזב את המוסד הוטל על מילשטיין למלא תפקיד מנהל־חשבונות ראשי. כאן מגלה הוא יזמה וחריפות יוצאת מן הכלל כבעל מקצוע וותיק ומנוסה, הוא עורך ספרי חשבונות של הקופה, עורך לוחות לחישוב רבית אשר שמשו לדוגמה, והרבה קופות מלווה נעזרו על ידם בעבודתן. שמו מתפרסם ברבים והערצת הציבור נתנת לו ביד רחבה.

ב־1909 העניק לו, הגורל, הפתעה אשר, יתכן, והיתה לה ערך מכריע בדרך חייו. החברה לביטוח העולמית „ניו־יורק" הקימה סניפים בכל רחבי רוסיה. מילשטיין מקבל על עצמו לנהל את הסניף בעירנו ומגלה גם בענף זה פעילות ויזמה כמיטב יכולתו. לאותו זמן העבירה ה„חברה" קאנקורס (התחרות) על נושא מדעי לאירגון יעיל ביותר בעניני הביטוח ברוסיה והבטיחה 8 פרסים בעד העבודות המצוינות. מילשטיין בן ה־19 משתתף בהתחרות, וזוכה בפרס ראשון מבין כל המתחרים שהשתתפו בה.

יצחק בן אברהם מילשטיין ז״ל

במלחמת העולם הראשונה (1914) הוא נתגייס לצבא וקיבל אות הצטיינות.

ב־1916 מילשטיין הוזמן, מטעם הוועד לעזרת הפליטים ברוסיה, לעיר אקטרינוסלב, על מנת לארגן העזרה לפליטי המלחמה. בעת ובעונה אחת הוא ארגן צרכניות במושבות היהודיות שבפלך יקטרינוסלב וגם מחסנים למכירת תבואה לצבא הרוסי, כמו כן, מילא תפקיד מדריך, מטעם יק״א, לקופות מלווה במושבות הנ״ל.

ב־1917 נתארגן מטעם אותו וועד לעזרת הפליטים, וועד אשר מתפקידו היה לארגן עזרה ע״י אשראי וכן ע״י עבודות פרודוקטיביות' למספר פלכים אשר מחוץ לתחום המושב. מילשטין הוזמן לנהל מפעל מרכזי חשוב זה במוסקבה.

ב־1920 חוזר מילשטיין לבסרביה ונצטרף לוועדה היוזמת, אשר בראשה עמד נחום רויטמן ז״ל, אישיות בולטת ביותר בצבוריות היהודית בבסרביה, לארגן את ההתאחדות של הקואופרטיבים היהודים בבסרביה. מילשטיין חוקר ובודק כל קופה שעדיין פעמה בה רוח חיים, מחפש ומלקט חומר מתוך ארכיונים נדחים, נפגש עם עסקנים שבעבר ושבהווה, מארגן ומקים מחדש את הקופות ההרוסות.

העבודה הצבורית בקהלות היהודיות, במרכזה ובדרומה של

רומניה היתה מושתתת בעיקר על יסודות פילנטרופיים, והוא הצליח בכשרונו ההסברתי וההדרכתי להעביר את העזרה שהיתה פילנטרופית ביסודה — לשיטה של עזרה עצמית ועזרה הדדית; הוא רכז מטובי העסקנים סביב רעיון הקואופרציה. על פי הדרכתו נוסדו קופות מלווה בערים: בוקארעסט, יאסי, באטושאן, הערלאו ועוד, וכן רב חלקו בייסוד קופות בערים קלוזש, סיגעט שבטרנסילבניה.

הודות ליזמתו אורגן המפעל לחסכונות עממיים, מפעל הפקדונות, הקמת קרן עצמית של הקופות במקומות; הוא ערך מפקד מקיף בין החקלאים ובעלי מלאכה היהודים ולבסוף פעילותו הברוכה בתיקון מצבן של הקופות אשר עברו שנות משבר קשה ב־1929—1932.

מילשטיין הצטיין בכוח ביטוי ברור ומשכנע הן בעל פה והן בכתב. בעודו צעיר פרסם בירחון הספרותי כלכלי הרוסי „וועסטניק זנאניי" מאמרים, על נושאים כלכליים וקואר־פרטיביים עפ"י הזמנה מהמערכת הנ"ל, כן פרסם רשימות ופליטונים רבים באידיש ב„דאס קאָפּעראַטיווע וואָרט".

על אף היותו מטופל בענינים מרכזיים בתפקידו האחראי בתור מנהל „פונדיישן", העמיס עליו הג'וינט לנהל את המוסדות הסוציאליים מטעם ג'וינט בבסרביה וברומניה. כן הקדיש הרבה מזמנו למוסדות „אורט", אזע", לבתי ספר למלאכה בקישינוב, מוסדות קיץ לילדים ולמורים, עמל וטרח בכל אלה שלא על מנת לקבל פרס, וגם מבתי חסד ונצרכים בודדים לא משך את ידו אלא הושיט עזרה ברוחב לב ובנדיבות רבה.

אכן, זכתה עירנו לבן נעלה אשר מילד למשפחת עמלים, צמח ועלה אדם, מתווה דרכים ומכוון התנועה הקואופראטיבית לעמלים היהודים ברומניה כולה.

אדם אדיב, טוב לב, כל ימי חייו קודש לתיקון החברה, חברת העמלים והנדכאים. הוא, נעקר ממשפחתו, מהחברה לה מסר כל מהותו, לסיביר, ושם הוא קפח את חייו...

יהיו טורים אלה מעין יד ושם לאדם יקר, רב פעלים אשר שמו המפואר והמכובד שמור וזכור בלב בני אורהיוב לעולם...

מ. רוטקוב

***

לזכר חבר ורע

לא קל לי לכתוב זכרונות על יצחק מילשטיין. לא על יצחק מילשטיין למעשה — כי מי זה ידע את יצחק מילשטיין? איסאק אבראמוביץ' זהו שמו הידוע לכל, המקובל, המכובד והאהוב בכל חוגי בסרביה היהודית ובכל החוגים מחוצה לה, עמם בא יצחק מילשטיין במגע ומשא.

כארבע עשר שנה עברו מאז ראיתיו לאחרונה. באתי לקישנוב במיוחד לפי דרישתו התכופה להתיעצות בעניני הבנק המרכזי למוסדות שיתופיים ברומניה — מיסודו של ה„פונ־דיישן" בקישינוב שבראשו עמדנו שנינו. והימים ימי מלחמת העולם השניה, האוירה היתה מתוחה. ברומניה שלטו משרתי הנאצים, בבסרביה חכו אז כל רגע לכניסת הרוסים. עם תום התיעצותנו הביע מילשטיין את צערו על שעלי לחזור לבוק־רשט, שם חכו לי הצרות והיסורים תוך שלטון אנטישמי ההולך ומתקרב לנאציזם, ואילו הוא נשאר בבסרביה, שם יבואו הרוסים ויהיו כולם בני חורין...

תמיד ובכל תרם מילשטיין את תרומתו ביד רחבה. נסיונו הרב, פקחותו הבולטת, הבנתו לטפול בבריות, כוח עבודה וכשרונותיו, כל מה שהיה בקרבו הוא העמיד לצרכי הצבור היהודי. לדבריו הקשיבו, בנימוקיו התחשבו, ומסקנותיו נתקבלו לעתים קרובות גם ע"י מתנגדיו ולא כל שכן ע"י חסידיו ומעריציו. הוא ידע לנתח את הענינים ביסודם, להעמיד את הבעיות באור הנכון. הוא ידע לשכנע את המסובים אם לא בנימוקים ישרים אזי ע"י משל קצר וקולע, אם לא ע"י הוכחות אזי ע"י הלצה חריפה בת משפט אחד. קריאת ביניים קצרה באמצע, נאום של יריב, הערה אירונית קלה שהיתה מעוררת צחוק כללי, היתה מחלישה את כל הרושם של הנאום הנגדי וקובעת לפעמים את עמדת המשתתפים בוויכוח. הוא היה מהיר בהחלטותיו בפעולותיו כאחד. הוא ידע למצוא פשרה במצבים מסובכים. ידע לעזור לנצרכים בשעת צרה במעשה ובעצה. לעצותיו מלאי חכמה, תבונה וראיית הנולד שמו לב רבים. והנה כשהוא עמד לפני פרשת דרכים בחייו הוא, כשגורלו וגורל משפחתו דרשו החלטה ופעולה מהירה, לא ידע איסאק אבראמוביץ הפקח, בעל הנסיון, הרואה את הנולד, מה ילד לו היום. הוא נשאר בקישנוב מלא תקוות, בטוח בעתידו.

באיזו מסירות והתלהבות נכנס מילשטיין לפעולות תחית הקאופרציה היהודית בבסרביה אחרי מלחמת העולם הראשונה. הוא התרוצץ מעירה לעירה בחפשו אחרי חומר אנושי וגולמי להקמת הקואופרטיבים. הוא הוציא עסקנים מהסמטאות, מחנו־יותיהם ומבתי מלאכה, הכריחם לשכוח את דאגותיהם היום יומיות והעמידם בראש המוסדות השיתופיים — מרכז דאגות הכלל. הוא הוציא ספרים, מסמכים ונירות ממרתפים וממחסנים, הוריד מהם את קורי העכביש, נקה את עפר השנים והחזירם לחיים חדשים. כן הוא נעשה מהראשונים ומהפעילים שהקימו אחרי מלחמת העולם הראשונה את התנועה הקואופרטיבית המחודשת בין יהודי בסרביה.

הוא היה ממיסדי ומראשי הפעילים של ברית הפקוח של הקואופרציה היהודית בבסרביה אשר נהפכה במרוצת הזמן לדוגמה עבור יתר חלקי רומניה ואף עבור ארצות כגון פולין, ליטא, צ'כיה וכו'.

עוד הוא עוסק במלאכתו, לחזוק ברית הפקוח בבסרביה, והפונדיישן עם הג'וינט מינו אותו לנציגם. הוא נעשה איפוא נציג הון העזרה האמריקאי—אנגלי לגבי הצבור היהודי, אך לא חדל מלהיות דובר הצבור היהודי ומוסדותיו לגבי המוסדות העולמיים של סעד ועזרה פרודוקטיבית.

בתור נציג הפונדיישן גדול חלקו של מילשטיין גם בארגון התנועה הקואופרטיבית ביתר חלקי רומניה. כמו בבסרביה כן גם כאן הוא לא ידע קשיים ומכשולים מה הם, ולא חסך מזמנו ומכוחותיו להשגת המטרה. כן הוא התמסר

כולו, במועד יותר מאוחר, להבראת הקואופרציה בצ׳כוסלובקיה. באותה מסירות ראינוהו בארגון עזרה לקרבנות השטפונות, לסובלי הבצורת, בסדור העזרה לפליטים ובטפול בענינים השוטפים היום יומיים של מוסדות צבוריים ומפעלים עממיים על כל צורותיהם.

ימים ספורים אחרי פרידתנו נכנסו הרוסים לבסרביה. איסאק אבראמוביץ נאסר כעבור יום יומיים. הוא עבר דרך ארוכה מקישנוב הבסראבית עד לסיביר הרחוקה שם הוא הלך לעולמו בודד ומבודד, רחוק מבני משפחתו, מידידיו ומוקיריו, רחוק מערי ועיירות בסרביה ותושביהם, להם הוא הקדיש רוב ימי חייו, חלק נכר מעצמו.

בסיביר הרחוקה, הקרה, ללא סביבה חמה, ללא רעים וידידים, בודד מחברה, סיים איש החיים החברותיים איסאק אבראמוביץ מילשטיין את חייו. מי יודע איך עברו עליו ימיו וחדשיו האחרונים. מי יודע מה היתה דרכו האחרונה לאחר שהוציא את נשמתו ומי לווה אותו בדרכו האחרונה. אך זכרי נשאר חי בתוך יהדות בסרביה. כל היסטוריון, כל כותב כרוניקת ימי העבר אשר יספר על חיי בסרביה היהודית מהמחצית הראשונה של המאה ה־20 יצטרך לתת שם מקום מכובד לאיסאק אבראמוביץ מילשטיין, אשר חי את החיים הללו ובמדה לא קטנה השתתף באופן פעיל ביצירתם.

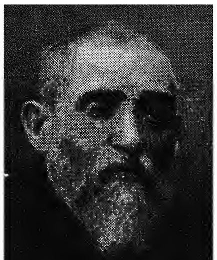
לאשתו ולשני בניו בישראל, לידידיו ולמוקיריו בישראל ובתפוצות תשמש נחמה ההכרה, שאכן לא לחינם חי, פעל וסבל האיש.

משה אוסוסקין

ירושלים, תשרי תשט״ז (אוקטובר 1954)

מנדל ולאה נייחין ז״ל

מנדל נייחין היה שנים רבות מורה לתנ״ך ולשפה העברית. הרבה שנים לימד בת״ת באורהיוב והיה נותן שיעורים באופן פרטי. על אף גופו החלש היה מושך בעול כבד של עבודה לקיים משפחתו בת 8 הנפשות ולספק לבניו השכלה ברוח הזמן.

מנדל גייחין (האב)

לאה גייחין (האם)

מאות ילדים מבני עירנו קבלו חינוכם מפי המורה והמחנך הדגול הזה. זכיתי גם אנוכי להיות אחד מתלמידיו ורואה אני חובה לעצמי להקדיש את השורות האלה לזכרו.

ר׳ מנדל היה קטן קומה, צנום וחולני בגופו, אולם בריא ברוחו; מלא וגדוש ידיעות יסודיות הן בתורה שבכתב והן בתורה שבעל פה, בקי בספרות העברית והאידיש, וכוחו היה רב בדקדוק הלשון.

אופן ההסברה הנאה והפירוש המלא מליצה והומור טבעי הם שכבשו את לב מאזיניו ובמהרה נקשר קשר אמיץ בינם לבין המחנך. בשיעור הוא ראה חובה לפניו להביא את החומר בצורה שהתלמיד יבין אותו לעמקו, ולא הסתפק בידיעה מכנית של התלמיד, ע״כ אהבו התלמידים את הלימודים ומכאן נובע הצמאון מצידנו לשיעוריו. שעות ששהינו במחיצת ר׳ מנדל ז״ל גרמו לנו תענוג רוחני גדול. הוא ידע להחדיר ללב חניכיו אהבתו הוא לתנ״ך. זכורני, את התלהבותו בלימוד ספר ישעיהו. הוראתו את הספר הנ״ל עוררה בנו תמיד הרגשה עמוקה וחוויה מיוחדת במינה. למדנו פרקים שלמים בעל פה, ולא היה לנו קשה מדי. סיפוריו על המשורר יהודה הלוי וגעגועיו לשיבת ציון הציתו בנו הניצוץ הראשון לחיבת ציון. עדיין מצלצל באזני קולו הנעים של ר׳ מנדל בהקריאו

בנדיק (הבן)

קטעים משירי יהודה הלוי. התלהבותנו גברה בהגיעו לפיסקה הבאה: „לבכות ענותך אני תנים, ועת אחלום שיבת שבותך, אני כנור לשיריך״.

קשה לתאר הלהט הנפשי והחיבה היתרה של ר׳ מנדל לשירי ח. נ. ביאליק ז״ל. כאחד ממעריציו הנלהבים של המשורר היה מקדיש ממיטב כוחותיו להקנות משיריו לתלמידיו, ולא יפלא איפה שגם אנו למדנו בשקידה וגם ידענו הרבה מהשירים בעל פה.

הגישה החינוכית, עדינת הנפש והמסירות הבלתי פוסקת של המחנך, גרמו לשמירת הקשר בינו לבינינו גם לאחר שגמרנו שעות הלימודים. ביתו היה תמיד פתוח לפנינו וברצון היינו מבקרים בביתו. שאלנו בעצתו בענינים פרטיים, משיחים ומבלים בנעימים בבירור נושאים ספרותיים וכן ענינים הנוגעים לתנועה הציונית. כל בני ביתו היו חדורי הכרה ציונית. ברם, לצערנו אף אחד מהם לא זכה להגיע לארץ... השואה האכזרית חתכה גורלם המר של המשפחה היקרה הזאת: משני הבנים ושתי הבנות רק אחת (שרה ומשפחתה) נשארה בחיים. הבן הצעיר בנדיק, עבד בלשכת קה״ק בקישיניוב. הוא התמסר כלו לתנועה הציונית (ב„הנוער

החלוצי") והתכונן לעלות לארץ. אולם, הגורל האכזרי ארב אחריו והוא נרצח ע"י בלש רומני. (ב־1 במאי 1924).

המקרה הטרגי הרסה כליל את בריאותו הרופפת בלאו הכי של ר' מנדל וקשה היה לו להתגבר עד יומו האחרון.

שרה

ניסן

גורל מר פקד גם את הבן הגדול של ר' מנדל, ניסן נייחין ומשפחתו האצילה. גם אותו השיגה יד המרצחים בנסיבות הטרגיות בימי המלחמה השניה.

א. מלובצקי

יוסף ויהודית נייחין־גלר ז"ל

יהודית נולדה באורהיוב. וכבר בגיל צעיר נמשכה לפעילות בתנועה הציונית. היא נישאה ליוסף גלר, אדם משכיל ויפה תואר. אכן לבה של יהודית הלך לגדולות, היא לא מצאה סיפוק בחיים הקרתניים בד' אמותיו של קן המשפחתי. הפעילות הציבורית היה אצלה צורך נפשי. סגולו־

יוסף גלר יהודית נייחין

תיה ואופייה דירבנו אותה למעשים. במעט הכסף שחסכה היא עוברת ללמוד בפקולטה למשפטים באוניברסיטה של יאסי ועם גמר חוק לימודיה משיגה רשיון לשמש פרקליט. המשפחה עוברת לקישיניוב. כאן נהפך ביתם בית וועד לעסקני התנועה. יהודית ויוסף, בעליצותם ובחביבותם, מושכים לב כל מי שצמא לשיחה מרעננת, לחברה נעימה. יהודית „מסתערת", כובשת עמדות (במרכז הציוני, במרכז צעירי־ציון, במרכז העליה) ומשיגה כס נשיאה ב„ויצו" הצעירה. תפקיד זה הלם לה ביותר. בהדרת פניה ואצילות רוחה כבשה רבים...

✶

...אשה בעלת מטען תרבותי יהודי־עברי וכללי שרכשה בבית אביה המשכיל היתה יהודית גלר ז"ל. בהופעותיה היתה מקסימה את קהל השומעים בבקיאותה העמוקה, בנאום מבריק, בלשון שוטפת ויפה ובקול רך ונעים.

אף על פי שהיתה מקובלת מאד בחוגי עורכי־דין בקישיניוב והיו לה כל הסיכויים ליצור לעצמה מעמד כלכלי בטוח, היתה מזניחה את עבודתה ואת רוב זמנה הקדישה לפעולה ציבורית, ובמיוחד ל„ויצו" ול„קרן הקיימת". כשהיו צריכים לה, היתה נכונה בכל עת למלא חובתה. ביקוריה בערים ובעיירות הוכתרו תמיד בהצלחה הגדולה ביותר. לא עיר אחת היתה מצפה לביקורה בקוצר רוח. ימי שהותה היו באותה עיר ימים של חג לאוכלוסיה היהודית. עם זאת חלמה יהודית על חיים חדשים בארץ ישראל. אולם... הגורל לא רצה שחלומה הגדול יתגשם.

יולי 1940. הצבא האדום פלש לבסרביה. כל חלומותיה של יהודית גלר, נגוזו...

כאשר חנה הצבא האדום בבסרביה, היתה יהודית בתקווה, שתצליח להחלץ ולעלות ארצה. היא לא גילתה עצבנות כאחרים. להיפך, בשעת פגישתה עם חברים וידידים הוכיחה אופטימיות ועודדה אחרים, אף ציפתה להיפגש עמם בארץ. שכן, יאוש וספק היו זרים לרוחה. כך ולא אחרת היה הולם את אופיה הסוער.

✶

משעזב הצבא האדום את בסרביה נשארה יהודית בקישיניוב. היו לה טעמים משלה שהכריעו את הכף. לצאת לעמקי רוסיה, פירוש הדבר: להסתלק לתמיד מהרעיון לעלות לארץ. ואילו מבסרביה יש תקווה להסתנן אליה...

לימים, כשישבה בגיטו הסגור של קישיניוב ובעלה הובל משם אל המוות (היא לא ידעה על כך), גם אז האמינה בנס, שתגיע מהגיטו ארצה... הפעם שמה מבטחה בעסקני בוקרשט, שיעשו כדי לגאול את הציונים הפעילים, אבל ציוני רומניה לא הצליחו בשתדלנותם, איש לא עלה.

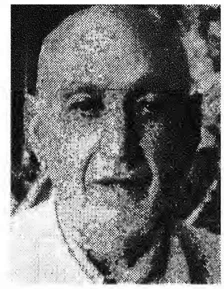
באוקטובר 1941, הוגלו כל האומללים למחנות־המוות. בדרך קשה וארוכה, בגשם ובקור, הלכה ברגל יחד עם אלפים עקורים ומיותמים, ל„טרנסדניסטרו". שבורה ורצוצה, קודחת בטיפוס, ברגליים טפוחות, שותתות דם, נגררה יהודית העדינה, בכוחותיה האחרונים בדרך המוות הארוכה, ועוד ציפתה לנס...

ב„טרנסדניסטרו" נורתה יהודית גלר, עם רבים אחרים, ע"י החיות הפאשיסטיות, מוות אכזרי ואיום...

יהי זכרה ברוך!

י. שילדקרויט: „על חורבות בסרביה"

ד״ר ר. נירנברג ז״ל

ד״ר נירנברג, זה היה שמו בפי כל, מקטן וגדול, טף וזקן. השם הזה הכיל והקיף כל מהותו. ומהותו — חבה וכבוד.

איני יודע מאין בא אלינו ד״ר נירנברג. ביום בהיר הופיע ברחובות העיר. גוף מוצק, רחב כתפיים, בבגדי שרד של קצין צבא גבוה, כובע צבאי צמוד סמל (קוקארדה בלעז) נוצץ חבוש לראשו. הדרת פנים, קונה לב כל רואיו. בלחש מסר איש לרעהו, בעברו את הרחוב: זהו הרופא החדש שחזר זה עתה (1904) מהמלחמה (בין רוסיה ליפאן).

כעבור זמן קצר הוא נעשה האיש הפופולרי ביותר בעיר, הן בתור רופא והן כאיש ציבור.

ברם, האמת היא שהאצילות והדרת הפנים שהיה ניחון בהם הפרידו במידה מסוימת בינו לבין הציבור הרחב, הוא אף היה קפדן במקצת לזולת. עם זאת הכל חיבבוהו והעריצוהו.

בכוח ההערצה שרחפה סביבו, הכתירוהו עסקני העיר לראש הקהל. מתוך יחס הכבוד אליו מצד כל השכבות, והוטלו עליו תפקידים קשים ואף בלתי נעימים שהזמן גרמם. הוא, הד״ר נירנברג, בכוחו היה, לרכז ולפשר ולישר הדורים שצצו לרוב בחברה בעירנו.

כה למשל, כשפרץ ריב בין עסקני קופת המלווה של הסוחרים הזעירים, הוזמן ד״ר נירנברג להשכין שלום בין המסוכסכים.

במלחמת העולם הראשונה הוא נתגייס שוב לצבא. בתום המלחמה הוא חוזר לאורהיוב ושוב מטילים עליו לעמוד בראש עניני הציבור.

לעתים שאלת את עצמך, מדוע אנשים בעלי יזמה מובהקים גדולים מד״ר נירנברג, זריזים ופעילים הרבה יותר ממנו, כגון, מ. ראוויטש, יוסף יואליטש פגיס, משה קלמנוביטש, גלוזגולד אהרן, וויינשטוק גרשון ועוד, עסקנים בעלי מעוף ציבורי מדוע לא נקראו הם לעמוד בראש הקהילה על אף פעילותם החשובה והיעילה בהרבה שטחים של הציבוריות בעירנו, ורק לד״ר נירנברג נתנה עטרת ראש הקהל ?...

זהו מה שאמרנו: הדרת הפנים, האצילות הפנימית והחיצונית כאחד, ישרו הבלתי מסויג, שיקול הדעת ואף קפדנותו לגבי האמת, תכונות תרומיות האלה, הם הם שגרמו שבידיו הפקידו את עניני הצבור שבעירנו.

בפרוץ המלחמה העולמית השניה (1940) הוא גוייס שוב בתור רופא ע״י הרוסים. והוא קרוב לשבעים. התגבר על כל ההרפתקאות המזומנות לרופא צבאי בימי מלחמה. חזר לאורהיוב רווי סבל ורצוץ, אלמן מאשתו עדינת הנפש ואצילת הרוח שנספתה בדרך. חזר למקום בו הקדיש רוב ימי חייו, לחולים ולבריאים... אולם, מצא חלל ריק... אורהיוב שוממה ועזובה, הרוסה וחרבה... אין איש, אין ידיד ורע...

...חדשים אחדים לפני מותו השיב לכותב השורות בגלויה כתובה ברוסית בזה הנוסח:

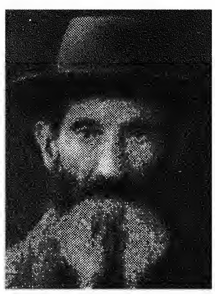
23 בפברואר 1955. מ. רויטקאוו החביב!

„קבלתי הגלויה שלך ב־10 בחדש זה. שמחתי מאוד לידיעה שמכרים וותיקים נמצאים בחיים ובריאים והם מתענינים בי. אני כבר זקן מאוד וחולה קשה. אני בן 83 שנה. משפחת ינוביץ׳ שלומם טוב. מסרתי להם פ״ש ממך וכן על רצונך להחליף מכתבים אתם. ינוביץ׳ הזקן ובתו גרים בקישיניוב. שניהם עובדים. לאלה שראית אצלם תמונת נכדתי ומזה שקבלת הידיעה עלינו ועל מות אשתו, מסור נא משאלותינו הטובות ביותר. מאחל בריאות וחיים ארוכים וכל טוב״.

ד״ר נירנברג.

רצה הגורל ויונצחו דבריו בספר־הקהלה, לה מסר מיטב מרצו.

אברהם וצ׳רנה ספיבק ז״ל

אחד העסקנים שעליהם נאמר „העוסקים בצרכי צבור באמונה״. אחד המשכילים המעטים, ויחידי בעירו שחתם בשעתו על העתון „המליץ״. גם „ספרי־אגורה״ שיצאו אז בהוצאת „תושיה״ נמצאו אצלו, וביד נדיבה היה משאילם לאלה שנמצאו במחיצתו, והוא ראה בזה חובה לאומית, שהוא יכול לזכות את הרבים.

הוא היה תושב שינישאוצי, כפר גדול במחוז אורהיוב. שאחר כך (בשנות השלושים) הפך לעיירה. מאז רבתה האוכלוסיה היהודית והגיעה למאה משפחות. נוסדה אז קהלה יהודית שדאגה להקים להם בית כנסת ולהקציב מקום לבית עלמין, ואברהם היה גבאי בית הכנסת וראש „חברה קדישה״.

ביתו המרווח עמד בטבורה של העיירה, והעוברים דרך העיירה היו סרים לביתו, אם לשם שיחה ולהנפש בו או לקבל ידיעות על הנעשה במקום. בכל מקרה שפרץ סכסוך או ריב בין התושבים היו פונים אליו, וכאשר פסק כן היה. ולא רק בני עדתו, אלא אף האוכלוסיה הלא־יהודית, אף הם התיחסו

אליו בכבוד ואמון, והביטו עליו כעל איש בר־סמכא לא רק בעניני ממונות, אלא גם בעניני דת. ומעשה שקרה בכנסיה שלהם, כשפרצה מחלוקת בענין קביעת אחד החגים (באותם הימים עברו מלוח הזמנים היוליאני ללוח הזמנים הגריגוריאני) והמתוכחים התרתחו והחלו להתכתש ביניהם, קפץ אחד מהם והציע לפנות בשאלה זו לאברהם. כולם הסכימו לכך (וביניהם גם הכומר) והצעתו נתקבלה על כולם, והסערה בכנסיה שככה.

ועוד מעשה שהיה עם חלופי השלטונות. אז הגיע למקום מפקד רומני שקבע את מושבו בביתו. ומובן שהיחסים בינו לבין המפקד היו ידידותיים ביותר. וקרה שיהודי אחד נתפס בהברחת סוכר במעבר הדניסטר מריבניצה לרזינה. המבריח הובא למשטרה ושם נהגו בו כעם אסיר פושע. הקרובים פנו מיד לאברהם, וזה בא מיד למפקד וספר לו, כי האיש שנתפס עומד להתחתן בימים אלה, והסוכר הובא לחגיגת החתונה. המפקד נענה לו, צוה לשחרר את האסיר ולהחזיר את הסוכר שהוחרם, ותנאי התנה, שיזמינו גם אותו לחתונה. וכן עשו...

בשנים 18—20, בעת זרימת הפליטים היה ביתו פתוח לכל פליט שנקלע לעיירה. כאן קיבל עזרה וסעד לפי דרישת השעה, אם באוכל, הלבשה ולינה, ואם בעזרה יורידית, להתקין את התעודות הדרושות למען יוכלו להמשיך בדרכם.

בינתיים החלה המשפחה להתכונן לעלות ארצה. תחילה החליטו לשלוח את הילדים, (שלוש בנות ושני בנים). שתי בנות נשארו עוד בבית וחכו לתורן...

ובבוא השואה (1940) היה גורל המשפחה כגורל כל אחיהם הנדחים, ומנת חלקם — רעב ומחסור וכל ענויי הדרך שהשיגו את שאר הגולים. ובנדודיהם הארוכים בדרך לאסטרחן מת אברהם מתוך מצוקת רעב וענויי שאול (כ"ה אלול תש"ב) וכעבור חדשים מספר מתה גם אשתו טשרנה (כ"ג אייר תש"ב).

ת. נ. צ. ב. ה.

י. בן אשר

אפרים פגיס ז"ל

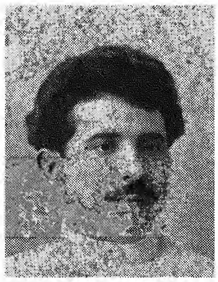
אחיו של יוסף בן ישראל פגיס, אף הוא כיוסף אחיו התחנך ברוח הזמן החדש, להעדיף את המקצועות הכלליים על למודי קודש.

אולם הוא לא הראה נטיה מיוחדת ללמודים, ובעודו נער משכהו אביו לעבוד בבית הדפוס, ובמשך הזמן משך בעול העבודה ורכז בידיו את כל ענייני הדפוס.

מימי נעוריו התקשר עם התנועה הלאומית, ונשאר נאמן ומסור לה עד סוף ימיו. לאחר נשואיו עם שרה מוצ'ניק (מקישינוב) עבר לצרנוביץ, וכעבור זמן לא רב חזר לאור־היוב וקיבל את בית הדפוס לידיו. והדפוס גזל ממנו את כל זמנו. בכל זאת היה מזמן לזמן מתפנה ומקדיש מזמנו לתנועה, והשתתף כמעט בכל פעולה שהוכרז עליה מטעם התנועה הציונית.

אף הוא כאידל יגולניצר, לא אהב להופיע בנאומים ובצבור, ואת כוחו ורצונו הוכיח בפעולה ממש. היה מזכיר קהק"ל וקרן היסוד ולפעמים ארגן מפעלים אחרים מטעם התנועה, והוא היה המעורר ורוח החיה בהם.

יוסף בן יואל ואינה פגיס ז"ל

בשנות 1906/7 שרר משטר אנטישמי ברוסיה. ביחוד היה מורגש משטר זה בתחום בית־הספר הכללי, שכל מגמתו היתה למנוע מהיהודים השכלה גבוהה וגם בינונית. יוסף בן יואל נכשל פעמים בבחינות, והוא נשאר באורהיוב ועסק בהוראת השפה הרוסית ויתר המקצועות בת"ת ובשעורים פרטיים.

באותו זמן בערך (1907/8) היתה משרת הרב מטעם פנויה ויוסף ב. י. פגיס נבחר למשרה זאת. מכאן ואילך, הוא מגלה את עצמו ככוח ציבורי פעיל רב ערך, מייצג עניני האוכלוסיה היהודית בפני השלטונות בעוז ובאומץ לאומי. דורש ומשיג תקציבים למוסדות היהודיים מכספי ה„קאראבקא" (מכס הבשר) ומקופת המחוז (זעמסטוא"). על אף מעמדו הרשמי אינו בז לקטנות. הוא ממשיך לפעול במסירות במוסדות שונים. בקופת מלוה של המעמד הבינוני הוא מיצג את השכבה הנחשלת, מגביר פעילותו בתנועה הציונית, מופיע בכל אסיפה ומשמיע דברו. ואף כי שפתו באידיש המשובשת, המתובלת במשפטים שלמים ברוסית צרבה לפעמים את האוזן, אולם התוכן המלוה בלהט נפשי, משך לב כל שומע. האסיפות שבהן הופיע יוסף ב. י. היו תמיד רבות עם.

מעורה בחיי הציבור היה והשתתף בהרבה מוסדות, אם כנבחר ואם כמוזמן במיוחד לעצה ולחוות דעה. וועד הקהילה היה בשבילו מרכז חיוניותו ולו מסר מיטב זמנו ומרצו. הועד היה מורכב מנציגי רוב מוסדות הציבור ולכל מוסד דאגותיו, צרותיו ועניניו, ולעתים היה נתון בסבך בעיות, כלכליות, חברתיות קשות. יוסף בן יואל, נשא בעול והיה שקוע בעניני כל וועדה לא פחות מכל חבר אחר שהיה אחראי למוסד באופן ישיר, אעפ"י שזה לא היה מתפקידו. עסקן טיפוסי בישרו, בשקידתו בכל עניני הכלל, נקי כפיים ובר לבב, מכובד היה על כל האוכלוסיה, היהודית והלא יהודית כאחד.

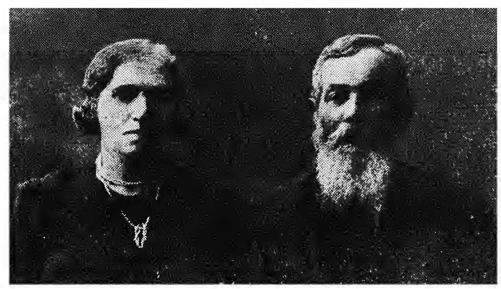
עם השתלטות הרומנים על בסרביה, הרגיש י. פ. בחוסר השפה השלטת, עת היה צריך לרגל תפקידו, כרב מטעם,

להופיע בפני השלטונות. הוא ישב על ספסל הלימודים, באוניברסיטה ביאסי ולמד משפטים על־אף גילו הגבוה (כבן ארבעים היה אז).

ולאחר שגמר את הלימודים כעורך־דין הוא לא עבד במקצוע, כי זה לא היה לפי רוחו.

עם כיבוש בסרביה בשנת 1940 ע״י הרוסים נשלח יוסף בן יואל לסיביר ושם גווע מרעב ומקור. כל חייו מסר לזולת, לציונות ולשינוי סדרי חיים. הכל לטובת הכלל והוא עצמו נדרס תחת גלגלי הזמן הסוער...

אשר ופייגה פישר ז״ל

אשר פישר היה צנוע בהליכותיו ונוח לבריות, בישרו וטוב לבו רחש אהדת הבריות, יהודים ולא־יהודים כאחד.

היה פעיל בהגנה היהודית („סאַמואוֹבורונה") בעירנו ומרתף ביתו שימש מחבוא לנשק המגן.

מצעירותו הלך שבי אחרי הרעיון הציוני וחלומו הנכסף היה לעלות ארצה ולהתמסר לחקלאות. היה בין הראשונים בעירנו שרכש מניות „הבנק הקולוניאלי", שקל את השקל ותרם בקביעות ובעין יפה לקרנות הלאומיים.

אשתו פייגה, — אשה משכילה, מפעילות התנועה הציונית בעיר בשעתה, — היתה בין הראשונות שהתפרקו מתכשיטיהן ומסרה אותם לקרן־היסוד.

רעיונות הקידמה והסוציאליזם שינקה מהספרות הרוסית והאידית — התמזגו בה יפה עם הרעיון הציוני וברוח זו של ציונות סוציאליסטית היא חינכה גם את שני ילדיה, לאה ומשה.

תומכת נלהבת של רעיון ההתישבות העובדת, היתה בין פעילות תנועת „החלוץ" וביתה היה בית־ועד לדור הציוני הצעיר.

שניהם נרצחו, בברחם ברגע האחרון לאוקראינה.
יהא זכרם ברוך.

לאה (ליזה) פישר ז״ל

נולדה בשנת 1896, בבית הוריה שררה אוירה ציונית, ולאה ספגה את האוירה הזאת. למדה עברית ותנ״ך והשפה היתה שגורה בפיה. בגיל 15 גמרה (במדלית־זהב) את הגימנסיה הממשלתית וב־1916 יצאה לאודיסה, שם למדה באוניברסיטה אגרונומיה והתכוננה בגמר לימודיה לעלות ארצה.

באודיסה היתה פעילה בחוג הסטודנטים הציוניים „החבר" וחברה בועד הציוני המחוזי בדרום־מערב רוסיה.

אחרי המהפכה הצליחה לחזור לבסרביה והתמסרה פה בכל נפשה לפעולה ציונית. בתור חברת מרכז „צעירי־ציון־התאחדות" בבסרביה וחברת מרכז „תרבות" משתתפת היא בועדות ונבחרת למוסדות עליונים.

בהיותה ביאססי היא פועלת במסגרת התאחדות הסטודנטים היהודים ולוחמת בכל מרצה נגד המגמות הקומוניסטיות בקרב התאחדות זו ומייסדת את הסניף הראשון של „צעירי־ציון" ביאססי.

בשנים האחרונות עבדה בתור מורה בבתי־ספר יהודיים בבלצי, פעלה רבות בשדה החינוך הציוני־הסוציאליסטי ואף התמסרה להדרכת הנוער החלוצי בתנועת „גוֹרדוניה" ותרמה רבות למען תנועת „העובד" ברומניה.

נרצחה על ידי הנאצים בבלצי.
יהא זכרה ברוך.

ישעיהו פרנק ז״ל

בן אשר אנטשל ומלכה פייגה

בפעולה למען עתיד פועלי העולם ראה ישעיהו את יעודו בחיים. בלהט נעורים התמסר לעבודה זו, שהתנהלה במחתרת בזמן שלטון הצאר ברוסיה.

ב־1916 עוזב הוא את אורהיוב ונוסע לאודיסה. שם מצא כר נרחב לפעולתו בתוך צבור פועלים בביח״ר גדול לנשק, שמה נתקבל לעבודה בתור בעל מקצוע.

עם פרוץ המהפכה חזר לאורהיוב והמשיך בפעולתו. עם

ישעיהו פרנק

כיבוש בסרביה ע"י הרומנים הוא נאסר כמה פעמים בתור מהפכן.

כתוצאה מתאונה בעבודה נאלץ היה לעזוב את מקצוע המסגרות ועבר למסחר.

עם התבגרותו הצטרף לתנועה הציונית ורצה לעלות ארצה יחד עם רעיתו צילה פיכמן.

לא עלה בידיו להשיג את הסרטיפיקט הנכסף, ובינתיים פגע בו אסון. רעיתו צילה נפטרה והוא צריך היה למלא תפקיד של אב ואם כלפי בתו הקטנה ניורה.

עם פרוץ השואה ברח יחד עם יתר היהודים מאורהיוב לברית־המועצות, ושם גויס בתור בעל מקצוע לצבא האדום. הידיעות האחרונות ממנו הגיעו מהומסק הרחוקה אשר בסיביריה.

כאחיו הבכור, משה־זלמינה, שנפל במלחמת העולם הראשונה, נפל גם הוא חלל על אדמת נכר במלחמה לא לו...

בתו ניורה נשארה בקישיניוב ושם היא לומדת באוניברסיטה.

מרדכי (גן־שמואל)

משה צ'אליק ז"ל

מראשוני אגודת דוברי עברית וממיסדי צעירי ציון בעירנו. את בניו חינך ברוח לאומית' היה מיוזמי החינוך העברי, חבר בוועד ביה"ס „תרבות". אחד מיוזמיה של קבוצת פורר שהתכוננו לעלות לארץ. איש ציבור מסור וצנוע בהליכותיו, ממעט בדיבור ומגן בתוקף על דעותיו מתוך חתירה לצדק ואמת.

מסיבות משפחתיות לא הצליח להצטרף לקבוצת פורר ולעלות לארץ, אולם, כמיהתו לעליה לא הרפתה ממנו כל ימיו. תקותו האחרונה להגיע לבתו פנינה ומשפחתה לגן־שמואל בעוד כוחו עמו עלתה בתוהו. הגיעתו השואה ובברחו לרוסיה הרחוקה מצא את מותו.

חבל על דאבדין!

ר' שמחה קסטל'יכער ז"ל

שמחה קעסטליכער — תלמיד חכם, בקי בש"ס ופוסקים ומצוי בספרות היהודית החדשה בעברית וביידיש. נהל את עסקי הטחנה ועסקי התבואה והקמח של בעלי הטחנות ישראל קראסנר, אהרון פיכמן ושותפ', מנהל חשבונות מנוסה ועיקר העיקרים, אדם בעל תכונות אנושיות נעלות.

בימים ראשונים לבואו להשתקע באורהיוב, רכש לעצמו אהדה מלאה מצד כל אלה שבא אתם במגע, אם בקשר לעבודתו ואם בענינים ציבוריים.

שנים רבות עמד בראש הציונים הכלליים בעירנו, היה גבאי בית הכנסת ד'חב"ד עד פרוץ מלחמת העולם השניה. הוא גם הצטיין ביכולת מיוחדת לפשר בין מתדיינים ורבים, הן בדיני ממונות והן בענינים של פגיעה בכבוד הזולת, פסק דינו היה תמיד ביושר והגיון. כי על כן פקח היה ונהירין היו לו דרכי החיים. מעלה יתרה היתה לו: הדרת פניו. היא, הדרת הפנים והחיוך המלבב האירו על כל העומד לפניו והוסיפו לו כבוד.

הנאה יתרה נהנה כל מי שנזדמן לשמוע מאימרי פיו: הלצות, מימרות תלמודיות ועממיות וכן בדיחות בעלמא, כל אלה היו שגורות בפיו בכל שעה.

ר' שמחה היה מקובל על חבריו מכל החוגים. אף כי עשיר לא היה, אף לא אמיד, כי על פועל כפיו חי, עם זאת התחשבו בעצתו אנשי תעשיה, אנשי מסחר ואף אצל בעלי המלאכה בעירנו קנה עולמו. היה מקרה ופרץ ריב קשה בתוך ציבור בעלי המלאכה בעיר. הריב היה על השלטון בקופת מלווה של בעלי המלאכה והיריבים התפלגו לשני מחנות. המחנה היותר אוביקטיבי, והמסור לעניני הקופה, פנה לקבוצת עסקנים מחוגי האינטליגנציה שיקבלו על עצמם לנהל את הקופה ולהוציאה מהמשבר. האישיות שכל חברי הקופה הסכימו להעמידה

בראשות המוסד היה ש. קסטליכר. הודות להתמסרותו הוחזר הסדר בקופה על תלו, קרנה עלתה והפעולות באשראי התקדמו.

ש.ק. חי חיים צנועים מסודרים בחיק משפחתו, מוקף חיבה והערצה בכל אשר פנה, שירת את החברה בנאמנות וביושר. הגיש עזרה לכל דורש במיטב יכולתו. ועשה מה שעשה ללא שמץ של התייהרות, ללא שמץ של גאווה. פשוט, עניו וישר היה האיש. בגיל שבעים נשמד עם אשתו בדירתו בעת ההשתוללות של הגרמנים (בסתיו 1941) באורהיוב.

בערל ושרה קרוגליאק ז"ל

בערל התחנך אצל דודו המלמד מתתיהו גלויבמן. חונך ברוח המסורת והיה קשור אליה אף כי לא אדוק כלל. חונן בקול נעים והיה להוט אחרי החזנות. בגיל צעיר הופיע בפני קהל מתפללים בימים הנוראים וגם בשלש רגלים בבית הכנסת (מארק־שולכעל). שנים רבות היה ממלא מקום חזן שכיר בביה"כ הנ"ל בהתנדבות. ובמקרה שהציעו לו תמורה היה מנדב אותה לאחד מבתי החסד שבעירנו (לביה"ח או למושב זקנים).

ברל היה חבר תורם לכל מוסדות התנועה הציונית. ביד נדיבה ובהתלהבות. הוא בקש לברר אפשרויות העליה למש־פחתו וסיכוי סידור בחקלאות בארץ. אולם היה זה בשנת 1936 (ח' יולי) עת המאורעות היו בכל חריפותן וכמובן, קשה היה לו להחליט באופן חיובי.

כמו ברל כן שרק'ה שניהם בעלי לב רחב, רגישים לעניני הזולת, מעורבים עם הבריות וחביבים עליהם, דעה אחת היתה להם לכל הנוגע לעשיה טובה, לתמוך בנכשל, להאכיל את הרעב וכן לתרום בעין יפה לכל מוסד סוציאלי. ברל ושרק'ה הנאהבים והנעימים בחייהם, במותם לא נפרדו...

משפחה בת שבע נפשות הם היו. שני בנים ושלוש נערות. עם כניסתם של הרוסים לבסרביה גויסו שני הבנים לצבא. הגדול מהם נפל במלחמה. עם פלישת הגרמנים לבסרביה נספו ברל ושרק'ה ושתים מהבנות ואין יודע קברם. משבע הנפשות רק בת אחת, מניה, עלתה לארץ והקימה בית מבורך וד' ברך אותה ב־4 בנים.

משה ורחל רביטש ז"ל

בית ראביטש היה ידוע לכל תושבי עירנו, לזקן וטף. משפחה רבת פעלים ורבת זכויות, ותהלתה היתה רבה לא רק בעירנו אלא גם מעבר לגבולותיה.

אביו ,וועלוולע רביטש, התפרנס מעריכת כתבי־בקשה (פרושעניה) למשרדים ולשלטונות העיר.

משה התחנך בבית אביו בתנאים המקובלים בימים ההם. בראשונה ב„חדר" ואח"כ באופן פרטי ובכוחות עצמו השיג ידיעה בשפה הרוסית וכן בלימודים כללים. והיה עוזר לאביו בעבודתו, גם הוא כתב „בקשות" ובקר במשרדים, בבית משפט השלום והתפרסם בחברה כעלם בעל כשרונות ופקח ופיקח.

משה רביטש היה יוזם הרעיון לייסד בית ספר לחקלאות בסוף המאה הקודמת ולשם זה היה מקיים קשרים עם יק"א בפריז ובשנת 1898 עמד בראש טקס הנחת אבן הפינה ל„פרמה". משך שבע שנים משך בעול המוסד האהוב עליו ונאבק קשה על קיומו עד שלבסוף נאלץ לחסלו.

ב־1902 ייסד מ.ר. את הספריה היהודית ציבורית, וארגן חוגים להשכלה עצמית בין הנוער. בראשית פעילותו הציבורית הלאומית התמסר לרעיון הציוני והשתתף בוועידת חובבי ציון שנתקיימה באודיסה יחד עם בארסוצקי. עם התפשטותה של תנועת הפועלים ברוסיה הוא עבר ל„בונד" ועמד בראש התנועה שנים רבות. ב־1905 נבחר יחד עם א. בארסוצקי בתור בוחר ל„דומה".

ראוויטש אינו מסתפק בשדה פעילותו המקומית בלבד. הוא שאף תמיד להפיץ ברבים את השקפותיו על ענינים ציבוריים, ובמיוחד בין המוני העם. באסיפות היה נואם באידיש גרועה, מתובלת במלים רוסיות כדרך דוברי אידיש באותו זמן. ואף כי קשה היה לו להתבטא, היה רוכש לב השומעים בתוכן דבריו בבהירות הרעיון אותו הציג לפני השומעים. הוא השתתף בעיתונות הבסרבאית, במאמריו ובכתבות מקומיות שלו השפיע הרבה על הקוראים.

מפעל ציבורי אשר בו ראה מ. ר. ענין עממי וחברתי כלכלי גדול היתה התנועה הקואופרטיבית. מרץ רב הוא השקיע בה וראה בה פתרון להרבה שאלות המעסיקות

את העמלים ומחוסרי האמצעים. התמסר לה בכל לבו ונפשו ופעל בה עד לחורבנה עם פרוץ המלחמה השניה.

בעירנו היה הוא הראשון ממיסדי שתי הקופות, ההלוואה וחסכון (שנת 1906). הרבה שנים עמד בראש המועצה של הקופה למעמד הבינוני. את הקופה לבעלי מלאכה הוא ליווה שנים רבות בכל לבטיה, והוא גם היוזם והמייסד של הצרכניה היהודית בעיר. היה זה דבר בשעתו, כי היה אז שוק פרוע בהספקה במדינה בכלל ובאורהיוב בפרט, והעמלים נעזרו בהשיגם מצרכים חיוניים במחירים נוחים. אולם, המפעל עבד בהפסדים ולאחר פעילות של שנתיים נסגר.

שדה פעולה נרחב בתנועה הקואופרטיבית מצא מ. ר. עם הווסד התאחדות הקואופרטיבים היהודים בבסרביה.

מאז הוועידה הקואופרטיבית הראשונה (1921) בה הוא נבחר כחבר המועצה היה פעיל תדיר במרכז, השתתף בכל הוועידות, ולהצעותיו ודעותיו מצא אוזן קשבת אצל הצירים. במיוחד הוא התחבב על נ.מ. רוטמן, ידידו מראשית קיומה של התנועה בבסרביה.

מ. ר. השתתף בעתון הקואופרטיבי „דאָס קואופּערטיבע וואָרט", פרסם הרבה מאמרים לבירור עניני התנועה, לחם בהופעות מזיקות מצד המוני החברים אשר הושפעו ממשברים חולפים, ואשר עלולים היו להביא נזק חמור לקואופרציה, תמיד עמד על המשמר של הענין מבלי לסטות מהדרך שנראתה לו.

בת לוויה למ. ר. בדרכו היתה רחל איסאקאוונא אשתו.

אשה משכילה, יפת תואר, בת למשפחת סוסליק האצילה, בעלת לב פתוח לסבל העמל, למוכה הגורל, היתה רחל מקדישה מיטב כוחה לעזור ליחיד ולכלל. בונדאית גם היא, כמשה בעלה, היתה מתנדבת כולה לארגון הפועלים, מעוררת אותם למרד, וקודם כל להכרה עצמית ולקוממיות פועלית, ובראש וראשונה להטבת התנאים הכלכליים. זכור לנו באיזה התמרמרות הגיבו „גבירות" העיר על דרישתה של רחל בתור נציגת ה„שפחות" להטיב תנאי העבודה הקשים שלהן, רחל לא נרתעה. אף כי היה סכון בדבר להאסר. היא נהלה את המאבק בעוז ובאומץ.

פרשה רבת מעשים היא חלקה של רחל יחד עם אשה אחרת משכילה ורבת פעלים גם היא, רבקה אשת יעקב לווינסון, בדאגתן לילד.

עוד בטרם התארגנה חברת „אוז"ע" (אובשטשעסטוואָ זדאָ־ראוויע יעווריעיו) חברה יהודית לבריאות, התארגן וועד נשים (דאמען קאָמיטעט) בהנהלתן של הנ"ל. שתיהן, רחל ורבקה, ארגנו עזרה מסועפת לילדים ולנצרכים שונים באופן אישי.

רחל, בעלת תרבות מקיפה, הכירה יפה את הספרות הרוסית והוקירה את השפה העממית, האידיש, היתה לוחמת בעד שלטונה של שפה מדוברת זו ברחוב היהודי. במיוחד הצליחה להשפיע על ציבור העמלים בעירנו בשנות התסיסה המהפכנית ברוסיה (1905—1903). אכן, בית ראוויטש היה מבצר ההת־נגדות ל„ציונות הרעאקציונית" שנים רבות, אולם בבוא היום וה„סוציאליזם המקווה" סטה מהשקפתם, ומצד שני עלתה קרנה של הציונות ברחוב היהודי (בשנות השלושים למאה הנו־כחית) הם לא נלחמו יותר באותה עקשנות ה„ראוויטשית", אם המוני עם רואים בתנועה הציונית פתרון למאבקם הלאומי והסוציאלי, יש לדמוקרטים אמיתים כמשה ורחל להתחשב ברצון העם...

בערוב יומם נידונו לנדודים עם יתר עקורי אורהיוב ושם נספו.

צבי (גרישא) רוזנפלד ז"ל

צבי רוזנפלד קיבל חינוך מסורתי, עבד בבית המרקחת המחוזי בתור עוזר לרוקח הראשי. לאחר מכן נהיה עצמאי, פתח חנות למצרכי רפואה. אולם גם ממקור פרנסה זה התפרנס בקושי.

יחד עם קבוצת הורים הוא מקים גן ילדים בשפה העב־רית וגם לקח על עצמו את הטורח לעמוד בראש מוסד זה מראשיתו.

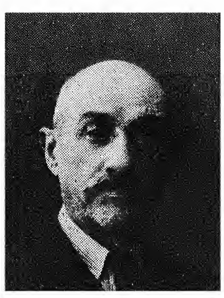
היה עניו, ישר ואדיב. תכונות אלה בלטו לעיני כל מי שבא במחיצתו. נמשכת לשוחח אתו, להחליף דעה ותמיד נפטרת ממנו בהרגשה נעימה.

צבי היה ציוני נלהב אף כי בגלל מצבו הכלכלי לא יכול היה להקדיש מזמנו לתנועה, עם זאת עשה הרבה למען הקמת בית הספר העברי „תרבות" וגם נשא בעול ולא נרתע מקשיים. רעיתו אידה עזרה כנגדו ונשאה אף היא בעול. הנה הם שניהם עומדים לנגד עיני חיים, קשה להאמין שאינם עוד בחיים... הם לא זכו להגיע לארץ ועלו על המוקד יחד עם ילדתם חסיה ועם כל בית ישראל.

יהא זכרם צרור בצרור החיים.

ריבה

נחום. פייגה וגולדה רטינסקי ז"ל

נחום רטינסקי, רעיתו פייגה ובתם גולדה מצאו את מותם באוקראינה, לשם ברחו מבסרביה.

נחום היה בעל חנות בכפר סלשטה, שם התגורר עם משפחתו. היה ידוע כאדם ישר אשר נזהר לא לקפח את זולתו ואפילו אם זה לא־יהודי.

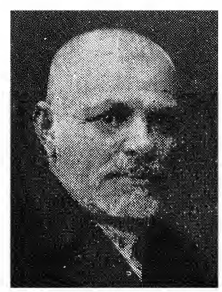

רטינסקי גולדה

אל הכפר היו באים יהודים נזקקים והיו מוצאים בביתו מנוחה ומזון בנדיבות לב והיה ידוע כבית מכניס אורחים. מלבד זה היה רגיל לשלוח מצרכים לעניים באורהיוב. בעונת המלטת הצאן היה שפע של בשר טלאים. בשר זה היה שולח לעניים בידי בניו עם רשימה למי לחלק.

בניו בארץ־ישראל ציפו לבוא הוריהם לארץ, אך הם לא זכו. יחד עם בתם גולדה מצאו את מותם בין הקדושים.

יצחק שפירין ז"ל

יצחק בן אפרים שפירין נולד בשנות השמונים למאה הקודמת בכפר שינשיאוץ מחוז אורהיוב.

למד באופן פרטי אצל מלמד בכפר והיה חבר ללימודים עם מאיר דיזנגוף המנוח. (דיזנגוף היה מהכפר הסמוך אקי־מואוץ) רכש ידיעות רחבות בספרות העתיקה. בהתבגרותו, החליט לעזוב את הכפר מתוך שאיפה להרחיב אפקיו הרוחניים והחברתיים. באורהיוב מצא בת זוגתו והקים משפחה בת 5 נפשות, 4 בנות ובן אחד וחינך אותם ברוח הזמן.

בעירנו התערה בחברה הציונית. היה ממבקרים הקבועים בבית ברסוצקי, פעיל ומסור, נושא בעול חובות התנועה באמונה. לעת מצוא הוטל עליו התפקיד הקומיסאר של קרן הקיימת בעירנו, והוא מלא זאת ללא ליאות.

רגיש היה לכל מאורע ברחוב היהודי. שמח לידיעה על הצהרת בלפור, והזדעזע בהגיע הידיעה על רצח ארלוזורוב. ימים רבים לא נרגע מהאסון.

הוא היה מאותו סוג עסקנים שאינם נדחקים בראש התור. אף פעם לא הציע את עצמו לקבלת תפקיד, אולם, כשהחברה הטילה עליו חובה, קבל הוא על עצמו מתוך משמעת פנימית נאמנה.

כשעבר משבר פיננסי וחברותי קשה על קופת מלווה של הסוחרים הזעירים בעירנו, הוטל עליו לקבל הנהלת הקופה. שנים רבות עמד בתפקיד על אף הקשיים החברתיים והכס־פיים שנתקל בהם. תכונה מיוחדת היתה לו, להאזין ולהקשיב לשיח מר לב וקשה יום, על כן היה אהוב על הבריות.

שתקן היה מטבעו. אולם רעיונותיו ודעתו הסביר ככה, שאף במעט מלים שכנע את הצד שכנגד. כי ישרים היו דבריו וחדרו ללב. היה מקובל בתור בורר לכל ריב ומדנים הן בין איש לחברו והן בעניני ציבור.

יצחק שפירין, השתקן, העניו נשא בלבו טרגדיה קשה שנים רבות. בנו היחיד זנח מסורת הציונית הלאומית, עליה חונך, עבר לתנועה הקומוניסטית, התנכר לאותו דבר שהיה כל כך קדוש ליצחק, ולבסוף נאסר ונדון לעשר שנות עבודת פרך במאסר דופטנא שברומניה. וגם לאחר ששוחרר נאלץ לעקור לרוסיה. התקווה האחרונה של האב שבנו היחיד יכונן ביתו ליד המשפחה נגוזה.

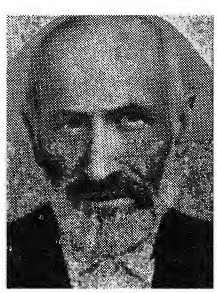
מניה שולמן ז"ל

נפש טובה היתה, אהובה על הכול. מעין לא אכזב לעצה ונחמה. אנו הנכדים, שיתפנו אותה בכל מעשינו, בצעדינו הראשונים בחיים ידעה היא לרסן מעשים שבחפזון. ערב עליתי ארצה אמרה לי: תמלא אתה את בקשתי משה׳לה, רוצה אני לעלות ארצה ולמות בארץ הקודש. את בקשתה לא מילאתי והיכן מצאה את מותה לא ידעתי.

יהי זכרה ברוך!

נכדה **משה זיסרמן**

משפחת שיוביץ ז"ל

משה

רבקה

משה שיוביץ ובני משפחתו עברו מלאלובה שעל חוף הדניסטר לאורהיוב בשנת 1920.

אברהם

ליובה

ביתו של משה שיוביץ בלאלובה היה חביב לאנשי אורהיוב, אשר היו לעתים קרובות מבקרים בלאלובה.

לא מקום לינה בלבד מצאו האורחים בביתם, אלא גם ארוחה בכל שעות היום, ולא בתשלום של כסף, כי מצות „הכנסת אורחים" היה שכרם הקבוע של המשפחה.

כאשר עברו בני משפחתו לאורהיוב, לא הפסיקו ממצות הכנסת אורחים, כי יהודי לאלובה וסטודולנה שהיו באים לעתים קרובות לאורהיוב היו אורחיהם הקבועים.

בשנת 1941, כשפצצות הרוצחים הגרמנים והרומנים החריבו את אורהיוב, נאלצה המשפחה יחד עם רוב התושבים להמלט על נפשם. 3 חדשים היתה המשפחה נעה ונדה בדרכים, עד שהגיעו לאסיה המרכזית, לטשקנט. השלטונות לא נתנו להם רשות אף באופן זמני להשאר בטשקנט, והיו נאלצים לעבור לקוקנד.

במאי 1942 נפטר ראש המשפחה משה, כשכוחותיו עזבוהו, ואחרי זמן קצר מתה אשתו רבקה, בטשקנט. יומיים לפני פטירתו של אבי המשפחה נאסף הבן אברהם שיוביץ עורך־דין. בקרב בצבא האדום נגד הנאצים נפל חלל ליובה — שיוביץ — עורך־דין.

ארבעה קרבנות בני משפחה אחת, בזמן כה קצר!

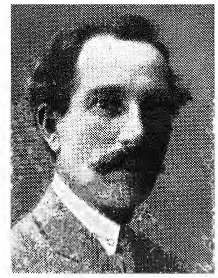
משרידי הפליטים הגיעו ארצה, יוסף שיוביץ עורך־דין, אחיו יצחק, (איזיק) ומשפחותיהם והאחות מרים (מניה). בברית המועצות נשאר האחרון, מוטיל (מרדכי) שיוביץ — מהנדס.

כ"כ הגיעו ארצה אשתו של המנוח אברהם שיוביץ עם בנו נתן.

י. בן־משה

חללי
השואה

תמונות שהגיעו לידינו

ברונשטיין חיים

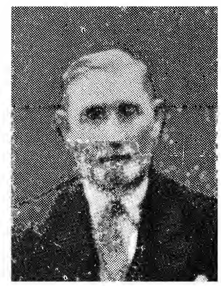
נחה ברונשטיין (אשתו)

ברונשטיין ליובה (בת)

ברונשטיין מבושאווקה

ברונשטיין יעקב בן־שמעון

ברונשטיין צבי

ברונשטיין סוסיה (אשתו)

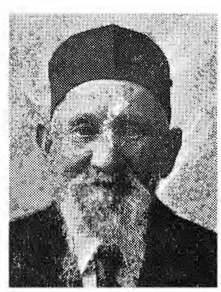
גרשקוביץ׳ אברהם

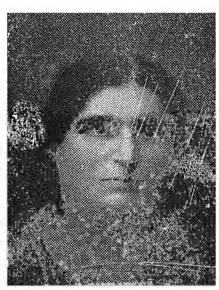
שרף משה לייזר ורעיתו

דודוביץ צ׳רנה

גלזר מוטיל

גלזר עלקה

דסקל יידל

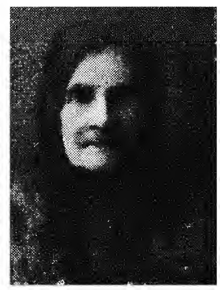
דוחאחני דוד

דוחאווני בתיה (אשתו)

ז׳וריק נוימן דסקל

דסקל אפרים

גוניק שיינדל

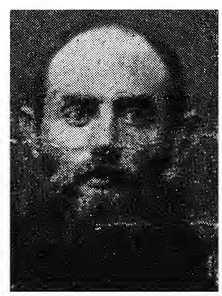
גוניק ישראל

יוכבד יגולניצר

יגולניצר יעקב (בעלה)

טרן מוטיל

טרן פייגה (אשתו)

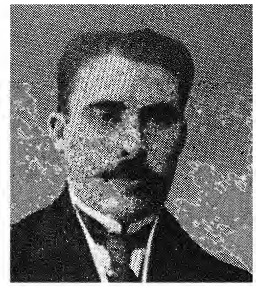
ברכה יארוגה

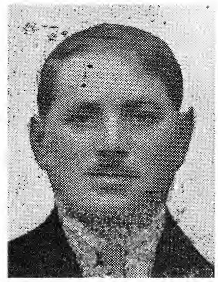
משה יארוגה (בעלה)

משה (שוחט) יונוביץ

מן מרדכי

ליניבקר מנשה

ליניבקר פיבל (בנו)

מוצ׳ניק דוד

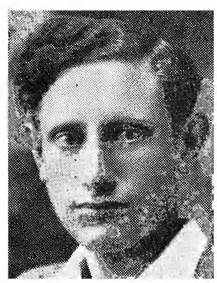
מורדקוביץ זרח (האב)

מורדקוביץ מחלה (האם)

מורדקוביץ צבי (בנם)

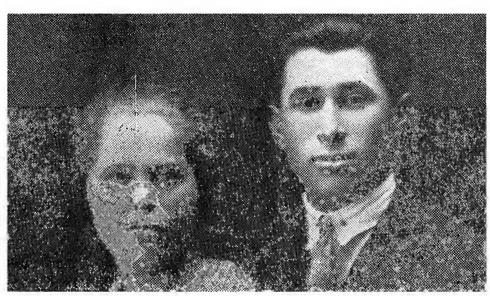
מורדקוביץ חיים (בנם)

מורדקוביץ טובה (בתם)

מורדקוביץ מוניה (בנם)

קוליק שמחה

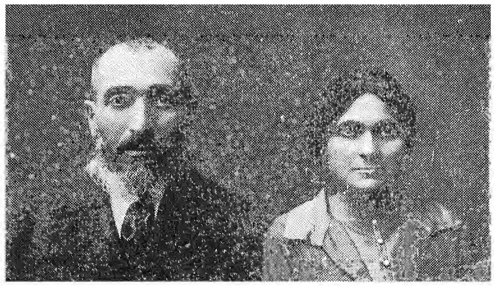
מישקים גיסיא

מישקים מלכה

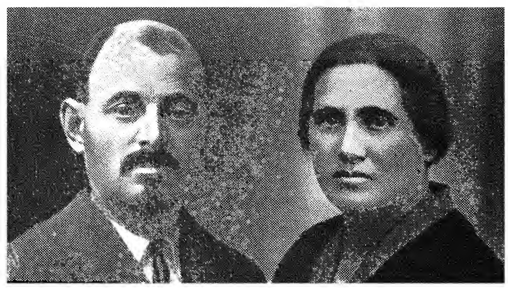
נייחין רייזל

נייחין ברוך שלום ורעיתו

נייחין ישראל (בנם)

סניטקובסקי בליומה

סניטקובסקי ישראל (בעלה)

זוריק נוימן־דסקל
נפל בצבא האדום

סנדלר פרימה

סטרול מרים

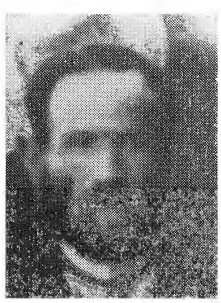
סטרול אברהם

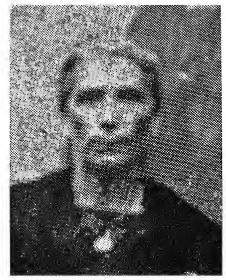
מיקלמן יעקב

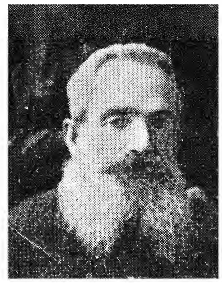
קצפ הניה בת עקיבא סימעס

סימעס עקיבא

פילרסקי פרידה

פילרסקי דוד (בעלה)

פוחיס חייקה

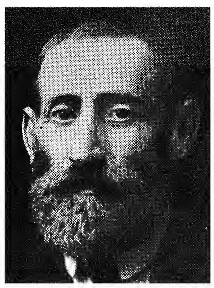
פוחיס מנדל (בעלה)

פינקל אברהם

ציסרוב לאה

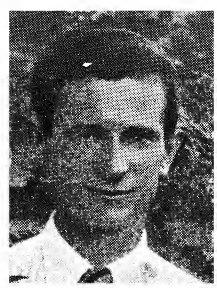
צ׳וקלו גדליהו (האב)

צ׳וקלו מוטל (בנו)

קצפ שרה (אם המשפחה)

קצפ משה

קצפ סילוה

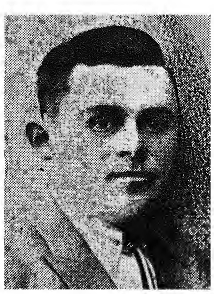
קצפ אליהו

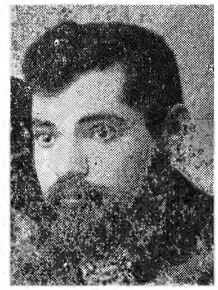
קצפ ראובן

רפפורט צינה (האם)

רפפורט נחמן (בנה)

קובדלו נחמיה

קובדלו נעכע (רעיתו)

קובדלו בנימין ומשפחתו

קליינמן הנה

סימון הנרי

סימה

קרוגליאק גיטל

קרוגליאק אברהם

קרוגליאק ביילה

רוזנפלד שרה (אשת משה)

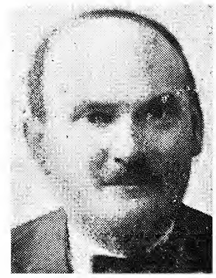
רוזנפלד משה (בנה)

רוזנפלד פרל (בתה)

רוזנפלד רחל (האם)

רוזנב־ג סולומין

שיכמן יחיאל

שפושניק יעקב

שפושניק חייקה (בתו)

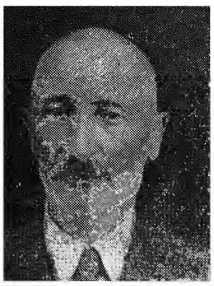
שוסטיק ביילה

שוסטיק יוסף

שוסטיק (אשתו)

זייץ מיכאל

שינמן בילה

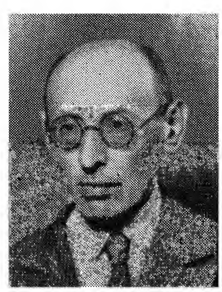
שינמן הרשל

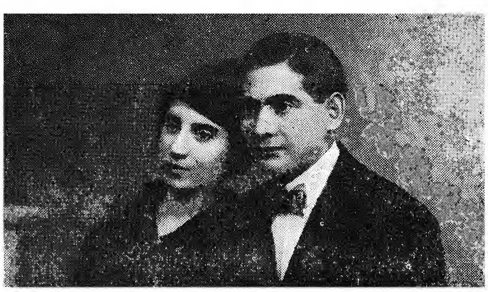
שפושניק יחזקאל

שפושניק פסיה

פולינקובסקי אברהם

משפחת שפילברג

קרבנות השואה

אורבוך ניומה
אורבוך ליוניה
אלצופן חייקה
אלקין יוסף — דיין הקהלה

בוקס משה
בידר מנדל
בידר — אלצופן — ריסל
בידר משה
בנדרסקי בן־ציון
בנדרסקי אליעזר
בקר שמרל
ברדיצ'נסקי צבי
ברונשטיין צבי
ברונשטיין סוסיה
ברונשטיין חיים
ברונשטיין נחה
ברונשטיין ליובה — בתם
ברונשטיין (מבושאבקה)
ברונשטיין שמעון
ברונשטיין מרים
ברונשטיין אלקה
ברונשטיין יעקב
ברוסמן שרה
ברינבוים הריץ
ברינבוים פוגה
ברינבוים נעמי בתם
ד"ר ברקוביץ נחום

גולדנברג אברהם
גולדנברג משה — בן אברהם
גולדנברג שבתאי
גולדשטרן מוטיל
גולקים אביגדור
גולרקנסקי זכריה
גוניק נצל
גוניק שיינדל
גוניק ישראל
גוריל חייקה

גוריל משה
גוריל ציפה
גוריל ברוך
גלוזגולד ליובה
גלוזגולד רמה — רעיתו
גלייבמן מתתיהו
גלייבמן פריבה
גלייבמן בנימין
גלייבמן צביה
גלייבמן יוכבד
גלייבמן יוסף — ילד
גלייבמן חייקה — ילדה
גלייבמן יעקב
גלייזר מוטל
גלייזר עלקה
גלנץ לייב
גלנץ חיים
גלנץ אטל
גנדלמן מרדכי
גנדלמן שמעון
גניחוביץ זלטה
גרובוקופטל יששכר
גרובוקופטל בן־ציון — מהנדס
גרויסר מיכאל
"גרויסר רבקה (רעיתו)
גרטופן צינה ואשתו
גרטופן משה — ילדם
גרצ'ניק ומשפחתו
גרשקוביץ אברהמ'ל
גרשקוביץ חיה
גרשקוביץ דוד
גרשקוביץ לאה
גרשקוביץ סימה
גרשקוביץ מרדכי
גרשקוביץ דינה

דודוביץ צ'רנה
דוכובני דוד
דוכובני בתיה
דוכובני ברוך — בוקה
דיוקמן שואל

דיוקמן סימה
דיוקמן יונה — בנם
דיוקמן ריבה — אשתו
דיוקמן חיקה
דיוקמן — ושתי ילדותיהם
דיזנגוף דוד
דיזנגוף צ'רנה
דסקל אפרים
דסקל נייכן שרה — אשתו
דסקל זוריק — בנם
דסקל אידל

הרמן פנחס

וואלאווסקי משה
ווייצמן גדליהו
ווייצמן רבקה רעייתו
וורניק חיים
וורניק מלכה

זייץ מיכאל
זיסרמן ליב
זיסרמן אסתר־חיה

חריין יצחק דוד
חריין חנה
חריין שרה
חרק ישראל
חרק פייגה
חרק יצחק
חרק יהושע

טוברמן ניומה
טוברמן רוזה

---

*) הרשימות מכילות רק חלק קטן מהשמות של קרבנות השואה.

טוברמן יחזקאל
טרוסטניצקי רשה
טרטקובסקי וועלוול
טרן מרדכי
טרן ישראל
טרן פייגה

יגולניצר יעקב
יגולניצר יוכבד
יונוביטש ישעיה־ליב
יונוביטש איטה
יונוביטש בת־שבע
יסקי חיים
ירוגה משה
ירוגה ברכה
ירוגה חנה
ירוגה אברהם
ירוגה מינדל

כהן רחל — (אמו של אברהם, חולדה)
כץ אברהם דוד
כץ פעיה — רעיתו
כץ רבקה — בתם

לושקוב סולומון
לושקוב ארקאדי (בפריז)
לוינסון יעקב
לוינסון רבקה
ליברוביץ נחום
ליברוביץ פריגה
ליברוביץ צילה
ליידרברג יצחק
ליידרברג יחיאל
ליניבקר מנשה
ליניבקר פיבל
ליפשין אברהם
ליפשין אשתו
ליפשין פייגה — בתם
ליפשין — בנם
למברג משה — האב
למברג פרל — האם
למברג מרדכי (מוטל) — הבן

מוזוליאן דוד

מולדבסקי פניה
מולדבסקי זהבה ז׳ניה — ילדה
מולדבסקי יוסיפינה — ילדה
מונדר דב
מונדר — מישקים מלכה
מונדר משה
מונדר שרה
מונדר יוסף
מוצ׳ניק דוד
מוצ׳ניק שרה
מוצ׳ניק יוזיפ
מורדקוביץ זרח
מורדקוביץ מחלה
מורדקוביץ צבי
מודקוביץ חיים
מורדקוביץ טובה
מורדקוביץ מוניש
מילשטיין ישראל
מילשטיין יצחק
מיניילאוו יעקב
מיקלמן יעקב
מיקלמן יוס׳לה — ילד
מלובצקי רידה

נאירנר שרה
נאירנר בריינה
נאירנר בנימין
נאירנר אריה
נייחין מנדל
נייחין לאה
נייחין ברוך שלום
נייחין רחל
נייחין רייזל
נייחין ישראל
נייחין ניסן
נייחין שרה — אשתו
נייחין — גלר יהודית
ניסנבלט זכריה
ניסנבלט ליב
ד״ר נירנברג יצחק

סוורנסקי פישל
סוורנסקי גיטל
סטרול אברהם

סטרול מרים
סטרול חנה
סימס עקיבה
סימס — אשתו
סימס מרדכי — בנם
סימס — קצפ הניה — בתם
סיימון הנרי
סיימון — קליינמן מרים
סירקיס מתתיהו
סנדלר פריכה — צרפת
סניטקובסקי ישראל
סניטקובסקי בליומה
סניטקובסקי ברוך
ספיבק אברהם
ספיבק צ׳רנה — אשתו
ספיבק מוטל
ספיבק שרה — אשתו
ספיבק וולוול

פגים יוסף הרב — עו״ד
פגים אינה — אשתו
פגים אפרים
פוחים מנדל
פוחים חייקה
פולונסקי מלך
פולונסקי—גלייבמן פרל
פולונסקי חייקה — ילדתם
פולונסקי יצחק
פולינקובסקי אברהם
פילרסקי דוד
פילרסקי משה
פילרסקי פרידה
פינקל אפרים
פינקלשטיין בן־ציון
פישל שטרן
פישליוב צבי
פישר אשר
פישר פייגה
פישר לאה
פקר אפרים ומשפחתו
פרידמן משה — מלמד
פרנק ישעיה

צוויבק יוסף
צוויבק טמה

צ'ולסקי מאטל
צולסקי זלטה
צינמן אלטר'ל
צוקלר גדליהו
צוקלר מוטל — מהנדס
צ'אליק משה
ציסרוב לאה–ליזה

קובדלו בנימין
קובדלו נחמיה
קובדלו גניה
קוז'ישניאן משה
קוליק שמחה
קוליק גיסיה
קופצ'יק חנה
קופצ'יק בנימין
קורנפלד ישראל
קורנפלד־בקר חסיה
קיפרצ'נסקי שמואל
קיפרצ'נסקי נפתלי
קיפרצ'נסקי יוסף
קיפרצ'נסקי שרה
קיפרצ'נסקי אברהם
קיפרצ'נסקי מנדל
קיפרצ'נסקי סימה
קליינמן אברהם
קליינר זליג
קנדל ישראל
קנדל רייזל
קסטליכר שמחה ואשתו
קצב עוזר
קצב מניה
קצפ אברהם
קצפ ראובן
קצפ משה
קצפ אליהו
קצפ סילווא
קצפ שרה
קרוגליאק ברל
קרוגליאק שרקה
קרוגליאק אסתר — ילדתם
קרוגליאק אליעזר — בנם
קרוגליאק גיטל
קרוגליאק ביילה
קרוגליאק אברהם
קרוטהמר לאה — ילדה

רביטש משה — עו"ד
רביטש רחל אשתו
רבינוביץ טובה
רבינוביץ חיה־ביילה
רבינוביץ משה אהרן
רבינוביץ ביילה גיטל
רבינוביץ אברהמ'ל
רוזן דוד — בסיביר
רוזנברג סולומון
רוזנפלד רחל
רוזנפלד משה
רוזנפלד שרה
רוזנפלד פנינה
רוזנפלד פרל
רוזנפלד יחיאל
רוזנפלד איצל
רוזנפלד ישראל
רוזנפלד ינטה
רוזנפלד צבי
רוזנפלד אידה
רוזנפלד וואווה
רוטמן שלום ואשתו
רוטמן אברהם ואשתו
רוטמן מנדל
רומליס יקותיאל
רזניק מאטל
רזניק שפרה
רטינסקי נחום
רטינסקי פייגה
רטינסקי גולדה — בתם
רפופורט חיים יונה
רפופורט משה ובנותיו
רפופורט ברוך
רפופורט צינה
רפופורט נחמן (ניאקה)

שולמן מניה
שוורצמן אליעזר
שטיינברג משה
שטיינברג — מרינינסקי סוניה
שטיינברג ילדתם
שטרן פישל
שיוביץ' משה
שיוביץ' רבקה

שיוביץ' אברהם — עו"ד
שיוביץ' (אריה) ליובה — עו"ד
שיוביץ' זלמינה — אגרונום
שיוביץ' חנה ונכדם
שיכמן יחיאל
שינמן משה
שינמן פנינה
שינמן יוסף
שינמן הרשל
שינמן ביילה
שינמן נתנאל ילדם
שוסטיק יוסף
שוסטיק אשתו
שוסטיק ביילה בתם
שוסטיק מנדל
שפושניק יחזקאל
שפושניק פסיה
שפושניק חיה
שפושניק יעקב
שפילמן שלמה
שפילמן חייקה
שפירין יצחק
שרייברמן יוסף
שרייברמן רבקה
שרמן יצחק
שרגורודסקי יעקב
שרגורודסקי חוה
שרגורודסקי מרדכי
שרגורודסקי משה
שרף משה לייזר
שרף מוטל — בנם
שרף אפרים
שרף מניה — אשתו
שרף יוסף — בנם
שרף ברכה — ילדה
שרף מרדכי
שרף רבקה
שרף אברהם
שרף הניך
שרף ליבל
שרף מניה — אשתו
שרף מאיר
שרף חוה
שרף ריבה
שרף שושנה
שרף שמואל

ח ל ל י ה ה ג נ ה
וצבא הגנה לישראל

מוצ'ניק אנציל — חדרה

ספיבק יהודה

עציוני נחום

רויטמן משה — חיפה

אוורבוך שאול — נגבה } חללי צה"ל

רוטקוב מנחם

יזכור עם ישראל את בניו ובנותיו, חילי צבא ההגנה לישראל, הנאמנים והאמיצים אשר הרפו נפשם במלחמה על תקומת ישראל; יזכור ישראל ויתברך בזרעו ויאבל על זיו העלומים וחמדת הגבורה וקדושת הרצון ומסירות הנפש, אשר נספו במערכה הכבדה; יהיו גבורי מלחמת השחרור והנצחון חתומים בלב ישראל לדור דור.

ש. שלום

חללי ההגנה וצבא הגנה לישראל

שאול אורבוך ז"ל

בן עמנואל ושרה, משפחת עובדי אדמה בכפר ווישקאוויץ, מחוז אורהיוב. ילדותו עברה עליו בתוך כרמים, שדות ויערות, על חוף הדניסטר. אהב את עבודת האדמה והיה בקי בכל ענפיה. גם כשלמד מלאכת הנגרות נהה אחרי חקלאות. „אני מרגיש את השדה", היה אומר. „המכונות אינן לפי רוחי". חבר תנועת „השומר הצעיר" בבסרביה, הכשיר את עצמו לעליה (עלה ב־1935). נכנס לקיבוץ שמיר (ליד רמת יוחנן) ועבד בעבודות כיבוש ובנמל חיפה. היה פעיל במאורעות תרצ"ו בשמיר, השתתף בסיורים, חבר לפלוגת האש בפיקודו של ווינגייט. ב־1938 עבר עם פלוגה משמיר כהשלמה לקיבוץ נגבה. מיד הצטרף למגיני המקום והיה אחד מעמודי התווך במערכת ההגנה. בעל עינים אפורות מחייכות, חסון, אמיץ, וטוב לב. שקט וצנוע כאיש עבודה בימי שלום, אך חין־ערכו נתגלה בייחוד כחייל לוחם בגבורה עילאית, בהקרבה עצמית ומסירות־נפש ללא שיעור, קר רוח ודייקן בכל שעת סכנה. קיבל כל פקודה ברצון, אך לבו לא נתנו לפקד על אחרים, לכן יצא תמיד בראש כל פעולה.

מהתחלת מאי 1948 היה פעיל בסביבות נגבה בראש קבוצת פלמ"ח וחי"ש, יד ימינו של מפקד נגבה יצחק דובנו ז"ל. עם פלישת המצרים היה מקלען בקו הקדמי מול משטרת עירק א־סוידאן. בשעת הצורך עסק גם במיקוש. ערב־ערב יצא דרך שדות־מוקשים לאסוף נשק ותחמושת משלל האויב. בפעולתו האחרונה יצא להניח מוקשים סביב טנק מצרי, שנתקע בין נגבה ועירק א־סוידאן, ונספה — כמה שעות לאחר שנכנסה ההפוגה השניה לתוקפה — ביום י"ב בתמוז תש"ח (19.7.48). נקבר בנגבה.

(מ„יזכור" משרד הבטחון — תשט"ז).

אנשל אשר קמחי ז"ל

אנשל נולד באורהיוב. בילדותו קבל חינוך מסורתי ואחר כך בגימנסיה. חניך גורדוניה, וכל ימיו שאף לעלות לארץ. משאת נפשו היתה חיי עבודה בארץ ישראל, ובשנת 1935 הגשים חלומו ועלה. צעדיו הראשונים היו מכוונים לעבודה חקלאית. אז שרר בארץ חוסר עבודה ועם זאת התנכרו רבים מהפרדסנים בחדרה לעבודה עברית, וזה השפיע קשה מאוד עליו, אולם, הוא לא נרתע והמשיך במאבק על קיומו בעבודה בחקלאות.

ביום ו' כ"ז בתמוז תרצ"ו (17 ביולי 1936), נרצח ביריות מן המארב ליד הכפר קאקון, בחזרו מעבודתו לחדרה מפרדסי הסביבה. בן 22 היה במותו.

ביומנו מיום ד' בניסן תרפ"ט מוצא אני רשום בין השאר: „מתאווה אני שבדמי ונשמתי אגן על עמי". — והוא אז

בן 14. עברו שנים, הוא שקע בינתיים ראשו ורובו בתנועות נוער ציוניות, השפיע על חבריו בגימנסיה ללכת אחריו, והם הלכו. היה בו משהו מן התום המשכנע, ורבים מחבריו העריכו זאת כראוי. — „אם אנשל בגורדוניה", הרי גם שם מקומנו. „עוד בהיותו ילד, אך התחיל לקרא בספר — היה מכנס את חבריו, בני גילו, על הספה ליד התנור החם בימי חורף, והיה קורא לפניהם מדברי ימי ישראל, ובעיקר מאגדות הגבורה של עמנו בימי קדם.

חיים קמחי

שבועים לפני מותו כתב לחברו (מרדכי זיסרמן) על מצבו בעבודה והסתגלותו אליה; וזה תכנו :*)

„שבועות על שבועות הסתובבתי ולא יכלתי להסתדר בעבודה. הייתי מודאג מאד כי לא ראיתי לפני כל סיכויים. חזרתי לחדרה. לאחר שבועות של בטלה התחלתי לעבוד בפרדס ב־15 גרוש ליום. לא יכולתי להמשיך בפרדס זה, מצאתי מקום אחר ועבדתי בו רק עד פרוץ המאורעות, כי הפרדס נמצא ליד קאקון, כפר ערבי מסוכן. לאחר בטלה של שבועיים, עבדתי שוב פעם 14 יום בפרדס אחר. אחר כך עברתי לפרדס זה, בו אני עובד בהפסקות, כי גם הוא נמצא במקום מסוכן. אבל אני מקווה שאוכל להשתכר די מחיתי, אם רק אהיה בריא. הסתגלתי יפה לעבודה. עברתי את התקופה הקשה ביותר של הסתגלות לחיי עבודה, ועכשיו אין לי עוד פחד בעבודה, כי נתנסיתי בעבודות הקשות ביותר בפרדס, ולא נסוגתי. אני עובד קשה וחוזר רצוץ מהעבודה

*) מתוך „מאורעות תרצ"ו" עמוד 659 מרדכי זיסרמן.

והייתי מאושר, אילו השעות המעטות של מנוחה היו יותר עשירות בתכנן, וזאת, לא מצאתי עדיין. יש לי חברים וחברות, אבל אין לי ענין בהם עד כדי שאוכל לבלות את זמני בחברתם ולשכוח את סבל יום העבודה. לו היינו יחד אנחנו, החברים מאז, בלי ספק היה לנו טוב. מובן, כי עתה, כשמשתולת החיה המוסתת, אין לחשוב על אפשרות הגשמת התכנית שלנו".

המל"ד **מרדכי זיסרמן**

יהודה ספ׳בק ז"ל

יהידה ספיבק (נכדו של יודל ספיבק) נולד באורהיוב, עלה לארץ ב־1933. נפצע במוקש בדרך נתניה — גבעת חיים בי"ד באלול ומת בי"ט באלול תרצ"ו. בן 23 היה במותו.

נתחנך אצל סבתא זקנה, הוא ושלוש אחיותיו. בארץ היה נהג. ובשבתו על יד ההגה בדרך נפגע ומת.

הוא היה מוכן לכך כל הזמן. אחרי מותו של החבר קמחי אמר לחבריו: תראו שגם אני אפול, כשאני בדרך על־יד ההגה. ועל השאלה, מדוע, איפוא, משוטט אתה בימים אלה בדרכים? ענה: וכי מי יסע? אסור להראות להם שאנחנו פחדנים ונכנעים — —

יעקב זאבי

משה רוטמן ז"ל

נולד באורהיוב בשנת 1899. בעודו נער עזר לאביו במסחר בצאן ובבקר. אולם המסחר לא היה לפי רוחו ונמשך לעבודת אדמה. בשנת 1917 יוצא משה עם אחיו ושניים מחבריו לעבוד בשדה.

בשנת 1920 הוא מצטרף לקבוצת פורר ועולה לארץ. הוא נשאר בחיפה וכבר מיום ראשון הפש עבודה. התחיל במאפיה

ועבר לעבודה בנמל. בפרעות 1921 מצאנו אותו בין המגינים.

באותה שנה הגענו קבוצת חלוצים לארץ, ומשה קבל פנינו בדברי עידוד. הוא הציע לנו להצטרף לקבוצת סבלים כובשי עבודת הנמל (קב׳ ברל רפטור).

משה הצטיין בזריזותו ובחריצותו. לאחר זמן רכשנו בהמות לעבודה. ההתחרות מצד העגלונים הערבים היתה קשה, אולם הודות לקשריו של משה עם סוחרים ערביים וכשרו ליצור יחסים טובים עם מי שבא אתו במגע, עמדנו כשנתיים בהתחרות. וכשהקבוצה נתפרקה המשיך משה בעצמו לעבוד בין הערבים. משה היה בחור חסון ועשוי ללא חת. באחד הימים החליט לפתוח אטליז בשוק הערבי בחיפה. שכר חנות, יהודי בין הערבים. הוא בטח בעצמו וביחסיו עם ידידיו ומכריו מבין הערבים שלא יאונה לו כל רע...

בפרוץ מאורעות בשנת 1929 הזהרנו ובקשנו ממנו שלא ירד לשוק, אולם הוא צחק ואמר: „אני לא מפחד"... ירד ולא שב. נרצח ע"י אחד משכניו.

משה, החבר הטוב, החברתי האהוב על הבריות, הובא לקבורת ללא אפשרות להפרד ממנו. רק לארבע חברים, ואני בתוכם, נתנה רשות מצד הבריטים ללוות אותו לבית העלמין בחיפה התחתית בין יתר קרבנות חיפה.

ת. נ. צ. ב. ה.

י. רפופורט

מנחם רוטקוב ז"ל

מנחם בן מרדכי וצפורה רוטקוב נולד באורהיוב ביום 11.11.1925. התחנך בביה"ס העממי „תרבות" בעירו ובשנת 1936 עלה עם הוריו ארצה והמשיך בלימודיו. בגלל מצבה

הכלכלי הקשה של המשפחה נאלץ להפסיק את הלימודים בטרם מלאו לו י"ג שנה. אחרי חיפושי־עבודה ממושכים ומדכאים נתקבל לבנק אפ"ק. עד מהרה נתגלו כשרונותיו המעשיים, זריזותו, אהבתו לסדר ומסירותו לעבודה ובעיקר — רגש־אחריותו המפותח, ונתחבב על חבריו בעבודה ועל כל סביבתו. הצטרף ל„צופים" ול„גורדוניה" והקדיש את רוב זמנו הפנוי לעבודה בקן. החליט לצאת להכשרה, אך נאלץ לדחות את יציאתו לשנים מספר בגלל מצב משפחתו, עד שאביו הסתדר

בעבודה; רק אז — והוא בן 17 — יצא לדגניה א׳ וכעבור שנה עבר לנוה־איתן ומשם — למקומו הקבוע בקבוצת „חרמונים" (חמדיה). היה חבר מזכירות חמדיה, מרכז ועדת־עבודה, מסדר־עבודה, איש־בטחון והיה ראשון למילוי כל תפקיד אחראי ומסוכן — ללא היסוסים. ב„הגנה" ראה הכרח מתוך הכרה פנימית ונמצא במקומו בכל שעה — אף־על־פי שמטבעו לא היה מן הששים אלי קרב. הצטיין בפשטותו, בנקיונו החיצוני ובטוהר־לבו; היה צנוע בהליכותיו, אוהב שלום, ידיד נאמן לחבריו ובן מסור ואהוב להוריו.

היה קשור קשר אמיץ לארץ ולאדמתה. בהיותו בן 14 היה בשורות הראשונים של המפגינים נגד הספר־הלבן ונפצע בשעת ההפגנה. תמיד נשא בלבו את רעיון העצמאות הלאומית והחיים השלמים בקבוצה ושאף לחיי עבודה ויצירה. נתן ביטוי מלא למחשבותיו ולשאיפותיו במכתביו וברשימותיו.

כחייל וכמפקד השפיע במדה רבה על אנשיו בהופעתו, באישיותו, בכוח־שיכנוע ובבטחונו, שאצל מעצמו על פיקודיו. התגייס במאי 1948 ושרת כמ"כ בגדוד 13, חטיבת „גולני". השתתף בהגנת המשקים באיזורי בית־שאן וגלבוע ובעמק־יזרעאל.כתום ההפוגה הראשונה, ביום 9 ליולי 1948, פתחו העיראקים בהתקפה נרחבת והחלו מתקדמים לעבר זרעין. חלק מכוחותיהם פנה לעבר הגלבוע מזרחה, בכיוון סנדלה־מזאר. מנחם וכיתתו היו בפלוגה, שתפקידה היה לעצור את התקדמות האויב בגזרה זו ולשמור על האגף השמאלי של כוחותינו. בשעת ההתנגשות עם האויב ביום 10.7.48 נפצע חייל מכיתתו. מנחם יצא ממחסהו וחש לעזרת הפצוע ובדרכו נפגע בצוארו ונפל במקום. בגלל התנאים נשארה גויתו במקום, יחד עם שאר חללי הקרב. רק כעבור שלושים יום נמסרו גוויות הקדושים לידי צבא־ההגנה ומנחם הובא לקבורה בבית־הקברות של קבוצתו.

ת. נ. צ. ב. ה. („גווילי אש" 572—573)

בני אורהיוב שנפטרו בארץ

אורבוך שמואל
אורבוך טוביה
אלקושי נחום

בזנוס יעקב יהודה
בזנוס ורעיתו
ברסוצקי פניה

גוטליב — סבבולסקי מרים
גולדשטרן זלטה
גולדנברג מאיר
גולדנברג מרדכי
גולדנברג משה
גולני אברהם יצחק
גולני יהודה
גייניחוביץ ישעיה
גייניחוביץ איידל
גלובמן מרדכי
גלובמן אודל־עדה
גרשקוביץ אידל בן מאיר

חרק דוד

טרטקובסקי וולוול

יחיאלי ישראל

כהן יוסף

לוינסון צילה

סקליאר לייב
פורטנוי פרץ
פורטנוי לאה
פורר בן־ציון
פורר פסיה־בתיה — אשתו
פטרושקה לוי
פייגין חיים — אגרונום
פרנק אנצ׳ל
פרנק מלכה־פייגה — רעיתו

קמחי־נאירנר טובה
קצפ מרדכי
קרסנר נחמן

רבינוביץ צבי
רוטקוב צפורה
רפופורט יששכר
רפופורט בליומה
רצ׳ולסקי חנה

שמבן מרים
שנדר אייזיק
שנדר — רעיתו
שפיצברג אליהו — ד״ר

בני אורהיוב שנפטרו בארץ

טוביה אורבוך ז"ל

היה אחד משלושת ראשוני „בני ישראל" ומראשוני הנוער בכלל שיצאו להכשרה בהחלוץ, להגשמת צווי התנועה. וקשה היתה הדרך החל מסניף החלוץ בקישינוב (בנדרסקיה 20) דרך בליצ'ני ועד לסניף החלוץ שהוקם באורהיוב. למרות הקשיים, נשאר טוביה איתן ונאמן לדרכו.

בעלותו ארצה תקע אהלו יחד עם ראשוני „בני ישראל" על גבעת עין־בדה אשר בסביבות נהלל. שם עסקו בעבודות כביש. בתור בן למשפחת חקלאים עניפה וותיקה שאף גם הוא לחקלאות. בחזונו הוא ראה את הקבוצה יושבת על קרקע ומפתחת משק חקלאי. רצה הגורל, ועקב פילוג בקבוצת בני ישראל, נפרדו דרכינו. תוך טלטולים דרך קבוצות אחרות, הגיע טוביה למושב רשפון, שם הקים את משפחתו והגשים את חלומו של פיתוח משק חקלאי.

במאורעות 1946 התגייס לחיל הנוטרים ובכל מקום סכנה היה ראשון עם כיתתו. נחלץ בשלום מקרבות רבים עם כנופיות ערביות. בעצם הקרבות של מלחמת קוממיות בערב פסח תש"ח (1948), מצא טוביה את מותו תוך תאונת עבודה. אסונות רבים פקדו את משפחת אורבוך, ואסון מותו הטרגי של טוביה עלה על כולם. זכור תזכור המשפחה את בנם ואביהם שרשם דף מזהיר בתולדות תקומת ישראל.

שלמה ברונשטין, גן־שמואל

נחום אלקושי ז"ל

נחום היה אחד מבני העליה השניה, אחד מאלה שאפשר להגיד עליהם „ראיתי בני עליה והם מועטים". הכרתיו תחילה בעברי את מצרים, כמדומני, בשנה הראשונה לבואי לארץ (תרס"ז, 1907) וכעבור זמן־מה אחרי זה עלה. בעלותו לארץ קרא עצמו אלקושי (בגולה — ברנבאום). בסג'רה פגשתי אותו בין ראשוני הפועלים — פועל חקלאי בתוך קומץ החברים בעבודה. ביום עבד בשדה ואת שעות המנוחה בערב הקדיש לעבודת הציבור. נחום, שנחן בכשרונות אדמיניסטרטיביים, ריכז את הפעולה הארגונית של מחוז הגליל של „פועלי־ציון".

שוב נפגשתי אתו בימי הכינוסים בפסח תרס"ט ומאז עמדנו בקשרי מכתבים, בעיקר בעניני המפלגה. עם יסוד העתון העברי הראשון של „פועלי־ציון" — „האחדות", הזמנתיו לירושלים לנהל את העתון — תפקיד שמילא בחריצות ובמסירות כל הימים. בימי היותו בירושלים הקדיש כל

זמנו הפנוי מהעתון לעבודה ציבורית כחבר המרכז של המפלגה. בימי הרדיפות של ג'מל פחה יצא לאמריקה ושם היה מהראשונים שנענו לארגון החלוץ והגדוד העברי. מן הראשונים היה לשוב עם גדוד ה־40 (קלעי המלך) ומהראשונים לתת יד למפלגה המאוחדת שנוסדה אז, היא מפלגת „אחדות עבודה", אשר בה התלכדו „פועלי־ציון" והבלתי מפלגתיים וחלק מאנשי „הפועל הצעיר" (תרע"ט, 1919). בשנת תר"פ (1920) עבר לירושלים וכאן אירגן את מטבח הפועלים הראשון והשתתף בגרעין הראשון של ההגנה. בשנת תרפ"א נשא את חברתו מרים משי ומאז התישבו והקימו את ביתם בירושלים. כאן פתח נחום את סניף קופת־חולים, והוא עמד בראשו במשך שנים רבות. בתרצ"ה עברו לתל־אביב. כל הזמן היה פעיל בתנועה ובחיים הציבוריים, אולם לבסוף חלה במחלה קשה וכשלוש שנים שכב בחוליו ללא יכולת של תנועה, גלמוד ובודד.

הוא מת בבית זיו ואף לא נספד כהלכה, אולם חבריו מימי העליה השניה זוכרים את חריצותו, את כשרונו ואת מסירותו ללא גבול. בלבם יישאר זכרו כל הימים.

י. בן־צבי

★

שנת תרפ"ב (1922), באו ימי־גדולה לירושלים העברית, בתחילת העליה השלישית, והיה צורך ליצור ולפתוח כמה מוסדות לשירות הפועלים שהלכו ורבו אז בעיר. היה נחוץ לפתוח מטבח פועלים, ונחום אלקושי נקרא לעשות זאת בעזרת חברות אחדות, כולם מחוסרי נסיון, אולם מלאי רצון,

נכונות ואחריות. צריך היה לפתוח את המרפאה הראשונה של קופת־חולים ונחום אלקושי הוזמן לטפל במוסד זה. ד״ר פרוז׳ינין ז״ל בא אז מהגליל.

ונחום אלקושי עמד לידו כשומר נאמן, שלידיו נמסר הוא מילא את תפקידו בקפדנות אופיינית ביחס לעצמו ולאחרים; שמר על כל פרוטה ופרוטה, תבע סדר, דייקנות ואחריות מאחרים ובמידה עוד יותר גדולה מעצמו. ואמנם, הודות לקבוצה קטנה זו של רופא, אחות ונחום אלקושי, הלך ונתבסס המוסד הצעיר והקטן ורכש לו מקום נכבד ונעשה לאחד המוסדות הרפואיים הנכבדים והחשובים בירושלים.

עם סידורי העבודה במוסד עברו נחום ומרים בשנת תרצ״ה מירושלים לת״א. עקירה זו מירושלים האהובה עליו לא היתה פשוטה בשבילו ולא קל היה לו להתאקלם באוירה של עיר זו. גם כאן שרת את קופת־חולים באותה מסירות. ידיעה ודאגה עמוקה ואמיתית לענינים שנמסרו לידיו.

היה חבר נאמן להסתדרות, לציבור הפועלים, לכל פעו־לותיה של תנועת־העבודה בארץ ועשה שרות־אמת לקופת־חולים וחבריה.

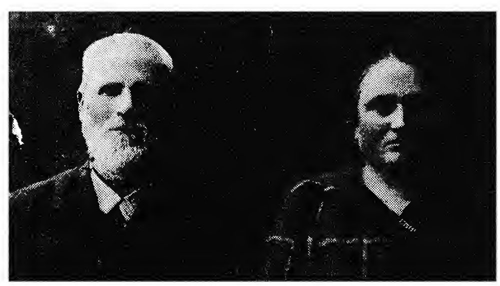
יהיה זכרו ברוך.

אל. פרי

יעקב יהודה בזנוס ז״ל

מעורה בצבור היה ונוח לבריות, ואחד מאלה שקנה עולמו בפשטותו, בנאמנותו וביושר לבו לזולת.

תפקיד מיוחד מילא בהכנת המצות לפסח והוא היה הראשון בעירנו שהביא מכונות לאפיית המצות, תחת אשר עד כה

היתה אפיית המצות נעשית כולה בעבודת־יד. וכאשר החליטה הקהילה לרכז בידיה את מפעל המצות בערב פסח למען תוכל על ידי זה להגדיל את גביית „מעות חיטין" פנה וועד הקהילה בנידון זה אליו, והוא נענה ברצון, ואף הסכים לנהל את המפעל לפי מיטב יכלתו. על ידי כך יכלה החברה „לעזרת עניים" להרחיב את פעולתה בכלל ולהגדיל את העזרה לחג הפסח במיוחד. רב היה חלקו של יעקב אידיל בהמלצתו על אלה הנזקקים ביותר שראויים לתמיכה מוגברת. הוא היה בקי במצבו של כל אחד ואחד והמלצתו היתה המכרעת. מפעל שני הראוי לציון מיוחד, שבו היתה לו זכות ראשונית — הוא מפעל הדייג בעירנו. ברעאוט ובאגם המ־לאכותי „יאס" שרצו המון דגים, והדייג היה מרוכז בעיקר בידי הנכרים, שלא הצטיינו בארגון ובשפור המקצוע. יעקב אידיל פיתח מקצוע זה לתועלת האוכלוסיה, וסיפוק־נפשי נוסף היה לו, בהמציאו מנת דגים לשבת לנצרכים ללא תמורה כל שהיא...

עם התבגרותם עלו הבנים ארצה והוא ואשתו נשארו באורהיוב לחסל את רכושם ובשנת 1934 עלה גם הוא ואשתו ארצה.

יעקב אידיל, איש העבודה והישר בהליכותיו והדואג תמיד לזולת נשבר לבו במלחמת־הקיום שנתקל בה בארץ.

לפני זמנו נפטר, והובל לקבורה בהרצליה...

פניה ברסוצקי ז״ל

פניה ב. נולדה בהייסין (פודוליה) למשפחה עשירה, מיוחסת ולמדנית. גדלה והתחנכה בבלטא, וקבלה חינוך אצל המורה הדגול ר׳ ברוך שווארץ (אביו של העיתונאי שלום שווארץ). לעת ההיא קבל שיינקין משרת רב מטע״מ בבלטא, והעיר נעשתה למרכז ציוני חשוב של כל הגליל. פ. הצטרפה לחוג העוזרים של שיינקין בפעולה ציונית, והתמסרה בלב ונפש

לתנועה. אף כי הסביבה הציבורית היתה מתנכרת לציונות, השמאל ראה בה תנועה „בורגנית", והימין התיחס סתם בביטול ובבוז אליה, והיא, ה„בת הבורגנית" לא נמנעה מלהתמסר לתנועה זו בכל להט נעוריה. היא פעלה רבות בכל השטחים, ובמיוחד התמסרה לביסוסו של בית הספר הציוני בבלטה — אשר בו למדו, בעיקר, ילדי העניים. באלול שנת תרס״ב (1902) השתתפה פ. ב. בתור ציר בוועידת ציוני מינסק יחד עם בחיר לבה אברהם ברסוצקי מאורהיוב שנשאה אליו באותה שנה ועברו לגור בה.

כן השתתפה יחד עם בעלה בוועידת חובבי ציון שהת־קיימה בחשוון תרס״ג (1902) באודיסה.

(מתוך דברי ב. שוחטמן ז״ל
שנתפרסמו בעתון „היום")

אודל ומרדכי גלובמן ז״ל

רבי מרדכי ומשפחתו (בניו עקיבא ופנחס גוברין) הגיעו עם זרם פליטי אוקראינה לאורהיוב בחורף תר״פ. הם התאכסנו אצל דודם ר׳ מתתיהו גלובמן. (עקיבא ופנחס

התאכסנו אצל דודם ר' מתתיהו גלובמן. תוך זמן קצר נכנס ר' מרדכי לעבוד בהוראה ל„ישיבה" והתערה בחיים הציבוריים כאחד ותיק. אדם אציל רוח ואוהב בריות היה, והתחבב חיש על עסקני העיר ופעילי התנועה הציונית. ביתו היה פתוח לכל דורש. היה לו קשר הדוק עם ארץ־ישראל והשפה העברית וראה ב„החלוץ" מכשיר חשוב, עתיד האומה, ספוג תרבות יהו־

דית תורנית, בקי בספרות לסוגיה, הירבה להרצות והיה לו קהל מאזינים ורבים היו מבין מעריציו.

עזר כנגד שימשה לו רעיתו, אודל ז"ל, אשר סייעה לו בפעילותו הציבורית והיה מקבל עצה ותושיה מתבונתה המפוקחת ועירותה לבעיות הזמן ובמיוחד לאדם הסובל והזקוק לעזרה.

בשנת תרפ"ד עלה ר' מרדכי ורעיתו אודל לארץ ונת־גשמה חלומם להשתקע בעיר הקדושה, ירושלים. שם ישבו עד סוף ימיהם. גם בירושלים שימש ביתם מקום מיפגש לעולי אורהיוב. זמן רב שמר ר' מרדכי על הקשר בינו לבין ידידיו באורהיוב והחליף עמם מכתבים מלאי התלהבות על בעיות הארץ.

בשיבה טובה נסתלקו מאתנו.

אידיל יגולניצר ז"ל

כחניך „תנועת נוער", שסיסמתה היתה מסירות ללא תנאי לאידיאה ולכלל, היה יגולניצר סמל ודוגמה.

אליו נמשכתי עוד בהיותי חניך שכבת המתעוררים בגור־

דוניה. היה בו מין קסם מיוחד במינו, להיות צעיר ברוחו למרות גילו הקשיש. נפשו היתה ונשארה־תמיד צעירה ותוססת.

ידוע היה לכולנו כעסקן, המעדיף תמיד את החובה לצבור על ענייניו הוא. נאמן היה לעמו ונאבק במסירות לזכויותיו האזרחיות והמדיניות. לוחם אמיץ בכל תופעה שיש בה ריח של „מה יפית" וקרא תגר על אלה שלמדו להרכין ראש, להסתגל ולעשות שקר בנפשם.

אף שלטונות המדינה הכירו את תכונותיו אלה וכבדוהו בגלל זה.

בשביל הנוער היה מורה ומדריך, ידיד ורע, והנוער התיחס אליו כאל איש החזון והתבונה.

הוא היה בין חברי מפלגת היהודים לפני הבחירות למוסדות המדינה והופיע כאחד המועמדים, באותה רשימה שהתחייבה לעמוד ולהגן על האינטרסים של האוכלוסיה היהודית.

בהופעותיו כמרצה או באספות פומביות בעיר, ידע תמיד לתת בטוי לנתוח חריף של השאלה היהודית וללא רחם נלחם נגד כל אלה התועים והמתעים.

הוא היה עקבי לדעותיו ושימש דוגמה אישית למכריו מוקיריו. דוגמא לכך שמשה עלייתו ארצה.

השפעתו היתה רבה על כל בני הנוער בלי הבדל גון פוליטי, והוא נחשב לאחד הגורמים הראשיים בהתפתחות ההכרה הלאומית של הנוער באורהיוב ולהכוונתו בדרכו לציון...

אהבתי לשמוע את יגולניצר בויכוח. כמה השכיל לערוך מלחמה על אויבי הציונות ויריביה, כמה ידע להבליט את האמת הנאמנה ואת ההגיון המציאותי שבציונות. תשובותיו היו קולעות וממצות, בהירות ומשכנעות. בהופעותיו באספות עשה תמיד רושם עז לא רק על אלה שהיו נוטים לדעותיו והשקפותיו אלא גם על מתנגדיו, שאף הם התיחסו אליו בכבוד רב.

הוא עמד בראש הפעולה לארגון ההגנה העצמית, החדיר ללב כולם הכרה להתגוננות וגם קיבל על עצמו לחלק נשק לחברים, והוא היה רוח החיה בכל הופעה ובכל ענין שרוח של קוממיות יהודית ועצמאות יהודית היה מורגש בו.

מעטים הם היהודים בעלי חוט שדרה שפגשתי בצבוריות שלנו כמו אידיל יגלניצר. כמה כאב לבו כשראה שהעסקנות הצבורית שלנו בגולה הולכת בדרך של התרפסות וכניעה...

אני אזכור אותו תמיד כמורה, כעסקן וכחבר. ולא רק אני, אלא כל הנוער מבני אורהיוב שהיה קשור אליהם בכל נימי נפשו.

הוצאת ספר על אורהיוב, זהו אולי זר פרחים היפה ביותר על קברו של עסקן מסור ונאמן שכל כך הרבה עשה כמחנך וכמדריך של צעירי הדור.

זכרו יהיה ברוך בפי כל חבריו־מוקיריו

ד. חיימוביץ

יוסף כהן ז"ל

תר"ס—תשי"ח

יליד משקאוצי, מחוז אורהיוב, אביו היה שוחט בכפר.

מיטב נעוריו עשה באורהיוב, שמה בא ללמוד וללמד. בתור מורה הוכיח יכולת פדגוגית ראויה לשמה. היה אחד הפעילים בתנועת צ.צ.

ב-1923 עלה לארץ. גם כאן התמסר לתנועת העבודה.

ב„דבר", מיום 3 בינואר 1958 אנו קוראים:

יוסף כהן

יוסף כהן, מוותיקי חברת „המקשר", נפטר בגיל 58. בלוויה השתתפו חבריו לעבודה, מזכיר מועצת הפועלים, מ. ברעם וחברים מהמועצה, סגן ראש העיר בפועל, מ. איש־שלום וידידים ומוקירים.

בתור חבר „החלוץ" עבד בעבודות כיבוש, בסתות אבני ירושלים ועוד. מאז שנת 1931 הוא עבד במחלקת החשבונות של „המקשר".

חבר צנוע, נקי כפים ובר לבב. נכון היה לסייע לזולת במצוקתו.

צילה לווינסון ז"ל

צילה גנדלמן גמרה בית־ספר לתפירה „אורט" ומייד נכנסה לעבודה אצל אחת התופרות בעיר.

בצעירותה מת עליה אביה וצילה נרתמה בעול פרנסת המשפחה המיותמת בת תשע נפשות. ובעת ובעונה אחת דאגה לסיפוק רוחני. היא הצטרפה למפלגת פועלי־ציון ופיתחה פעילות ברוכה.

באביב 1933 נכנסה יחד עם בחיר לבה משה לווינסון להכשרה בפאקשאני שברומניה. גם כאן הצטיינה צילה בחריצות ומסירות לעבודה והתחבבה על הכול.

ומייד לאחר מכן ביולי 1934 עלו לארץ. צילה היתה מאושרת. ברם, חבלי הקליטה לא איחרו לבוא. חיפושים אחרי עבודה וקשיי הסתגלות היו מנת חלקם. אולם, צילה, ברוב מרצה משכה בעול ואף עודדה וחיזקה את בעלה.

רבות התקלות והקשיים בהם נתקלה צילה ב־20 שנות חייה בארץ והתגברה עליהם. על האחת לא הספיק לה הכוח להתגבר. מחלה קשה תקפתה, עוד זכתה להשיא את בתה, ולאחר ימים ספורים פרחה נשמתה העדינה.

קרובים ורחוקים חילקו לה הכבוד האחרון. אילן נאה נגדע בעודו באבו.

אליהו בן ציון פורר ואשתו פסיה ז"ל

בן ציון נולד באקרמן (בסרביה) בשנת 1980. בגיל רך נתיתם מאביו. עם זאת קבל חינוך מסורתי בילדותו ורכש ידיעות בתורת היהדות. בן 12 עבר עם אמו לבלצי, וכעבור שנתיים עברו לאורהיוב. כאן נתקבל בתור שוליה להינזל פולונסקי, בעל חנות למכשירי כתיבה ובית מלאכה לכריכת ספרים. ושם גם ספריה להשאלת ספרים בעיקר באידיש. ספריה צבורית טרם היתה אז.

תוך כדי עבודתו בכריכיה רכש בן ציון ידיעות בעסקי החנות, וכאשר קבל לידיו את המדור להשאלת ספרים, הרחיב את ידיעותיו בספרות באידיש. הוא גילה כשרון בכל אלה, ובמשך הזמן הוא נהל למעשה את העסק.

בזמן ההוא, בסוף המאה הקודמת, היה זה מעשה נועז מצדו להפנות את תשומת לב הקוראים לספרות חדשה באידיש שרכישתה קשורה היתה בהוצאות מרובות, וזה היה כמובן נגד האינטרסים של בעל החנות אשר נאלץ היה להחליף את הספרות המיושנת של שמ"ר וכו' בספרי מנדלי, שלום עליכם, דיננזון, פרץ וכו'.

בראשית המאה הנוכחית, הגיע לעירנו הסטודנט שטיינבך. התקשר עם שטיינבך והציע לו קבוצה מחבריו לטיפול. והציג לו תנאי: ללמד את החברים גם תנ"ך וספרות עברית. כי הוא ב. צ. ציוני הוא ולא יסכים שחבריו יקבלו הדרכה והשכלה שהיא זרה לרוחם. כי גם הם כמוהו נוטים הם לחזון התחיה הלאומית. קבוצה זו שהיתה

מורכבת מבעלי מלאכה הניחה במרוצת הזמן את היסוד לקופת־הלוואה וחסכון לבעלי מלאכה בעירנו.

בן ציון — הציוני

את חזון תחיית העם היהודי והשפה העברית בארצו, נשא ב. צ. בלבו מעצם בחרותו. והוא היה אחד מחברי החוג לדוברי עברית בעירנו. הוא היה אחד מחסידיו הנלהבים ובאי ביתו של העסקן הציוני אברהמ׳ל ברסוצקי, שיתף פעולה בכל מפעלי התנועה המקובלים אז. כאשר הגיע תורו להקים „בית" בישראל ונשא לאשה את פסיה, למשפחת הנטין מאורהיוב, עזב את מקום עבודתו אצל פולונסקי ופתח חנות מכשירי כתיבה. והודות למרצו הרב וכשרו למסחר וכן שיתופה הפעילה של בת זוגתו, הצליח לפתח את חנותו הקטנה לבית מסחר ראשון במעלה במחוז אורהיוב.

ב. צ. הציוני המגשים

ב־1904 שנת פטירתו של ד״ר הרצל נולד לב. צ. בן, והוא קרא לו „הרצל" על שם המנהיג. וכן קרא יתר בניו בשמות עבריים, וחינך אותם ברוח לאומית.

אולם כל אלה לא הרוו צמאונו לחיים לאומיים חפשיים. רבה היתה כמיהתו לבנות ביתו הקבוע למשפחתו בארץ ישראל. ב־1912 בחדשי הקיץ לקח ב. צ. את בנו הבכור הרצל ויצא לבקר בארץ על מנת ללמוד תנאי ההתישבות מקרוב מתוך מגמה להעלות אח״כ גם את המשפחה. את בנו הרצל בן השמונה לקח עמו למען סדר אותו בגמנסיה הרצליה בתל־אביב. והנה נתברר כי הדבר הוא בלתי אפשרי בגלל גילו הרך של הילד. הם חזרו לאורהיוב והחלו מיד להתכונן לעלית כל המשפחה. בינתיים פרצה מלחמת העולם הראשונה (אוגוסט 1914) ומשפחת פורר נאלצה לדחות את העליה.

עם הכרזת בלפור מחדש פורר את הכנותיו להגשים את חזונו. ב. צ. מכנס בקישיניוב כינוס של המעונינים ומרצה בפניהם באופן מפורט ביותר על כוונים שונים של התישבות בארץ. בינתיים הוא סיים את הכנותיו לעליה.

ובחנוכה 1920 הגיעו בן ציון פורר וקבוצתו ליפו. באותם הימים טרם הוכשרו התנאים להתישבותם של בני המעמד הבינוני, ולמרות מאמציהם לא הצליחו אנשי הקבוצה להשיג אדמה להתישבות. והחברים החלו לאט לאט להתפזר, וכל אחד חפש מקורות פרנסה לעצמו. גם ב.צ. החליט להאחז בכל אשר ידו השיגה, והוא פתח בית מסחר לספרים ומכשירי כתיבה, והוא היה הראשון בגבולות תל־אביב שפתח חנות מסוג זה. ובמשך הזמן, הודות למרצו וליחסו היפה נעשה השם „פורר" לפופולארי בין המורים והתלמידים והוציא פרנסתו בכבוד.

בתיה (פסיה) פורר ז״ל

אשה צנועה, בעלת אופי שקט, רוך אמהי נסוך על פניה הנעימים. בית פורר היה פתוח לכל. פגישות, מסיבות, של הציונים בעיר — מקומן בבית פורר, ופסיה, עקרת הבית, קבלה כולם במאור פנים ובחיבה.

ברוב תבונתה הלכה פסיה אחרי בעלה בדרכו הציונית. בהסכמתה המלאה החליט פורר לעלות לארץ ולחסל את עסקיהם לשם כך. לא מעטות היו האכזבות שמצאו בדרך השתקעותם בארץ. הפרעות ב־1921 וכל הקשור בזה, עמדה פסיה בכל אלה בגבורה ובשקט נפשי מבלי להוציא דבת הארץ. נהפוך הוא, את העולים החדשים שהגיעו היא קרבה ועודדה אותם. להקל מעליהם את הסבל הקשה בימים הראשונים לקליטתם. ולא מעטים מבני אורהיוב מצאו אכסניה בצל קורת ביתם. בכל מקרה קשה פנו הנזקקים לעזרה לפסיה. ולא פעם קרה שחולה מחוץ לעיר שהיה זקוק לטיפול רפואי זמן ממושך, מצא בביתה באווירה המשפחתית מחסה ומנוחה. על סף האושר בחייה התאכזר לה הגורל והיא נפטרה בתאונת עבודה במשק ביתה.

רבים יוצאי עירנו המוקירים אותה יזכרו אותה בלבם.

פרץ ולאה פורטנוי ז״ל

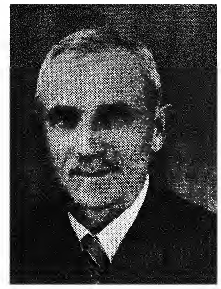
פרץ היה בעל יזמה בענף ההובלה. הוא היה הראשון שרכש אוטו־משא לשרות בדרך אורהיוב—קישיניב. בימים ההם היה זה צעד נועז וחשוב שהביא אחר כך לשפורים נוספים בתנאי התחבורה. בנם היחיד עלה ארצה, ולאחרונה עלתה גם המשפחה כולה (1936), והודות למרצם ולנסיונם בחיים הגיעו למצב כלכלי משביע רצון.

וכמו בחו״ל כן גם בארץ נענו לכל הזקוק לעזרתם.

בשנים האחרונות תקפה מחלה קשה את לאה והיא נפטרה, וכעבור זמן לא רב נפטר גם בעלה פרץ.

לוי פטרושקה ז״ל

איש טלנשטי (מחוז אורהיוב), חקלאי מובהק, מומחה לכרמים. כאשר שליח החלוץ (ד. חיימוביץ) פנה אליו לקבל מאנשי החלוץ להכשירם בעבודת הכרם, נענה לוי בהתלהבות והשפיע גם על כורמים אחרים שבסביבה, שגם הם יקבלו חלוצים לעבודה. מאות חלוצים רכשו ידיעות בענף זה הודות להדרכתו של לוי בכרמיו. ביתו שמש אכסניה נאה לכל חלוץ ולכל שליח, עובר־אורח, בעיירה זו. וזה הדבר שטלנשטי הפכה בימים ההם למרכז הכשרה בעבודת האדמה. ורבים הם

לוי פטרושקה

החלוצים הנמצאים כיום בארץ, שזוכרים את היחס החם שמצאו בביתו.

רבה היתה אהבתו לזולת, ובמיוחד למי שמכשיר את עצמו לעלות ארצה. אהבתו לארץ היתה גדולה ונלהבת ומבחר מאוייו היה לעלות ארצה ולהתיישב בה. וכאשר בתו עטיה עלתה לארץ, היה מצפה בכליון עינים ליום שבו יוכל גם הוא ומשפחתו לעלות.

בינתיים פרצה המלחמה על כל זוועותיה ואף הוא ומשפחתו נעקרו ממכורתם ונטלטלו לרוסיה הרחוקה (אוזבקיסטן). וכשחזר לאחר המלחמה לצרנוביץ לא מצא מנוחה לנפשו, ושאף להגיע לארץ. זכה ובשנת 1955 עלה עם רעיתו, וכמה התלהב ממראות הארץ ופריחתה. והוא נשא את נפשו לשוב לעבודת האדמה, שהיתה משאת נפשו כל ימי חייו. אולם באופן פתאומי ניתק פתיל חייו, ובמיתת נשיקה נעקר לוי ממשפחתו, מידידיו — מוקיריו ללא עת...

ר׳ אנטשל ומלכה פיגה פרנק ז״ל

מעורב עם הבריות ומקובל עליהם, חבר מועצת ההלוואה וחסכון של הסוחרים הזעירים. כל ימיו עסק במסחר ופרנס את משפחתו בכבוד, את ילדיו חינך לפי רוח הזמן.

לארץ הגיע עם רעיתו כ־10 שנים לאחר עלייתו של „מרדכי בנו. (בשנת 1934). מקום מושבם קבעו ליד בנם בקבוץ גן־שמואל. למרות גילם הקשיש הסתגלו חיש מהר לחיי הקבוץ. אירגנו את חייהם מחדש ועשו כל מאמץ בכדי לא להיות לטורח על אחרים. מלכה פייגה החזיקה את משק ביתה המצומצם בנקיון ובסדר. נהלה מטבח כשר ואף הכינה לפרקים ארוחות להורים אחרים בקבוץ. ר׳ אנטשל שלח ידיו בעבודת כפיים. במסירות ובהצלחה רבה מילא כל עבודה (בבנין ובחקלאות) שנמסרה לו מטעם סידור העבודה בקבוץ. את תשוקתם להעלות את בנם ישעיהו ומשפחתו שנשארו בחו״ל לא הצליחו להגשים.

נפטרו בגן־שמואל ושם הובאו לקבורות.

ת.נ.צ.ב.ה.

רבקה דאכע פרנק ז״ל

בת אשר אנטשל ומלכה פייגה

צעירה הסתלקה מאתנו דאכא היקרה בעודה בשחר עלומיה והיא מבטיחה רבות.

בגיל צעיר החליטה כי לימוד מקצוע לנערה מבטיח עצמאותה בחיים והחלה לומדת תפירה.

נוסף ללימוד המקצוע עזרה לאמה בעבודות הבית.

הזמן שהיה צריך להיות מיועד למנוחתה מסרה אותו כולו קודש לעבודה בתנועה.

במרץ רב התמסרה לפעולות קרן הקיימת, בהסברה, באוסף כספים, אירגון נשפים וכו׳ וכו׳.

את עתידה ראתה בעליה ארצה יחד עם כל המשפחה. בביקורו של מ. אוסישקין בקישינוב בחורף הקשה של שנות העשרים, נסעה יחד עם חברותיה לעצרת הגדולה שאורגנה בקישינוב למען קרן הקיימת. בדרכה זו נתקררה, נפלה למשכב ולא קמה ממנו.

וכך הלכה מאתנו דאכא, הנפש היקרה והמסורה, הנערה החיננית והיא רק בת 22 אביבים.

היא לא זכתה להגשים את החלום שרקמה לעלות ארצה ולמסור את מרצה לבנין המולדת.

מרדכי (גן־שמואל)

מרדכי קאצאפ ז״ל*)

מרדכי קאצאפ נולד וגדל באורהיוב, קיבל בילדותו חינוך עברי ב„חדר" וספג אהבה וגעגועים לא״י.

הדבר היה בשנת 1906. זוכרני בראותי אותו בפעם הראשונה בפתח־תקווה, והוא בחור חזק ורחב הכתפיים, שבפניו ובכל תנועותיו ניכר לשד שדות בסרביה הדשנים והטובים. כוח ובריאות ביצבצו מלחיי מרדכי.

עבודה קשה ביותר קיבל ועשה מרדכי קאצאפ. עליו הוטל לנקות את הגבעה העזובה, לברא את השרשים הקשים וסבך הקוצים ולסלק את האבנים. שעות רבות עבד ביום ובערב בלי ליאות.

הקבוצה עבדה בכנרת והיתה שבעת רצון. המקום כולו ביצות ואחדים קדחו. אבל לא יותר מדי והעיקר: לא כולם בעת ובעונה אחת... העבודה התקדמה. בכל יום בלעו כינין לפני האוכל, וזה מנע את הקדחת מחזור לעתים קרובות. חדשים עברו, והחיים התנהלו בשקט, עד שקרה אסון לחברנו מרדכי, אסון בלתי צפוי.

האגרונום ברמן הביא מדמשק סוסים ופרדות, שמעודם לא הובאו בעול. קשה להרגיל סוסים אלה ללכת בתלם, למשוך מחרשה או עגלה. הרגילו אותם איך שהוא ואת הסוס הפרא ביותר קבל לאלף בעול העבודה הצעיר והחזק בינינו — מרדכי קאצאפ. הוא נגש כל יום לסוס ודחק אותו למשוך עגלות מלאות אבנים מן הגבעה אל שפת־הירדן עד שזיעה שטפה ממנו וקצף לבן נראה על עורו. כן הביא אותו לידי כך שהחל להלך במנוחה בעגלה. אך באחד הימים רגז הסוס וכשקאצאפ החל להתירו מרתמתו, בעט בו בעיטה בבטן, מרדכי התחזק, לא סיפר לאיש דבר, ויצא למחרת שוב לעבודה. קיווה כי הכל יעבור בשלום, אחר כך גילה לנו את הדבר, ואחדים מאתנו נשאו אותו באלונקה לצפת, לבית־החולים, כי בעגלה אסור היה להובילו.

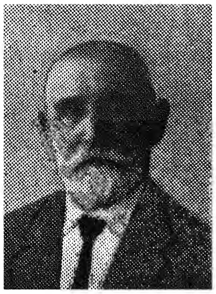
עוד שעות אחדות לפני מותו לא נתבלבלו חושיו. הוא לא חשב על המוות, ושאל בלי הרף לפרטים על העבודה בחווה. אולם סמוך למותו הניע בידיו, התחנן ובכה... התרומם מעל המטה, הטיח דברים כלפי מעלה... נאבק קשה עם מר המות, וגוע.

הידיעה הדהימה את כולנו כרעם...

פישל רוזן ז״ל**)

(קטע מתוך ספור)

...כבן־שבע נמסר צבי ל„חדר המתוקן" של המורה פישל רוזן. „המורה" — על שום שלא „מלמד" היה זה, ולא „חדר" היה זה, אלא בית־ספר, ובו כתות אחדות, עם ספסלים ושול־חנות, למדו בו עברית וגם רוסית, והשיטה היתה — „עברית

פישל רוזן

בעברית". אך עיקרו של הבדל וחידוש היה ב ו, במורה עצמו. פישל רוזן היה איש הדור־קומה ובעל גוף, פניו נאים וזקנו עשוי, עיניו מפיקות אצילות ושלוה נפשית, דיבורו בנחת ובלבביות, ופעמים בלהט עצור ובהכרה עצמית משכ־נעת — וכולו אומר כבוד. היה זה עולם חדש שנפתח לפני צבי בביתו של המורה רוזן. מנסה צבי להעלות בזכרונו מה בעצם היתה הרוח הנסוכה באותו בית — וצפה לפניו מלה אחת: אהבה. המורה נתן כל לבו לנסוך על תלמידיו אהבה אל ה ע ב ר י ת — „החדשה", הרעננה, בביטוי הברור ובנגינה הנכונה, אל סיפורי המקרא ואל דמויות התנ"ך; אל סיפור שבכריסטומטיה „גן־שעשועים" אל החומר בעתוני־הילדים „עולם קטן" ו„החבר"; אל ה ש י ר העברי־הלאומי בדקלום ובזמר; ואל חלום תחית־ציון. בעודו בן שמונה ותשע נעשתה ציון לצבי ארץ־ישראל של מטה, שאיפה שאינה ענין לימות המשיח הרחוקים. פישל רוזן היה ציוני פעיל, נואם מהולל בבית הכנסת ובאסיפות. ותמונה היתה תלויה בבית־הספר של רוזן — תמונת האיש האציל, ההדור, המקסים, ד"ר הרצל. וצבי זוכר — כאילו לא היה זה לפני שנים רבות — יום קיץ אחד, בא הדוד ישראל הביתה, לבית־סבא, והתנפל על הסבא בבכי מר והתייפח שעה ארוכה: ד"ר הרצל מת!... והכל לבשו קדרות: גם סבא, שהיה שומר מסורת, אך קרא בהתמדה ב„הצפירה", ב„הצופה", או ב„הזמן" וב„העולם"; גם הדוד אפרים, גם אבא, שלא היה פנוי לעניני ציונות, אך לבו היה עמה תמיד; וכל בית המורה רוזן היה עטוף אבל.

„כל בית המורה" — הוה אומר: אשתו — זו אשה גוצה, דברנית, שופעת חיבה וידידות, שצבי היה לה עד מהרה כבן־בית ממש. והבן — הבחור הבריא, האמיץ, הזריז, אשר כעבור שנים מעטות נעלם יום אחד מהבית, ולאחר זמן־מה הגיעה הבשורה ממנו: הוא עלה לארץ־ישראל, והריהו שם פועל במושב, עובד בפרדסים. והבת הגדולה, מרים — מורה צעירה, מקסימה ביפיה, אף היא משפיעה רוב חיבה על ראשו של צבי. והבת הצעירה ממנה, ריבה, בת־גילו של צבי לערך — נערה יפה, שהיה נמשך אחריה להסתכל בה בכל שעה שנז־דמנה לכיתה או לחצר, לאחרי־כן היה מהרהר בה גם בבית הספר, בשעת הלימודים, וגם בבית. והיו ימים בחורף שהיה הכפור מכסה את זגוגיות החלון בבית, וצבי היה מוליך אצבעו על פני הזגוגית ובלא משים נתעגלו ונצטיירו יפה־יפה האו־

* (מתוך „חולמים ולוחמים" ליערי־פולסקין בהשמטות ושנויים קלים).

** הכונה לפישל שטרן.

תיות רי"ש יו"ד בי"ת ה"א, והיה מלחש לעצמו: ר י ב ה — ואותה רוח של א ה ב ה, שהיתה נסוכה על בית רוזן, חיממה את הלב. היה בית רוזן מחבב ומפנק את צבי, משבח את כשרונותיו, מאמץ אותו כבן. והיתה מרים, מורתו הצעירה, מתבדחת ואומרת: המתן אמתין לצבי, שיגדל... ואילו צבי היה מהרהר בריבה; ובאחד הימים הפתיעו המורה בשיעור התנ"ך ושאל: היכן אנו עומדים?... צבי לא ידע נפשו ולא ידע היכן עומדים, ולפתע חשך עולמו: הוא ספג סטירת־לחי מאת המורה, מאת פישל רוזן!...

הדבר נשכח ברבות הימים. אך לצבי נשאר ביתו של רוזן בית אהבה וידידות לכל ימיו. והוא עוד נפגש בדרך חייו עם אותו בית — בית עברי יקר בארץ־ישראל...

ח. שורר

(קטע מתוך ספרו...)

צפורה רוטקוב נ"ע

י"ד מנחם אב תרנ"ג — י"ג טבת תשי"ח

אצילה, צנועה בהליכותיה, אם מסורה ורעיה נאמנה, מוכנה בכל שעה להעניק לזולת מרוחב לבה.

מילדותה נשאה בעול העבודה מתוך חובה פנימית לעזור לבית הוריה המטופל בשמונה נפשות.

וכאשר זכתה והקימה ביתה היא, העמידה את עצמה בכל לבה ונפשה לימין בני המשפחה בפרנסתם ובחינוכם. ובראש דאגתה היה החינוך הלאומי, בו התחנכה היא עצמה בבית אביה (המורה מתתיהו גלויבמן). היא הושיטה יד לקבוצת הורים להקים גן ילדים ובית־ספר „תרבות" אף היתה עזר נאמן לאישה בפעילותו הציבורית.

כל ישותה הקדישה למשפחה. כאשר הבת הבכירה הצטרפה לתנועת גורדוניה, ולצפורה היה ברור שמתקרב היום וענין עלייתה תעמוד על הפרק, ושלמות המשפחה תפגע, אז היא העלתה את הרעיון לעליית כל בני המשפחה לארץ למען למנוע פיצולה.

החלטה נועזת זו חלה בהתחלת המעוראות של 1936 — עת שפיכת הדמים בארץ היתה בעצם תקפה... והסיכון היה רב, אולם צפורה לא נרתעה. היא קיבלה על עצמה את הכל מתוך תקווה לקראת עתיד היישוב בארץ. המשפחה עלתה וחבלי הקליטה על כל תלאותיה השתרגו עליה, גם אז היא נשאה בדומיה ובאהבה מה שהגורל הטיל עליה ואף עודדה וחיזקה את בני המשפחה.

1948. מלחמת השיחרור ומוראותיה. הבנות ומשפחותיהן והבן במשקים... (בנגב ובעמק בית־שאן) יום יום מגיעות רשימות חללים. מה הרגישה צפורה בימים נוראים אלה היא לבדה ידעה... והבשורה הנוראה הגיעה גם לה. מנחם הבן בין הנופלים... נשבר לבה פנימה, אולם את המשפחה קראה להבלגה...

צפורה הנבונה, הסובלנית, שכל ריטון היה ממנה והלאה, שתתה מכוס התמרורים במלואה, מתוך תקוה ורצון כביר לזכות בחיים שלווים ונחת בקרב המשפחה, לא זכתה להגיע... בייסורים נוראים נפסק הפתיל... לנצח.

ישראל יחיאלי ז"ל

מילדותו הצטיין ישראל בחריצות ובאהבה לעבודה. בעודו תלמיד בגמנסיה, עזר לאביו בחנות ובכל עבודה שהיה בה משום עזרה למשפחה. ב־1929 עלה לארץ. התנסה בעבודות כיבוש שונים, היה חבר לקבוצת „בני ישראל" שבנהלל ואחר־כך הצטרף לקיבוץ גן־שמואל. בחיי המשק לא נקלט, אמנם, אולם העדיף חיי כפר, ולאחר שעזב את גן־שמואל לא חיפש לו חיים קלים, אלא הצטרף למייסדי כפר ברנדס (מקום מגוריו עד יומו האחרון) ובעמל כפיו ועזרת משפחתו הקים לו משק זעיר.

עבד גם כפועל בנין בחדרה והסביבה. בשנים האחרונות עבד כנהג במשרד ההובלה של נהגי חדרה והיה חבר הנהלתו. הצטיין כאיש הגנה בכפר. כל זמנו הפנוי הקדיש למשפחתו ולזולת. לעצמו לא היתה שעתו פנויה, וגם כשהמחלה הממארת קננה בו, המשיך לעבוד. ורק ככלות כל כוחותיו, כרע ולא קם יותר.

חבל על דאבדין!

אייזיק ולאה שנדר ז״ל

אייזיק, מראשוני הפעילים בציבור בעלי־המלאכה בעירנו, אחד המיסדים של הקרן לסיוע לבעלי־מלאכה וחבר המועצה הראשונה של קופת המלוה שלהם וממיסדיה. את בנו יוסף ובתו מלכה חינך ברוח הזמן. לאחר הצהרת בלפור החליט יוסף לעלות עם קבוצת חלוצים ראשונה לארץ.

אייזיק ולאה לא נרתעו מלעקור את עצמם מהשתרשותם במקום מגוריהם וכל המשפחה עלתה ב־1920. קשיי הקליטה ומעוראות ההתפרעות של הערבים ב־1921 נשאו אייזיק ולאה באומץ ובסובלנות. קבלו באהבה את הכל מתוך תקוה לימים טובים יותר... אף אמנם רוחו של אייזיק חזקה היתה, אולם גופו כרע מתחת לסבל. חלה ונפטר בטרם עת.

לאה נפטרה בשיבה טובה והובאה לקבורה בפרדס חנה, שם התגוררה בשנים האחרונות אצל בתה מלכה.

ד״ר אליהו שפיצברג ז״ל

אליהו (אליק) נולד באורהיוב. בחר בדרך של הגשמה ציונית, אעפ״י שהתנועה הלאומית היתה בירידה באותה תקופה. בהיותו סטודנט הטכניון בקיוב, נפגע מיחס המורים ודבר זה נתן לו דחיפה לעלות ארצה. בדרכו לארץ התעכב בבירות וגמר פקולטה לרפואה ומשם הגיע להשתקע כאן. בארץ היה פעיל בעניני ציבור (לאות הערצה נתלה תצלום דיוקנו במרפאת קופ״ח בשכ׳ בורוכוב). עם פרוץ המלחמה הראשונה התגייס לצבא, אולם המוות רדף אחריו. חלה במחלת טיפוס ומת בדמי ימיו.

גייניחוביץ איידל וישעיה

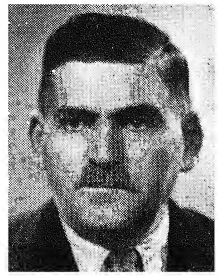
מרים שמבן

נפטרה ח׳ אלול תש״ו בתל־אביב.
בשנת 68 לחייה

גולדנברג משה

גולדנברג מאיר

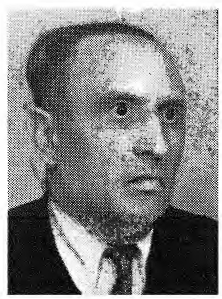
גולדנברג מרדכי

גוטליב מרים

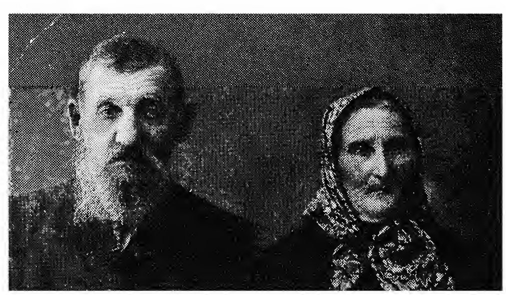
גולדשטרן זלאטה

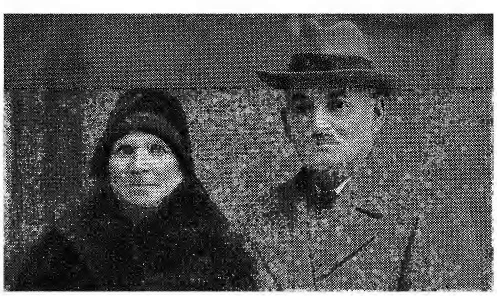
קרסנר נחמן

רדולסקי

משה רבינוביץ ואשתו.

רפופורט יששכר

רפופורט בלומה, אשתו

נפטרו באורהיוב

דיוקמן הרץ

ווארגאפט פנחס

זובריצקי נחמן

יונוביטש משה

מונדריאן יוסף

(בן־ציון) בנדיק נייחין

פרנק דאכא

ציפרוב פיני

רבינוביץ סימון מוסייביץ

נפטרו באורהיוב

אברהם בורסוצקי נ"ע*)

משהו מתולדותיו

מילידי אורהיוב, נולד בשנת תר"ל, להורים בעלי אחוזה גדולה. חנוכו — חנוך מסרתי, כמקובל בימים ההם, אלא שבמקום ה„חדר" קבל הוא את חנוכו מפי מורים (מלמדים) פרטיים, ומלבד למודי קודש, ספג בילדותו גם למודי חול, ואף אלו נקנו לו על־ידי מורים פרטיים. כשהתבגר היה הוא המרכז את עניני המשק באחוזתו, וזה היה מקור פרנסתו. המשק היה בעיקרו פלחה ובמקצת גם משק חלב. וכמנהל המשק נשאר עד הימים האחרונים לשהותו באורהיוב.

א. ב. כנציג אורהיוב — — —

אף אחד מאתנו לא הכיר את א. ב. כבעל אחוזה. ידענו שישנם ימים שאין הוא נמצא בבית לדורשיו, ודורשיו היו אך ורק בעניני הצבוריות שלנו, ובעיקר — התנועה הציונית,

מראשית צעדיה ועד הגלגולים השונים שעברו עליה בימיו. חליפת המכתבים שבינו לבין מ. אוסישקין מתחילה משנת תרנ"ד, ובאחד מהם הוא מוסר על חגיגה מיוחדת שנערכה באגודה הציונית לרגל העשור הראשון לקיומה. ברור איפוא, שהאגודה החלה את צעדיה הראשונים עם הנץ שחרה של תנועת „חיבת ציון". וכל הימים ההם הוא רוח החיה בתנועה, הוא היוזם, הוא המכוון והממריץ והוא האחראי הדואג לבל יבולע לתנועה מהרוחות השונות שהחלו מנשבות אז ברחוב היהודים. גם מעבר לגבולות עירנו הכירוהו כולם בועידות ובכנוסים כבא־כוחם ונציגם של הציונים במחוז אורהיוב.

א. ב. כנואם ברוך הכשרון — — —

אנחנו, אנשי אורהיוב, הכרנוהו כנואם בחסד ורב הכשרון. קולו שקט, עמוק וערב לאוזן. ובשעתו היה נואם מודרני. בימיו היו המטיפים הציונים מטיפוסם של יצחק ניסנבוים או יבזורוב. שה„פסוק" שימש להם מוצא לדבריהם והיו רגילים להסתייע באמרת חז"ל או במדרש פליאה... לא כן א. ב. הוא היה מדבר תמיד אל הענין ומסביב לו. החיים המציאותיים על כל חליפותיהם ותמורותיהם — הם שמשו לו רקע ונושא לנאומיו.

מתוך אמונה עזה בצדקת דבריו נשא את נאומיו, בהגיון בהיר ובפשטות עממית שרתקו תמיד את קהל המאזינים. וקהל מאזיניו — קהל מעריציו. בימַי היה כמעט כל הנוער שלנו וכל אחד מאנשי עירנו שנזדמן פעם לשמוע את דבריו בכלל המאזינים. גם בשיחת רעים היתה הנאה רבה לשמוע אותו, הנאה וענין כאחד. לא היה כל צורך במודעות פומביות על הופעתו של א. ב. די היה להדביק פתק בכותל המערבי של הקלויז, ובדרכים שונות הפיע הדבר לידיעת הקהל, ומכל קצות העיר נהרו בהמוניהם אל הקלויז. ואף פעם לא ראיתי שקהל המאזינים יהיה. כל אחד יושב במקומו, אלא כולם עומדים צפופים ודחוקים ומקשיבים רב קשב, וחרדים שלא תאבד אף מלה אחת בנאומו. קרה פעם שבאמצע דבריו פרצה קריאת בינים כנגדו מפי אחד ממתנגדיו, אבל הוא השכיל מניה וביה להפריך ולשים לאל את הערת מתנגדו. ולרוב אחרי ריפליקה כזו באה לו הצלחה בלתי צפויה. קריאה כזו לא הסיחה מעולם את דעתו מהנושא, אלא להיפך, מתוך כך באה לו התלהבות נוספת, וזו עברה גם לקהל־מעריציו, וכאילו הוסר כל חיץ בינו לבין הקהל. ואחרי גמרו את נאומו היו כולם נושמים לרוחה, כאילו הכול עכשיו נתחור להם ואין מקום לכל ערעור ופקפוק. זכורני — פעם נקראה אספה פומבית בבית הכנסת של החייטים (די שניידערשע שול). פתח את האספה אחד מפעילי ה„בונד". וא. ב. צריך היה להיות השני לו, אופנוננט בלע"ז. והוא התחיל את דבריו בהערה כזו: את דברי הנואם שקדמני אפשר לחלק לשני חלקים, בחלק א' חרף וגדף את מחנה־הציונים ועשה אותם כעפר ואפר, ובחלק השני חזר על מה שאמר בחלק הראשון"... צחוק אדיר פרץ מפי כל הקהל, תגובה זו הוסיפה לו עידוד רב והוא המשיך את דבריו בשקט ובנעימות; ומעניין — הוא לא הרבה לדבר על הצללים שבמפלגה הנוגדת ועל האור המתעה שבה. הוא לא היה להוט להפריך ולסתור את ההלכות וההנחות שבדברי הנואם שקדם לו, אלא רכז את כל דבריו על החיוב ועל האורות שבתנועת התחיה שלנו, שאף היא יונקת מן המציאות שבחיי יום יום של המוני העם, אבל שרשיה נעוצים בעבר המזהיר של העם ועלינו להמשיך

*) הרחבנו את הדבור עליו, באשר ראינו אותו כמחולל וכמנהל את התנועה במחוזנו ורוח החיה אשר בה. הוא היה המחנך והמדריך, והשפעתו היתה רבה גם על הדור שבא אחריו, שהמשיך לשאת ברמה את דגל התחיה. עדים לכך — מאות האנשים שבאו להשתתף בכנוס א' וב', ובפי כולם היה שמו מבורך ונזכר מתוך רחשי כבוד ויקר...

בכוון זה לקראת העתיד, שהוא המשך לשרשרת הזהב שלנו שלא נותקה... בסיימו את דבריו לוה אותו הקהל בתשואות חן עד אין קץ.

וזוכר אני עוד אספה, ואף זו נתקיימה בבית הכנסת הנ"ל. וכאן היה א. ב. הפותח והנואם הראשי. לאספה זו בא גם הירץ גלישנסקי (מי שהיה חבר לי לספסל הלמודים בישיבה ובקלויז, ואחר כך „הציץ ונפגע"). אנחנו ידענו והכרנוהו שהוא בא לשם התנצחות ולהפריע את מהלך האספה, ודבר זה נמסר לידיעתו של א. ב. אבל הוא לא שם לבו לכך, והמשיך את דבריו באותו טון ובאותו סגנון שהחל בו. גלישנסקי חכה, כנראה, לפליטת פה של הנואם שיוכל להאחז בה, וכאשר נזדמנה לו מציאה כזו, קפץ על הספסל ובמקלו שבידו (מקל עבה היה בידו) שסע את הנואם, נופף מקלו והחל צועק ושופך קיתון של שופכים על הציונות וכו' וכו'. הקהל נבהל מאד, בא במבוכה ומתוך בהלה החלו רבים להדחק אל הדלת ודרך החלונות...

במכתבו של א. ב. למ. אוסישקין מיום 2 למאי 1905 כותב הוא בין השאר: „יחס הבונדיסטים ואנשי הס. ד. אל הציונים קבל בזמן האחרון צורה חוליגנית ממש. הם משתמ־שים בכל האמצעים המגונים להפר את אספותינו, וכאשר ערכנו אספתנו בא' דחוה"מ פסח באחד מבתי התפילה, נכנסו אף הם, עוררו בהלה גדולה והקהל התפרץ דרך החלונות. בית הכנסת היה מלא מפה לפה, ובין הנאספים היו גם נשים, ביניהן נשים הרות, ואלה בשם החופש הקימו שערוריה, ובאורח פלא לא קרו אסונות באדם מלבד שתי נשים הרות שהפילו, ואחרים קבלו שריטות קלות ובגדיהם נקרעו... מראה בית הכנסת היה ככל אלה שראיתי בקישינוב אחרי הפרעות"... ובסוף הוא מבקש מאת מ. אוסישקין לשלוח נואם שאף הוא ידע להשתמש בדברי מרקס ואנגלס... „טוב היה לו נמצא ברשותך אחד מ„פועלי ציון" שהוא גם מציוני־ציון"...

ב„חליפת המכתבים" שאנו מביאים כאן שהיתה בין א. ב. לבין מ. אוסישקין ימצא הקורא חומר רב־ענין למצב התנועה מלפני יובל שנים, ויחד עם זה כמה קוים ושרטוטים לדמותו הצבורית של אברהם ברסוצקי העסקן הציוני, המעידים על מסירותו הנאמנה ועל היקף התפיסה שלו ועל התגובות השו־נות בקשר עם כמה משימות ותפקידים, שדרשו את תקונם; ואברהם ברסוצקי לבו היה ער ואזנו קשובה לכל רחש ולכל זיע שעברו בתנועה...

המשפחה עזבה את אורהיוב ועברה לאודיסה, שם קבל משרה במשרדו של ה. זלטופולסקי ומטעם בית מסחר זה נסע לסמרקנד ולמקומות אחרים. בשנת 1920 נאסר על־ידי הבולשויקים ונרצח על ידם כציוני וכסוחר...

י. ס.

אברהם ברסוצקי היה המייסד של אגודת חובבי ציון באור־היוב ובכל ימי קיומה, המורשה שלה. בעירנו, עמד אברהמ"ל בראש הענינים הציבוריים, בראש ההגנה (בשנות 1902/5), בעת הבחירות (ב־1905) ל„גאסודארסטווענאיה דומא" הוא נבחר יחד עם משה ראביטש ממחוזנו לאסיפת הבוחרים שעליהם היה לבחור בצירים לפרלמנט הראשון ברוסיה. בימים ההם, ימי הרעאקציה השחורים היה מאבק גדול ואחראי בקביעת האופי של הפרלמנט הדמוקרטי ע"י נציגי העם, ועל ברסוצקי ורביטש הוטל התפקיד הנכבד הזה להצביע על הנציג הנוצרי הפרוגרסיבי ביותר, (לפי מספר בעלי זכות בחירה לא היתה זכות ליהודים לנציג בפרלמנט) היתה בזאת אחריות מסויימת בסבך היחסים ששררו אז בין העסקנים היהודים לבין הנוצרים.

את תכונותיו התרומיות הקדיש אברהמ"ל לתנועה הציו־נית. לה הוא התמסר בלב ונפש ובה השקיע ממיטב כוחותיו ואת רוב זמנו ומרצו. מיום הווסד „הוועד האודיסאי" הוא היה חבר פעיל בו. כל מאווייו היו, לקרב את ההמונים לתנועה ע"י הליכתם של פעיליה לעם, לדבר בלשונם, אידיש המדו־ברת, ובמכתב אחד לאוסישקין מיום ו' בתמוז תרנ"ד הוא מציג את ענין ההסברה לעם ה„פשוט" בכל החריפות... „נחוץ עתה מאד מאד כי יחברו ספר בשפת הזשארגון אשר יבאר את ענין היישוב לכל פרטיו. מכל אשר נדפס עד הנה אין אף אחד אשר יבאר להמון העם את המושג הנכון על טיב הרעיון הזה." ואברהמ"ל טוען טענותיהם של „אחינו הפשוטים": „הראו לנו את המאור שברעיון הזה, הראו לנו מה פעלו אחינו במשך שתים עשרה שנה של הקולוניזציה בארץ ישראל." והוא מוסיף: „הנה דבר גדול וקדוש לקחתם על עצמכם לחבב את רעיון היישוב על צעירינו ומשכילנו — חוסו גם על ה„הולכים בחושך", תנו להם מזון רוחני, האירו דרכם והפיחו בהם רוח חיים, אולי... אולי יצטרפו לשורותינו למען יישוב הארץ"...

מעורב ופעיל היה במוסדות העליונים של התנועה הציו־נית על אף היותו מרוחק מאות קילומטרים ממרכזי התנועה. היה ציר בועידות חובבי ציון באודיסה (1896, 1901, 1902) וגם בועידה השניה של ציוני רוסיה במינסק בשנת 1902 ונבחר גם לועידה השלישית של ציוני רוסיה בהלסינגפורס בשנת 1906. אברהמ"ל, רואה וסוקר דרכי התנועה, בחוש בקורתי מעמיק, מגלה ליקויים ומשגות ואינו נרתע להעלות חרדתו לגורל התנועה בפני מנהיגיה.

*) „לעתים אנו קוראים ושומעים כי ברוסיה נמצאות קרוב לאלף אגודות חובבי ציון, האין זה שחוק מכאיב לב לקרוא בשם „אגודה" אותו קיבוץ של אנשים אשר לא פעלו מאומה לטובת רעיוננו ואשר רק במקרה נכנסו לתוך רשימת אגו־דותינו. מסופקני אם החצי מהן אפשר לקחת בחשבון של אגודות פעילות.

לא אגזים אם אומר, כי אגודותינו תלויות על בלי־מה, ועלינו להתחיל הכל מחדש.

האמת מרה עד מאוד, אבל צריך לראות את הדברים כמו שהם."

אולם, אברהם ברסוצקי העסקן התוסס, האופטימיסט אינו מתיאש. יש תרופה, למצב הירוד בתנועה, והוא ממשיך באותו מכתב עצמו...

---

*) ממכתביו לאוסישקין.

...„לפי דעתי אפשר להעמיד את תנועתנו על יסודות יותר חזקים, רק אז, אם נשנה את הערכין ובמקום הכמות נשים לבנו אל האיכות..."

אברהמ"ל הידוע כבעל מזג טוב, המכבד ומאמין בזולת תובע ודורש באופן הקפדני ביותר, להטיל משמעת חזקה ואחריות אישית על כל אלה המקבלים על עצמם לשרת את התנועה. והוא קובע תנאים:

...„חבר האגודה יכול להיות רק אותו האיש, המוכן להקריב מזמנו ומכספו באותה מידה שטובת הענין דורשת זאת ממנו".

„חבר האגודה חייב למלא בדיוק את כל התביעות והדרישות שמנהלי התנועה ישימו לפניו: הוא צריך להיות אדם בעל משמעת חזקה וחלילה לו לסור אף כמלא השערה מכל אשר יצוו עליו מנהלי התנועה".

ואברהמ"ל חוזר מיד לרעיונו היסודי, רעיון הפצת ערכי התנועה בין ה„שכבות הרחבות" של העם. וממשיך:

...„יש לייסד עוד טיפוס אחד של אגודות אשר אקרא אותן בשם „המוניות" המטרה היא: לרכוש חברים למאות אשר יהיו פטורים מהאחריות המוטלת על החברים מטיפוס האגודה הראשון כנ"ל; לאלה, חברי הטיפוס השני, החובה תהיה לבא לא פחות מפעם בחדשיים לאספות הכלליות שם ימסרו, ע"י מנהלי האגודה, דו"חים מהנעשה בעולם הציוני למען יעמדו החברים על הרעיון הציוני ועל ההתפתחות האיטית הנכונה ולא ילכו שולל ע"י שמועות והגזמות על עקבתא דמשיחא בזמן קרוב...

מתוך חרדה עמוקה לגורל עתידה של התנועה הוא פונה לאוסישקין בסוף המכתב הנ"ל:

...הנני גומר מכתבי בבקשה לשים לב להצעותי. כל מה שכתבתי, אחרי עיון רב ונסיון של שנים הצעתי. הנני חש בנפשי, כי רבות נשאר לי עוד להגיד על אמצעים והצעות לראורגניזציה, אך אני מאמין כי תבין יותר מאשר כתבתי פה...

אבקשך לזכור רק אחת כי האורגניזציה שלנו רפויה ורעועה עד מאד, ואם לא נבקש אמצעים לתקנה ולשפרה נצעד אחורנית משנה לשנה... (חתום ברצוסקי).

(במכתב מאוחר יותר (אוגוסט 1902) הוא מודיע על קיומה ושגשוגה של האגודה החדשה באורהיוב זה יותר משנה.

„נכון הדבר, אם נציע תביעות כאלה יש סכנה שמספר האנשים אשר יהיו מוכנים לבא לאורגניזציה יהיה קטן מאד. אבל עלינו לזכור תמיד, כי ה„מעט" הזה יהיה איתן והוא יוכל לשאת את כל כובד המעשה. די יהיה אם בכל עיר ימצאו שלשה או ארבעה חברים אשר יקבלו על עצמם את החובות האלה. ואם באמת נפסיד בכמות ובמקום אלף אגודות בלתי פעילות תשארנה רק מאה, הרי אלה תהיינה אגודות חזקות ומוצקות, מורכבות מחברים אחראים, חובבי־ציון של אמת, הנכונים להביא קרבנות לשגשוג התנועה. כי מה לנו מאלה נותני השקלים וקוני המניות העומדים מרחוק לעצם רעיון התנועה וכל „ציוניותם" מושתתת על תרומת כסף למטרה זו או אחרת מבלי לחדור למגמה הנשגבה של תחיית העם וגאולת הארץ בשביל העם"...

ושוב... ציונות לשכבות הרחבות...

כאיש העם, דמוקרט בכל הווייתו, אינו משלים עם העובדה, שגם לאחר הישגיה האירגוניים החשובים שהושגו אחרי הקונגרס הציוני, טרם הפכה התנועה הציונית לתנועה עממית רחבה, מבוססת ונשענת על המוני העם. ובאחד ממכתביו למ. אוסישקין הוא כתב: (כ"ו מרחשוון תרס"ב 1901)... „באסיפות הגליליות ובספרות העתית אנו שומעים קול אחד ודיבור אחד: העבודה רפתה, האגודות מתנהלות בכבדות. בכל פעם מוצאים לתלות את האשמה בשעיר לעזאזל אחר: יש שתולים את סיבת הירידה במפעלנו ברעב, במשבר הכללי ועוד, אני רואה סיבת הדבר באגודות עצמן:

„כל הבנין הגדול, ה„קונגרס", וועד הפועל, מוסד המורשים ועוד, עומד על יסוד רקוב ורעוע ואין להתפלא באם יתמוטט או יפול, חלילה כליל. האגודה היא הגרעין, אשר ממנו מתהווה כל הציונות ומה אפשר לקוות מכל עבודתנו אם לגרעין אין כח חיוני להוליד ולהצמיח. למה נרמה את עצמנו? למה להשלות את נפשנו בדמיונות שיש לנו חיל עצום של ציונים ושל אגודות, בעוד שבפועל דל וקטן כוחנו עד מאד. הנה בגליל בסרביה ופודוליה רשומות 158 אגודות אשר 59 הם לא כתבו מאומה במשך כל השנה למורשה, רק 39 אגודות מהם שלחו שקלים לקיעוו. מיתר הגלילות אין לי מספרים, אולם בטוח אני כי אותו המצב בערך הוא גם שם"...

מ. ר.

אברהם דוכובני ז"ל

„אברהם אבינו"

„אברהם אבינו", זה היה כינוי סבו של ניסן דוכובני. פרנסתו הוציא אברהם מאפיית כעכים ומיני־מאפה שונים שהיה מוכרם ביום „יריד". כן עסק במכירת י"ש וטבק „שחור". לימים נתפס ונקנס בסכום כסף גדול וצפוי היה לעונש בכלא, הוא נמלט לרומניה ולאחר נידודים של 5—6 שנים חזר לאורהיוב.

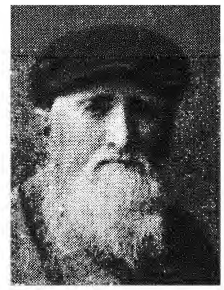
על פרנסתו הלא־„כשרה" מצא כפרה. מרווחיו הדלים היה מפריש „מעשר" לעניים. מנהג זה שמר כל ימי חייו. ולעת זקנה כאשר לא היה לו במה להתפרנס מכר את המטל־טלין שנשארו לו וגם מ„הכנסה" זו היה מפריש את מכסת ה„מעשר" במלואה. שומר מצוות, ונזהר בעניינים שבין אדם למקום ובין אדם לחברו. איש הספר נוהג לטבול „יום יום במקוה של בית הכנסת הגדול, אשר לפי המסורת היה הבעש"ט טובל בה. וגם בימי חורף, עת מי ה„מקווה" מצופים היו שכבת קרח, שובר הוא את הקרח ומקיים מצוות „טבילה".

— — — אכן, מתלמידיו של אברהם אבינו היה האיש. שפל רוח ומחבב עניים.

רבי געצל הוניק ז״ל

ר׳ געצל, מוותיקי התושבים, ממשפחת סוחרי תבואות היה. הוא עצמו לא הצליח במסחר, ואת משפחתו קיים איכשהו בהיותו „נאמן״ אצל אחד בעל יערות נוצרי בקרבת העיר. לעת זקנה כבדה עליו עבודה זו, וממילא גדל הדוחק הכלכלי במשפחתו.

עם זאת היה ר׳ געצל תמיד שמח בחלקו. אף הפריש „מעשר־לדל״ וקיים מצוות הכנסת אורחים בכל ערב שבת, אף

שלא הצליח להכין את הדרוש לכבוד שבת. באמונתו התמימה בטח ב„בורא עולם״ שלא יעזוב את געצל לנפשו. ואשתו בעזרת השם תדאג לו, לילדיה ואף לאורח אשר הקב״ה יזמן לו מבאי בית הכנסת בערב שבת.

בשנות השמונים פקדה גזרת הגירוש את יהודי בסרביה ור׳ געצל נאלץ היה לעזוב את מקום מגורו שבכפר. גם אז לא התמרמר אלא נשא הכל בשקט ובדומיה. לקח את מקל הנדודים, אסף את המשפחה ויצא לאורהיוב. בקרבת העיר הגיע קול בכי לאזניו. ראה אשה עומדת ליד פגר בהמתה. ר׳ געצל נגש אליה ושואל אותה לפשר בכיה. האשה הצביעה על האסון שקרה לה באבדן הפרה, המקור היחידי לפרנסתה. ניחם אותה ר׳ געצל ואמר לה: „הנה פרתי ועגלתי, קחי אותן, ותוכלי בעוד זמן מה לתת מחלבה לילדיך...״

בגיל מופלג נפטר בחוג משפחתו.

ת.נ.צ.ב.ה.

רבי אלטר מנשה׳ס ז״ל

ר׳ אלטער היה בעל שיעור קומה הן בגופו והן ברוחו. פניו עטורים זקן לבן, לבוש מעיל ארוך רחב כנפיים, ומתחת למעיל נשקף טלית קטן, שארבע הציציות שלו מגיעות עד לברכיים. כלו אומר כבוד. יודע ספר היה ושומר מצוות. לגבי ה„חפשיים היה סביל אף כי השתדל להשפיע עליהם מרוחו. אמרו עליו ששני יצרים התרוצצו בו, האחד, לשמור על התורה ותרי״ג מצוות במלואן, והיצר השני, להציץ גם לעולם ה„חפשי״ מבלי שיפגע בו. היה חובב ציון נלהב. פרנסתו ופרנסת משפחתו היתה על חנות למנופקטורה, שבעיקר, עסקה בה אשתו. ר׳ אלטער בעצמו, רוב זמנו הקדיש לצרכי צבור שונים. לימוד תורה החשיב על הכל. על כן היה מפקח על הלימודים ב„ישיבה״. יום יום היה סר ל„ישיבה״ בעת השיעורים, שוחח עם הילדים ונהנה מתלמיד שידע לענות לשאלותיו.

מפעל מיוחד במינו הקים ע״י רכישת ספרים בשביל ארון הספרים שבקלויז הגדול. מה עשה? היה חוזר על פתחי אבלים או אצל בעלי „יארצייט״ לאחד מבני המשפחה ואסף ספרי חולין וספרי קודש לזכר הנפטרים. את הספרים היה מביא לכורך, והכורך מדפיס על גב הספר או על הדף הראשון שבו, את שם המנדב, שם הנפטר ויום הזכרון ואת היום בו קבל את הספר. הכל באותיות זהב בולטות ולזה הוסיף: „להגדיל תורה ולהאדירה״!

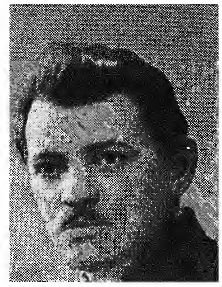
אף כי ר׳ אלטער היה מאמין אדוק בה׳ ובמשיחו שיבוא לגאול את העם והארץ, עם זאת היה נגד דעת הדתיים, שאסור ליהודי ל„דחות את הקץ״. ועמד בסכסוך קשה עם הדתיים שהיו מחרימים את תנועת חיבת ציון ועסקניה. במיוחד הרגיזם ר׳ אלטער בפעולה של רכישת ספרים חילו־ניים לקלויז הגדולה, אעפ״י, שבעיקר הוא רכש ספרים על התנועה הציונית ועל בעיות לאומיות אחרות. — מספרות אפיקורסית נזהר גם הוא. אולם, הדתיים לא סבלו את הדבר והיו מפריעים לו בכל מיני דרכים. הגיע לידי כך שאף היו מוציאים ספרים שלא לפי רוחם והיו משחיתים אותם.

לר׳ אלטער היו שתי בנות ובן יחיד. הבנות למדו באופן אקסטרני. — בית ספר תיכון טרם היה בעיר — עיקר זמנו הקדיש לחינוך בנו היחיד מנשה, היה מלווה אותו ל„חדר״ והיה שוקד על הלימודים יחד אתו. כאשר הבן התבגר, הלך ללמוד באוניברסיטה ופרק עול הדת מעצמו. כמובן שזה לא היה לפי רוחו של ר׳ אלטר, אולם נשא בדומיה ותבונה את הדבר. אחרת היה יחסו לבתו אשת שמואל גרשון בארו. לאחר החתונה היא לא הסכימה לשאת פאה נכרית כיאה לאשה כשרה וצנועה. ר׳ אלטר לא יכול היה להשלים עם זאת והחרים את ביתה. זמן רב לא ביקר בביתה.

כאשר ב. צ. פורר החליט (ב־1912) לנסוע לארץ־ישראל יחד עם בנו הרצל בן ה־8 על מנת לתור בה, ונודע הדבר לר׳ אלטר, הזדרז הוא והכין שתי טליתות קטנות ומסר אותן לפורר ואמר לו: את אלה קבל מידי, ואני מקוה שאתה ובנך תשתמשו בהן כדת וכדין, ואם לא למען ד׳, הרי למעני, ולא תסורו אותן עד שתחזרו בשלום הביתה...

יצחק שברץ ז״ל

יצחק נולד באורהיוב. התחנך בבית אביו החורג ר׳ ברוך — שוחט בהמות. בגיל צעיר התמסר לתנועה הציונית ולהפצת השפה העברית. הוא היה הראשון שריכז סביבו נוער עמל וקירב אותם לתנועת צעירי ציון (1910—1915). כאיש ציבור

יצחק שברץ

מובהק, היה לו חלק גדול בחיי הקהלה על בעיותיה השונות, בה נלחם על עקרונות הדמוקרטיזציה, הפגין בכל כינוס אזר־חים את לאומיותו, ועניני התנועה הציונית והתרבות העברית היו תמיד בראש הוויכוחים הפומביים והלא פומביים עם נציגי הזרמים השמאליים והמתבוללים שבעירנו. ב־1912 הוא הגשים חלומו לעלות לארץ כיסופיו, אולם מפאת מצבו הגופני החלש לא עמד בקשיי הקליטה בארץ, שהה שם כמה חדשים ולדאבון לבו עזבה.

בשנות העשרים למאה הנוכחית הוזמן למרכז צעירי ציון בקישיניוב ורכש לו מעמד מכובד בתור אישיות מרכזית בתנועה.

בסוף שנות השלושים הוא הוזמן לגימנסיה העברית בבלצי בתור מורה לספרות העברית בכיתות הגבוהות, הקים סניף צ. צ. אשר בראשותו הוא עמד בהצלחה עד יומו האחרון. תלמידי הגימנסיה וחברי הסניף העריצוהו וכיבדוהו מאוד.

בשנת 1934 חלה יצחק והעבירוהו לבית החולים ביאסי שם נותח ואחרי סבל רב נפטר.

המורה והמדריך

יש מורים המקנים דעת לתלמידיהם ויש המעצבים דמות ומהשלים אופי של חניכיהם. יצחק שברץ ניחון היה בכשרון ממוזג: להיות גם מורה ומשכיל וגם מחנך ומדריך. מורה, לשפה העברית ולספרותה, מחנך ומדריך לציונות בכל ישותו וסוציאליסט הנושא דבר ההתחדשות לאדם והחברה. כל אלה היוו שלמות אחת שאין להפריד ולגרוע ממנה. תכונות אלה נישאו בחוטי קסם לעבר התלמיד החניך. שעות לימוד היו שלא בבחינת שעורים שלומדים בה פרק על מנת לשננו לקראת השעור הבא. הלימודים היו שזורים בידיעה רחבה, בהעמקת דעת העם ועולמו ודעת האדם הנאבק על צדק ויושר.

מי לא יזכור את הופעותיו הפתאומיות במועדון „גורדוניה" בבלצי בשנת 1929? בשורות רעות מגיעות מהארץ, ימי המאורעות ומשבר. הנוער שידע על הקומוניזם אך מרחוק הוקסם והלך בדרך הטמיעה וההתבוללות — יצחק מופיע ומסביר; מרד פועלי וינה — מפולת ב„מבצר" תנועת הפועלים בימים ההם — הצעירים במבוכה, שברץ בא ובכוח השכנוע הגדול מישר הדורים ומחזיר אמונה.

ומה היה כוחו במפלגה, מפלגת צעירי ציון. האם הקדיש כוחותיו לפעולות ארגוניות בלבד בהיותו יושב־ראש המפלגה בבלצי? עיקר כוחותיו השקיע בחינוך הדור בהתווית ערכים, בטיפוח אמונה בעתיד העם בארצו והאדם העמל.

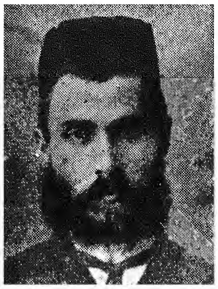
בהיותו על ערש דווי, זמן קצר לפני פטירתו, הבאתי לו ספרים חדשים — שי מקבוצת חניכים — שהופיעו בארץ. מה מאושר היה לדעת כי קיים מכנה משותף המענין אותו ותלמידיו.

ברחבי הארץ, בקיבוצים, מושביה, כפריה ועריה חיים ופועלים רבים מאלה שחסו בצל קורתו ואוהל תורתו. כל אלה זוכרים אותו ברטט ובקדושה.

צבי פינקרנזון

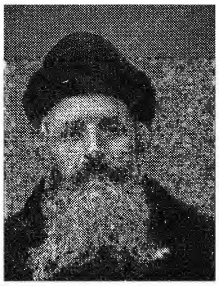
גולדשטרן מוטיל

חאורגפט יונה

שפושניק פנחס

מונדריאן יוסף

מוצ'ניק יוזיפ

לסיום הספר

א. הכנוס הראשון של בני אורהיוב בחדרה

ב. דברים בכנוס השני בחיפה

ג. במלאות שבעים לי. ספיבק

ד. מכתב ועד יוצא אורהיוב למערכת

ה. מכתב המערכת לועד

ו. תמונות חברי הועד

הגשר
(סמל שהוכן לכבוד הכנס הראשון)

הכינוס הראשון של בני אורהיוב בישראל

רבות דובר בין בני עירתנו שנזדמנו יחד בפגישות שונות ובשמחות של מצוה, על כנוסם של בני אורהיוב בישראל, כנוס לשם התיחדות לשעה קלה עם העבר. ובמשך הזמן הבשיל הרעיון, ובפגישת ידידים בני אורהיוב, ביום שמחתו של אחד מבני העיירה, עלה שוב רעיון הכנוס, ונעשו מאמצים והכנוס אורגן ונתקיים.

יבורכו המתחילים ויתאוששו הממשיכים.

רב רושם היה הכנוס, רבה היתה השמחה עת הגיעו בני אורהיוב לחדרה באותו יום ששי, 1.6.51 בשעות אחה"צ, לקולנוע „חוף". רחוקים וקרובים נפגשו, ותיקי הארץ עם אלה שמקרוב באו, — והפגישה — פגישת אחים.

מדברי הפתיחה: —

אחים ואחיות!

אורהיוב, אחת העיירות הרבות בחבל בסרביה, מוקפת יערות ונחלים, שדות וגנים, קיימת היתה מאות שנים, ארגה את מסכת חייה באמונות והתמדה, באורח חיים יהודי מסורתי מדור לדור, ובדור האחרון ראינו אותם כנאמנים ליעודם הציוני שכבש לאט לאט את הלבבות.

מרוחקת קצת עמדה העיירה. לא הביאו אליה לא מסילות ברזל ולא כבישים, אולם ערה היתה לכל שנתרחש בחיי הציבור היהודיים.

עוד מתקופת חובבי ציון התחילה הפעולה הציונית בעיירה. לאחרי שנת 1905 עלו עולים ראשונים מן העיירה לארץ־ישראל. עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה נפסקה לזמן־מה העבודה הציונית, והנה באה המהפכה הרוסית, שהדיה הגיעו גם לפינתנו. התחילה פעולה מאומצת ע"י כוחות ציוניים מוב־הקים ועם ספוחה של בסרביה לרומניה נהיתה העיירה לתחנה ראשונה לפליטי חרב — פטלורה, שעברו את הדניסטר לאלפים. מה רבה ונפלאה היתה ערותם והתמסרותם של תושבי העיירה לפליטים אלה. ילדים היינו בצאתנו לשדות בלילות האפלים בדרך לא דרך, לקבל את פניהם ולשכנם בבתי אנשי שלומנו.

עם הפליטים האלה הגיעו לעיירה גם קבוצות של מיטב הנוער הציוני הרוסי. בהשפעתם ובהשתתפותם של אלה הוגברה הפעולה הציונית והחלוצית בעיירה. העיירה נתמלאה חיים ותסיסה — הנוער התחיל מתארגן והולך לפעולה ציו־נית, לארגון העבודה, לקרנות הלאומיים. זכורות יפה האספות ההמוניות בקלויז וזכורה התנדבותה של העיירה.

בשנת 1925 קמו ועלו בוגרי גמנסיות — נוער חלוצי. הוקם החלוץ, קבוצת נוער עברי — שנקראו „בני ישראל". היא יצאה לדרכה מאורגנת לארץ ישראל. פעולת החלוץ הסתעפה, גדלה וקלטה מאות של נוער מתארגן במגמה לעלות ארצה.

ומאז ועד לימים האחרונים שלפני השואה נמשכה עליה, עתים ברוב עם ועתים קבוצות קטנות, אלה ואלה נתפזרו על פני הארץ.

והנה עלה בדעתם של קבוצה קטנה מיוצאי אורהיוב לגשת לארגן כנוסנו זה, ורצוננו חזק לקיימו ולחזקו, ולא לאזכרת נשמות בלבד — אף זו מצוה גדולה היא — אלא גם לפגישת אחים רחוקים וקרובים, למעשה אחוד וליכוד לעזרת אחים:

א. הקמת קופה לעזרה הדדית.

ב. הוצאת ספר להנצחת זכרם של קדושי אורהיוב וזכרם של בנים ובנות שהושמדו בידי הצורר.

חזקה עלינו נאמנותם וחברותם של בני אורהיוב, שידעו למלא את אשר יקבלו על עצמם.

בני אורהיוב היקרים, בפגישה זו נגביר את הקשר ואת האחוה בתוכנו ונקיים את אשר חברינו, אחנו ואחיותנו ציוו לנו במותם, לחיות בארץ — חיי עבודה, חיי בנין ויצירה.

רבות פעלו והקימו בני אורהיוב בארץ הזאת, ואשרינו שזכינו להיות בין ראשוני המגשימים והבונים — בין מניחי היסודות לכמה מפעלים שיעודם לעזור לתקומת המדינה.

אחינו היקרים!

התו שעל דש בגדיכם זהו צילום הגשר על נהר הריאוט שקשר את העיירה עם העולם הגדול. — נאחל לעצמנו שבימים הקרובים יחודש הגשר, ויעברו עליו אלינו אחינו ואחיותינו שנשארו שם ונזכה כולנו להתראות תחת שמי ארצנו.

ברוכים תהיו כולכם, אלו שבאו ואלו שלא יכלו לבוא...

אחרי דברי הפתיחה בוצעה תכנית חגיגית בהשתתפותם של בת עירנו, חוה יואלית—ורדה, יעקב זאבי ובתו גלילה, בבה ומשה ביק ומקהלה בנצוחו, והח' דוד ורדי ועוד.

למחרת היום נתקיימה שיחת חברים על העבר הרחוק ועל הפעולות לעתיד. הונח היסוד לרעיון הוצאת ספר על אורהיוב...

דב סיני

הכינום השני של בני אורהיוב בישראל

מדברי החבר י. ספיבק

מנהג קדום הוא, מסורת מדורי דורות, להזכיר שמות הנעדרים בזמנים קבועים, להתייחד עם זכרם לשם עלוי נשמתם, מנהג זה שרשו באמונה המסורתית שלנו, אמונה בהשארות הנפש. אנחנו מאמינים שעם החדלון הבא על הגוף, לא יכלה הרוח, יש לו המשך, השרשרת אינה מנותקת... קיימת רציפות בהסטוריה שלנו, רציפות המאחדת את כל החוליות ברחבי תבל ובמעמקי הדורות לחטיבה אחת, רציפות שיש לה אחריות כלפי העבר ויעוד לגבי העתיד. „כי רוח הוא באדם" והרוח אינו מרותק למקום ואינו מצומד לשעה... הדברים אמורים בחיי היחיד, קל וחומר בחיי קהלה ועדה.

חברים וידידים! אורהיוב, עיר מכורתנו, איננה עוד, היא נחרבה, נשמדה, וכמעט נמחתה משמי ד', אנשיה נספו בחרב ובאש, ברעב ובצמא, ואין יודע אם כולם מצאו את קברם... וגורל כל הקהלות הקדושות שעמלק הגרמני הניף עליהן את ידו הטמאה במסע הכליון של צלב הקרס, היא גורלה של אורהיוב, עיר מולדתנו.

אנחנו נתבעים להעמיד לה מצבת זכרון שלא ישכח שמה מפינו, כל עוד אנחנו, הדור האחרון שנולדנו, חונכנו וגדלנו בה, חיים — ייזכר שמה לברכה, אבל אנחנו לא האחרונים, ואחרינו יבואו דורות ה„צברים" שלנו החביבים, אשר לא הכירו את אשר היה לפנינו ולא ירגישו כל זיקה אל הדור ממנו חוצבנו... וכאלו נותקה השרשרת, לכן שומה עלינו להציב נפש, אות זכרון לכור מחצתנו.

ואין אנחנו היחידים המיטפלים במשימה מעין זו, ההרגשה בצורך להציב זכרון למה שהיה לפנינו היא הגרשה לאומית־עממית והיא מעיקה על כולנו ודורשת את תקונה, כי לא יצאנו ידי חובתנו כלפי הקרבנות הקדושים שנספו בימי השואה.

חברים! לפני כחדשיים הריאו לפני הכנסת הצעת „חוק השואה והגבורה — יד ושם", חוק שאין לו תקדים בשום אומה ולשון; כי הענין שעליו מדובר שם, היא מיוחד במינו, שלא היה כמוהו בתולדות האדם עלי אדמות.

בשם „השואה" מציינים את החורבן של יהדות אירופה, את השמדתם של ששה וחצי מיליונים של אחינו בנ"י, חורבנן של אלפי קהלות בישראל, רבבות מפעלי תרבות ומוסדות חסד, בתי כנסיות ובתי מדרש, בתי־חולים ומושבי־זקנים, בתי יתומים ומעוני תינוקות, חורבן שהקיף עשרים ואחת ארצות באירופה, ארצות שבהן נמצאו לפני השואה 8 וחצי מיליון נפש ואחריה נשאר כמיליון פליטים, שרידי חרב. ולא בשדה הקרב ולא ע"י המון משתולל נהרגו ונטבחו אחינו בנ"י, אלא ע"י השמדה ורצח מתוכננים מראש ומאורגנים ע"י השלטונות, ע"י משטר שהוקם בדרך חוקית, כביכול, והתקיים בשתופה של האומה הגרמנית. ואלה עוללו מעשי־רצח ותועבה לעיני השמש, לעיני העמים שבתוכם ישבו אחינו מאות בשנים. ואחת היתה מזימתם של חיות־טרף אלה — למחות את שם ישראל מעל פני האדמה, למחות את תרבותו ולהשמיד את זרעו ואת זכרו.

והחוק בא להבטיח הקמת זכרון לכל אדם מישראל, בה במדה שנוכל לאסוף את שמותיהם של כל אלה שנספו מתגרת ידי רשעים. יסדרו פנקס, שבו ירשם כל אחד ואחד מן הקדושים. פנקס זה יעביר לפנינו שמות אחינו ואחיותינו, אבות ובנים, זקנים ונכדים, וכולם יעידו על מעשי הזוועה שעשו בני עמי אירופה במחצית המאה העשרים... שמור נשמור בלבנו את זכרם של דורות ראשונים, כי על כן עם ישראל שומר אמונים לעברו...

ובהצעה נאמר, כי עלינו להקים מפעל מרכזי, שבו ישמר כל שריד וכל תמונה המעידים על גלויי חיים ועל מאבק, על מרץ נעורים וכשרון מעש, על יראת שמים וחסידות, על חדות החיים של המונים עמלים, את כל זה לאסוף לאכסניה אחת, ואכסניה זו תהא כאן, ומשכנה בירושלים עיר הקודש... זאת ועוד, דובר שם גם על הענקת „אזרחות" לבני־עמנו שהושמדו בימי השואה: לא היה עוד תקדים בעולם להעניק אזרחות לשאינם בחיים, אבל גם תקדים כזה לא היה עוד מעולם, תקדים של השמדת מיליון ומאתיים אלף ילדים מבין ששה וחצי מיליוני נפש, ילדים יונקי־שדים... מה משמעות של מושג זה? הייתי אומר שזה מושג ישראלי, עתיק יומין, המושג של „ויאסף אל עמיו".

הכונה הטמאה של הרוצחים היתה לכלותנו ולמחות את שם ישראל מעל פני האדמה, ואנחנו, העם כולו, נאסוף אותם כאזרחים ברשימת אזרחי המדינה, ובזה אוספים אנו אותם אל חיק המולדת, ומשם לא יכרת מעמם. אזרחות־זכרון זו מסמלת את „היד", את המקום שלהם, אחרי מותם.

ספר זה שאנו עומדים להוציאו לאור ישחרר אותנו מהמועקה של הרגשת אשמה, שזה יותר מעשר שנים מאז באה השואה האיומה על קהלת אורהיוב, עיר מכורתנו, ואנחנו לא עמדנו על תקון המעוות, כל אחד לעברו פנה, לתחום דאגותיו וטרדותיו, ובחוסר כל פעולה מצדנו ובאלם גמור עברנו על אחד המאורעות הטרגיים והמסעירים ביותר — והחסרון הזה מורגש ובולט עכשיו ביותר אחרי שגם בכנסת החלו כבר לדון בדבר הנצחת שמות הערים והעיירות.

חובתנו היא, חובה קדושה וגם זכות גדולה, שאנחנו, הנאספים כאן, נמצאים בארץ ויכולים לחשוב ולתכנן תכניות על מצבת הזכרון לקדושים שבקהלת אורהיוב ואף גם לקהלה עצמה.

זכור נזכור, כי אנחנו הננו היחידים הנתבעים למפעל זה, בלעדינו אין איש שיטול על עצמו משימה זו. ואם אנו כאן — הכול כאן. אנחנו ראשונים לחובה זו, אנחנו בדמנו ובבשרנו קשורים באורהיוב, שם בילינו את מיטב ימינו, ימי הילדות והנעורים, שם התגבשה דמותנו הרוחנית והצבורית, שם טפחנו מאוויי נפשנו — ועכשיו אין זכר לכל זה. — — — ומי יבוא לתקן את המעוות ולמלא את החסרון, אם לא אנחנו...

ליובלו של חבר

(במלאות שבעים לי. ספיבק) *

ליושב ראש ארגוננו, לחברי הוועד ולכם, חברים יקרים, יצחק ויהודית, שלוחה ברכה מקרב לב.

יום ה־22 ביולי 1956, ירשם בלב כל אחד מאתנו כתאריך מ א ו ר ע חשוב לו זכינו, בני ארהיוב, לציין יובלו של חבר נאמן ונערץ, החבר יצחק ספיבק.

משכילים במספר ניכר יצאו מאורהיוב, אולם בודדים מצויים עמנו בארץ ואף אלה אינם מעורים בציבורנו. אתה, חבר ספיבק, התיצבת נכון לקריאה ולפעולה בתוכנו.

אכן, יודע כנס חגיגי זה להעריך את עמלך ואת מסירותך למען הענין המשותף, הנצחת שם עירנו, מכורתנו שבעבר, על בניה המושמדים. אכן אשריך שזכית ואשרינו שאנו שותפים לכך.

זכות מיוחדת היא לנו שזכינו לציין בזה התאריך, את אסיף פרי עמלך. עשרות שנים עמלת, והקדשת את מרצך ומחשבו־תיך ליצירה בשדה החינוך והתרבות. מתורה שבעל פה אותה הנחלת מגילך הצעיר לתינוקות דבית רבן, עברת לתורה שבכתב ובהצלחה. במאמריך בעתונות הפריודית, העלית דברים היוצאים מלבך אל לב הציבור. אולם, במיוחד חיפשת דרך אל לב הילד והנוער ולא נלאית מלחתור להוצאת כתבים אשר יאירו דרך לדור הצעיר.

נזכר אני באותם ימים רחוקים, עת נער הייתי, ונזדמנתי אתך באגודת „דוברי עברית" בעירנו, ושמך כבר אז הלך לפניך, ואתה רק בן 17, אולם עתיר מחשבה ועשיר לבטים. ואמנם גלית התמדה, יכולת רבה ללמוד וללמד, לחשוב וליצור ועתה זכינו למעמד זה לחוג את יובל האסיף שלך, הרי עלינו לברך „שהחיינו".

ברכתנו לך, כי תזכה עוד שנים רבות לפעול למען הכלל, ויהודית הרעיה תהיה עזר כנגדך.

מקרב לב

מרדכי וצפורה רוטקוב

*) לציון המאורע, ערך ד. סיני מסיבה בביתו בקרית חיים. מהח"מ נבצר להשתתף במסיבה מפאת מצב הבריאות והעבירו ברכתם הנ"ל.

ועד יוצאי אורהיוב

יושבים מימין לשמאל: 1. עליזה שמעוני; 2. מרדכי רטקוב; 3. דב סיני; 4. יצחק ספיבק; 5. מרדכי פרנק; 6. יונה שמבן; 7. מלבצקי.

עומדים מימין לשמאל: 1. שניאור גניחוביץ; 2. אייזיק רוזנפלד; 3. חיים ליפשין; 4. אהרון פילרסקי; 5. יעקב זאבי; 6. יצחק רפפורט; 7. פרידה צ'וקלו.

הועד למערכת

בספר הניתן לפנינו מסודרים וערוכים זכרונות הקרובים ללבו של כל אחד מבני אורהיוב, והם מעלים לעינינו את העבר הרחוק והקרוב.

רבים מאתנו הגו את רעיון ההנצחה ליקר לנו, ואנחנו הטלנו על חברינו: יצחק ספיבק, מרדכי רוטקוב, ומרדכי פרנק בצוע משימה זו, והם נענו ברצון ובנפש חפצה, וגם יכלו לה...

החברים נגשו לעבודתם זו, כשלפניהם לא היה שום דבר מוכן. היה צורך לדלות ולשאוב חומר מכל מקור שהיה לו קשר עם אורהיוב. חומר זה טעון היה נפוי ועבוד מחדש עד ששוו לו את הצורה הנאותה.

עמל רב מדי הושקע ע״י החברים ואין בכח מספר מלים אלו לבטא כראוי את הוקרתנו לפעלם זה.

החבר יצחק ספיבק, המורה והסופר, אשר על אף היותו מנותק מעירנו בעודו צעיר, התמסר בשקידה מרובה למפעלנו זה. לו, פעלו — תהלתו. החבר מרדכי רויטקוב, אשר לזכותו תזקף רכישת החלק הגדול של החומר, עשה לילות כימים ושקד על עבודם של כתבי היד והכנתם לעריכה.

ואחרון־אחרון, החבר מרדכי פרנק שהיה רוח החיה בהוצאת הספר, פעל בשטחם שונים, החל מאיסוף חומר, עבודו, תכנון הספר בכללו והבאתו לדפוס.

יודעים אנו שלא פעם עמדה המערכת על סף היאוש, ספקות ואכזבות כרסמו את הלב, וברגעים של היסוסים והתחבטויות צפה ועמדה לעיניהם המטרה הנכספת — להציב יד ושם לעירנו, והיא שעודדה את רוחם למשוך בעול עד הופעתו של הספר.

ברור לנו, כי לולא התמסרותם ושקידתם של חברי המערכת לעבודת קודש זו, לא היינו זוכים לראות את הספר בהופעתו.

ועל כך נתונה לכם, חברינו היקרים, תודה וברכה, יישר כוחכם!

בטוחים אנו — שמפעל זכרון זה, שהצבתם לעירנו, יעמוד כעין אנדרתא לדורות הבאים...

ועד יוצאי אורהיוב,

כ״ג באייר, תשי״ט,
השנה 11 למדינת ישראל
(31.5.59)

המערכת לועד

עם הופעת הספר רואים אנו חובה נעימה לבוא לפני חברי הועד ולהביע תודתנו העמוקה על האמון שנתתם בנו בהטילכם עלינו משימה אחראית זו — הכנת הספר והוצאתו לאור.

חייבים אנו להתנצל על האחור הרב בהופעתו, דבר שגרם אכזבה רבה לכל אלה שעקבו מקרוב אחרי עבודתנו. תקלות רבות נערמו בדרכנו, והן, הן שגרמו לדחיות והשהיות מרובות.

בבואנו עכשיו לברך על המוגמר, לא נצא ידי חובתנו אלא אם כן נציין את חלקו של חברנו דב סיני בהקמת מפעל זכרון זה לקהילת אורהיוב.

דב עמד בראש הפעולה, מראשיתה, להקמת אירגון יוצאי אורהיוב. בשני הכנוסים הוא דרבן והמריץ להקמת גלעד לעירנו. כיום אנחנו יכולים יחד אתו לברך על סיום המפעל.

והספר, פרי עמלנו הקולקטיבי, מוגש לבני אורהיוב ולכל אלו מאחינו שימצאו ענין בו.

מנחם אב תשי״ט, 10.8.59

המערכת.

רשימת התמונות

תוכן הענינים

תמונות חללי השואה

V. לסיום הספר

Spivak

